ISSN (Print): 2304–5809
ISSN (Online): 2313–2167

Науковий журнал

«Молодий вчений»

№ 7.1 (83.1) липень 2020 р.

Редакційна колегія журналу

Сільськогосподарські науки
Базалій В.В. – д-р с.-г. наук
Балашова Г.С. – д-р с.-г. наук
Клименко М.О. – д-р с.-г. наук
Коковіхін С.В. – д-р с.-г. наук
Лавриненко Ю.О. – д-р с.-г. наук
Писаренко П.В. – д-р с.-г. наук

Історичні науки
Змерзлий Б.В. – д-р іст. наук

Юридичні науки
Бернацька Н.І. – д-р. юрид. наук
Стратонов В.М. – д-р юрид. наук

Політичні науки
Наумкіна С.М. – д-р політ. наук
Яковлев Д.В. – д-р політ. наук

Педагогічні науки
Козяр М.М. – д-р пед. наук
Рідей Н.М. – д-р пед. наук
Федяєва В.Л. – д-р пед. наук
Шерман М.І. – д-р пед. наук
Шипота Г.Є. – канд. пед. наук

Психологічні науки
Шаванов С.В. – канд. псих. наук

Філологічні науки
Шепель Ю.О. – д-р філол. наук

Філософські науки
Лебедєва Н.А. – д-р філос. в галузі культурології

Технічні науки
Гриценко Д.С. – канд. техн. наук
Дідур В.А. – д-р техн. наук
Шайко-Шайковський О.Г. – д-р техн. наук

Економічні науки
Іртищева І.О. – д-р екон. наук
Козловський С.В. – д-р екон. наук
Шапошников К.С. – д-р екон. наук

Медичні науки
Нетюхайло Л.Г. – д-р мед. наук
Пекліна Г.П. – д-р мед. наук

Ветеринарні науки
Морозенко Д.В. – д-р вет. наук

Мистецтвознавство
Романенкова Ю.В. – д-р мистецт.

Соціологічні науки
Шапошникова І.В. – д-р соц. наук

Хімічні науки
Козьма А.А. – кандидат хімічних наук

Військові науки
Можаровський В.М. – доктор військових наук

Міжнародна наукова рада

Adam Wrobel – Doktor, Associate Professor (Poland)
Arkadiusz Adamczyk – Professor, Dr hab. in Humanities (Poland)
Giorgi Kvinikadze – PhD in Geography, Associate Professor (Georgia)
Inessa Sytnik – Professor, dr hab. in Economics (Poland)
Janusz Wielki – Professor, dr hab. in Economics, Engineer (Poland)
Javad Khamisabadi – Professor, PhD in Industrial management (Iran)
Michal Sojka – Doctor in Engineer (Poland)
Stanislaw Kunikowski – Associate Professor, Dr hab. (Poland)
Wioletta Wojciechowska – Doctor of Medical Sciences (Poland)
Вікторова Інна Анатоліївна – доктор медичних наук (Росія)
Глущенко Олеся Анатоліївна – доктор філологічних наук (Росія)
Дмитрієв Олександр Миколайович – кандидат історичних наук (Росія)
Марусенко Ірина Михайлівна – доктор медичних наук (Росія)
Швецова Вікторія Михайлівна – кандидат філологічних наук (Росія)
Яригіна Ірина Зотовна – доктор економічних наук (Росія)

Журнал включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз:
НБУ ім. В.І. Вернадського, Google Scholar, CrossRef, Index Copernicus.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого ЗМІ серія КВ № 18987–7777Р,
видане Державною реєстраційною службою України 05.06.2012 року.

© Науковий журнал «Молодий вчений», 2020
© Видавництво «Молодий вчений», 2020

ЗМІСТ

Ageicheva Anna, Vypovska Anastasia
ICT usage peculiarities
in startup projects translation.....1

Агейчева А.О., Деркунська Ж.В., Агейчева О.О.
Лінгвістичні аспекти перекладу
англійської науково-технічної термінології.....5

Астахова С.А.
Фонетична асиміляція французьких
запозичень в лексиці англійської мови.....8

Balatska Olena, Ayanda Noma
Hedging in critical remarks in the English-
language research articles in psychology 12

Безугла Л.Р.
Іконічне висловлення як гумористичний
пуант німецькомовного анекдоту.....16

Болотнікова А.П., Бечкало Н.В., Маркіна А.І., Сидорова А.К.
Особливості перекладу фразеологічних
одиниць із зоонімами.....20

Болотнікова А.П., Лотош М.
Особливості фразеологічних одиниць
із зоонімами «домашні тварини»
у сучасній польській мові.....24

Вдовіна О.О.
Аналіз інтернет-ресурсів для вивчення
української мови як іноземної.....28

Воробйова О.С., Карасенко О.А.
Структурно-семантична «гібридність»
телескопічних неологізмів
сучасної англійської мови.....32

Гуз О.П.
Особливості сучасної регіональної
мовної політики Іспанії.....36

Гунченко Ю.В.
Внутрішня валентність та структурно-
семантичні особливості сучасних
англійських складних іменників –
економічних термінів
з першим безпосередньо складовим –
твірною основою кореневого іменника.....40

Денисовець І.В.
Становлення формантоцентричної
та основоцентричної дериватології
в сучасній українській
літературній мові.....44

Дерба С.М.
Контроль у процесі вивчення
української мови
іноземними студентами.....48

Дмитренко О.В., Мукогоренко М.С.
Наказовий спосіб у німецькій мові
як важливий компонент
сприйняття тексту твору.....52

Ємець О.В., Захарчук А.О.
Семантична девіація як прояв
стилістичного прийому висунення
в оповіданнях flash fiction.....56

Кальнік О.П.
Аксіологічний підхід до контролю
навчальних досягнень у викладанні
гуманітарних дисциплін.....60

Капко М.М., Гайдук Р.В., Кушнірова Т.В.
Ґендерний аспект перекладу
нормативно-правових актів.....64

Колос Ю.З.
Особливості перекладу термінів англомовних
інструкцій українською мовою.....68

Крутін О.З., Андріянова Г.І., Скора Н.А., Кудлай О.І.
Досвід упровадження дистанційного
навчання для організації самостійної
роботи студентів та особливості реалізації
інструментарію дистанційного тестування
рівня володіння іноземною мовою
у вищому навчальному закладі.....72

Кузнецова Ю.І., Бабаш Л.В.
Роль афіксальної деривації
в утворенні французьких термінів
будівництва та архітектури.....77

Kupar Maiia
Use of computer technology competencies
at the foreign language lessons.....81

Кушнірова Т.В., Фісак І.В.
Епістолярна спадщина Миколи Гоголя:
постать митця крізь призму
родинних стосунків.....85

Лащик Н.М.
Рецепція польської літератури
в творчості Василя Щурата.....89

Лещенко Т.О., Жовнір М.М., Асламова М.В.
Дидактичний сегмент
соціальних мереж у контексті
осучаснення формату вишівського
викладання мовних дисциплін іноземцям.....93

Лисенко А.В., Лукаш М. Врона
Польська як друга іноземна мова в системі
вищої освіти: особливості вивчення.....97

Мартинюк О.М.
Особливості невербальної комунікації
французьких політиків.....101

Moskalenko Maryna
The foreign language discipline potential
in emotional intellect formation of students
in higher education technical institutions.....105

Мудра О.В.
Ретроспективний аналіз
реформування іншомовної освіти
для професійних цілей у Великій Британії
кінця XX – початку XXI століття.....109

Павельєва А.К.
Фразеологія «Страшної помсти» М.В. Гоголя:
семантичний рівень та рівень перекладу.....114

Підколесна Л.А., Коротка Н.В.
Сучасний інтернет-ресурс
як допоміжна ланка
при вивченні англійської мови.....118

Турчин О.В.
Використання експресивної психотехніки для оптимізації процесу навчання англійської мови у вищих навчальних закладах (на прикладі студентів-психологів)..... .122

Fedorenko Yuliia, Haiduchenko Tetiana
Formation of future specialists' linguocultural competence.....126

Хірочинська О.І.
Соціолінгвістичні особливості французької фонетики та фонології.....130

Чередник Л.А.
Загадки покоління ІКС (за романом Д. Коупленда «Покоління Х»).....134

Чубукіна О.В., Танько Є.В., Вракіна В.В.
Підвищення якості контролю знань студентів з іноземної мови за допомогою дистанційних засобів, Placement Test для оптимізації процесу.....138

Шевченко О.М., Шевченко Н.С.
Когнітивна лінгвістика як напрям мовознавчого дослідження.....142

Шиба А.В.
Реалізація системно-діяльнісного підходу в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови..... .146

CONTENTS

Ageicheva Anna, Vypovska Anastasia
ICT usage peculiarities
in startup projects translation.....1

Ageicheva Anna, Derkunska Zhanna, Aheicheva Oleksandra
English scientific and technical terminology
translation linguistic aspects.....5

Astahova Svitlana
Phonetic assimilation of French borrowings
in the English language vocabulary.....8

Balatska Olena, Ayanda Noma
Hedging in critical remarks in the English-
language research articles in psychology 12

Bezugla Liliia
Iconic utterance as a humorous pointe
of German joke.....16

Bolotnikova Alla, Beckalo Nelya, Markina Antonina, Sidorova Anastasia
Phraseological units
with zoonyms translation features.....20

Bolotnikova Alla, Lotosh Monica
Features of phraseological units
with zoonyms «pets» in modern Polish.....24

Vdovina Olena
Analysis of internet resources
for learning ukrainian as a foreign language.....28

Vorobiova Oksana, Karasenko Elena
Structural and semantic "hybridity"
of modern English telescopic neilogisms.....32

Huz Olena
Features of modern regional
language policy in Spain 36

Hunchenko Yuliia
Inner valency and structural and semantic
peculiarities of modern english compound
nouns – economic terms with the first immediate
constituent – a primary noun stem.....40

Denysovets Iryna
Formantocentric and basic-center
derivatology formation in modern
Ukrainian literary language.....44

Derba Svitlana
Control in the process of learning
the Ukrainian language by foreign students.....48

Dmytrenko Olena, Mukohorenko Maksym
The imperative mood in German as an important
component of text perception of the work.....52

Yemets Oleksandr, Zakharchuk Anastasiia
Semantic deviation as a device
of foregrounding in flash fiction stories.....56

Kalnik Oleksandr
Achievement assessment in the humanities:
axiological approach.....60

Kapko Mariia, Haiduk Roman, Kushnirova Tetiana
Gender aspect in translating
regulatory legal acts.....64

Kolos Yuliia
Peculiarities of translation
of the English manuals terms
into Ukrainian.....68

Krutin Olexandr, Andriyanova Galina, Skora Natalia, Kudlai Olha
Experience of implementation
of distance learning
for the organization of students'
individual work and the peculiarities
of distance testing the level of the foreign
language proficiency
in higher educational institutions.....72

Kuznetsova Yulia, Babash Larysa
The role of the affixal derivation
in the creation of French
civil engineering
and architecture terminology.....77

Kupar Maiia
Use of computer technology competencies
at the foreign language lessons.....81

Kushnirova Tetiana, Fisak Iryna
Mykola Gogol's epistolary heritage:
artist's portrayal through the prism
of family relations.....85

Lashchyk Nadiia
Reception of polish literature
in the works of Vasyl Shchurat.....89

Leshchenko Tetiana, Zhovnir Maryna, Aslamova Maryna
Didactic segment of social networks
in the context of implementation
of the new format teaching of language
disciplines to foreign students
at higher educational institutions 93

Lysenko Alla, Lukash M. Wrona
Polish as second foreign language
in the higher education system:
study features.....97

Martyniuk Oksana
Features of nonverbal communication
of French politicians.....101

Moskalenko Maryna
The foreign language discipline
potential in emotional intellect formation
of students in higher education
technical institutions.....105

Mudra Olena
A retrospective analysis of reforming
foreign education for professional
purposes in the United Kingdom
of the end of the XX – the beginning
of the XXI century.....109

Pavelieva Anna
Phraseology of "a terrible vengeance"
by N.V. Gogol: semantic level
and the level of translation.....114

Pidkolesna Lyudmyla, Korotka Nataliia
Modern internet resources
as an auxiliary link
in the study of English.....118

Turchyn Oksana
Expressive psychotechnics usage for the optimization of the process of learning English at higher educational establishments (the case of students-psychologists).....122

Fedorenko Yuliia, Haiduchenko Tetiana
Formation of future specialists' linguocultural competence.....126

Khirotchynska Olga
Sociolinguistic peculiarities of french phonetics and phonology.....130

Cherednyk Lyudmyla
Riddles of the generation X (from the novel by D. Coupland "Generation X").....134

Chubukina Olha, Tanko Yevheniia, Vrakina Viktoriia
Knowledge control quality improvement of students in a foreign language with the help of distance tools and Placement Test for the process optimization.....138

Shevchenko Olena, Shevchenko Nataliia
Cognitive linguistics as a direction of language research.....142

Shyba Alona
Implementation af system-activity approach in the professional training of future foreign language teacher.....146

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-1
UDC 81'255.2:316.77:[334.025:005.511

Ageicheva Anna, Vypovska Anastasia
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

ICT USAGE PECULIARITIES IN STARTUP PROJECTS TRANSLATION

Summary. The peculiarities of the use of information and communication technologies in translating the project stage are investigated. Today, there are many competitions for startups that help the project win a cash prize to realize the idea and find investors. It has been proved that a translator in a startup project is a person as an important and necessary team tool to build relationships with potential clients around the world. The success of submitting a project to the international arena depends on many details: translation of the application, presentation, website, necessary audio and video materials, agreements and other legal and economic documentation. Much attention is paid to the study of the use of information and computer technologies in the translation process. The role of translator in startup projection is defined. The main difficulties and peculiarities of translation of various documentation in the startup project are investigated. An analysis of the use of modern ICT in translator work and translation of startup projects is performed. The results of the analytical work in translating the final projects of the Startup School of the National University Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic have been practically applied.

Keywords: startup projects, ICT, translation, startup school.

Агейчева А.О., Виповська А.Є.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІКТ В ПЕРЕКЛАДІ СТАРТАП-ПРОЄКТІВ

Анотація. Досліджено особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій в перекладі стартап проєктів. На сьогоднішній день існує багато конкурсів для стартапів, які допомагають проєкту отримати грошовий приз для реалізації ідеї та знайти інвесторів. Доведено, що перекладач в стартап-проєкті – це людина як важливий та необхідний інструмент команди для налагодження відносин з потенційними клієнтами по всьому світу. Успіх представлення проєкту міжнародній арені залежить від багатьох деталей: переклад заявки, презентації, веб-сайту, необхідних аудіо– та відеоматеріалів, угод та інших видів юридичної та економічної документації. Приділено велику увагу дослідженню використання інформаційних та комп'ютерних технологій у процесі перекладу. Визначено роль перекладача в стартап-проєкті. Досліджено основні труднощі та особливості перекладу різної документації в стартап-проєкті. Зроблено аналіз використання сучасних ІКТ у роботі перекладача та в перекладі стартап-проєктів. Практично застосовано результати аналітичної роботи при перекладі фінальних проєктів Стартап школи Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». У статті проаналізовані можливості, що пов'язані з перекладацькою діяльністю в освіті, такі як її здатність викликати стимул навчатися і прищепити мотивацію, упевненість і почуття релевантності студентам. Дослідження певною мірою свідчить про позитивний вплив, оновлення та інновації для майбутніх фахівців. Під час семінарів стартап школи було переможено багато викликів, таких як відсутність часу та труднощі під час перекладу як для тренерів, так і для дослідників. Розв'язуючи деякі з таких проблем, у цій статті була висунута ідея перекладу в стартап-освіті. Обґрунтовані теоретичні засади, відповідні дослідження та практичні наслідки цієї ідеї, а також протиставлення стартап-освіти, що визначається цим шляхом до інших педагогічних підходів, дебатів і рамок. Охарактеризовано різні інструменти, методи й підходи з різних галузей, які містять практичні поради викладачам і студентам у їхніх спробах досягти успіху.

Ключові слова: стартап проєкти, ІКТ, переклад, стартап школа.

Problem statement. Nowadays, there are a lot of competitions for startups that help the project get a cash prize for implementation, find investors, and get into a world business environment. A translator in the startup team is an essential tool and an important part of the team for building relationships with potential clients around the world. Most of the success depends on translation of the application, presentation, agreements and other types of legal and economic documentation, but the translation process has a number of peculiarities and difficulties. The main focus of this paper is on the analysis of various ICT tools for a quality translator work in a startup project.

The latest research and published works analysis. Startup project is a unique opportunity to express the idea to the world. ICT can help a translator in a startup team work efficiently and quickly. Today scientists and linguists pay a lot of attention to the usage of information and computer technology in the translation process. Machine translation algorithms were described by linguists John Catford [2], Martin Kay [7], John Hutchins [5], as well as the world's largest corporations like Google, Skype and Microsoft. The American Translators Association constantly explores the usage of ICT in translations. Imperial College London has conducted a survey in which more than 800 professional translators from 54 countries participated. The result of this survey: 82.5% of translators use automated translation programs in their professional activities [6]. It was noted that the most popular among translators are software solutions such as SDL Trados, Wordfast, Déjà Vu, STAR Transit, OmegaT.

Identification of previously unsettled parts of the general problem. It is difficult to imagine the successful development of a particular type of activity without interconnection with other

© Ageicheva Anna, Vypovska Anastasia, 2020

areas of human knowledge. Accordingly, one of the most important elements for the success and effectiveness of specialists in a particular professional sphere is the integrative nature of the interaction or a competent, effective organization. The tasks of linguists will be solved more successfully with the help of modern information and computer technologies. ICT are able to simplify the translation process of different complexity. Computer technology fits into the current trends of globalization, the expansion of economic and political relations and intercultural interaction.

The main purposes of this paper are:

– to define the role of a translator in a startup project;

– to investigate what main difficulties and peculiarities of the startup documentation translation;

– to do an analysis of modern ICT use in the translator work;

– to determine the ICT usage in startup projects translation.

The results of this analytical work will be practically applied in the the final projects translation of Poltava Polytechnic Startup School.

The main part. Creating a startup project is a complex and responsible process. At the same time, the startup team should not only provide general information about the project, but also talk about the financial part, business model, market prospects and the maintenance team. Filling out an application in English is only a small part of the iceberg. It is important not only to talk about the project, the main goal is to interest the right people, and this is often a difficult task, even in their native language. Even if the startup leader is confident in his knowledge of English, it is better to entrust the professionals with at least editing. It's not enough to have an idea that will work perfectly. It is important to be able to convey it in a form that may interest potential investors and mentors.

A startup is successful if it solves certain problems and can run not only within one country, but throughout the world. In order to inform about the project, the team needs to translate presentations, promotional materials and a website into English. It is also important to entrust the task to professionals, since poor-quality translation is not only a waste of money and damage to the image of the project, but also a loss of time, which has a striking value among startups teams.

One day startup teams that are developing innovative products face the fact that technology must be patented for protection. The purpose of patenting is to secure exclusive rights to manufacture and sell products containing inventions in a certain geographical territory. Translator in a startup team needs to translate patent documentation. This is one of the most important tasks, which has a number of features and difficulties in the translation process.

When translating such documentation, accuracy in the description of the invention is "a must". Any misrepresentation of information here can lead to serious consequences. Errors and inaccuracies in the translation may cause complications during the examination of a patent application, a loss in a patent dispute and a reputation reduction.

In modern sources of information, patents are "security documents certifying and protecting the rights of authorship of an invention". The objects of patent rights include the results of intellectual activity in the scientific, technical and design fields. Moreover, patents exist in the following types: patent for an invention, patent for utility model, patent for an industrial design [1].

Traditionally, the following parts of a patent are distinguished:

1) bibliographic description of the invention;

2) introductory paragraph (technical field to which the invention relates);

3) the purpose of the invention, a brief statement of the essence of the invention;

4) a detailed (full) description of the invention, a description of the design drawings, examples of invention embodiments;

5) patent claims.

Depending on the country of patenting, the composition of the objects of patenting may vary.

During the translation process, the translator has to deal with peculiarities of "patent language": the widespread usage of clichés in patent documentation, the presence of a large number of synonyms, tautologisms and archaisms [3]. What is more, the problem of polysemantic words translation often appears. Linguists should always be guided by the context, since the same word can have different meanings depending on where and when it is used. For example, the concept of often used English word *"a customer"*, depending on the context, can have a number of meanings in Ukrainian: *"клієнт"*, *"замовник"*, *"споживач"*, *"користувач"*.

Another example of a word that has different meanings is the verb *"to meet"*: *"to meet current goal" – "відповідати поточним цілям", "to meet a problem" – "вирішувати проблему", "to meet obligations" – "виконувати зобов'язання", "able to meet competition" – "конкурентоспроможний"*.

Another type of translation that the translator works with in a startup project is the translation of marketing information. It should be noted that existing texts translations of this sphere are sometimes ineffective, and in some cases can lead to the failure of the entire campaign to promote the product due to ignoring the specifics of marketing texts. Consequently, with an unprofessional translation the main communicative-pragmatic function of the marketing text is lost – the conviction of a potential buyer that he needs the company's product. Accordingly, it is necessary to find out what are the lexical and grammatical features, that allow to perform the main communicative function, and also how to save these characteristics during translation.

Using marketing texts, the following tasks are performed:

1) a brand image creation;

2) an increase in sales due to information transfer about the company's product/ service to the target audience;

3) a satisfaction increase with the product/ service and strengthening customers loyalty to the brand;

4) a presentation of the competitive advantages of the product/ service [4].

Another distinctive feature of marketing texts, which causes enormous difficulties for translation, is the fact that marketing texts are non-literal in nature. That is why when translating texts of this subject, it is necessary, first of all, to focus not on

the accuracy of the translation and the complete transfer of the author's style, but on the effective transmission of the message to the reader / buyer by means of the target language. The basic quality indicator is the comprehensibility and accessibility of information for the target audience and, accordingly, the creation of a positive reaction to it.

To optimize the translation process, translators need to actively use modern information technologies. The usage of the newest methods allows to achieve high-quality and efficient translation of large volumes of information.

Translators use Internet resources both for professional communication and searching for necessary linguistic information. Nowadays electronic dictionaries (ABBYY Lingvo, Multitran, Multilex) and special software often help translators automate and optimize the translation process.

Automated translation (Computer Assisted Translation, CAT) is the software used by the human translator in the translation process to increase productivity. The Machine Translation (MT) is such a computer technology when translating from one language to another is done by computer program without human intervention.

Automated translation programs allow to use previously translated texts. During the translation process, the program saves in the translation memory (in the database) the original and translated segments of the text, which are called translation units. Every time the translator starts translating a new segment of text, this segment is compared with the translation units contained in the database. If the translation memory contains the same or similar text fragment, the program, having analyzed the database, finds it and automatically substitutes it in the translation text instead of the original fragment. If the option proposed by the program is an inaccurate coincidence, then the translator can edit it, and add it to the translation memory, due to which the information capacity of the translation memory is constantly increasing.

The start-up project translator will work much faster and more efficiently, because the translation of the main project information and the basic terminological units will already be saved in the database, and it only will be a need to adjust and create the required style, depending on the type of document.

A translation automation system is, first of all, a tool that facilitates the work of a translator. Currently, companies such as SYSTRAN SOFTWARE Inc, Logos Corp., TRADOS Inc., Alis Technologies Inc., CompuServe, the Russian company PROMT and others are developing machine translation systems. Examples of translation programs are the Google Translate Toolkit, Snowball, SDL Language Weaver, PROMT, MemoQ.

We have already found out that the texts with which the translator works in the startup team have a number of features and difficulties in the translation. Mistakes in startup projects are unacceptable. In this regard, the requirements of professional translators for the quality of machine translation are much higher than those of non-professionals.

While working in a startup project, the translator uses ICT not only to simplify the translation process, but also for its required information presentation form. In addition to widely used software products, such as Microsoft Office Pro (Power Point, Microsoft Word, Microsoft Excel are the basic programs), translators often have to use the following software: Adobe Acrobat – a program for working with PDF documents, Adobe Photoshop – a program for processing graphics, Adobe Illustrator, Corel Draw – vector graphic editors, Adobe InDesign, Framemaker – layout software, Dreamweaver – a software for web-design. Depending on the project and the task of the translator, it may be necessary to translate audio and video content, as well as their voice acting, dubbing. There are a lot of software for this: AVS Audio Editor, Movavi Video Editor, VirtualDub, Adobe Audition.

As you can see, modern advances in the field of high information technologies, the spread of personal computers and the development of the Internet allow translators to significantly speed up the translation process, make translator work more efficient and effective, increase the productivity and quality of the translation.

Conclusions and ideas for further investigation. Today a translator plays a special role in the startup team and has to not only correctly transfer the source text from a linguistic point of view, but also convey a message and adapt it to the cultural, situational and social characteristics of the target audience. Working in a startup team, the translator deals with special patent, legal and economic documentation depending on the industry and the main goal of the project. Modern information and computer technologies help the translator work faster and more efficiently. ICT include programs of automated and machine translation, as well as the software used for the editing, required information designing and presentation. The main here is to understand all the software usage peculiarities, choose the most appropriate programs or online tools and develop personal work methodology and strategy with the project. Otherwise, the result will be unsatisfactory and may damage the image of the entire startup project. The results of our work are very important and necessary for further research on the peculiarities of ICT usage in the startup projects translation, in particular, the final projects of Poltava Polytechnic Startup School.

References:

1. Gredina I. V. (2010). Perevod v nauchno-tekhnicheskoy deyatel'nosti [Translation in scientific and technical activities]: uchebnoe posobie. Tomsk : Izd-vo Tomskogo politekhnicheskogo universiteta.
2. Dzh. K. Katford (2009). Lingvisticheskaya teoriya perevoda: Ob odnom aspekte prikladnoy lingvistiki [Linguistic Translation Theory: On one aspect of applied linguistics]. Per. s angl. Izd. 2-e. Moskva: Knizhnyy dom LIBROKOM, 208 s.
3. Komissarov V. N. (1990). Teoriya perevoda (lingvisticheskie aspekty) [Theory of translation (linguistic aspects)]: Ucheb. dlya institutov i fakul'tetov inostrannykh yazykov. Moskva: Vyssh. shk. 253 s.
4. Sheyko A. M. (2016). Perevod marketingovykh tekstov: slozhnosti i osobennosti [Translation of marketing texts: complexities and features]. Homo Loquens. *Voprosy lingvistiki i translyatologii.* Vyp. 9. S. 147–157.
5. Hutchins J. y H. Somers (1992). An Introduction to Machine Translation. London: Academic Press.

6. Lagoudaki E. (2008). The Value of Machine Translation for the Pro-fessional Translator. AMTA-2008. MT at work: Proceedings of the Eighth Conference of the Association for Machine Translation in the Americas, Waikiki, Hawaii, October 21-25, p. 262–269.
7. Martin Kay (1980). The Proper Place of Men and Machines in Language Translation. CSL-80-11 Research Report, Xerox Palo Alto Research Center, Palo Alto, CA. Reprinted in 1997 in Machine Translation 12: 3–23, 1997.
8. Zetzsche J. (2007). Machine Translation Revisited. Translation Journal. Volume 11, No. 1 1, January. URL: http://www.translationjournal.net

Список літератури:

1. Гредина И. В. Перевод в научно-технической деятельности: учебное пособие. Томск : Изд-во Томского политехнического университета, 2010.
2. Катфорд Дж. К. Лингвистическая теория перевода: Об одном аспекте прикладной лингвистики. Пер. с англ. Изд. 2-е. Москва : Книжный дом ЛИБРОКОМ, 2009. 208 с.
3. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : Учеб. для институтов и факультетов иностранных языков. Москва : Высш. шк., 1990. 253 с.
4. Шейко А. М. Перевод маркетинговых текстов: сложности и особенности. Homo Loquens. *Вопросы лингвистики и транслятологии.* 2016. Вып. 9. С. 147–157.
5. Hutchins J. y H. Somers: An Introduction to Machine Translation. London : Academic Press, 1992.
6. Lagoudaki E. The Value of Machine Translation for the Pro-fessional Translator. AMTA-2008. MT at work: Proceedings of the Eighth Conference of the Association for Machine Translation in the Americas, Waikiki, Hawaii, 21–25 October, p. 262–269.
7. Martin Kay. The Proper Place of Men and Machines in Language Translation. Research report CSL-80-11, Xerox Palo Alto Research Center, Palo Alto, CA, 1980. Передруковано у 1997 році в Machine Translation 12: 3–23, 1997.
8. Zetzsche J. Machine Translation Revisited. Translation Journal. Volume 11, No. 1, January, 2007. URL: http://www.translationjournal.net

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-2
УДК 378.018.43.02:004

Агейчева А.О., Деркунська Ж.В., Агейчева О.О.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Анотація. Стаття є оглядом найбільш значних досліджень з проблем перекладу англійської науково-технічної термінології. Представлені класифікація та аналіз труднощів, що виникають при перекладі, пояснені їх основні причини. Пропонуються шляхи вирішення проблем перекладу науково-технічних термінів. Доведено, що вирішальне значення у технічному перекладі має правильна інтерпретація термінів, які містять ключову інформацію. Досліджено деякі стилістично-граматичні особливості англійського тексту, невластиві стилю української технічної літератури. Визначено причини труднощів у процесі аналізу зовнішньої форми і структурної організації терміну, інтерференція рідної мови, внутрішньомовна омонімія. У ході вирішення поставлених завдань було виявлено, що термінологія є окремою лексичної категорією, ключовим аспектом якої є термін, який у більшості вивчених нами робіт визначається як одиниця мови, що вживається для позначення спеціальних понять і явищ.

Ключові слова: науково-технічна термінологія, переклад, стилістично-граматичні особливості.

Ageicheva Anna, Derkunska Zhanna, Aheicheva Oleksandra
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

ENGLISH SCIENTIFIC AND TECHNICAL TERMINOLOGY TRANSLATION LINGUISTIC ASPECTS

Summary. The article is an overview of the most significant research on the problems of translation in English scientific and technical terminology. The classification and analysis of difficulties encountered in translation are presented, their main reasons are explained. Ways of solving problems of translation scientific and technical terms are offered. It is proved that the correct interpretation of terms that contain key information is crucial in technical translation. Some stylistic and grammatical features of the English text, which are not peculiar to the style of Ukrainian technical literature, are investigated. The causes of difficulties in the process of analysis of the external form and structural organization of the term interference of the mother tongue, intrinsic homonymy, foreign to the language translation form of the term, complex structural organization of the term. The basic properties of the term were also revealed, such as systematicity, uniqueness, out-of-context, lack of emotional coloring, informativeness. The specificity of the term, which distinguishes it from other words of the language, is a special purpose, the function of the term – whenever possible to clearly call special concepts. As professionalism is used to refer to certain concepts only in the sphere of a particular profession, crafts, crafts, they do not always meet the standards of literary language. For the most part, professionalism is used in the oral informal speech of people of a particular profession. In the terminology studied, the thematic principle distinguishes different in terms of volume and structure of the group of technical terms, combined semantically and functionally on the basis of the connection of objects and phenomena of reality, which they denote in the language of translation the form of the term, complex structural organization of the term. Source of formation of terminological information is practical creative activity of people, social and cognitive experience. This defines the social essence of terminological information, which concentrates the collective profile-scientific memory, the basic units of which are concepts. The formation of a new concept is often associated with a new perception of the subject, which is understood on the basis of available language experience

Keywords: scientific and technical terminology, translation, stylistic and grammatical features.

Постановка проблеми. Сучасна термінологія – досить складний і неоднорідний лексичний пласт. Попри твердження про однозначність, конкретність, чіткість і ясність термінів, багато з них не можуть вважатися такими, оскільки вони є багатозначними і мають синоніми. Межі між термінологічною і нетермінологічною лексикою часто розмиті. Водночас, стрімкий розвиток термінологічних сфер практично всіх наук призводить до того, що в сучасній термінології з'являється велика кількість нових лексичних одиниць. Подібні терміни починають широко використовуватися, проте їх фіксація в словниках дещо спізнюється, що створює необхідність знання та вмілого застосування перекладацьких прийомів під час їх перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки основними рисами українського технічного стилю є сувора ясність викладу, чіткість визначень, лаконічність форми, А.В. Федоров визначив повноцінність перекладу як «вичерпну передачу смислового змісту оригіналу і повну функціонально-стилістичну відповідність йому» [1], то, працюючи зі спеціальними текстами, перекладач зобов'язаний правильно зрозуміти і адекватно передати мовою перекладу всю інформацію, закладену в оригіналі.

Вирішальне значення у технічному перекладі має **правильна інтерпретація термінів**, які містять ключову інформацію. Теоретично переклад термінів не повинен викликати будь-яких ускладнень. Однак, оскільки сучасна термінологія являє собою досить складний і неоднозначний пласт лексики, на практиці ми переконалися, що термінологічні одиниці часто є серйозною перешкодою для правильного розуміння і перекладу спеціальних текстів. Аналіз труднощів перекладу є важливим для навчання іноземної мови,

© Агейчева А.О., Деркунська Ж.В., Агейчева О.О., 2020

оскільки він «є одним із способів оцінки викладачем ефективності навчання і визначення, на що слід звернути увагу в майбутньому» [2]. Щоб вичерпно передати зміст, необхідно правильно зрозуміти сенс термінологічної одиниці, а також «співвідношення між змістом і формою» [3, с. 121] оригіналу, і підібрати відповідний еквівалент у мові перекладу. При цьому Ю.Н. Марчук закликає не протиставляти синтаксис і семантику у визначенні частин мови і членів речення, а «розглядати ці два аспекти у тісному зв'язку і в їх маніфестації у контексті» [4, с. 42]. Перешкодою для розуміння може стати як форма терміну, так і зміст укладеного в зовнішньо зрозумілій формі поняття. Нерідко підбір відповідного еквівалента в мові перекладу також є нелегким завданням для починаючого перекладача.

Формулювання мети статті. Визначення деяких стилістично-граматичних особливостях англійського тексту, невластивих стилю української технічної літератури.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Форма терміну є важливим елементом для його розуміння. Розглянуто труднощі, пов'язані з формою терміну. Форма є невід'ємною частиною семантичної структури будь-якого слова.

Виклад основного матеріалу дослідження.

1. В англійському тексті переважають **особові форми дієслова**, тоді як українському науковому стилю більш властиві **безособові або невизначено-особові** звороти, наприклад: *You might ask why engineers have generally chosen to supply us with a.c. rather than d.c. for our household needs.* – Можно запитати, чому для домашніх потреб зазвичай використовується змінний, а не постійний ток. *We know the primary coil in the ordinary transformer to have more turns than the secondary one.* – Відомо, що первинна обмотка звичайного трансформатора має більше витків, ніж вторинна.

2. В англійських текстах описового характеру нерідко вживається **майбутній час для вираження теперішньої дії.**

Керуючись контекстом, слід перекладати такі пропозиції не майбутнім, а теперішнім часом, іноді з модальним відтінком: *The zinc in the dry cell accumulates a great many excess electrons which **will move** to the carbon electrode.* – Цинк в сухому елементі акумулює велике число надлишкових електронів, що ***рухаються*** до вугільного електроду. *Fig. 10 gives a drawing of a bulb; the filament **will be seen** in the centre.* – На рис. 10 наводиться креслення електричної лампи; нитку розжарення ***видно*** в центрі.

3. В англійських технічних текстах особливо часто зустрічаються **пасивні звороти**, тоді як в українській мові пасивний стан вживається значно рідше.

Отже, під час перекладу нам часто доводиться вдаватися до заміни пасивних конструкцій іншими засобами вираження, більш властивими українській мові [5, с. 184]. *This question was discussed at the conference.* – Це питання *було обговорено* на конференції. – Це питання *обговорювалося* на конференції. – Це питання *обговорювали* на конференції. – Конференція *обговорювала* (або: *обговорила*) це питання.

4. Автори англійської технічної літератури широко використовують різні **скорочення**, які абсолютно не вживаються в українській мові, наприклад: **d.c.** (*Direct current*) – *постійний струм*; **a.c.** (*Alternating current*) – *змінний струм*; **s.a.** (*Sectional area*) – *площа перерізу*; **b.p.** (*Boiling point*) *точка кипіння* та ін.

Такі скорочення в перекладі повинні розшифровуватися і даватися в повному позначенні.

5. Деякі слова або вирази в англійському тексті містять чужий нашій мові образ. Під час перекладу вони повинні замінюватися аналогами, тобто виразами, відповідними за змістом, але більш звичними для українського тексту, наприклад:

We have learned to manufacture dozens of construction materials to substitute iron.

Замість *dozen – «тузінь»* в українській мові звичайно в таких випадках вживається слово ***десяток***, тому це речення ми перекладаємо так:

«*Ми навчилися виробляти десятки будівельних матеріалів, що замінюють залізо*».

Будь-який предмет або явище асоціюються у нас з їх вербальним позначенням у рідній мові. Стосовно іноземної мови, ми можемо не знати того чи іншого слова, проте його форма часто допомагає нам по асоціації з рідною мовою, або ж на основі вже відомих нам слів іноземною мовою ми можемо зрозуміти його без словника. Н.І. Шахова, вивчаючи питання розуміння слів у процесі читання, виділила три їх категорії:

– слова, розуміння яких відбувається через усвідомлення їхньої **графіки**;

– слова, розуміння яких відбувається через усвідомлення їхньої **структури**;

– слова, розуміння яких відбувається через розуміння їхнього **контексту** [6, с. 124].

Подібна класифікація повною мірою стосується термінів. Так, до першої групи можна віднести весь комплекс ***інтернаціональних*** термінів, форми яких у мовах оригіналу та перекладу схожі. Наприклад, схожа графічна форма терміну *process – процес* допомагає зрозуміти його значення в тексті. Що стосується терміну *expert*, то хоча для його перекладу краще використовувати український еквівалент «*спеціаліст*», замість запозичення «*експерт*», форма англійського терміну є і в цьому випадку ключем для правильного трактування [7, с. 27].

До термінів, розуміння яких відбувається через контекст, відносяться багатозначні слова і словосполучення, реалії, терміни та слова, які набули нового значення у спеціальному контексті, так звані ***конотовані*** терміни. Аналіз контексту при роботі з подібними термінами необхідний для їх правильного перекладу [8, с. 31].

Під час перекладу термінів важливо враховувати багато факторів, однак якщо правильно виділено той елемент, який допомагає встановити послідовність між відомим і новим, це можна вважати першим кроком до правильного розуміння. Усі види аналізу терміна: компонентний, словотвірний, морфологічний, контекстуальний полегшують розуміння терміну. Стосовно термінів, що відносяться до перших двох груп, то грамотно проведений аналіз форми терміну в цьому випадку найчастіше призводить до його розуміння і вірного перекладу [9, с. 38].

Однак досить часто інтерференція рідної мови сильно заважає роботі перекладача [10, с. 7].

В.В. Алімов називає «дві будь-які значущі одиниці (морфеми, слова, вирази, речення), які за звучанням / написанням та функціями в одній мові нагадують відповідні одиниці і функції в іншій мові» [11, с. 15] **інтерферентами** і виділяє як ***позитивні***, так і ***негативні*** інтерференти. «Мовна інтерференція визначається як взаємодія мовних систем в умовах двомовності, що формується або за взаємодії різномовних соціумів, або у разі індивідуального білінгвізму». «Основною причиною **деструктивної інтерференції** у технічному перекладі є недостатня або надмірна ідентифікація якихось лінгвістичних і спеціальних явищ і функцій в одній мові і їх компенсація схожими, на думку перекладача, явищами і функціями у іншій мові» [11, с. 22].

Висновки і перспективи дослідження. Як відомо, джерелом формування термінологічної інформації є практична творча діяльність людей, суспільно-пізнавальний досвід. Цим визначається соціальна сутність термінологічної інформації, яка концентрує в собі колективну профільно-наукову пам'ять, базовими одиницями якої виступають поняття. Формування нового поняття нерідко пов'язане із новим сприйняттям предмета, який розуміється на базі наявного мовного досвіду. Перекладач повинен **вивчити ту область науки і техніки, в якій він працює**. Це дає йому можливість домогтися вичерпного розуміння змісту понять, що виражені термінами. Недостатня обізнаність у тій галузі знання, до якої відноситься текст, що перекладається веде до нерозуміння терміну, незважаючи на те, що його форма може бути зрозуміла або навіть знайома перекладачеві. Перспективу подальших досліджень також вбачаємо в аналізі інших труднощів, що виникають під час перекладу.

Список літератури:

1. Федоров А.В. Основы общей теории перевода. Лингвистические проблемы : учебное пособие. Москва : Высш. школа, 2009. 396 с.
2. Алимов В.В. Явление лингвистической интерференции при изучении специального перевода : автореф. дис. канд. филолог. наук. Москва : МГУ, 2008. 24 с.
3. Нелюбин Л.Л. Введение в технику перевода (когнитивный теоретико-прагматический аспект) : учебное пособие. Москва : Изд-во МГОУ, 2005. 153 с.
4. Марчук Ю.Н. Проблемы машинного перевода : учебное пособие. Москва : Наука, 2008. 232 с.
5. Ковтун О.В. Особливості перекладу англійських авіаційних термінів українською мовою. *Матеріали III міжн. наук.-практ. конф. [«Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції»]*, (2-3 квітня 2010 р.). Київ : АграрМедіаГруп, 2010. С. 182–186.
6. Шахова Н.И. Вопросы обучения пониманию слов в процессе чтения. *Лингвистика и методика преподавания иностранного языка*. Москва : Наука, 2006. С. 124–128.
7. Рябцева Н.К. Перевод как специальная речевая деятельность. Проблемы перевода текстов разных типов. Москва : Ин-т языкознания, 2007. С. 22–35.
8. Кучман І. Переклад англійських термінів у галузі комп'ютерних технологій. *Вісник Житомир. держ. ун-ту імені Івана Франка*. 2005. Вип. 10. С. 25–32.
9. Корбут О.Г. До проблеми труднощів перекладу технічних термінів у студентів машинобудівних спеціальностей. *Advanced Education*. 2014. Вип. 1. С. 36–41.
10. Смірнова Т.В. Лексичні прийоми перекладу термінологічних одиниць транспортної галузі (Нац. авіаційний ун-т, м. Київ). URL: http://er/nau/edu/ua
11. Алимов В.В. Явление лингвистической интерференции при изучении специального перевода : автореф. дис. канд. филолог. наук. Москва : МГУ, 2008. 24 с.

References:

1. Fedorov A.V. (2009). Osnovy obshhej teorii perevoda. Lingvisticheskie problemy: uchebnoe posobie [Fundamentals of general translation theory. Linguistic problems: a textbook]. Moskva: Vyssh. shkola, 396 s.
2. Alimov V.V. (2008). Yavlenie lingvisticheskoj interferenczii pri izuchenii speczial`nogo perevoda [The phenomenon of linguistic interference in the study of special translation]: avtoref. dis. kand. filolog. nauk. Moskva: MGU, 24 s.
3. Nelyubin L.L. (2005). Vvedenie v tekhniku perevoda (kognitivny`j teoretiko-pragmaticheskij aspekt): uchebnoe posobie [Introduction to the technique of translation (cognitive theoretical and pragmatic aspect): a textbook]. Moskva: Izd-vo MGOU, 153 s.
4. Marchuk Yu.N. (2008). Problemy mashinnogo perevoda: uchebnoe posobie [Problems of machine translation: a textbook]. Moskva: Nauka, 232 s.
5. Kovtun O.V. (2010). Osoblyvosti perekladu anhliiskykh aviatsiinykh terminiv ukrainskoiu movoiu [Features of the translation of English aviation terms into Ukrainian]. Materialy III mizhn. nauk.-prakt. konf. [«Sotsiokulturni ta etnolinhvistychni problemy haluzevoho perekladu v paradyhmi yevrointehratsii»], (2-3 kvitnia 2010 r.). Kyiv: AhrarMediaHrup, s. 182–186.
6. Shakhova N.I. (2006). Voprosy obucheniya ponimaniyu slov v proczesse chteniya [Questions of learning to understand words in the process of reading]. Lingvistika i metodika prepodavaniya inostrannogo yazyka. Moskva: Nauka, s. 124–128.
7. Ryabczeva N.K. (2007). Perevod kak speczialnaya rechevaya deyatelnost [Translation as a Special Speech Activity]. Problemy perevoda tekstov raznykh tipov. Moskva: In-t yazykoznaniya, s. 22–35.
8. Kuchman I. (2005). Pereklad anhliiskykh terminiv u haluzi kompiuternykh tekhnolohii [Translation of English Terms in Computer Technology]. *Visnyk Zhytomyr. derzh. un-tu imeni Ivana Franka*, vyp. 10, s. 25–32.
9. Korbut O.H. (2014). Do problemy trudnoshchiv perekladu tekhnichnykh terminiv u studentiv mashynobudivnykh spetsialnostei [On the Problem of Difficulties in Translation of Technical Terms in Students of Mechanical Engineering Specialties]. *Advanced Education*, vyp. 1, s. 36–41.
10. Smirnova T.V. Leksychni pryiomy perekladu terminolohichnykh odynyts transportnoi haluzi [Lexical methods of translation of terminological units of the transport industry] (Nats. aviatsiinyi un-t, m. Kyiv). URL: http://er/nau/edu/ua
11. Alimov V.V. (2008). Yavlenie lingvisticheskoj interferenczii pri izuchenii speczial`nogo perevoda [The phenomenon of linguistic interference in the study of special translation]: avtoref. dis. kand. filolog. nauk. Moskva: MGU, 24 s.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-3
УДК 811.111'373.45:811.133.1'342]-045.625

Астахова С.А.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ФОНЕТИЧНА АСИМІЛЯЦІЯ ФРАНЦУЗЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В ЛЕКСИЦІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглядаються фактори, що впливають на виникнення нових одиниць (і на всю систему словотвору в цілому). До цих факторів, як правило, належать: екстралінгвістичні фактори – науково-технічний та соціальний прогрес, поширення інформаційного потоку і необхідність передати його з найменшими витратами часу і місця, лінгвістичні фактори – тенденція до мовної економії, прагнення до аналітичності. Аналізуються іншомовні запозичення в творчості англійських письменників XIX–XX століття. Характеризується роль неологізмів в англійській мові, розглядаються твори англійських письменників XIX-XX століття в яких яскраво виражені іншомовні запозичення. Запозичені слова потрапляють у процес асиміляції, але цей процес займає багато часу, оскільки запозиченим словам треба пройти крізь різні асиміляційні перетворення перш ніж увійти до активного мовного лексикону.

Ключові слова: неологізм, іншомовні запозичення, фонетична асиміляція слів, наголос, склад.

Astahova Svitlana
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

PHONETIC ASSIMILATION OF FRENCH BORROWINGS IN THE ENGLISH LANGUAGE VOCABULARY

Summary. The factors that influence the appearance of new units (and the whole system of word formation as a whole) are considered in the article. These factors include extralinguistic factors, which describes cientific and technical and social progress, the spread of information flow and the need to transfer it with the least time and place, as well as linguistic factors – tendency towards language economy and analyticity.Foreign language borrowings in the works of English writers of the 19th-20th centuries are analyzed. The role of neologisms in English is characterized, and the works of English writers of the nineteenth and twentieth centuries in which foreign language borrowings are present,are being considered. Borrowed words fall into the assimilationprocess, but this process takes a long time, since borrowed words have to undergo various assimilation transformations before entering the active language lexicon.Some scholars have pointed to the need for such an approach to borrowing for a long time. Phonetic mastery of French borrowing leads to their subordination to the English verbal emphasis. Phonemes that are far from the sound structure of English are replaced by the closest English phonemes and their variants.Due to the transfer of stress in the borrowed words, their unstressed syllables are often reduced, leading to the phenomena of apheresis, syncope and apocope. Foreign language borrowings in the works of English writers of the 19th–20th centuries are analyzed. The role of neologisms in English is characterized, and the works of English writers of the nineteenth and twentieth centuries in which foreign language borrowings are present,are being considered. French sounds in borrowed words are subject to quantitative and qualitative changes under the influence of the English sound system. The process of phonetic assimilation of borrowing is traced backon the material of the French words that came into English after the conquest of England by the Normans. Indicative for the phonetic assimilation of French borrowed words in the Middle English period is the transfer of theiremphasis from the last syllable in French to the root syllable.

Keywords: neologism, foreign borrowings, phonetic assimilation of words, emphasis, composition.

Постановка проблеми. Упродовж останніх десятиріч в англійській мові, як і в багатьох інших, виникла велика кількість нових слів, що призвело до необхідності їх вивчення та опису. Це, в свою чергу, викликало появу зовсім нової галузі лінгвістики – неології. Неологія – наука про неологізми, в сферу діяльності якої входить виявлення нових слів та значень, аналіз факторів їх появи, вивчення засобів їх утворення, розробка принципів ставлення до них (їх прийняття чи неприйняття носіями мови) та їх лексикографічної обробки (фіксація в словниках та затвердження значень) [2, с. 15].

Аналіз останніх досліджень. На сучасному етапі прослідковується новий поштовх до більш уважного і детального вивчення неологізмів. Це відбувається внаслідок швидкого зростання їх кількості, тобто часта поява нових реалій закономірно вимагає прискорення процесу номінації. Такими закономірностями зумовлена поява значної кількості робіт англійських та американських дослідників, що розробляють різні аспекти неології, наприклад, Маурер, Гінсбург, Алдео та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Поповнення словникового складу мови здійснюється різними способами. Так, ними можуть бути запозичення з інших мов, розширення значень уже існуючих слів та ін. Ці способи достатньо продуктивні, але визначальними є моделі словоскладання та афіксального утворення нових мов. Процес збагачення мови за рахунок раніш не відомих одиниць проходить постійно, освіжаючи та оновлюючи мову, приводячи її у відповідність до потреб людей та змін, що постійно відбуваються в світі. Ось чому вивчення системи словотвору англійської мови, її компонентів, ступенів їх активності, продуктивності та варіативності є таким необхідним.

Мета статті. Головною метою цієї статті є детальний аналіз запозичень в творчості англійських

© Астахова С.А., 2020

письменників, й, зокрема, однієї з найбільших їх груп (з французької мови). Розглянуто твори англійських письменників XIX–XX століття, в яких яскраво виражені іншомовні запозичення.

Виклад основного матеріалу. Мова – живий організм, який постійно розвивається. Цей розвиток зумовлений різними лінгвістичними процесами, зокрема внутрішніми (переосмислення слів, поява нових та ін.), та зовнішніми факторами, одним з яких є запозичення. Запозичені слова потрапляють до процесу асиміляції, але цей процес займає багато часу, оскільки запозиченим словам треба пройти крізь різні асиміляційні перетворення, перш ніж увійти до активного мовного лексикону. На необхідність саме такого підходу до запозичень окремі вчені вказували вже давно. Фонетичне засвоєння французьких запозичень призводить до підпорядкування нормам англійського словесного наголосу. Фонеми, далекі до звукової будови англійської мови, заміняються найбільш близькими англійськими фонемами і їх варіантами. Внаслідок переносу наголосу в запозичених словах їх ненаголошені склади нерідко редукуються, що призводить до явищ аферезису, синкопи й апокопи. Звуковий і графічний вигляд запозичень у середньоанглійський період відрізняється значною нестійкістю, на початку існує кілька варіантів їхньої вимови, один із яких наближається до оригіналу, а інші відходять від нього. Французькі звуки в запозичених словах піддаються кількісним і якісним змінам під впливом звукової системи англійської мови.

Процес фонетичної асиміляції запозичень простежується на матеріалі французьких слів, що прийшли в англійську мову після завоювання Англії норманами. Показовим для фонетичної асиміляції французьких запозичених слів у середньо англійський період є перенесення у них наголосу з останнього складу у французькій мові на кореневий склад, наприклад: *envie, pite, virtu*. У тих випадках, коли запозичилися французькі дієслова із префіксами, наприклад: *recorden, commanden, avauncen*, наголос у них переміщався на корінь за зразком споконвічних-англійських дієслів *arisen, awaken, forgiven* та інші [7, с. 9].

Процес переносу наголосу у французькій лексиці відбувався поступово. Перший час після появи французьких слів в англійській мові вони в більшості випадків зберігали французький наголос на останньому складі або на передостанньому, якщо слово закінчувалося на е. Приклади: *compaygnie: druerie; burgeio – curtayse; iugement: isend.*

Однак уже в текстах XII–XIII ст. спостерігаються окремі випадки перенесення наголосу в словах французького походження, що поширилися в народному мовленні, наприклад*: contre – contre, prisun – prisun, ransoun – ransoun: And on fin offic set agen* – призначений на твою посаду; *You Salt ben ut of prison numen* – тебе випустили з в'язниці; *Many castles hii awonne* – вони захопили багато замків [2, с. 26].

У роботах Чосера випадки коливання наголосу в запозичених словах значно зменшуються, хоча французький наголос на останньому складі є ще пануючим. У Чосера, як правило, збереглося французьке написання кінцевих складів: *conseil, citee, povertee, vitaille, marvaille, champioun* [3, с. 40].

Однак написання *-ion* поступово витісняє *-ioun*, і останнє вживається тільки в римах. Наголос у запозичених словах у цей період відрізняється значною нестійкістю: *Though he strong was as a chamioun: toun, companye: hostelrye; office: benefice.* Зустрічаються випадки наголосу запозичених слів на першому складі: *And ever honoured for his worthinesse; Fulwel she rang the services devine* [1, с. 60].

Подібні коливання простежуються також і в інших поетичних роботах XIV століття – Sir Gawaynandthe Green Knight; Handlyng Synne, Gower, "Confessio Amantis", Langland, "The Vision of William concerning Piers and Plowman", що належать до різних жанрів і стилів. Все це свідчить про те, що нестійкий наголос у словах французького походження – досить розповсюджене явище в ту епоху й характерно певною мірою й для загальнонародного мовлення.

Досить коштовним з погляду визначення фонетичних особливостей запозичених слів є тритомний збірник листів "Paston Letters" середини й другої половини XV сторіччя. Автори цих листів не були освіченими людьми й писали, звичайно, склади залежно від положення наголосу в слові. З написання слів: *councell, chaunceller, daunger, prison, treson* – можна зробити висновок щодо того, що наголос у цих словах падає на перший склад, тоді як порівняно рідке вживання таких форм поряд з більш звичайним повним написанням кінцевих складів свідчить про те, що французький наголос в XV столітті є ще досить розповсюдженим. Доказом цього служать також чисельні випадки збереження наголосу на останньому складі запозичених слів, що зустрічаються в поетичних добутках XV сторіччя, наприклад: *counsayle: faile; Justise: couetys; Bringe not a commone in greuaimcею* – Не кривдь громаду.

До кінця XV сторіччя в запозиченій лексиці починає явно переважати германський наголос. Уже в "York Misteries" /друга половина XVстоліття/ випадки збереження наголосу на останньому складі зустрічаються рідко [1, с. 8]. У добутках XVI століття Спенсера, Шекспіра, графа Суррея панує германський наголос. Англійський наголос відрізняється від французького більшою інтенсивністю, з якої вимовляється наголошений склад у порівнянні з ненаголошеним. Цей фактор поряд з переносом наголосу обумовив більше часту редукцію й випадання ненаголошених складів у французьких словах.

Аферезис (скорочення початкових складів), що зустрічається й у французькій мові, простежується досить часто в запозичених словах у середньоанглійський період: скороченню піддаються голосні й приголосні на початку слова, можуть скорочуватися як префікси, так і складові частини кореня [2, с. 213]. Наприклад: *Hospitel–spitel; Destruien–struie.*

У результаті скорочення початку французьких слів у ряді випадків утворяться нові слова, між якими виникає згодом не тільки звукове, але й значеннєве розходження, порівняємо також французькі запозичені слова, що виникли в результаті аферезиса, як *size (assize); spy (espy), fence (defence)*, щоб переконатися в тісному взаємозв'язку між фонетичними перетвореннями французьких слів й їхнім лексичним розвитком у системі англійської мови.

Синкопа – скорочення наголошених або ненаголошених складів у середині слова – нерідке явище в словах, що потрапили із французької мови в англійську. Скорочення голосної в середині слова ми спостерігаємо ще в пам'ятках середньоанглійського періоду: *sust – nance*, замість *sustenance; commad – ment,* замість *commandement; constable* замість *conestable.* Синкопі піддалися ненаголошені склади в окремих французьких словах, запозичених у ново англійський період: *capitaine – captain; chempinee – chimney*.

Апокопа кінцевого ненаголошеного е зустрічається у французьких словах уже в ранніх середньоанглійських текстах. У численних випадках ненаголошене кінцеве е в положенні після голосних пишеться, але вже не вимовляється. Наприклад, *maladie, kurtesie, slergie,*. Про це свідчать випадки римування в текстах іменників, що кінчаються на е з іменниками, що закінчуються на і. Наприклад, *genteleri: companie*. Про те, що французьке ненаголошене е не вимовляється, свідчить також фонетичне написання французьких слів у текстах XIII сторіччя: *tempest, pestilens, differens, vengans (-ens, -ans* замість французького *-ence, -ance*).

Короткі французькі голосні *a, e,* в англійській мові подовжуються у двоскладових словах у першому відкритому складі або перед двома приголосними, що є сполученням проривного із плавним, а також перед st. Наприклад: *ache, blame, date, robe, cote, haste, beste, table, feble, coste.*

Це стосується й французьких ненаголошених голосних, що попали під наголос в англійській мові. Порівняємо *Basin, bacoun* та ін.

Ударні голосні першого складу залишаються короткими в словах: *baron, muton, pleasaunt, palais, maner, profit, forest*. Короткі голосні у цих словах, очевидно, пояснюються тією обставиною, що протягом довгого часу в них зберігався французький наголос на останньому складі, тоді як голосні першого складу залишалися ненаголошеними [7, с. 129]. Подовженню піддаються наголошені голосні, що стоять перед голосним, і в тому випадку, якщо між ними перебуває *h- bias*; франц. *Biais, cohort, triangle* та ін. [2, с. 510].

У трискладових словах, у яких наголос падав на першу голосну, остання звичайно залишалася короткою, наприклад, *vinegear, punishen, enemy, natural, regular*. Виключеннями являють собою окремі слова, кінцеві склади яких складалися *з і + голосної*. Наприклад, *nation, storie, patient, curious*. Ударні голосні залишалися короткими у закритому складі перед двома й більше приголосними (порівняємо: *lettre, suffre, dette, defence, simple*). Однак перед сполученням *і + приголосна* вони піддавалися подовженню (*armour, forme, art,*) [2, с. 109].

У запозичених словах французькі голосні змінювалися не тільки кількісно, але і якісно. Якісні зміни французьких голосних у середньоанглійський період обумовлені зміною місця наголосу, з іншого боку, їхня доля значною мірою визначається їхнім звуковим оточенням. Ударне а перед сполученням *г + приголосна* в багатьох запозичених словах у північному діалекті переходить в *е*. Порівн.: *cherged*; *perti*. Однак в інших діалектах цей перехід не простежується. В окремих діалектах спостерігається тенденція вимовляти *е* перед *r* як *a*, наприклад, *sarui, clark, sarmon*. Перед сполученням *n + приголосний* у спочатку ненаголошеному складі замість *е* іноді зустрічається *a*, наприклад, *aumperor, andetted*. Можна припустити, що в останньому випадку на звуковий вигляд французького префікса могли вплинути такі англійські слова, як *an-haldan, an –hangan*.

Французька коротка голосна u, що спочатку вимовлялася в запозичених словах по французькому зразку, що полегшувалося наявністю подібного звуку в середньо англійській мові, до XV сторіччя перетворилася в [ju:] *Guggen, justice*. У тих діалектах, де в момент запозичення англійський звук *u* вже встиг делабіалізуватися, відбувалася заміна французького короткого на довгий, близьких по звучанню, голосний або дифтонг [eu], які потім скрізь перетворилися в [ju] до кінця середньо англійського періоду (*pure, duke, allure*).

Дифтонг [ai] зберігається перед голосними й приголосними, а перед зубними приголосними звичайно переходить у довге *е*. Порівн. *Assaien, air, paire, vain, ese,*- легкість; *sesen, fet, resoun, plesaunt, plesier*. Піддалися фонетичній асиміляції (повній або частковій) слова, пов'язані з розвитком техніки (особливо авіа- і авто- справи): *garage, parachute, wagon*.

Нарешті, однієї із причин слабкої фонетичної асиміляції французьких запозичень є порівняно невеликий час перебування їх у мові. Справа в тому, що процес асиміляції, який є поступовим і тривалим, безупинно здійснюється в мові й у наш час. Тому неправильно думати про повне фонетичне незасвоєння більшості французьких слів більш пізнього запозичення. Звичайно, ці слова не піддалися тим радикальним фонетичним перетворенням, які мали місце в середньоанглійський період, але ознаки їхньої часткової асиміляції можемо спостерігати й зараз [2, с. 122].

Якщо запозичене слово залишається в мові, поширюється в ньому, то воно неминуче піддається процесу фонетичної асиміляції, причому його повнота й швидкість будуть визначатися як особливостями звукового складу цього слова, так і його важливістю й поширеністю в мові [3, с. 88]. Процес фонетичної асиміляції слів французького походження, запозичених порівняно недавно, безупинно здійснюється й у сучасній англійській мові, охоплюючи в першу чергу побутову, військово-політичну й технічну лексику, яка набула значного поширення в загальнонародному мовленні.

Висновки. Фонетичне засвоєння французьких запозичень приводить до підпорядкування їхнім нормам англійського словесного наголосу. Фонеми, далекі до звукової будови англійської мови, заміняються найбільш близькими англійськими фонемами і їхніми варіантами. Внаслідок переносу наголосу в запозичених словах їх ненаголошені склади нерідко редукуються, що призводить до явищ аферезиса, синкопи й апокопи. Звуковий і графічний вигляд запозичень у середньо англійський період відрізняється значною нестійкістю, на початку існує кілька варіантів їхньої вимови, один із яких наближається до оригіналу, а інші відходять від нього. Процес фонетичної асиміляції слів французького походження, запозичених порівняно недавно, безупинно здійснюється й у сучасній англійській мові, зачіпаючи в першу чергу побутову, військово-політичну й технічну лексику, яка набула значного поширення в загальнонародному мовленні.

Список літератури:

1. Arnold I.V.The English Word. Kyiv, 1973. 340 p.
2. Christie A. Why did n`t they ask Evans?" Kyiv : Vysh. shk., 1991. 175 p.
3. Ginzburg R.S., Knidekel S.S., Knyazeva C.Y. A Course in Modern English Lexicology. Kyiv, 2006. 295 p.
4. Korunets V. Contrastive typology of English and Ukrainian languages. Kyiv, 1995. 530 p.
5. Pei M. The Study of Language. Ldn., 1956. 310 p.
6. Rayevskaja M. English Lexicology. Kyiv, 2007. 190 p.
7. Runner Karl. Abriss der mittelenglischen Grammatik. S. 2010. 184 p.

References:

1. Arnold I.V. (1973).The English Word. Kyiv, 340 p.
2. Christie A. (1991).Whydidn`ttheyaskEvans?" Kyiv: Vysh. shk., 175 p.
3. Ginzburg R.S., Knidekel S.S., Knyazeva C.Y. (2006). A Course in Modern English Lexicology. Kyiv, 295 p.
4. Korunets V. (1995). Contrastive typology of English and Ukrainian languages. Kyiv, 530 p.
5. Pei M. (1956). The Study of Language. Ldn., 310 p.
6. Rayevskaja M. (2007). English Lexicology. Kyiv, 190 p.
7. Runner Karl. (2010). Abriss der mittelenglischen Grammatik. S. 184 p.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-4
UDC 811.111'42

Balatska Olena
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"
Ayanda Noma
South Africa Daily, South Africa, Pretoria

HEDGING IN CRITICAL REMARKS IN THE ENGLISH-LANGUAGE RESEARCH ARTICLES IN PSYCHOLOGY

Summary. The article studies peculiarities of using hedging in the English-language research articles in Psychology, whereas the research article is considered to be the most important genre of the modern English-language scientific discourse. The article presents types of hedges used in critical remarks in research articles in Psychology. Quantitative analysis of using hedges in these research articles has been carried out whose results have demonstrated that most critical remarks in the English-language research articles in Psychology are hedged. It has been shown that the most numerous hedges in the English-language research articles in Psychology are modal verbs expressing possibility, passive voice, and approximators, whereas possibility / probability adverbs and adjectives, expressions showing the authors' personal doubt and direct involvement, semi-auxiliaries, impersonal constructions, and time deictics are used in a significantly smaller number of critical remarks.

Keywords: English-language scientific discourse, genre, research article in Psychology, critical remark, hedging, hedges.

Балацька О.Л.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Аянда Нома
Дослідницький відділ Дейлі, Південна Африка

ЗАСОБИ ХЕДЖИНГУ У КРИТИЧНИХ ЗАУВАЖЕННЯХ АНГЛОМОВНИХ НАУКОВИХ СТАТЕЙ З ПСИХОЛОГІЇ

Анотація. У статті розглядаються особливості використання засобів хеджингу в англомовних наукових статтях з психології, одному з видів провідного жанру сучасного англомовного наукового дискурсу – статті. Описано низку досліджень, що стали теоретичним підґрунтям для заснування та розвитку концепції хеджування в сучасній науковій парадигмі. У результаті аналізу фактичного матеріалу було виокремлено типи хеджів, які зазвичай застосовуються у критичних зауваженнях авторами сучасних англомовних наукових статей з психології. У роботі представлено кількісний аналіз використання засобів хеджингу, які відносяться до кожного виокремленого типу. Здійснений аналіз продемонстрував і довів, що більшість критичних зауважень в англомовних наукових статтях з психології містять різноманітні засоби хеджингу, що спричинено особливостями сучасного англомовного наукового дискурсу. Крім того, було виявлено, що найбільшу питому вагу серед засобів хеджингу, котрі використовуються авторами у критичних зауваженнях у статтях зазначеного типу, найбільшу питому вагу мають модальні дієслова, які виражають можливість / вірогідність, пасивний стан дієслова, а також апроксиматори (кількісні прислівники, прислівники ступеню, частотності та часу й епістемічні дієслова, які зазвичай уживаються у критичних зауваженнях у поєднанні з іншими засобами хеджингу). Натомість такі засоби хеджингу, як прислівники та прикметники, котрі виражають можливість / вірогідність, вирази, які вербалізують особисті сумніви адресанта щодо повноти його знань або актуалізують наявність у нього точки зору, відмінної від висловленої / висловлених раніше іншим / іншими науковцем / науковцями, дієслова-зв'язки, безособові конструкції, а також засоби темпорального дейксису у критичних зауваженнях актуалізованих в англомовних наукових статтях з психології застосовуються в порівняно меншій кількості випадків. До того ж, проведене нами дослідження показало, що у чималій частині критичних зауважень вербалізованих авторами у проаналізованих нами англомовних наукових статтях з психології використано декілька типів засобів хеджингу одночасно.

Ключові слова: англомовний науковий дискурс, жанр, наукова стаття з психології, критичне зауваження, засоби хеджингу, хеджи.

Introducing the problem. In today's worldwide transition from industrial / postindustrial society to informational society, science plays an important role, so much attention is paid to the study of scientific discourse that helps scholars to disseminate their scientific achievements among their colleagues.

As the English language has become the language of international communication (*lingua franca*), the study of norms and peculiarities of English-language scientific communication is of particular importance for the present-day scientific community. Genres of scientific discourse often have such an important component as criticism that can be described as the driving force behind the development of scientific thought.

Therefore, the knowledge about scientific criticism in the English-language research article we believe to be useful both for the development of linguistic theory, and for practical use by Ukrainian scientists who are increasingly seeking integration into the world scientific community.

Analysis of previous literature. Scientists have been studying various aspects of English-language scientific discourse, in particular, its genres [8], among which the research article is considered

© Balatska Olena, Ayanda Noma, 2020

to be the leading genre [13]. Criticism, as an obligatory component of the modern English-language research article, has already been the subject of research [4; 6; 11; 12].

Identifying a knowledge gap in the filed of study. In the scientific literature, one can see papers which fragmentally analyze the use of hedges in critical remarks of the English-language research article [5; 12]. However, hedging in research articles in different academic disciplines, in particular in Psychology, hasn't been studied enough.

The purpose of the research article. The purpose of the article is to analyze hedging in the English-language research articles in Psychology.

The main body. Criticism, viewed as a negative evaluation judgement, is a discursive phenomenon – a scholar's mental activity and its verbal realization based on the corresponding fragment of knowledge and meant to reach the strategic aim, which is to expose and to eliminate the shortcomings of research activities [1, p. 1].

One of the peculiarities of the modern English-language scientific discourse is that English-speaking scientists are not inclined to use harsh or direct criticism in their papers [3; 10]. Using the latter may make those authors of the English-language research articles (RAs) the objects of similar criticism in the future. This may adversely affect their scientific reputation or the image of the scientific institutions for which they work [11, p. 76–77].

Because of this, English-speaking scientists are not interested in using strong and harsh criticism, but prefer using more subtle and disguised critical remarks [11, p. 78]. One of the means of achieving that is to use hedges that help the author of the RA to reduce their responsibility for the criticism, to express "socially expected doubt, hesitation, indirectness and politeness" [7, p. 148].

As a result of the analysis of the factual material, it was found that only 19.75 % of all the critical remarks (CRs) are not hedged in RAs in Psychology, e.g.:

(1) *There is paucity of information on the epidemiology of this disorder in the developing world, especially among university students. <…> In India, there has been only one study on social phobia (among high school adolescents) which mentions a prevalence of 12.8% and also an association with impairment in academic functioning.*

(2) *Psychometric testing in older adults, particular those over the age of 60 is limited across all instruments.*

On the contrary, hedges are used in the vast majority of CRs in RAs in Psychology (80.15% of all RAs in Psychology).

For the present study we have used the classification of hedges developed by Salager-Meyer [12, p. 7], which we supplemented with the types of hedges identified by Hyland [9] and Yarkho [2, p. 91], and have found out that the most numerous hedges in CRs in RAs in Psychology are:

– modal verbs expressing possibility (26,83 % of all hedges), e.g.:

(3) *While the sample characteristics reflect the characteristics of the school populations, these findings* ***may*** *not generalize to other university populations.*

(4) *Furthermore, studies using questionnaires* ***could*** *have some inherent limitations too. The questionnaires cannot measure the psychological variables directly, and respondents* ***may*** *answer the questions superficially or they* ***may*** *intend to satisfy social desirability.*

– passive voice (21,47 % of all hedges), e.g.:

(5) *Findings from this study indicate the need for further research among this population in two primary areas. First, additional focus groups should* ***be held*** *to explore the experiences of culturally and racially diverse family members of veterans, minor siblings of veterans, and family members who have joined formal organizations, such as Blue Star Mothers and Military Families Speak Out. Second, in addition to gathering qualitative data, surveys and scales to assess physical ailments, mental disorders (i.e., anxiety and depression), and help seeking behaviors should* ***be implemented****.*

– approximators (adverbs of quantity; adverbs of degree; adverbs of frequency; adverbs of time; verbs expressing vagueness, imprecision, and variability) (19,85 % of all hedges), e.g.:

(6) *On the other hand, studies on mental health in general and anxiety disorders in particular,* ***often*** *neglect a person's perception of his or her quality of life. Judging the impact of a mental disorder based on symptomatic distress, while ignoring one's overall quality of life, is incomplete.*

(7) *This finding* ***suggests*** *that the State Trait Anger Scale reflects the content domain of anger terms and phrases used by this sample of elderly individuals.*

– possibility / probability adverbs and adjectives (6,71 %):

(8) *Our stimuli have only a dark limbal ring or no limbal ring;* ***perhaps*** *adding more subtle variations to the limbal rings would lead to more nuanced results.*

(9) *<…> scholars who investigate the gendered divorce experience for men and women focus primarily on economic inequality, with men's socioeconomic status* ***likely*** *to be higher than women's.*

– expressions showing the authors' personal doubt and direct involvement (4,27 % of all hedges), e.g.:

(10) ***To our knowledge****, only two previous studies have examined the relationship between credit card debt and health-related characteristics among college students.*[34, 35].

(11) ***As far as we know****, Zuckerman's Alternative Five Personality traits, such as Sociability, have not been examined yet in relation to structural brain measures.*

– semi-auxiliaries (4,01 % of all hedges), e.g.:

(12) *Regarding Extraversion, results* ***seem*** *to be inconsistent as we mentioned it before.*

– impersonal constructions (3,92 % of all hedges), e.g.:

(13) *However,* ***it is*** *not clear which factor of social life or social complexity causes this relationship.*

– time deictics (3,02 % of all hedges), e.g.:

(14) ***To date****, no research has identified treatment options available for those with mental health problems in the primary care setting.*

In addition, it was found that the authors of the RAs can use several types of hedges at the same time – i.e. they use compound hedges (37,64 % of all CRs):

(15) *Limitations*

*This study has **some** limitations. First, this study **was conducted** in a sample of students at 14 colleges and universities in the Midwest, a majority of which were female and Caucasian. While the sample characteristics reflect the characteristics of the school populations, these findings **may** not generalize to other university populations. Second, the low response rate to the Internet screening survey was also an issue and **might suggest** responder bias. <…> Third, these analyses **were based** on self-report data and, thus, **some** students **may have been influenced** to give socially desirable answers (i.e., minimize credit card debt, smoking, and other risky health behaviors). In addition, because this is a cross-sectional sample, **it is difficult** to ascertain the nature and development of the relationship between risky health behavior and credit card debt.*

The CR above is hedged with using passive voice (*was conducted, were based, have been influenced*), approximator (*some*), modal verbs expressing possibility (*may, might*), epistemic verb (*suggest*), and impersonal construction (*it is difficult*).

(16) *It **may** be that female participants in the present study were aware of their decreased willingness to help kin and friends in violent situations and therefore compensated by circling greater altruism ratings for the non-violent situations. This **seems** unlikely, but **it could be possible** since all participants **were presented** with all altruism examples. Therefore this **may** represent a limitation of this study and **perhaps** future research **could** use altruism type as a between-subject variable to examine if this is the reason for the significant effect.*

The hedges in CR 16 include modal verbs expressing possibility (*may, could*), semi-auxiliary (*seems*), impersonal construction (*it could be possible*), that has a possibility / probability adjective (*possible*), passive voice (*were presented*), and possibility / probability adverb (*perhaps*).

Conclusions and suggestions for further study. Thus, it is possible to conclude that most of the critical remarks in the English-language research articles in Psychology are hedged, which can be explained by the peculiarities of the modern English-language scientific discourse. There are several types of hedges in critical remarks in the English-language research articles in Psychology, among which the most widely used ones are modal verbs expressing possibility, passive voice, and approximators. Possibility / probability adverbs and adjectives, expressions showing the authors' personal doubt and direct involvement, semi-auxiliaries, impersonal constructions, and time deictics are rarely used. Besides, it has been shown that there is a tendency for authors of the English-language research articles to use one or more hedges in their critical remarks.

Future studies should focus on the use of hedges in the English-language research articles in other academic disciplines.

References:

1. Balatska O. L. (2013). *Dyskursyvni vlastyvosti krytyky v anhlomovnii naukovii statti* [Discursive Properties of Criticism in Research Articles in English]: avtoref. dys. … kand. filol. nauk: spets. 10.02.04 – hermanski movy. Kharkivskyi natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina. Kharkiv, 20 p.
2. Yarkho A. V. (2004). *Kommunikativnaya stratehiya neuverenosti v sovremennom angloyazychnom dialogicheskom diskurse* [*Communicative strategy of uncertainty* in contemporary. English dialogical discourse]: dis. … kand. filol. nauk: spets. 10.02.04. Kh., 249 p.
3. Belcher D. (1995). Writing critically across the curriculum. *Academic writing in a second language. Essays on research and pedagogy* (ed. by D. Belcher and G. Braine). Norwood. New Jersey: Ablex Publishing Corporation, p. 135–155.
4. *Crossed Words: Criticism in Scholarly Writing* (2011). (ed. Françoise Salager-Meyer, Beverly A Lewin). Peter Lang Publishing, Incorporated. 371 p.
5. Fagan A., Martin Martin P. (2004). The use of critical speech acts in psychology and chemistry research papers. *Iberica*. No. 8. P. 125–137.
6. Giannoni S. (2005). Negative Evaluation in Academic Discourse. A Comparison of English and Italian Research Articles. *Linguistica e Filologia*. No. 20. P. 71–99.
7. Hinkel E. (2002). *Second Language Writers' Text: Linguistic and Rhetorical Features*. London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers. 370 p.
8. Hyland K. (2009). *Academic Discourse: English In A Global Context. Bloomsbury*. 256 p.
9. Hyland K. (1998). *Hedging in Scientific Research Articles*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 318 p.
10. Myers G. (1989). The pragmatic of politeness in scientific articles. *Applied Linguistics*. No. 10/1. P. 1–35.
11. Salager-Meyer F. (2001). From Self-Highlightedness to Self-Effacement : A Genre-Based Study of the Socio-Pragmatic Function of Criticism in Medical Discourse. *LSP & Professional Communication*. Volume 1, Number 2. P. 63–84.
12. Salager-Meyer F. (1994). Hedges and textual communicative function in medical English written discourse. *English for Specific Purposes*. No. 13(2). P. 149–170.
13. Swales J. M. (1990). *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 260 p.

Список літератури:

1. Балацька О. Л. Дискурсивні властивості критики в англомовній науковій статті: автореф. дис. … канд. філол. наук: спец. 10.02.04 – германські мови. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків, 2013. 20 с.
2. Ярхо А. В. Коммуникативная стратегия неуверенности в современном англоязычном диалогическом дискурсе: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Х., 2004. 249 с.
3. Belcher D. Writing critically across the curriculum. *Academic writing in a second language. Essays on research and pedagogy* / Ed. by D. Belcher and G. Braine. Norwood. New Jersey : Ablex Publishing Corporation, 1995. P. 135–155.
4. Crossed Words: Criticism in Scholarly Writing / Ed. Françoise Salager-Meyer, Beverly A Lewin. Peter Lang Publishing, Incorporated, 2011. 371 p.

5. Fagan A., Martin Martin P. The use of critical speech acts in psychology and chemistry research papers. *Iberica*. 2004. No. 8. P. 125–137.
6. Giannoni S. Negative Evaluation in Academic Discourse. A Comparison of English and Italian Research Articles. *Linguistica e Filologia*. 2005. No. 20. P. 71–99.
7. Hinkel E. Second Language Writers‘ Text: Linguistic and Rhetorical Features. London : Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2002. 370 p.
8. Hyland K. Academic Discourse: English In A Global Context. Bloomsbury, 2009. 256 p.
9. Hyland K. Hedging in Scientific Research Articles. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 1998. 318 p.
10. Myers G. The pragmatic of politeness in scientific articles. *Applied Linguistics*. 1989. No. 10/1. P. 1–35.
11. Salager-Meyer F. From Self-Highlightedness to Self-Effacement: A Genre-Based Study of the Socio-Pragmatic Function of Criticism in Medical Discourse. *LSP & Professional Communication*. 2001. Volume 1, Number 2. P. 63–84.
12. Salager-Meyer F. Hedges and textual communicative function in medical English written discourse. *English for Specific Purposes*. 1994. No. 13(2). P.149–170.
13. Swales J. M. Genre Analysis: English in Academic and Research Settings. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1990. 260 p.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-5
УДК 81'37+81'42

Безугла Л.Р.
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ІКОНІЧНЕ ВИСЛОВЛЕННЯ ЯК ГУМОРИСТИЧНИЙ ПУАНТ НІМЕЦЬКОМОВНОГО АНЕКДОТУ

Анотація. У статті встановлюються особливості створення гумористичного пуанту на ґрунті іконічних висловлень у німецькомовному анекдоті. Іконічність розуміється як наявність подібності між означуваним і означальним мовного знаку. Іконічні висловлення є самовизначальними, тобто відображають властивості, притаманні позначуваній пропозиції. Їхня специфіка у ролі пуанта оповідного або драматургічного анекдоту полягає у тому, що вони на рівні комунікації між автором і читачем генерують імплікатури, слугуючи засобом створення гумористичного ефекту. За семантичним критерієм виокремлюється самопідтверджувальні та самозаперечувальні іконічні висловлення, за мовною формою – фонетичні, морфологічні та синтаксичні.

Ключові слова: анекдот, гумористичний пуант, іконічне висловлення, імплікатура, комунікація.

Bezugla Liliia
Kharkiv National Vasyl Karazin University

ICONIC UTTERANCE AS A HUMOROUS POINTE OF GERMAN JOKE

Summary. The article explains the process of creating a humorous pointe on the basis of iconic utterances in a German joke. The joke is considered a short oral or written narrative of humorous or satirical kind with a witty ending. The addressee of the joke is a certain communicator or a group of communicators to whom the addresser (the author and the narrator) tries to convey a humorous pointe and cause a laughter reaction. Iconicity is similarity between a signified and a signifying linguistic sign. An icon is defined as a sign that has isomorphic resemblance to the mentally represented object. Iconic utterances are self-determining, i.e. reflecting the properties inherent in the denoted object, which in this case is a proposition – an image of a certain state of affairs in the person's mind. The specificity of iconic utterances in the role of the narrative or dramatic anecdote pointe lies in their ability to generate implications that serve as a means of creating humorous effect. Implicatures are conveyed on the basis of an iconic utterance of a particular character, which is a reaction to the words of another character. The joke author/narrator uses the implicature to affect the reader/listener and cause a humorous effect. The content of the iconic utterance confirms or denies the content of the speaker's utterance. The semantic criterion distinguishes two types of such utterances: self-affirming and self-denying. Phonetic, morphological and syntactic iconic utterances are distinguished by their language form. Phonetic iconic utterances are based on phonetic imitation, morphological iconic utterances have a morphological implicature trigger, syntactic ones have a syntactic trigger. Using iconic utterances, the speaker can confirm or deny not only the content of the utterance, but also the content of his previous utterances. The specificity of the iconic statement in the role of a pointe German-language anecdote is that they generate implicatures that are transmitted at the level of vertical communication, serving as a means of creating a humorous effect. According to the semantic criterion, self-affirming and self-denying iconic expressions are distinguished, according to the linguistic form – phonetic, morphological and syntactic.

Keywords: communication, humorous pointe, iconic utterance, joke, implicature.

Постановка проблеми. Повсякденна комунікація сповнена комізму. Якби не гумор, людина навряд чи змогла протистояти викликам сучасного постіндустріального суспільства. Проте ми не замислюємося над механізмами створення гумористичних ефектів. Зокрема, прослухав анекдот, ми просто сміємося. Не можна не погодитися з Б.Ю. Норманом, який зазначає: «Невдячна справа – коментувати анекдот, пояснювати, чому він смішний. Але з точки зору лінгвістики це корисна процедура, тому що кожен анекдот містить у собі пласт «прихованої», імпліцитної інформації. І для мовознавця становить інтерес не тільки сама ця інформація, але й ті способи, за допомогою яких вона «упаковується» розповідачем і розпізнається, «дешифрується» слухачем» [11, с. 283] (тут і далі – переклад іншомовних цитат – мій, Л.Б.).

Лінгвістику ще з часів Цицерона цікавить насамперед лінгвістичний гумор, який прив'язаний до словесної форми, тобто створюється завдяки мовним прийомам. Саме лінгвістичний гумор превалює в анекдоті над гумором ситуацій, коли смішне випливає безпосередньо із змісту предмета, дії або явища [6, с. 83].

Сутність комічного лінгвісти визначають як суперечливість, протиріччя, невідповідність, контраст, відхилення від норми [7]; інкогруентність, тобто несумісність, невідповідність, недоречність певних явищ, ідей, речей [12, с. 59]; внутрішня парадоксальність, двозначність, нісенітність (невідповідність між належним і даним), що виникає при зіставленні двох планів жарту [2, с. 2]. Ця інконгруентність виявляється наприкінці анекдоту та викликає гумористичний ефект, а стилістичний прийом, який виражає дотепне закінчення анекдоту, називають пуантом (фр. *pointe* 'вістря, гострий кінець') [5, с. 570].

Вивчення мовних засобів оформлення пуанту та виявлення лінгвістичних прийомів і механізмів створення гумористичного ефекту в анекдоті становить актуальне завдання сучасного мовознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як об'єкт сучасних лінгвістичних розвідок анекдот досліджується на матеріалі різних мов із залученням лінгвокультурологічного [2; 3], лінг-

© Безугла Л.Р., 2020

востилістичного [4; 12], лінгвопрагматичного [8] і лінгвокогнітивного підходів [7]. Проте, незалежно від методологічного кута зору на анекдот і методів його дослідження у фокусі уваги лінгвіста перебувають різноманітні мовні засоби, які слугують формуванню гумористичного пуанту, – двозначність, неочікувані умовиводи, каламбури, алюзія, незвичні прислів'я, метафори тощо.

Виокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасних німецькомовних анекдотах частотними є засоби іконічності, які запускають механізм створення гумористичного ефекту. Назвемо їх іконічними висловленнями (далі – ІВ). ІВ належать до самовизначальних висловлень (рос. *самохарактеризующиеся высказывания* [1]) – таких, які самим своїм змістом (у тому числі й іконічно) відображають позначуваний смисл. У розмовному дискурсі вони виникають в умовах послаблення мовцем контролю за своїм мовленням, а в художньому – є засобом виразності. В анекдоті як жанрі художнього тексту ІВ теж є дієвим експресивним засобом. Але перш за все вони, використовуючись як пуант анекдоту, виконують функцію створення гумористичного ефекту.

Формулювання цілей статті. Мета статті – встановити особливості створення гумористичного пуанту на ґрунті іконічних висловлень та визначити їхні типи у німецькомовному анекдоті.

Об'єктом дослідження є німецькомовні анекдоти, які містять ІВ. Як мовний матеріал застосовано 59 німецькомовних анекдотів загальної тематики з ІВ, дібраних методом суцільної вибірки з релевантних інтернет-ресурсів.

Слід підкреслити, що досліджуються не історичні анекдоти, тобто історії з життя відомих людей пізнавального та повчального характеру (нім. *die Anekdote*), а сучасні анекдоти (нім. *der Witz*), «короткі усні оповіді гумористичного або сатиричного ґатунку з дотепним фіналом» [5, с. 42], які становлять особливий жанр фольклорного тексту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Іконічність мовного знаку як одна з фундаментальних семіотичних категорій здатна слугувати поясненню багатьох лінгвістичних явищ. Під іконічністю розуміють властивість мовного знаку, яка полягає в наявності подібності між означуваним і означальним.

Сучасна семіологія акцентує когнітивний характер іконічності: це аналогія, яка існує між знаком і образом об'єкта в свідомості людини, тобто іконічність створюється специфікою сприйняття та мисленнєвою репрезентацією об'єкта. Отже, іконічний знак або ікон (від гр. *eikon* 'зображення, образ, подібність') визначається як знак, що має певну ізоморфічну схожість з ментальним образом репрезентованого ним об'єкта [9, с. 6; 10, с. 302; 13; 14; 15, с. 123; 16].

Ікони (копії) займають середню позицію у класифікації знаків Ч.С. Пірса за ієрархією конвенційності. Найменший ступінь конвенційності (умовності) мають індекси (симптоми), які ґрунтуються на каузальному зв'язку між знаком і позначуваним об'єктом, найбільший ступінь конвенційності притаманний символам, що ґрунтуються на конвенційному зв'язку [17, с. 307]. До символів належать і мовні знаки, які, однак, можуть мати ознаки іконічності. Участь іконічності у створенні мовного значення пояснюють її здатністю мінімізувати типи інформаційних структур, які людина має пізнати без залучення іншої інформаційної структури, цю властивість називають іконічним метапринципом: «За усіх інших однакових умов кодований досвід легше зберігати, отримувати й передавати, якщо цей код є максимально ізоморфним досвіду» [16, с. 189].

ІВ відображають властивості, притаманні позначуваному об'єкту, яким у цьому випадку є пропозиція – образ певного стану речей у свідомості людини. Пропозиція становить конфігурацію взаємно пов'язаних концептів, яка відображає в свідомості людини певний стан речей зовнішнього світу.

Комунікативна специфіка анекдоту полягає в тому, що він, як і будь-який художній текст, передбачає два рівні комунікації: вертикальну комунікацію – між адресантом і адресатом, та горизонтальну – між персонажами. Головний рівень – вертикальна комунікація. Вона має подвійного адресанта, яким виступають автор анекдоту та оповідач (ретранслятор), а адресатом є окремий реципієнт (слухач або читач) або група реципієнтів (аудиторія), до яких адресант намагається донести гумористичний пуант і викликати сміхову реакцію.

Залежно від характеру структурної організації анекдоти поділяються на три типи: анекдот-оповідь, драматургічний анекдот та анекдот-загадка [8, с. 11]. ІВ характерні для перших двох типів, оскільки стосуються тільки персонажного мовлення. Вони виникають у мовленні одного з персонажів, яке належить горизонтальній комунікації, і генерують імплікатури – імпліцитні смисли, котрі свідомо вкладаються адресантом у висловлення і мають бути виведені адресатом на ґрунті буквальних значень мовних одиниць і дискурсивного контексту.

Імплікатури передаються за допомогою ІВ певного персонажа (К2), яке є реакцією на слова іншого персонажа (К1). Але хоча імплікатура генерується ІВ персонажа і спрямована до іншого персонажа, автор/оповідач анекдоту використовує її у ролі пуанта для впливу на читача/слухача, щоб викликати гумористичний ефект.

Смисл ІВ підтверджує або заперечує смисл сказаного мовцем. Відповідно, за семантичним критерієм виокремлюється два типи таких висловлень: самопідтверджувальні та самозаперечувальні.

Іконічне самопідтвердження ілюструє анекдот, в якому заїкання чергового по вокзалу відображено у формі його висловлення:

(1) Auf dem Potsdamer Bahnhof erscheint in eiligstem Tempo ein Reisender und schreit den nächsten Dienstmann an: „Wo geht der Zug nach Brandenburg ab?" Der Dienstmann erwidert: „J-j-j-edem anderen M-m-enschen hättens-s-Sie f-f-f-ragen können, und S w-w-w-w-ären no-no-noch mitgek-k-kommen, b-b-b-loß mi-m-m-m-m-ich nicht! Da f-f-f-ährt der Zug!" (+> Der Reisende hat den Zug verpasst, weil der Dienstmann gestottert hatte)

Підкреслене висловлення є іконічним, тому що через звуконаслідування (наслідування заїкання) підтверджує свій зміст. В імплікатурі, яку експліковано в дужках після знаку +>, автор

передає читачу смисл, що саме через заїкання чергового (К2) пасажир (К1) запізнився на потяг, що й створює гумористичний ефект.

Іконічне самозаперечення представлено в наступному анекдоті:

(2) Treffen sich ein Sadist und ein Masochist, sagt der Masochist: „Tu mir weh, tu mir weh!" Darauf der Sadist: „Nei-hein!" (+> Der Sadist beginnt schon, dem Masochisten weh zu tun)

ІВ відображає знущальну інтонацію садиста (К2) і в такий спосіб заперечує його експліцитно виражену незгоду з проханням мазохіста (К1), що генерує імплікатуру про те, що садист вже почав знущатися з мазохіста, як той і хотів.

Оскільки ІВ демонструють відображення змісту мовною формою, їх можна класифікувати не тільки за критерієм змісту, але й за критерієм форми. За мовною формою виокремлюються фонетичні, морфологічні та синтаксичні ІВ. Фонетичні ІВ становлять самозаперечення або самопідтвердження шляхом фонетичного наслідування, їх проілюстровано прикладами *(1)* і *(2)*, де тригерами імплікатури є просодичні засоби, передані на письмі дефісацією.

Морфологічні ІВ передбачають наявність морфологічного засобу в якості тригера імплікатури. Наступний анекдот ілюструє іконічне самозаперечення шляхом використання помилкової граматичної форми:

(3) Sohn: "Ich hab eine 6 in Deutsch." Vater: "Wie eine 6 in Deutsch? Hab doch geübt mit du." (+> Vaters Übung nützt nichts, weil er ungebildeter Mensch ist)

У синтаксичних ІВ тригером імплікатури виступає синтаксична структура, наприклад, форма питального висловлення відображає ситуацію незнання:

(4) Patient: "Herr Doktor, ich vergesse immer alles." Doktor: "Seit wann haben sie das?" Patient: "Seit wann habe ich was?" (+> Der Patient hat seine Worte vergessen)

Використовуючи ІВ, мовець може підтверджувати або заперечувати не тільки зміст саме цього висловлення, але й зміст своїх попередніх висловлень. У анекдоті *(4)* пацієнт (К2) питанням іконічно підтверджує пропозицію свого попереднього висловлення лікарю (К1) про те, що він став забудькуватим.

Частотним є комплексне використання ІВ і для підтвердження пропозиції висловлення співрозмовника, і для заперечення пропозиції свого попереднього висловлення, наприклад:

(5) Ein Knabe klagt seiner Mutter: „Der Bruder hat mir eine Ohrfeige gegeben!" Der Bruder hört das und sagt: „Lügst du wieder? Willst du noch eine?" (+> Der Bruder hat ihm wirklich eine Ohrfeige gegeben)

Спостерігаємо іконічне підтвердження хлопчиком пропозиції висловлення брата шляхом актуалізації пресупозиції прислівника *noch* та водночас заперечення пропозиції свого попереднього висловлення.

За критерієм уподібнення Ч.С. Пірс виокремлює три типи іконічності: образну (уподібнення знаків спостережуваним фізичним властивостям своїх референтів, як у фотографіях), метафоричну (уподібнення знаку й об'єкта, які існують паралельно) і діаграмну (уподібнення знаку й об'єкта за структурою) [17]. Фонетичні ІВ є проявом образної іконічності, а морфологічні та синтаксичні – діаграмної.

Оскільки іконічний знак провокує виникнення чуттєвого образу, сприйняття та декодування ІВ залежить від уявлення реципієнта, від його здатності вловити зв'язок між смислом і формою, що й забезпечує розуміння пуанту та емоційно-сміхову реакцію на анекдот.

Наведені приклади ілюструють ІВ у анекдоті-оповіді *(1, 2)* та у драматургічному анекдоті *(3, 4)*.

Висновки з проведеного дослідження і перспективи. Таким чином, специфіка ІВ у ролі пуанта німецькомовного анекдоту полягає у тому, що вони генерують імплікатури, які передаються на рівні вертикальної комунікації, слугуючи засобом створення гумористичного ефекту. За семантичним критерієм виокремлюється самопідтверджувальні та самозаперечувальні ІВ, за мовною формою – фонетичні, морфологічні та синтаксичні.

ІВ заслуговують подальшого вивчення на матеріалі різних мов на предмет встановлення їхніх структурно-семантичних, когнітивно-прагматичних і дискурсивних характеристик.

Список літератури:

1. Ейгер Г. В. Текст в метатексте (на материале жанров «малых форм»). *Когниция, коммуникация, дискурс*. 2016. № 13. С. 33–42.
2. Карасик А. В. Лингвокультурные характеристики английского мора : автореф. дисс. … канд. филол. н. Волгоград : Волгогр. гос. ун-т, 2001. 22 с.
3. Кулинич М. А. Лингвокультурология юмора (на материале английского языка). Самара : Изд-во СГПУ, 1999. 182 с.
4. Курганов Е. Анекдот как жанр. СПб. : Академический проект, 1997. 123 с.
5. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. Київ : Академія, 1997. 752 с.
6. Лук А. Н. О чувстве юмора и остроумии. Москва : Искусство, 1968. 191 с.
7. Мартынюк А. П. Несоответствие норме как источник смехового эффекта в тексте англоязычного анекдота. *Записки з романо-германської філології*. Вип. 20. Одеса : Фенікс, 2008. С. 80–89.
8. Месропова О. М. Структурные прагматические и содержательные аспекты текстотипов «анекдот» и «шутка»: автореф. дис. … канд. филол. наук. Санкт-Петербург : Рос. гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена, 2006. 18 с.
9. Мечковская Н. Б. Семиотика: Язык. Природа. Культура. Москва : Академия, 2004. 432 с.
10. Мильдзихова А. К. Иконичность синтаксиса в поэтическом тексте (к вопросу о семиотической специфике современного стихотворения). *Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики*. Вып. 16. Владикавказ, 2014. С. 301–307.
11. Норман Б. Ю. К анализу анекдота как жанра непрямой коммуникации. *Непрямая коммуникация*. Саратов : Колледж, 2003. С. 283–290.
12. Самохіна В. О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. 360 с.

13. Усманова А. Р. Иконичность. *Постмодернизм. Энциклопедия* (под ред. Грицанова А. А., Можейко М. А.). Минск : Интерпрессервис: Книжный дом, 2001. С. 289–293.
14. Цветкова Н. В. Принцип иконичности и его реализация в поликодовом рекламном дискурсе: на материале английского языка : автореф. дис. … канд. филол. наук. Барнаул : Алтайская гос. пед. акад., 2012. 21 с.
15. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию. Санкт-Петербург : Симпозиум, 2006. 544 с.
16. Givón T. Iconcity, isomorphism, and non-arbitrary coding in syntax. *Iconicity in Syntax: Proceedings of a Symposium on Iconicity in Syntax. Stanford, June 24–26, 1983.* Amsterdam/Philadelphia, 1985. P. 187–219.
17. Peirce Ch. S. S. The Essential Peirce. V*olume 2: Selected Philosophical Writings (1893–1913) / ed. N. Houser, Chr. Kloesel*. Bloomington : Indiana Univ. Press, 1998. 624 p.

References:

1. Ejger G. V. (2016) Tekst v metatekste (na materiale zhanrov «malyh form») [The text in the metatext (on the material of the genres of "small forms")]. *Kognicija, kommunikacija, diskurs – Cognition, communication, discourse*, no. 13, pp. 33–42.
2. Karasik A. V. (2001) *Lingvokul'turnye harakteristiki anglijskogo jumora* [Linguistic and cultural characteristics of English humor] (PhD Thesis). Volgograd: State University.
3. Kulinich M. A. (1999) *Lingvokul'turologija jumora (na materiale anglijskogo jazyka)* [Linguoculturology of humor (based on English)]. Samara: State Pedagogical University. (in Russian)
4. Kurganov E. (1997) *Anekdot kak zhanr* [Joke as a genre]. SPb.: Akademicheskij proekt. (in Russian)
5. Literaturoznavchy`j slovny`k-dovidny`k (1997) / R. T. Grom'yak, Yu. I. Kovaliv et al. Ky`yiv: Akademiya. (in Ukrainian)
6. Luk A. N. (1968) *O chuvstve jumora i ostroumii* [About a sense of humor and wit]. Moscow: Iskusstvo. (in Russian)
7. Martynjuk A. P. (2008) Nesootvetstvie norme kak istochnik smehovogo jeffekta v tekste anglojazychnogo anekdota [Non-compliance with the norm as a source of a laughing effect in the text of an English-language joke]. *Zapiski z romano-germans'koï filologiï – Notes from the Romano-Germanic Philology,* vol. 20. Odesa: Feniks, pp. 80–89.
8. Mesropova O. M. (2006) *Strukturnye pragmaticheskie i soderzhatel'nye aspekty tekstotipov «anekdot» i «shutka»* [Structural pragmatic and informative aspects of the “anecdote” and “joke” textotypes] (PhD Thesis). SPb.: A. I. Herzen State Pedagogical University.
9. Mechkovskaja N. B. (2004) *Semiotika: Jazyk. Priroda. Kul'tura* [Semiotics: Language. Nature. Culture]. Moscow: Akademija. (in Russian)
10. Mil'dzihova A. K. (2014) Ikonichnost' sintaksisa v pojeticheskom tekste (k voprosu o semioticheskoj specifike sovremennogo stihotvorenija) [Iconic syntax in a poetic text (on the question of the semiotic specificity of a modern poem)]. *Aktual'nye problemy filologii i pedagogicheskoj lingvistiki – Actual problems of philology and pedagogical linguistics*, vol. 16. Vladikavkaz, pp. 301–307.
11. Norman B. Ju. (2003) K analizu anekdota kak zhanra neprjamoj kommunikacii [To the analysis of a joke as a genre of indirect communication]. *Neprjamaja kommunikacija – Indirect communication.* Saratov: Kolledzh, pp. 283–290.
12. Samoxina V. O. (2012) *Zhart u suchasnomu komunikaty`vnomu prostori Vely`koyi Bry`taniyi ta SShA* [Joke at the presently communicative space of Great Britain and the USA]. Kharkiv: Karazin State University. (in Ukranian)
13. Usmanova A. R. (2001) Ikonichnost' [Iconicity]. *Postmodernizm. Jenciklopedija – Postmodernism. Encyclopedia. Gricanova A. A., Mozhejko M. A. (ed.).* Minsk: Interpresservis: Knizhnyj dom, pp. 289–293.
14. Cvetkova N. V. (2012) *Princip ikonichnosti i ego realizacija v polikodovom reklamnom diskurse* [The principle of iconicity and its implementation in multicode advertising discourse: on the material of the English language]. (PhD Thesis). Barnaul: Altai State Pedagogical Academy.
15. Eco U. (2006) *Otsutstvujushhaja struktura. Vvedenie v semiologiju* [Missing structure. Introduction to semiology]. SPb.: Symposium. (in Russian)
16. Givón T. (1985) Iconcity, isomorphism, and non-arbitrary coding in syntax. *Iconicity in Syntax: Proceedings of a Symposium on Iconicity in Syntax. Stanford, June 24–26, 1983.* Amsterdam/Philadelphia, pp. 187–219.
17. Peirce Ch. S. S. (1998) The Essential Peirce. V*olume 2: Selected Philosophical Writings (1893–1913) N. Houser, Chr. Kloesel (ed.).* Bloomington: Indiana Univ. Press.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-6
УДК 81'25

Болотнікова А.П., Бечкало Н.В.,
Маркіна А.І., Сидорова А.К.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ ЗООНІМАМИ

Анотація. У статті досліджено особливості та способи перекладу фразеологічних одиниць із зоонімами. До аналізу було залучено фразеологічні одиниці англійської та польської мови та їхні відповідники в українській мові. Зазначено, що основою фразеологічних одиниць здебільшого є образи, які символізують собою традиції, вірування, світосприйняття різних народів, тим самим вони є унікальним складником мовного надбання конкретного етносу. Було виокремлено основні способи перекладу фразеологічних одиниць із зоонімами: повний фразеологічний еквівалент – ідентичний із початковим мовним еквівалентом; частковий фразеологічний еквівалент – містить лексичні, граматичні або лексико-граматичні несумісності за наявності однакового значення; описовий переклад – переклад фразеологічних одиниць за допомогою вільного поєднання слів; калькування – дослівний переклад, який уможливлює розуміння живого образу іншомовного фразеологізму.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, зооніми, повний еквівалент, частковий еквівалент, описовий переклад, калькування.

Bolotnikova Alla, Beckalo Nelya,
Markina Antonina, Sidorova Anastasia
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

PHRASEOLOGICAL UNITS WITH ZOONYMS TRANSLATION FEATURES

Summary. The article explores the peculiarities and phraseological units with zoonyms translation methods. Phraseological units of English and Polish were included in the analysis and their counterparts in the Ukrainian language, that were selected from the phraseological dictionaries of the mentioned languages. An analysis of the use of translation methods for phraseological units with zononyms is given, examples of Ukrainian, Polish and English are given and the specifics of their translation are described. It was important to clarify the role of the individual components of the common meaning of the phraseological unit, to clarify and justify the question – how these components retain their properties in the phraseological units in the language of translation. In the course of the research, the main ways of translating phraseologisms from the source language into the language of translation were described and analyzed. It is stated that the basis of phraseological units are mostly images that symbolize the traditions, beliefs, worldviews of different peoples, thus they are a unique component of the linguistic heritage of a particular ethnic group. Phraseological units can be motivated and unmotivated. It is the unmotivated phraseologisms that are more difficult to translate. Preferably, during the translation process they resort to calculating or descriptive methods. The main phraseological units with zoonyms translation methods were distinguished: the full phraseological equivalent is identical with the original linguistic equivalent; partial phraseological equivalent that contains lexical, grammatical or lexical-grammatical incompatibilities with the same meaning; descriptive translation is the translation of phraseological units with the free combination of words; calque is a literal translation that makes it possible to understand the image of a foreign-language phraseology. The choice of translation method depends on the specifics of the phraseological unit, which must be able to recognize the translator, given the correspondence of the general content, emotional, stylistic color and reflection of linguistic and cultural features.

Keywords: phraseological units, zoonyms, full equivalent, partial equivalent, descriptive translation, calque.

Постановка проблеми. Фразеологізми становлять суттєвий прошарок лексики всіх мов світу. Як усне, так і писемне мовлення досить часто репрезентовані різноманітними фразеологічними одиницями (далі – ФО). Способи перекладу ФО є однією з важливих проблем дослідження в сучасному перекладознавстві. Дослідження ФО на тепер є актуальною темою, оскільки вони репрезентують собою конкретну лінгвокультуру, її специфіку та унікальність. Крім того, порівняльне вивчення ФО різних мов є необхідним для встановлення подібностей та відмінностей лінгвокультури.

Переклад ФО є одним з найскладніших і найцікавіших завдань у межах сучасної теорії перекладу. Труднощі перекладу ФО можна пояснити складністю їхньої семантичної структури. Фразеологізми можна назвати своєрідними «мікротекстами», які, як справедливо зазначає О. Кунін, передають інформацію, зберігаючи внутрішній стан мовця і його емоційне ставлення до предмета мовлення [2, с. 207]. Їхньою специфічною рисою є часткова або повна несумісність плану змісту й плану вираження, що окреслює специфіку ФО та впливає на прийоми і способи перекладу. Крім того, труднощі адекватного розуміння й перекладу ФО зумовлені також образністю і втратою компонентами фразеологізмів самостійного лексичного значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням особливостей перекладу ФО займалися: С. Влахов, О. Кунін, Я. Рецкер, В. Телія, С. Флорін та інші. Але на сьогодні не існує єдиного способу перекладу ФО, яким би було зручно послуговуватися фахівцям у процесі своєї діяльності. Саме тому існує необхідність аналізу та опису основних способів, методів, прийомів та особливостей перекладу, оскільки перед перекладачами щоразу постає важливе завдання

© Болотнікова А.П., Бечкало Н.В., Маркіна А.І., Сидорова А.К., 2020

вербалізації ФО вихідної мови в мові перекладу. Дослідники С. Влахов [1], О. Кунін [2], В. Телія [5], С. Флорін [1] та інші вказують на труднощі перекладу ФО та шляхи їх вирішення. Подекуди, коли перекладач знаходить рівноцінний фразеологічний відповідник в словнику, доводиться підбирати дещо інші способи перекладу, оскільки такий варіант відповідає конкретному контексту. Найчастіше такі випадки трапляються в текстах конкретного стилю, оскільки не кожен фразеологізм можна вживати без уточнення його емоційного забарвлення.

Формулювання мети статті. Метою дослідження є аналіз особливостей та способів перекладу ФО із зоонімами.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У статті виокремлено та описано особливості та способи перекладу ФО з зоонімами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретик перекладознавства Я. Рецкер наголошує, що вірогідність отримання адекватного перекладу ФО залежить здебільшого від співвідношень між еквівалентами вихідної мови й мови перекладу: ФО має в мові перекладу абсолютний відповідник, тобто ФО вихідної мови абсолютно ідентична ФО в мові перекладу і, відповідно, перекладається еквівалентом; ФО можна відтворити в мові перекладу тим чи тим відповідником, тобто ФО вихідної мови лише частково подібна до ФО у мові перекладу, і перекладають його за допомогою варіанту (аналога); ФО не має в мові перекладу ні еквівалентів, ні аналогів, і варіанти його перекладу не наведені в словнику, у такому випадку фразеологізм в мові перекладу передається іншими засобами, не фразеологічними [4, с. 89].

Лінгвіст О. Кунін справедливо наголошував, що всі англійські фразеологізми поділяються на еквівалентні і безеквівалентні. Відповідно до типів фразеологізмів вчений виокремлює такі основні прийоми перекладу ФО [3, с. 11]:

1. Повний фразеологічний еквівалент, який ідентичний із початковою ФО за значенням, лексичним складом і образністю, стилістичним забарвленням і граматичною структурою. До цієї групи зараховують інтернаціональні фразеологізми, засновані на міфологічних переказах, біблійних легендах та історичних фактах. Повний еквівалент не залежить від контексту.

2. Частковий фразеологічний еквівалент, що містить лексичні, граматичні або лексико-граматичні невідповідності за наявності однакового значення й однакової стилістичної спрямованості. Часткові еквіваленти поділяють на часткові лексичні та часткові граматичні. Часткові лексичні еквіваленти, зі свого боку, за О. Куніним поділяють на дві групи:

– еквіваленти ФО, подібні за значенням, стилістичною спрямованістю та близькі за образністю (граматична структура може як збігатися, так і не збігатися), але є певні розбіжності в лексичному складі.

– еквіваленти ФО, подібні за значенням, стилістичною спрямованістю, але різні за образністю (граматична структура може як збігатися, так і не збігатися).

3. Калькування – виправданий дослівний переклад, який уможливлює розуміння живого образу іншомовної ФО. Дослівний переклад частіше за все використовують за наявності розширеної метафори, гри слів і каламбуру.

4. Обертональний переклад – це пошук оказіонального еквіваленту, що використовують для перекладу ФО лише в конкретному контексті. Важливо наголосити, що оказіональність конкретного еквіваленту зумовлена лише особливостями контексту і що в іншому контексті той самий переклад може бути не обертональним, а повним або частковим еквівалентом.

5. Вибірковий фразеологічний еквівалент – переклад, під час якого з декількох еквівалентів обирають найбільш відповідний для конкретного контексту: *break the ice* можна перекласти як *пробити лід, зробити перший крок, започаткувати, порушити мовчання*.

6. Описовий переклад – переклад ФО вільним поєднанням слів; такий переклад вважають найзручнішим для передавання зворотів термінологічного характеру, що не допускають буквального перекладу.

Фахівець з теорії та практики перекладу В. Коміссаров виокремив три зразки відповідностей ФО в мові перекладу:

1. Фразеологічні еквіваленти, подібні з вихідними ФО за всіма критеріями. У цьому випадку в мові перекладу є подібний фразеологізм, що є відповідником оригіналу як за прямим, так і за переносним значенням: *The sword of Damocles – Дамоклів меч*.

2. Фразеологічні аналоги, що збігаються за семантикою і стилістичною спрямованістю, але з іншої образністю: *A bird in the hand is worth two in the bush – Краще синиця в руках, ніж журавель у небі*.

3. Калькування: *Necessity is the mother of invention – Необхідність – мати винахідливості*. Відповідності цього зразка можуть застосовуватися тільки, якщо початковий образ ФО досить «прозорий», і його відтворення в мові перекладу уможливлює зрозуміння реципієнтом переносного значення.

С. Флорін і С. Влахов наголошують, що «фразеологізм треба перекладати фразеологізмом», але одночасно зазначають: «ми не абсолютизуємо це правило; просто вважаємо, що до такого перекладу, як до ідеалу, потрібно прагнути передовсім і шукати інші шляхи, лише переконавшись у недоцільності фразеологічного перекладу в конкретному тексті» [1, с. 139]. За наявності фразеологічних відповідників ідеться про фразеологічний переклад. В іншому випадку переклад здійснюється іншими, нефразеологічними способами. С. Флорін і С. Влахов, покликаючись на дослідження О. Куніна і В. Комісарова, виокремлюють повні, часткові і відносні еквіваленти для фразеологічного перекладу. Щодо нефразеологічного перекладу, лінгвісти також підтримують міркування О. Куніна, виокремлюючи калькування й описовий переклад. Щодо обертонального перекладу, то С. Флорін пропонує термін «контекстуальний переклад»: фразеологізм *to be a poor hand at something* – перекладається як *бути не майстром давати поради*. Перекладаючи ФО, потрібно враховувати той факт, що емоційне забарвлення його ґрунтується на образності. Отже, для того щоб передати це забарвлен-

ня у процесі перекладу, важливо дотримуватися цієї образності. Також варто звернути увагу на те, що багато ФО мають яскраве лінгвокультурне забарвлення. Саме цю проблему можна вважати основною під час перекладу ФО. Покликаючись на класифікацію, запропоновану С. Флоріним та С. Влаховим, розглянемо способи перекладу ФО із зоонімами.

Повний фразеологічний еквівалент – це еквівалент фразеологізму в мові перекладу, який збігається з фразеологізмом у мові оригіналу за значенням, лексичним складом, образністю, стилістичним напрямком та граматичною структурою. Наприклад, ***старий лис*** (досвідчена, хитра людина): *У серці її все аж кипіло від гніву. У таку мить цей* ***старий лис****... тікає від роботи!* (Собко, Срібний корабель); *Your father is a shrewd* ***old fox****. – Твій батько проникливий* ***старий лис***; *Jest to plan bardzo ryzykowny, ale opiera się na jednej przesłance: na znajomości psychiki* ***starego lisa*** *Abwehry. – План занадто ризикований, але ґрунтується на одній умові: пізнання психіки* ***старого лиса*** *Абвера.* (Szypulski Andrzej, Safjan Zbigniew, Stawka większa niż życie. Ця ФО звучить однаково в досліджуваних мовах, має таке ж значення – опис досвідченої, але водночас підлої людини.

Частковий фразеологічний еквівалент – це така ФО, яка не змінює значення чи стилістичне забарвлення загалом, але має певні розбіжності з текстом оригіналу, а саме: лексичні, граматичні або лексико-граматичні. Наприклад, ***темна конячка*** (малознайома, підозріла людина): *Jane's such a* ***dark horse****. I had no idea she'd published a book. – Джейн дійсно* ***темна конячка****. Я навіть не уявляла, що вона випустила книгу.* ***Темна конячка****, про яку ніхто і подумати не міг, і яку безтурботний герцог Сент-Джеймс навіть не помічав в списку, тріумфально промчала повз трибуни.* (Бенджамін Дізраелі, Молодий Герцог). *Kandydatka z Europy Wschodniej okazała się* ***czarnym koniem*** *ubiegłorocznych wyborów Miss Świata. – Кандидатка із східної Європи виявилася справжньою* ***темною конячкою*** *минулорічного вибору Місс Всесвіт.*

Походить цей фразеологізм з давнини й пов'язаний з кінним спортом. *Темною конячкою* називали учасника перегонів, котрий не очікувано здобував перемогу, але ця ФО перекладена частковим лексичним фразеологізмом, оскільки в англійській і польській мові це дослівно *чорний кінь*.

Описовий переклад – це переклад за допомогою вільного поєднання слів. Більшість ФО – це образні фразеологізми й підібрати потрібний еквівалент буває складно, тому застосовують саме описовий переклад, зберігаючи основне їхнє значення. Здебільшого описовий переклад застосовують у процесі перекладу фразеологічних зрощень, оскільки їхнє логічне значення не виводиться із компонентів фразеологізму. Наприклад: ***grinning like a Cheshire cat»*** (посміхатися на весь рот, шкірити зуби): *Hey, why are you* ***grinning like a Cheshire cat****? – Хей, ти чому* ***посміхаєшся на весь рот***? (Lemony Snicket, The Carnivorous Carnival). У тексті оригіналу використано ФО, яка містить лінгвокультурний компонент – «Чеширський кіт», персонаж із книги Льюїса Керрола «Аліса в Країні див», який постійно широко посміхається. Не кожен україномовний читач знає цього персонажа і може собі уявити про що йдеться, тому в цьому випадку обрано саме описовий переклад для кращого розуміння вжитого у фразеологізмі компонента.

Цікавим є вживання ФО із компонентом *smok* (дракон), який часто пов'язаний з образом Вавельського дракона: ***smok wawelski*** – це за легендою дракон, який поїдав місцевих дівчат та довгий час жив у печері, вхід до якої знаходиться коло замку Вавель у Кракові. Звідси походить ФО ***siedzi jak smok*** (довго сидіти в одному місці) [6].

Калькування – це дослівний переклад ФО з мови оригіналу для кращого розуміння та сприйняття реципієнтом відповідного образу. Наприклад: ***keep a dog and bark oneself*** (тримати, собаку, а гавкати самому): *Ellen: The cleaning lady washes my floors every Tuesday, but I always wash them over again. – Jane: Don't be silly, Ellen. Why* ***keep a dog and bark yourself****? – Елен: Прибиральниця щовівторка миє підлогу в моєму будинку, але я завжди перемиваю її знову. – Джейн: Не роби дурниць, Елен. Навіщо* ***тримати собаку, а гавкати самому***? ФО указує на те, що людина не повинна виконувати чужу роботу або роботу своїх підлеглих.

Варто зазначити, що найлегше було віднайти відповідники в різних мовах, описуючи способи повного та часткового еквівалентів, оскільки вони найбільш вживані та розповсюджені. Хоча найбільш оптимальним для перекладача є спосіб описового перекладу. Оскільки завдяки саме цьому способу фахівець може вільно зробити потрібний опис ФО для різних контекстів та сфер ужитку.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, вибір того чи того способу перекладу залежить від специфіки ФО, яку повинен уміти розпізнати перекладач, зважаючи на відповідність загального змісту, емоційного, стилістичного забарвлення та відображення лінгвокультурних особливостей. Для цього необхідно вміти послуговувати словниками, у яких зафіксовано фразеологічні надбання різних мов. Якщо ж у словниках не зафіксовано потрібного еквіваленту, фахівець повинен самостійно вміти правильно обрати найбільш відповідний спосіб перекладу, не спотворюючи його образності та стилістичного забарвлення. Звісно ж, дослідження не вичерпує всієї проблеми особливостей та способів перекладу ФО із зоонімами.

Список літератури:

1. Влахов С. Непереводимое в переводе / Влахов С., Флорин С. М. : Международные отношения, 1980. 383 с.
2. Кунин А. В. Английская фразеология [English phraseology]. Москва : Высшая школа,1970. 344 с.
3. Кунин А.В. О переводе английских фразеологизмов в англо-русском фразеологическом словаре. Тетради переводчика. Москва, 1964. № 2. 52 с.
4. Рецкер Я. И. О закономерных соответствиях при переводе на родной язык. Москва : Высшая школа, 1950. 211 с.
5. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингво-культурологический аспекты. Москва : Международные отношения, 1996. 135 с.

6. Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich: w 3-ch t. Warszawa : PIW, 1969–1978. T. III. 1972. 996 s.
7. Skorupka S. Słownik frazeologiczny języka polskiego. Warszawa, 1985.

References:

1. Vlakhov S. (1980). Neperevodimoe v perevode [Untranslated in translation] / Vlakhov S., Florin S. M. : Mezhdunarodnye otnosheniya, 383 s.
2. Kunin A. V. (1970). Anglijskaya frazeologiya [English phraseology]. Moskva : Vysshaya shkola, 344 s.
3. Kunin A.V. (1964). O perevode anglijskikh frazeologizmov v anglo-russkom frazeologicheskom slovare [On the translation of English phraseological units in the English-Russian phraseological dictionary]. Tetradi perevodchika. Moskva, vol. 2, 52 s.
4. Reczker Ya. I. (1950). O zakonomernykh sootvetstviyakh pri perevode na rodnoj yazyk [On natural correspondences when translating into the native language]. Moskva: Vysshaya shkola, 211 s.
5. Teliya V. N. (1996). Russkaya frazeologiya. Semanticheskij, pragmaticheskij i lingvo-kulturologicheskij aspekty [Russian phraseology. Semantic, pragmatic and linguistic-cultural aspects]. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya, 135 s.
6. Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich [New book of proverbs and Polish proverbial expressions]: w 3-ch t. Warszawa: PIW, 1969–1978. T. III. 1972. 996 s.
7. Skorupka S. (1985). Słownik frazeologiczny języka polskiego [Phraseological dictionary of the Polish language]. Warszawa.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-7
УДК 811.162.1

Болотнікова А.П.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Лотош Моніка
Центр польської мови за кордоном (Варшава, Польща)

ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ ЗООНІМАМИ «ДОМАШНІ ТВАРИНИ» У СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті проаналізовано особливості фразеологічних одиниць із зоонімами «домашні тварини» у сучасній польській мові. Також стаття присвячена аналізу національно-культурної специфіки фразеологічних одиниць із зоонімами в полоністиці. Окреслено лінгвокультурні особливості фразеологічних одиниць із зоонімами. Автор доводить, що фразеологічні одиниці збагачують мову багатим і виразним матеріалом, без якого вона була б не такою виразною. У статті увагу зосереджено на питаннях лінгвокультурної специфіки й дослідженні універсальних та унікальних національно-специфічних рис фразеологічних одиниць. Встановлено, що національно-культурна специфіка забезпечується лексемами, включеними в їх склад, зокрема назвами тварин – зоонімами. У статті запропоновано семантично мотивовану класифікацію, в основі якої функційне значення тварин у житті людини. Власне ознаки, що характеризують відношення тварин до життя людини, слугують чіткою та логічною базою для класифікації зоонімів, а також аналізу їх лексико-семантичних особливостей.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, зооніми, «домашні тварини», польська мова, мовна картина світу.

Bolotnikova Alla
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»
Lotosh Monica
Center of the Polish Language Abroad (Warsaw, Poland)

FEATURES OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH ZOONYMS «PETS» IN MODERN POLISH

Summary. The article analyzes the peculiarities of phraseological units with zoonyms «pets» in modern Polish. Phraseological units of Polish were included in the analysis and their counterparts in the Ukrainian language, that were selected from the phraseological dictionaries of the mentioned languages. Also, the article is devoted to the analysis of national-cultural specificity of phraseological units with zononyms in captivity. Linguocultural features of phraseological units with zononyms are outlined. The peculiarities of Polish language phraseology, the issues of national and cultural specificity of phraseological units, and the elucidation of universal features in Polonics have long been sources of linguistic search, but the problem remains unexplored, despite the phraseological richness of languages and requires further study. The author argues that phraseological units enrich the language with rich and expressive material, without which it would not be so expressive. At the present stage of the development of linguistics, the anthropocentric paradigm focuses the attention of linguistic researchers on the issues of linguistic and cultural specifics and the study of universal and unique national-specific features of phraseological units. It is established that national and cultural specificity is provided by the tokens included in their composition, in particular the names of animals – zoononyms. It is proved that the national and cultural specificity of phraseological units is due not only to the external peculiarity, its own structure, but also internally, related to the background knowledge and national memory of native speakers. Zononyms have been found to be a subject of interest for linguists because they form a unique lexical-semantic group with regularities, unique facts that may be common to all languages and unique to each national language. Zoonyms are marked by national and cultural specificity. The article proposes a semantically motivated classification, based on the functional significance of animals in human life. In fact, the characteristics that characterize the relationship of animals to human life, serve as a clear and logical basis for the classification of zononyms, as well as analysis of their lexical-semantic features.

Keywords: phraseological units, zoonyms, «pets», Polish, linguistic picture of the world.

Постановка проблеми. Фразеологізми є носіями національної картини світу, оскільки вони з'являються в мові на основі образного сприйняття дійсності, яка відображає духовний досвід нації, що пов'язаний з її культурними традиціями. Фразеологічний фонд мови має яскраві ознаки національної культури, з-поміж них широко представлені фразеологізми, що у своєму складі містять зооніми, тобто найменування тварин. Підбір компонентів, синтаксичної структури і лексичних одиниць, зокрема зоонімів, зумовлений реаліями життя носіїв національної мови. Лексико-семантична група, яка репрезентує назви тварин, є лінгвокультурологічним репрезентантом, призмою національного світосприйняття. Як справедливо наголошує В. Телія, назви тварин, як номінативні одиниці мови, «прямо або опосередковано, своїми культурними конотаціями, пов'язані з духовною і матеріальною культурою народу» [3, с. 213]. Більшість фразеологічних одиниць (далі – ФО) створені народом, тому вони пов'язані з інтересами та повсякденними турботами, життям людей. Зооніми – один з давніх шарів лексики. Люди завжди вдавалися до порівняння своєї поведінки, почуттів, зовнішності з світом тварин. Актуальність визначається й тим, що вивчення та опис загальних та національно-специфічних

© Болотнікова А.П., Лотош Моніка, 2020

закономірностей функціювання ФО із зоонімами «домашні тварини» в польській мові вивченні недостатньо в сучасній лінгвістичній науці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження, присвячені лінгвокультурологічним особливостям фразеології мають достатню теоретичну базу, проте дискусійними залишаються проблеми з'ясування національно-культурної специфіки ФО із зоонімами в різних мовах. ФО у художній прозі, поезії, публіцистиці на основі різних мов вивчали М. Басай [4], Ст. Скорупка [5] (на матеріалі польської мови); В. Мокієнко [2] (на матеріалі української мови); В. Телія [3] (на матеріалі російської мови); О. Кунін [1] (на матеріалі англійської мови) та інші.

Формулювання мети статті. Мета дослідження полягає у всебічному описі ФО із зоонімами, зокрема семантичної групи «домашні тварини».

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У статті виокремлено та детально описано ФО з зоонімами «домашні тварини» в сучасній лінгвістиці на матеріалі польської мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. ФО, до складу яких входять зооніми «домашні тварини», є об'єктом зацікавлення лінгвістики, філософії, історії та культури, вони є колективними емоційно-оцінними образами, відображають національну самобутність народу. Стародавні люди зробили перші кроки на шляху «одомашнення» тварин з метою зробити своє життя комфортнішим і стабільнішим. Людина отримувала від одомашнених тварин не тільки їжу (м'ясо, молоко, яйця), але й естетичне задоволення (домашні улюбленці).

У статті розглянуто три підгрупи, що репрезентують семантичну групу «домашні тварини»:

– «домашні улюбленці» (*kot, pies*);

– «сільськогосподарські тварини» (*koń, krowa, świnia*);

– «домашня птиця» (*kura, gęś, kaczka*).

Сільськогосподарські тварини забезпечують людину їжею, деяких вони використовують як засіб пересування, домашніх улюбленців купують для отримання естетичного задоволення. Важливо наголосити, що домашні улюбленці можуть також мати практичну цінність, наприклад, собаки допомагають полювати, пасти стада, охороняють будинок від диких тварин, а коти полюють на мишей.

Семантична підгрупа «домашні улюбленці» (на прикладі зооніма КОТ)

Домашні улюбленці передовсім дають людям позитивні емоції, призначені для комунікування. Так, коти – це загадкові тварини, люблять незалежність, полюють на птахів і гризунів.

Вибір зооніма *kot* з усього різноманіття сучасних домашніх улюбленців зумовлений тим, що він є одним із найдавніших домашніх улюбленців, який живе поруч з людьми, позитивно впливає на їхнє здоров'я та психологічний стан, на відміну від собак, коти – домашні тварини в буквальному сенсі слова: *Jak kota w domu (chałupie) nie ma, myszy dokazują.*

У *Słowniku języka polskiego* «kot – zwierzę domowe o miękkiej sierści, długim ogonie, długich wąsach i łapach zakończonych pazurami» [6, s. 361].

Кіт – це тварина, яка мурчить: *miauczy jak kot*; умивається: *kot się myje, będą goście*; п'є молоко: *dchodzi niepyszny jak kot od mleka*; полює на мишей: *jak kota nie ma, to myszy rządzą*; ластиться до людини: *łasi się jak kot*; боїться води: *boi się jak kot wody*; ніколи не плаче: *tyle, co kot napłakał.* Вважається, що кіт «несправжній»: *fałszywy jak kot*. Така думка про кота випливає з того, що це тварина непередбачувана в поведінці і не така вірна, як собака. Навіть добре приручений кіт може подряпати або вкусити свого власника. Ще одна причина полягає в переконанню, що це диявольська тварина. Кіт має здатність бачити вночі, що вирізняє його з-поміж інших тварин і людини, а тому наближає до світу темряви, а отже, зла. Також кіт лінивий: *leniwy jak kot;* незалежний, любить свободу: *kot zawsze chodzi swoimi ścieżkami.* У давнину котів розводили для боротьби з гризунами. Деякі коти лікувати нефрит. Сьогодні навіть у сільській місцевості котів розводять для затишку і комунікації: *kocia matka, koci ojciec.* Кіт – домашня тварина, бо його тримають удома. Його поведінка, особливо незалежність та хижацтво вказують, що все-таки це дика тварина, обмежуючи свої стосунки з людиною до мінімуму.

У сучасній польській мові є ФО, які мають негативні асоціації в історичній та культурній площині: *kupować kota w worku* (купувати кота в мішку) – це не лише польський фразеологізм, він зустрічається у багатьох європейських мовах.

Кіт, його зовнішні риси та характер дуже часто використовуються для опису людини. Важливо наголосити, що хоча у фразеології кіт має досить негативні конотації, „kocie określenia", спрямовані на людину, є переважно позитивними. Ми часто називаємо когось із близьких нам за допомогою демінутивів: *kotku*, *koteczku*, *kotusiu*, *kociaku*. Ми можемо порівняти поведінку людини з поведінкою кота: хтось може видавати звуки, схожі на нявкання, муркотіння або хропіння. Можна сказати, що хтось *łasi się* або *drapie jak kot*. Спритність кота також оцінена в мові: *ktoś jest zwinny jak kot* albo *ma kocie (zalotne, uwodzicielskie) ruchy*. Окремі частини людського тіла можна назвати частинами тіла кота або порівнювати їх: ми говоримо *o kocich oczach, kocich pazurkach czy łapkach (jako dłoniach).* Жінку можна назвати *kocicą*, а це означає, що вона чуттєва, приваблива, загадкова, але також підступна.

Неможливо чітко визначити, чи оцінюється кіт позитивно чи негативно. Репрезентовано ФО, у яких кіт має негативне значення, але переважна більшість ФО має позитивні конотації, пов'язані з людиною. Мовний образ кота схожий на його сприйняття людиною як тварини, не в мовному, а в реальному сенсі. Ставлення людини до котів неоднозначне: звичайно, це домашня тварина, однак, не можна сказати з повною переконаністю, що кіт – лише «добра» тварина. Коти не дуже довірливі та вірні, вони горді і *chodzą własnymi drogami* не тільки в мові, але і в житті.

Кота сприймають позитивно не лише через приємні риси цієї тварини. На це впливають і культурні фактори: приручення кота в польській культурі не лише фізичного, але й мовного: з дитинства ми маємо справу з котом як героєм казок (*Кіт у чоботях* Шарля Перро), віршами (*Kotek* Юліана Тувіма чи *Chory kotek* Станіслава Яховича) або пісні (*Aaa, kotki dwa* або *Wlazł*

kotek na płotek). На негативне сприйняття кота впливають позамовні чинники: пророцтво, гріх, чаклунство, нещастя, темрява, смерть, жорстокість, хитрощі, зрада, егоїзм, лестощі, гордощі, меланхолія, лінь.

Семантична підгрупа «сільськогосподарські тварини» (на прикладі зооніма KOŃ)

Кінь відіграє важливу роль в житті людей, його поважали, іноді його вважали членом родини: *Koniczek to jest nasz taciczek, a krowiczka to mamiczka*.

У *Słowniku języka polskiego* «koń – duże zwierzę o wydłużonej głowie, grzywie na karku, długim ogonie z włosia i krótkiej sierści, hodowane jako zwierzę wierzchowe i pociągowe» [6, s. 354]. ФО із зоонімом *koń*: *baba z wozu koniom lżej, dobry koń i po błocie pojedzie, silny jak koń pociągowy,* (йдеться переважно про фізичну силу коня; «запряженого до возу» коня для господарської діяльності; їзду верхом). У стародавній Польщі кінь знаходився як на фермі (як робочу тварину), так і в шляхетному середовищі (як товариш лицаря). Ці функції відображено у фразеології: *harować jak koń, koń pociągowy; koń ma duży łeb, niech się martwi, i w sto koni nie dogoni.*

Кінь – це тварина, яка ірже: *rży jak koń / kobyła*; б'є копитом: *stuka jak koń kopytami*; скаче, брикається: *bryka się jak koń*; швидко мчить: *rusza z kopyta*. Кінь – працьовитий: *robi jak koń*; розумний, розважливий: *koń ma cztery nogi i jeszcze się potknie;* має міцне здоров'я: *zdrowy jak koń*; є символом багатства: *jedzie na złotym koniu*.

Кінь постає цінним і шанованим у багатьох ФО: *darowanemu koniowi nie zagląda się w zęby* (подарунок повинен бути прийнятий, коли його дають, кінь є подарунком), *jak spaść to z dobrego konia* (якщо щось не вдається, є складним, у таких випадках варто ризикувати), *można z kimś konie kraść* (хтось хороший друг, товариш, якому можна довіритися) тощо. Верхова їзда вважалася розвагою, вона приносила радість і задоволення: *szczęśliwy, zadowolony jakby go kto na sto koni wsadził* czy *każdy ma swojego konika* (улюбленого, на якому їде), означає уподобання, хобі.

Можна назвати людину *koniem*, але скоріше в негативному значенні: *Taki stary koń, a wciąż bawi się kolejką*; *Ty koniu!* (у значені – ти, ледацюго: *Oj ty koniu, robić ci się nie chce*). Цікаво, що кінь є метафорою лінощів лише у цій приказці (коли йдеться не про самого коня, а про людину), в інших – це символ працьовитості. Людський сміх можна назвати *rżeniem*, зуби *końskimi* (тобто великими і здоровими), дівоча зачіска *koński ogon* (довге, пряме волосся, зав'язане на голові).

Отже, мовна картина коня є позитивною. Негативні конотації зазвичай з'являються лише в поєднанні з людиною. Кінь – це друг людини, тварина, яка може допомогти в лікуванні (іпотерапія), цінуються його краса та мудрість.

Семантична підгрупа «домашня птиця» (на прикладі зооніма KURA)

Зооніми підгрупи «домашня птиця» репрезентовано трьома основних видами (курка, качка, гуска). Лексикографічні дослідження демонструють, що в семантичній структурі слова укладені знання народу про власне предмет, а, дослідивши його тлумачення, наведене в словнику, можна зробити висновок, які зовнішні і внутрішні якості, що позначається словом, релевантні для носіїв тієї чи іншої мови. Щоб виявити національно-культурну специфіку в підгрупі «домашня птиця», розглянемо дефініції зооніма *kura* в *Słowniku języka polskiego* «kura – ptak domowy; też: samica tego ptaka» [6, s. 382].

Курей розводять переважно для м'яса та яєць: *chodzi jak kura z jajkiem*. Уважна господиня стежила за птахом, бо траплялося, що деякі кури їли свіжі яйця або залишали їх у абсолютно випадкових місцях.

Курка – це птах, який кудкудаче: *gdacze jak kura*, це є символом того, що курка знесла яйце: *każda kura gdacze, kiedy jajko zniesie;* клює зерно: *trafiło się jak ślepej kurze ziarno*; гребеться в землі: *grzebie jak kura*; не бачить вночі: *kurza ślepota*. З фразеології довідуємося про мокру курку: *mokry jak kura*; що вона має пазурі: *pisze jak kura pazurem*; про нерозумного птаха: *zna się jak kura na pieprzu*; наївного птаха: *kura domowa «kobieta interesująca się tylko domem i dziećmi, nie mająca szerszych horyzontow myślowych»*; птаха зі слабкою пам'яттю: *pamięć jak u kury*. У фразеології курка – це наївний і дурний птах, який відкладає яйця, не знаючи, що це в першу чергу робить користь для людей. Крім того, це робить курку повністю залежною від людини, яка вирішує питання її життя та смерті.

Висновки і перспективи дослідження. У польській мові широко представлені ФО із зоонімами «домашні тварини», які мають великий потенціал до вторинної номінації і метафоризації явищ дійсності. Семантична група «домашні тварини» включає три підгрупи: «домашні улюбленці», «сільськогосподарські тварини», «домашня птиця». Аналіз ФО із зоонімами «домашні тварини» встановив, що вони є найбільш поширеною групою, вони живуть поруч з людиною та відіграють важливу роль в її життєдіяльності. ФО із зоонімами «домашні тварини» стосуються всіх проявів життя людини: соціальні взаємини, явища культури і навколишнього світу, емоційна сфера. Проведене дослідження не вичерпує всіх можливих аспектів функціювання ФО із зоонімами «домашні тварини». Національно-культурна специфіка ФО із зоонімами засвідчує потребу компаративних досліджень. Дотепер практично немає праць, які б репрезентували семантику ФО із зоонімами у зіставному аспекті. Перспективу подальших досліджень також вбачаємо в аналізі інших зоонімів як складників ФО.

Список літератури:

1. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка. Москва : Высшая школа, 1986. 336 с.
2. Мокиенко В. М.: Языковая картина мира в зеркале фразеологии. Frazeologia a językowe obrazy świata przełomu wieków. Uniwersytet Opolski. Opole, 2007. С. 49–65.
3. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1996. 288 с.
4. Basaj M. Nazwy zwierząt jako komponenty porownań frazeologicznych. Warchoł S. (red.), Systemy zoonimiczne w językach słowiańskich. Lublin, 1996. S. 281–287.

5. Skorupka S. Wstęp, w: idem, Słownik frazeologiczny języka polskiego. Warszawa, 1985. S. 5–11.
6. Słownik języka polskiego. Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN, 2009. 1357 s.

References:

1. Kunin A. V. (1986). Kurs frazeologii sovremennogo anglijskogo yazyka [Course in phraseology of modern English]. Moskva: Vysshaya shkola, 336 p.
2. Mokienko V. M. (2007). Yazykovaya kartina mira v zerkale frazeologii. Frazeologia a językowe obrazy świata przełomu wieków [The linguistic picture of the world in the mirror of phraseology]. Uniwersytet Opolski. Opole, pp. 49–65.
3. Teliya V.N. (1996). Russkaya frazeologiya. Semanticheskij, pragmaticheskij i lingvokulturologicheskij aspekty [Russian phraseology. Semantic, pragmatic and linguocultural aspects]. Moskva: Shkola «Yazyki russkoj kultury», 288 p.
4. Basaj M. (1996). Nazwy zwierząt jako komponenty porownań frazeologicznych [Animal names as components of phraseological comparisons]. Warchoł S. (red.), Systemy zoonimiczne w językach słowiańskich. Lublin, pp. 281–287.
5. Skorupka S. (1985). Wstęp [Introduction], w: idem, Słownik frazeologiczny języka polskiego. Warszawa, pp. 5–11.
6. Słownik języka polskiego [Polish dictionary]. (2009). Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 1357 p.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-8
УДК 378.4:004

Вдовіна О.О.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

АНАЛІЗ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Анотація. У статті аналізуються питання викладання української мови як іноземної, розглядаються проблеми, що постають перед студентами під час вивчення мови. Окреслюються переваги (формування навичок читання, використання матеріалів різного ступеня складності, удосконалення вмінь аудіювання, монологічного і діалогічного мовлення, поповнення словникового запасу) та недоліки (технічні психологічні) використання інтернет-ресурсів. Зроблена спроба структуризації інтернет-ресурсів по групам (мобільні додатки для вивчення української мови, безкоштовні он-лайн курси, інтернет-платформи, сайти, Ютуб-канали, сторінки у соціальних мережах, інтернет-форуми), зазначені електронні адреси доступу до них. У межах кожної групи наведені приклади найпопулярніших сервісів.

Ключові слова: Інтернет, інтернет-ресурси, інтернет-форуми, YouTube, інтернет-платформа, он-лайн курси, форум, лінгвістичний портал, сторінка у Facebook, сайт.

Vdovina Olena
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

ANALYSIS OF INTERNET RESOURCES FOR LEARNING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Summary. The article analyzes the issues of teaching Ukrainian as a foreign language, discusses the problems that students face when learning a language. The advantages (formation of reading skills, use of materials of varying degrees of complexity, improvement of listening skills, monologue and dialogic speech, replenishment of vocabulary) and disadvantages (technical psychological) use of Internet resources are outlined. An attempt was made to structure the Internet resources into groups (mobile applications for learning the Ukrainian language, free online courses, online platforms, websites, YouTube channels, pages on social networks, online forums), specified e-mail addresses to access them. The effectiveness of studying the Ukrainian condition by foreign students directly depends on the use of additional sources of information. The article states that one of the most important key characteristics of a world-class university, reflecting its success in the global market for educational services, is the presence of a critical mass (a significant proportion) of international students and graduate students. The proportion of foreign students as one of the indicators of the internationalization of the institution is used in the calculation of the known world rankings of QS World University Rankings and Times University Ranking US, UK, Western European universities, ranking in the list of the best universities in the world according to the results of global studies are distinguished by a large number of international students is an urgent task at the present stage of development of the national education system. In addition to the economic benefits, teaching foreign students in Ukraine is of strategic importance – thanks to the training of the intellectual elite and the spread of the Ukrainian language and culture, Ukraine's international influence in the world community is growing. According to Article 7 of the Law on Education No. 3491-e, teaching foreign language to foreign students is now a prerequisite for obtaining higher education by foreign students at higher educational establishments (universities) of Ukraine.

Keywords: Internet, online resources, online forums, YouTube, online platform, online courses, forum, linguistic portal, Facebook page, website.

Постановка проблеми. Питання викладання української мови як іноземної набуває все більшої актуальності в умовах сучасних тенденцій до глобалізації освітнього процесу. Основна проблема постає у тому, що жоден сучасний вищий навчальний заклад в Україні не забезпечує підготовки фахівців за спеціальністю «Українська мова як іноземна», отже, викладачам доводиться використовувати загальні методики викладання іноземних мов, а також спиратися на власний досвід та інтуїцію [1, с. 263]. З упевненістю можна констатувати той факт, що ефективність вивчення української умови іноземними студентами напряму залежить від використання додаткових джерел інформації, зокрема інтернет-ресурсів. Вони допомагають формувати мовну, мовленнєву та орфографічну компетенції, сприяють кращому засвоєнню та запам'ятовуванню матеріалу. Очевидною перевагою їх застосування є також можливість вибору найбільш зручної для візуального сприйняття форми подачі інформації (тестова, графічна), наявність аудіо супроводу ілюстрованого матеріалу, тематичне розбиття, можливість вибору рівня складності (А1-С2), авторський підхід до моніторингу набутих знань, можливість вивчення мови у будь-який час та будь-де. Варто також зазначити, що інтеграція сучасних технологій в освітній процес стимулює пізнавальний інтерес до української мови, створює умови для мотивації та вивчення, сприяє підвищенню ефективності навчання і самонавчання, відображується на підвищенні якості освіти. Проте не дивлячись на очевидні переваги використання інформаційних технологій, актуальною залишається проблема вибору найбільш зручного та ефективного інтернет-ресурсу для конкретного студента, враховуючи його особливості, як-то рівень знання мови, попередній досвід вивчення, вік, національність, психологічні характеристики тощо.

© Вдовіна О.О., 2020

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначенням функцій інформаційних технологій у навчальному процесі займались Г. Балл, Т. Гергей, В. Глушков, А. Довіяло, А. Єршов, М. Жалдак, В. Монахов, І. Підласий, С. Смирнов [3]. До проблеми організації самостійної роботи студентів під час опанування та вдосконалення мови зверталися у своїх в роботах такі дослідники як І. Вострокнутова, А. Дика, П. Підкасистий, В. Андреєва, В. Богославського, В. Монахова, В. Сластеніна. Спроби аналізу найбільш ефективних Інтернет-ресурсів при вивченні мови студентами різних спеціальностей були зроблені у працях як зарубіжних (С. Термінасова, Є. Полат, В. Гезергуда, Дж. Шейлз, І. Смольяннікова), так і вітчизняних дослідників (А. Скрипниченко, В. Тавро) [2].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись на наявність досліджень у цьому напрямку, досі не було зроблено спроби чіткої систематизації та групування інтернет-ресурсів для вивчення української мови, не проаналізовано кожне з них, не окреслені ключові переваги використання конкретних мультимедійних засобів.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є з'ясування основних інтернет-ресурсів для вивчення української мови як іноземної, їх групування за основними видами та аналіз функціональності.

Виклад основного матеріалу. Однією з найважливіших ключових характеристик університету світового рівня, що відображають його успішність на світовому ринку освітніх послуг, є наявність критичної маси (значної частки) іноземних студентів і аспірантів. Показник частки іноземних студентів як один з індикаторів інтернаціоналізації діяльності навчального закладу використовується при підрахунку відомими світовими рейтингами університетів QS World University Rankings і Times University Ranking.

Комплексне вирішення питань інтернаціоналізації освіти і збільшення контингенту іноземних студентів є актуальним завданням на сучасному етапі розвитку вітчизняної системи освіти. Крім економічних вигод, навчання іноземних студентів в Україні має стратегічне значення – через підготовку інтелектуальної еліти і поширення української мови і культури підвищується міжнародний вплив України у світовому співтоваристві.

Відповідно до Статті 7 Закону про освіту № 3491-д, викладання української мови іноземним студентам наразі є необхідною умовою здобуття вищої освіти студентами-іноземцями у закладах вищої освіти (ЗВО) України. Враховуючи, що вивчення мови є достатньо складним процесом, що вимагає від студента неабиякої зосередженості, уважності, постійної роботи над матеріалом (зокрема граматикою), поповнення словникового запасу тощо, стає зрозумілим той факт, що відвідування лише практичних занять з дисципліни «Українська мова як іноземна» у ЗВО не дозволить швидко опанувати мову й почати розмовляти. Виникає гостра необхідність пошуку нових засобів для опанування лінгвістичного матеріалу. Таким засобом нині є Інтернет. Інтернет-ресурси, надають вагому допомогу [2] у досягненні поставлених ей, посилюють мотивацію вивчення української мови як іноземної та підвищують соціокультурну компетенцію студентів. Варто зауважити, що постійний інтерес до української мови та сформована соціокультурна компетенція закладуть основу повноцінного життя та діяльності майбутніх фахівців у полікультурному просторі, допоможуть їм реалізуватись як особистостям.

Усі існуючі нині інтернет-ресурси для вивчення української мови умовно можна поділити на такі групи:

1. Мобільні додатки для вивчення української мови.
2. Безкоштовні он-лайн курси.
3. Інтернет-платформи.
4. Сайти.
5. Ютуб-канали.
6. Сторінки у соціальних мережах.
7. Інтернет-форуми.

Проаналізуємо кожну з вказаних груп ресурсів.

1. Мобільні додатки для вивчення української мови. Використання мобільних додатків (або додатків до смартфонів) за зручністю використання і легкістю доступу по праву займає чи не одне з перших місць. Пов'язане це насамперед із можливістю доступу (будь-де та будь-коли), великим вибором існуючих нині додатків, можливістю одночасного встановлення декількох, налаштування та вибору мови інтерфейсу, вибору рівня складності тощо. Єдиною умовою для встановлення, а відповідно і подальшого використання цього ефективного лінгвістичного інструменту є наявність мережі Інтернет та належна його швидкість. Встановлення додатків на смартфон відбувається через App Store (у випадку операційної системи IOS) або через Play Market (у випадку операційної системи Android) встановлених у смартфоні користувача.

Найбільш популярними нині є такі додатки:

1. «Вивчайте лексику» – цей додаток буде корисним для тих, хто не володіє українською мовою, але має бажання вивчити базові слова та фрази, які допоможуть порозумітися з нашими земляками. У додатку можна знайти 10 тисяч слів, а також насолоджуватися тим, що він – абсолютно безкоштовний. Передовсім потрібно вибрати свою рідну мову, а потім вибрати тему або рівень знань, який вас цікавить.

2. «FunEasyLearn» – додаток, який дозволяє вивчити українську мову. Принцип дії той самий: вказуємо рідну мову та приступаємо до вивчення. Втім, дизайн програми цікавіший і підійде для тих, хто не хоче використовувати просто софт, який візуально нагадуватиме таблицю з підручника. Можна вивчати не лише слова, а й вправлятися з занотовування їх на слух. Єдине, що може вам не сподобатися – наявність реклами, яка вимикається за окрему плату. Також можна "докупити" більшу кількість слів. Власне, перша тисяча – безкоштовна.

3. «Вчимо і граємо» – додаток, який дозволяє примножити словниковий запас. Безкоштовними є алфавіт і звичайні слова, а от за дієслова потрібно буде доплатити 69,99 гривні. Самі ж слова поділені по темах, тому зручно буде опанувати саме ті, які актуальні для вас. Крім слів з перекладом можна побачити транскрипцію, що дозволить навчитися правильно вимовляти їх.

4. «Simply Learn Ukrainian» – корисний і інтуїтивно зручний софт, який дозволяє вивчати не

лише базові слова, а й фрази, які можуть знадобитися під час подорожі або шопінгу. Для того, щоб опанувати більше – доведеться заплатити. Втім, базової кількості безкоштовних слів і фраз буде достатньо, аби дати собі раду в Україні.

5. «Тлумачний словник української мови» – роста програма, яка дозволить тим, хто володіє українською, вивчити нові слова. Усі вони розкидані по алфавіту. Також доступний пошук. Аби прибрати рекламу потрібно буде викласти 54,99 гривні. Але, якщо бути відвертими, вона не така вже й нав'язлива, щоб за цей функціонал платити.

6. «Мова. ДНК нації» – шалено популярний додаток серед українців, який дозволить не лише вивчити фразеологізми, а й уникнути найпопулярніших «вкраплень» суржику. Також вона дає можливість вивчити синоніми, правильне розставлення наголосів і орфографію.

7. «Р.І.Д» – Надзвичайно крутий і цікавий додаток для тих, хто хоче вивчити нові красномовні слова, які однозначно збагатять ваш словниковий запас. Програма діє за принципом пропозиції «Слів дня», з якими можна ознайомитися, дізнатися їхнє значення тощо. Також можна пропонувати власні слова розробникам, аби Р.І.Д поповнював свій «словниковий запас». Зауважимо, що це не просто програма, а й певна гра.

8. «LanguageTool» – це бонусний пункт, адже LanguageTool – розширення для браузера, яке допомагає не лише уникнути помилок під час написання офіційних листів, а й "підтягнути» свої знання української (і не лише) мови. В налаштуваннях виберіть мову, яку розширення має перевіряти і отримуйте «сповіщення» про помилки, яких ви допустилися.

9. Duolingo – ідома платформа для вивчення мов Duolingo пропонує курс української мови для англомовних. Завдяки ігровій складовій кожен урок проходить весело й цікаво. Додаткова мотивація до навчання створюється за допомогою віртуальних нагород – монет, що уможливлюють розблоковувати нові рівні. Заняття максимально адаптуються до стилю навчання кожного студента. Окрім того, доступні мобільні уроки у вигляді мобільного додатку.

2. Безкоштовні он-лайн курси. Це ще один досить ефективний ресурс для вивчення (або удосконалення) мовного рівня. На теренах всесвітньої павутини знайти таких можна не мало.

1. «Українська за 27 уроків». Цей курс є абсолютно безкоштовним, вивчення матеріалу розпочинається з рівня А1. Його розроблено проєктною командою "Є-мова" та волонтерською ініціативою "Безкоштовні курси української мови" (Громадська організація "Український світ") за підтримки Програми EGAP, що виконується Фондом Східна Європа та партнерами, у межах першого національного конкурсу IT-проектів у сфері е-демократії EGAP Challenge. Курс складається з відеоуроків і конспектів до них, проміжних тестових вправ і загального тесту, матеріал яких відповідає елементарному рівню знань, умінь та навичок (А1, А2). Адреса: https://courses.prometheus.org.ua/courses

2. Лайфхаки з української мови – онлайн-курс у формі корисних порад для вивчення теорії української мови. Курс складається із 16 лекцій, також доступний інтерактивний конспект зі всіма темами. Адреса: https://courses.ed-era.com/courses/Osvitoria_and_EdEra/lifehacks101/lifehacks101/about

3. Інтернет-платформи. Перевагами використання даної групи інтернет-ресурсів є: зручність, автономність, нові методики та засоби навчання (відео, аудіо, ігри, мобільні додатки, тести, картки, тренажери, вправи та багато іншого), повторюваність (усі матеріали для навчання є в постійному доступі, ви можете знову й знову їх вивчати, щоб запам'ятати найскладніші для вас моменти та розібратися детальніше з другої, третьої, якої завгодно спроби); безкоштовність.

Яскравими представниками таких платформ є:

1. «Словотвір» – платформа, на якій можна знайти українські переклади запозичених слів. Ресурс допомагає збагатити лексику: зареєстровані учасники пропонують варіанти перекладу та голосують за найкращі. На сайті є різні переклади, наприклад, «віп-зона» – панський кут, а «барбершоп» – голярня. Адреса https://slovotvir.org.ua/

2. «Є-мова» – комплексна онлайн-платформа, що залучає до навчання найкращих філологів країни та має напрацьовані дієві методи викладання української. Для початку навчання потрібно зареєструватися і пройти тестування, що визначає рівень володіння українською. Відповідно до встановленого рівня учасник курсу отримує навчальні матеріали: відео, тексти, практичні заняття. Опісля проходження курсу можна отримати офіційний сертифікат із зазначенням рівня. Адреса: http://emova.language-ua.online/

3. «Мова.info» – на платформі серед іншого пропонують правила правопису і добірки словників. Наприклад, відкритий словник новітніх термінів. У довідковій службі є відповіді на поширені запитання. Адреса: http://www.mova.info/

4. Сайти для вивчення української мови.

1. Ukrainian Lessons – сайт із безкоштовними подкастами та статтями для вивчення української як іноземної. Його розробляє випускниця Києво-Могилянської академії Анна Огойко. Урок містить чотири основні частини: діалог або текст українською, докладні пояснення англійською кількох коротких тем (наприклад, числа від 1 до 20, уживання слова ще), невеличка усна вправа й культурна інформація. Аудіоуроки виходять раз на тиждень. Випуски почали з'являтися з кінця червня, тож нині в архіві вже є дев'ять подкастів для початківців. Паралельно розробляють картинки, ведуть сторінки на Facebook та Instagram. Нині проект нічого не заробляє, хоча є комерційним. У майбутньому на цьому ресурсі планують продавати додаткові матеріали – докладні конспекти кожного уроку з вправами та списками слів.Натомість усі записані уроки завжди будуть у вільному доступі. Так само як і додаткові матеріали для перших трьох занять. Адреса: https://www.ukrainianlessons.com/

2. Loecsen – один з найпростіших та корисних веб-сайтів для вивчення основ української мови, дає можливість вибрати мову навчання, є слова та фрази, які потрібні для повсякденних ситуацій, всі матеріали доступні як рідною мовою, так і українською, є аудіо та текстові версії та прості смішні картинки, що описують ситуацію. Дають можливість проходження тестів в Інтернеті для

перевірки знань. Адреса: https://www.loecsen.com/en/learn-ukrainian

5. Ютуб-канали для вивчення української мови.

1. «СловОпис» – Ютуб-канал студентів та викладачів Київського університету імені Бориса Грінченка, покликаний популяризувати українську мову в Україні та за кордоном, розвивати лексичне багатство та культуру мовлення у суспільстві.

Адреса: https://www.youtube.com/channel/UCkDuwAaaeTi-22Of4au6Q1A

2. «iLearn» – на цьому каналі є відеолекції не лише з української мови (охоплюють основні розділи мовознавства), а і з української літератури. Відео тривалістю 30 хв не залишать байдужими нікого. Матеріал подається цікаво, лаконічно, чітко та зрозуміло.

Адреса: https://www.youtube.com/channel/UCVF4WEjn1hufd-pkmPoVe-Q

6. Сторінки у соціальних мережах. Феноменом останніх років стали всесвітні соцмережі, з-посеред яких найпопулярнішою є американський сервіс Facebook. Інформації на окремих профілях, наприклад, на тему культурних подій, чи цікаві лінки – це лише фрагмент цілого руху в межах цього порталу. Одна з можливостей, може й, найважливіша з дидактичної точки зору, – це можливість спілкуватися з людьми з цілого світу. Серед великого різноманіття лінгвістичних сторінок у соціальних мережах нині найбільш популярними є наступні:

1. «Переходь на українську» – на сторінці публікують історії тих, хто вирішив спілкуватися українською. Гарний спосіб мотивувати себе на вивчення або покращення знань про мову.

Адреса: https://www.facebook.com/perehodnamovu/

2. «Слова, що нас збагачують» – на сторінці публікують картинки із рідковживаними українськими словами, фразеологізмами та замінниками російських слів. Сторінка допоможе збагатити лексику та уникнути русизмів. Адреса: https://www.facebook.com/Pravdyvo/

7. Інтернет-форуми. Форуми – це місце, яке набагато частіше використовують з метою обміну інформацією на конкретні теми. Відвідувач може тут не тільки стежити за станом „розмови", але також взяти в ній активну участь. Кількість форумів з кожним роком зростає, що зумовлено багатьма чинниками. Безперечними перевагами форумів є можливість одночасного спілкування з багатьма учасниками, візуальне сприйняття текстової інформації, спілкування на конкретну тему, удосконалення навичок правопису та вивчення «української клавіатури». Як приклад можна розглянути Черкаський форум «Практичні поради переходу на українську мову спілкування». Адреса: http://forumua.org/

Висновки. Проаналізувавши сучасні інтернет-ресурси для вивчення української мови як іноземної можемо дійти висновку, що перевагами їх використання є формування навичок читання, використання матеріалів різного ступеня складності, удосконалення вмінь аудіювання, монологічного і діалогічного мовлення, поповнення власного (пасивного та активного) словникового запасу тощо.

Проте, поряд із перевагами вивчення української мови як іноземної за допомогою інтернет-сервісів було виявлено ряд недоліків. До них можемо віднести, наприклад, технічний фактор, адже використання інтернет-ресурсів передбачає наявність відповідного обладнання (персональний комп'ютер чи смартфон), програмного забезпечення та безперебійного високошвидкісного Інтернету. Окрім того, можна виділити й психологічний фактор, адже при такому «інтерактивному» способі навчання висока ймовірність відволікання, особливо коли конкретних обмежень у часі не встановлено. Ще одним недоліком є неможливість вирішення непередбачених ситуацій (якщо виникає проблема з розумінням матеріалу, забезпечення повноцінної відповіді неможливе, оскільки програмам бракує інтерактивності), а також відсутність можливості взаємодії зі студентом, оскільки інтернет-ресурс обмежується лише презентацією правил та відображенням правильних відповідей на них. Варто також зауважити, що жоден із розглянутих інтернет-ресурсів не спроможний дати повноцінне розуміння граматичних, орфографічних, лексичних та інших принципів. Саме тому, з упевненістю можна стверджувати, що лише поєднання практичних занять у ЗВО разом із інтернет-ресурсами є запорукою вивчення мови.

Список літератури:

1. Литвиненко О. Практичний підхід до формування базових мовних компетентностей в іноземних студентів (кличний відмінок). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія».* Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 263–265.
2. Роман Л. Переваги використання інтернет-ресурсів у викладанні української мови як іноземної. URL:http://intkonf.org/roman-l-a-perevagi-vikoristannya-internet-resursiv-u-vikladanni-ukrayinskoyi-movi-yak-inozemnoyi/ – Назва з екрана.
3. Ямшинська Н. Роль інформаційних технологій в організації самостійної роботи студентів при вивченні іноземної мови. URL: http://confesp.fl.kpi.ua/node/1270 – Назва з екрана.

References:

1. Lytvynenko, O. (2018). Praktychnyi pidkhid do formuvannia bazovykh movnykh kompetentnostei v inozemnykh studentiv (klychnyi vidminok) [Practical approach to the formation of basic language competences in foreign students (exclamation point)]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»: seriia «Filolohiia»*, vol. 1, pp. 263–265.
2. Roman, L. Perevahy vykorystannia internet-resursiv u vykladanni ukrainskoi movy yak inozemnoi [Advantages of using Internet resources in teaching Ukrainian as a foreign language]. Retrieved from: http://intkonf.org/roman-l-a-perevagi-vikoristannya-internet-resursiv-u-vikladanni-ukrayinskoyi-movi-yak-inozemnoyi/
3. Iamshynska, N. Rol informatsiinykh tekhnolohii v orhanizatsii samostiinoi roboty studentiv pry vyvchenni inozemnoi movy [The role of information technology in the organization of students' independent work in learning a foreign language]. Retrieved from: http://confesp.fl.kpi.ua/node/1270

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-9
УДК 81.373.43

Воробйова О.С.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Карасенко О.А.
Інститут німецької мови (Франкфурт-на-Майні, Німеччина)

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА "ГІБРИДНІСТЬ" ТЕЛЕСКОПІЧНИХ НЕОЛОГІЗМІВ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню структурних і семантичних особливостей неологізмів сучасної англійської мови, утворених за допомогою контамінації/телескопії як особливого різновиду компресивного словотвору. В результаті проведеного дослідження детально опрацьовані сучасні наукові праці, присвячені визначеній проблемі; доведено актуальність дослідження; виділено 4 основні структурні типи телескопічних неологізмів, які, в свою чергу, поділено на підтипи та структурні моделі; складено семантичні класифікації субстантивних, ад'єктивних і дієслівних телескопічних лексем; проілюстровано зазначені структурні та семантичні типи, визначено їхню продуктивність, доведено наявність чіткої кореляції між "гібридною" структурою та "гібридною" семантикою досліджуваних лексем.

Ключові слова: компресивний словотвір, контамінація/телескопія, телескопізм, телескопічний неологізм, структура, семантика, структурна/семантична "гібридність", кореляція.

Vorobiova Oksana
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"
Karasenko Elena
Institut der deutschen Sprache (Frankfurt am Main, Deutschland)

STRUCTURAL AND SEMANTIC "HYBRIDITY" OF MODERN ENGLISH TELESCOPIC NEILOGISMS

Summary. The article dwells on the study of structural and semantic peculiarities of modern English neologisms, formed by means of *contamination / telescopy* as a special kind of compressive word formation. The versatility and terminological novelty of this linguistic phenomenon predetermine the existence of the whole range of terminological synonyms to define the language units formed by it, including, among others, "telescopic words/names", "ingot words", "hybrid words", "blends", which, in turn, indicates the relevance of studying *contamination* or *telescopy* in modern linguistics. The topicality of the study is also accounted for by the need for further, more detailed description of word-forming and semantic peculiarities of modern English neologisms, formed through contamination/telescopy as a special kind of compressive word-formation. The *purpose* of the work, which presupposes a comprehensive study of the neologisms under consideration (telescopic neologisms) in terms of word formation and semantics, involves carrying out the following tasks: 1) to determine the theoretical basis for the study of lexical units under analysis; 2) to single out and illustrate the basic structural types of the telescopic lexemes studied; 3) to compile a semantic classification of telescopic units, taking into account their part of speech reference; 4) to establish a correlation between structural and semantic types of these units. *The main outcomes of the paper*. As a result of the conducted research 1) modern scientific works devoted to the problem in question are elaborated, scientific relevance of the research is proved; 2) four main structural types of telescopic neologisms have been established, which, in turn, have been divided into subtypes and structural models; 3) semantic classifications of substantival, adjectival and verbal telescopic lexemes have been made, their structural and semantic types being described and illustrated; their productivity determined, 4) distinct correlation between the "hybrid" structure and the "hybrid" semantics of the lexemes under study has been proved.

Keywords: compressive word formation, contamination/telescopy, telescopism, telescopic neologism, structure, semantics, structural/semantic "hybridity", correlation.

Постановка проблеми. Найбільш мінливою і рухомою стороною будь-якої мови є її словниковий склад, який має здатність постійно збільшуватися за рахунок появи нових слів (неологізмів).

Вивченням неологізмів, серед способів утворення яких особливе місце відводиться такому способу словотвору, як *контамінація / телескопія* (різновид компресійного словотвору, що передбачає об'єднання двох чи більше усічених основ) [2; 6], займається цілий розділ лексикології – неологія, підвищений інтерес до якої, особливо останнім часом, обумовлений важливою роллю неологізмів як дзеркала мовного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Неологізми, в тому числі й такі, що утворюються за допомогою контамінації/телескопії (також відомі під назвами *телескопічні неологізми*, *неологізми-телескопізми*), давно привертають увагу багатьох лінгвістів, які намагалися всебічно висвітлити питання, пов'язані зі структурою даних лексичних одиниць (Єнікеєва С.М. [2], Зацний Ю.А. [3], Коробова І.О. [5], Омельченко Л.Ф. [6]), їх семантикою (Островська Ю.К. [7], Чумак Л.М. [8], Cannon G. [10]), функціонуванням (Warren B. [12], Андрусяк І.В. [10], Шутова М.О. [9] та інші).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на існуючі дослідження, зазначені аспекти вивчення телескопічних неологізмів в англійській мові залишаються не до кінця вивченими, зокрема відсутні детальні описи структурних моделей цих одиниць та їх чітка семантична класифікація.

© Воробйова О.С., Карасенко О.А., 2020

Актуальність цього дослідження, таким чином, обумовлена необхідністю подальшого вивчення словотворчих і семантичних особливостей таких продуктивних лексичних одиниць, як телескопічні неологізми сучасної англійської мови.

Мета статті. В цьому дослідженні на матеріалі конкретних телескопічних найменувань англійської мови здійснюється комплексний аналіз одиниць, що розглядаються, в аспекті словотвору і семантики, окреслюються їхні структурно-семантичні кореляції.

Виклад основного матеріалу. Неологізми сучасної англійської мови, які є невід'ємним атрибутом її лексичної системи, що динамічно розвивається, можуть утворюватися шляхом компресивного словотвору за рахунок скорочення однієї або двох чи більше вихідних основ.

Проявом компресивного словотвору є такий спосіб, як контамінація або телескопія. Багатоплановість і термінологічна новизна цього мовного явища обумовлює наявність цілого синонімічного ряду на позначення одиниць, що утворюються за його допомогою, серед яких, зокрема "телескопічні слова/найменування", "слова-злитки", "слова-гібриди", "слова-портмоне", а також свідчить про актуальність дослідження телескопії в сучасній лінгвістиці (див. роботи Омельченко Л.Ф. [6], Островської Ю.К. [7], Cannon G. [10] та ін.).

Слід зазначити, що дослідження, які вже були виконані на матеріалі телескопічних найменувань англійської та інших мов, мали відношення виключно до структури одиниць, що розглядаються. Запропоноване дослідження являє собою спробу здійснити комплексний структурно-семантичний аналіз, який передбачає виокремлення структурних типів досліджуваних лексем, опис та ілюстрацію конкретних структурних моделей, визначення їхньої продуктивності; семантика телескопічних неологізмів досліджується у напрямку складання семантичної класифікації зазначених лексичних одиниць з урахуванням їхньої частиномовної приналежності. Особлива увага в роботі приділяється встановленню кореляційних відносин між структурним та семантичним аспектами аналізу, підтвердженням "гібридної" природи цих одиниць, як на структурному, так і на семантичному рівнях.

В цій роботі на матеріалі 304 телескопічних неологізмів, відібраних шляхом суцільної вибірки з тлумачних і перекладних лексикографічних джерел, базовими серед яких стали англо-український словник неологізмів «Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття» [4] та тлумачний словник The Oxford Essential Dictionary of New Words [11], здійснено спробу комплексного дослідження структури і семантики неологізмів-телескопізмів сучасної англійської мови.

В результаті дослідження словотвірних особливостей неологізмів, що аналізуються, було виділено 4 основні їхні типи, а саме: 1) телескопічні слова, утворені шляхом накладання фрагментів на стику двох і більше усічених вихідних слів (130 одиниць, 43%), напр.: *brandalism* 'нівечення екстер'єру будівель та естетичного вигляду міста різними рекламними щитами' ← *br<u>and</u>* 'марка' + ***v<u>and</u>alism*** 'вандалізм' (елемент, що накладається – **-and-**), *illegrant* 'нелегальний іммігрант' ← *illeg**al*** 'нелегальний' + ***immi**grant* 'іммігрант' (елемент, що накладається – **-g-**); 2) телескопічні неологізми, що складаються з двох і більше усічених компонентів (74 одиниці, 24%), напр.: *theocon* 'консерватор, який проповідує ідеї про важливість релігії в політиці країни' ← *theo**logical*** 'богословський' + *con**servative*** 'консервативний', *impex* 'експортно-імпортні операції' ← *imp**ort*** 'ввезення, імпорт' *ex**port*** 'вивезення, експорт' 3) телескопічні неологізми, що складаються з повного першого та усіченого другого компонентів (62 одиниці, 20%), напр.: *awfulsome* 'такий, який об'єднує жахливе з побожним' ← *awful* 'жахливий' + ***awe**some* 'дивовижний', *colorcast* 'кольорова телевізійна передача' ← *color* 'колір' + ***broad**cast* 'передача'; 4) телескопічні неологізми, що складаються з усіченого першого та повного другого компонентів (38 одиниць, 13%), напр.: *Engnet* 'сектор англійської мови в Інтернеті' ← *Eng**lish*** 'англійська мова' + *net* 'мережа', *peacoat* 'тужурка' ← *pea**jacket*** 'бушлат' + *coat* 'пальто'.

У результаті семантичної класифікації одиниць, що розглядаються, було виокремлено наступні типові значення:

1) для телескопізмів-іменників – явища й поняття (у різних сферах людської діяльності) (а); живі істоти (найменування людей і тварин) (б); предмети (в); місця (г); стани (д), напр.: *acrobsession* 'надмірне захоплення акронимами' (а); *slanguist* 'мовознавець, який займається сленгом', *yakow* 'гібрид яка і корови' (б); *jumbrella* 'великий навіс, балдахін над двором ресторану, бару' (в); *megaversity* 'великий університет, в якому навчаються багато тисяч студентів' (г); *diabesity* 'стан здоров'я людини, яка страждає на діабет і має зайву вагу' (д).

2) для телескопізмів-прикметників – характеристики а) людини за певними ознаками (соціальним статусом, психологічними й емоційними особливостями), напр.: *divorserated* 'розлучений з дружиною або живе окремо від сім'ї', *blandiose* 'такий, що претендує на велич, винятковість, хоча насправді є ординарною людиною'; *angrageous* 'роздратований, розлючений'; б) речовини (за зовнішніми ознаками, напр., кольором), напр.: *bleen* 'синьо-зелений'; в) поняття або явища (за приналежністю до тієї чи іншої сфери людської діяльності), напр.: *tradigital* 'створений шляхом об'єднання традиційної і сучасної техніки';

3) для телескопізмів-дієслів – розумове сприйняття (а); фізичний вплив (б); міжперсональна комунікація (в) і переміщення в просторі (г), напр.: *to memberlect* 'згадувати про будь-кого/будь-що' (а); to *smothercate* 'душити' (б); *to politickle* 'брати участь у політичних дискусіях, виявляючи гарне почуття гумору' (в); *to jalk* 'займатися фізкультурою, об'єднуючи легкий біг з пішим ходом' (г).

Семантична неоднорідність телескопічних неологізмів англійської мови, яка є наслідком їхньої структурної неоднорідності, виражається в наявності в системі цих одиниць так званих "гібридних" найменувань, що поєднують у своїй семантиці значення їх складових компонентів та, відповідно, сфери людської діяльності, до яких вони відносяться, напр.: *culturnomics* 'залежність економіки від особливостей культури певної кра-

їни (історії, менталітету населення, релігії та політики)' (поєднуються економічна та культурна сфери); *celebutard* 'відома особа, яка не відрізняється особливим інтелектом' (соціальний статус + певний спосіб життя та мислення).

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки, узагальнення та пропозиції.

В результаті дослідження словотворчих особливостей телескопічних неологізмів сучасної англійської мови було виділено 4 основні їхні типи, а саме: 1) телескопічні слова, утворені шляхом накладання фрагментів на стику двох і більше усічених вихідних слів; 2) телескопічні неологізми, що складаються з двох і більше усічених компонентів; 3) телескопічні неологізми, що складаються з повного першого і усіченого другого компонентів; 4) телескопічні неологізми, що складаються з усіченого першого і повного другого компонентів. Було встановлено, що найбільш продуктивними в кількісному відношенні є телескопізми, що являють собою поєднання двох вихідних усічених основ з додатковим накладанням певних фрагментів на їх стику.

Аналіз частиномовної приналежності досліджуваних лексем свідчить про переважання у складі телескопічних найменувань іменників, що, в свою чергу, зайвий раз підтверджує загальноприйняту думку про те, що розширення словникового складу мови відбувається переважно за рахунок найменувань об'єктів і явищ. Однак досліджуваний матеріал не обмежується виключно субстантивними телескопізмами, а поряд з ними функціонують також менш продуктивні ад'єктивні та дієслівні телескопічні одиниці.

В результаті семантичної класифікації телескопізмів-іменників було виділено 6 лексико-семантичних груп, до складу яких входять найменування явищ і понять (у різних сферах людської діяльності), живих істот (людей і тварин), предметів, місць, станів. Семантична класифікація телескопізмів-прикметників передбачає їх поділ на одиниці, що характеризують людину за певними ознаками (соціальним статусом, психологічними й емоційними особливостями), речовини (за зовнішньою ознакою), а також поняття і явища (за приналежністю до тієї чи іншої сфери людської діяльності).

Семантична неоднорідність притаманна також і незначній кількості дієслівних телескопізмів, які імплікують в дієслівній таксономії сучасної англійської мови розумове сприйняття, фізичний вплив, міжперсональну комунікацію та переміщення в просторі.

Семантична неоднорідність телескопічних неологізмів англійської мови, яка є наслідком їхньої структурної неоднорідності, виражається в наявності в системі цих одиниць великої кількості так званих "гібридних" найменувань, що поєднують у своїй семантиці значення складових їх компонентів.

Список літератури:

1. Андрусяк І.В. Англійські неологізми кінця XX століття як складова мовної картини світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2003. 20 с.
2. Єнікеєва С.М. Роль телескопії у збагаченні арсеналу словотвірних засобів сучасної англійської мов. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки.* Луцьк, 2007. Вип. 5 : Філологічні науки. С. 264–270.
3. Зацний Ю.А. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови. Запоріжжя : Запорізький державний університет, 2001. 243 с.
4. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття: англо-український словник. Вінниця : Нова книга, 2008. 230 с.
5. Коробова І.О. Новітні телескопізми сучасної української мови. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія.* 2016. Том 19. № 2. С. 101–106.
6. Омельченко Л.Ф. Телескопні слова сучасної англійської мови та їх структурно-семантична характеристика. *Збірник Львівського університету.* Л., 2003. Вип. 15. 49 с.
7. Островська Ю.К. Телескопізми як засоби оцінної номінації в англійській та українській мовах останнього десятиріччя XX – початку XXI століття. *Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур* : IX міжвуз. конф., 26-27 січня 2011 р. : матеріали доповідей. Донецьк, 2011. С. 130–132.
8. Чумак Л.М. Структурно-семантичні характеристики телескопічних слів. *Вісник Житомирського педагогічного університету.* 2000. № 1. С. 11–14.
9. Шутова М.О. Неологізми в сучасній англійській мові. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія.* 2010. Вип. 21. С. 79–85.
10. Cannon G. Blends in English word-formation. *Linguistics.* № 24. 1986. Pp. 725–753.
11. The Oxford Essential Dictionary of New Words / [ed. by E. McKean]. Oxford–New York : Oxford University Press, 2003. 334 p.
12. Warren B. The importance of combining forms. Contemporary Morphology / [Eds. W.U. Dressler]. Berlin : Mounton de Gruyter, 1990. Pp. 111–132.

References:

1. Andrusiak I.V. (2003). Anhliiski neolohizmy kintsia XX stolittia yak skladova movnoi kartyny svitu [English neologisms of the late XXth century as part of the linguistic picture of the world] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: spets. 10.02.04 "Hermanski movy". 20 p.
2. Ienikieieva S.M. (2007). Rol teleskopii u zbahachenni arsenalu slovotvirnykh zasobiv suchasnoi anhliiskoi mov [The role of telescopy in the enrichment of the arsenal of word-forming tools in modern English]. *Naukovyi visnyk Volynskoho derzhavnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky,* vol. 5, pp. 264–270.
3. Zatsnyi Yu.A. (2001). Mova i suspilstvo: zbahachennia slovnykovoho skladu suchasnoi anhliiskoi movy [Language and society: enriching the vocabulary of modern English]. Zaporizhzhia: Zaporizkyi derzhavnyi universytet, 243 p.
4. Innovatsii u slovnykovomu skladi anhliiskoi movy pochatku XXI stolittia: anhlo-ukrainskyi slovnyk (2008). [Innovations in the English-language vocabulary at the beginning of the 21st century: English-Ukrainian dictionary]. Vinnytsia: Nova knyha, 230 p.

5. Korobova I.O. (2016). Novitni teleskopizmy suchasnoi ukrainskoi movy [Modern telescopes of modern Ukrainian language]. *Visnyk KNLU. Seriia Filolohiia,* vol. 19, № 2, pp. 101–106.
6. Omelchenko L.F. (2003). Teleskopni slova suchasnoi anhliiskoi movy ta yikh strukturno-semantychna kharakterystyka [Telescopic words in modern English and their structural-semantic characteristics]. *Zbirnyk Lvivskoho universytetu,* vol. 15, 49 p.
7. Ostrovska Yu.K. (2011). Teleskopizmy yak zasoby otsinnoi nominatsii v anhliiskii ta ukrainskii movakh ostannoho desiatyrichchia XX – pochatku XXI stolittia [Telescopes as means of nomination in the English and Ukrainian languages of the last decade of the XXth – early XXIst century]. *Suchasni problemy ta perspektyvy doslidzhennia romanskykh i hermanskykh mov i literatur*: IX mizhvuz. konf., 26-27 sichnia 2011 r.: materialy dopovidei. Donetsk, pp. 130–132.
8. Chumak L.M. (2000). Strukturno-semantychni kharakterystyky teleskopichnykh sliv [Structural-semantic characteristics of telescopic words]. *Visnyk Zhytomyrskoho pedahohichnoho universytetu,* № 1, pp. 11–14.
9. Shutova M.O. (2010). Neolohizmy v suchasnii anhliiskii movi [Neologisms in Modern English]. *Naukovyi visnyk kafedry Yunesko KNLU. Seriia Filolohiia. Pedahohika. Psykholohiia*, vol. 21, pp. 79–85.
10. Cannon G. Blends in English word-formation. *Linguistics 24.* 1986. Pp. 725–753.
11. The Oxford Essential Dictionary of New Words / [ed. by E. McKean]. Oxford–New York: Oxford University Press, 2003. 334 p.
12. Warren B. The importance of combining forms. Contemporary Morphology / [Eds. W.U. Dressler]. Berlin: Mounton de Gruyter, 1990. Pp. 111–132.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-10
УДК 323:342/725(460)

Гуз О.П.
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ ІСПАНІЇ

Анотація. У статті розглянуто особливості сучасної регіональної мовної політики Іспанії на прикладі трьох мов – каталанської, баскської та галісійської. Вказано на те, що для третини населення Іспанії рідною мовою є не іспанська, а такі регіональні мови як каталанська, баскська і галісійська. Виявлено регіональні відмінності у поширенні мов на території Іспанії. Зроблено аналіз основних історичних чинників, які мали вплив на розвиток мовної картини Іспанії. Проаналізовано основні положення іспанської Конституції 1978 р., які стосуються державної мовної регіональної політики. Вказано, що на сьогоднішній день існує визнання каталанської, галісійської та баскської мов як офіційних мов Іспанії. Висвітлено особливості поширення та використання каталанської мови в регіонах Іспанії. Охарактеризовано основні напрями мовної політики стосовно баскської мови. Проаналізовано сучасний стан та проблеми використання галісійської мови.

Ключові слова: Іспанія, мовна політика, каталанська мова, баскська мова, галісійська мова.

Huz Olena
Eastern European National University named after Lesya Ukrainka

FEATURES OF MODERN REGIONAL LANGUAGE POLICY IN SPAIN

Summary. The article deals with the features of modern regional linguistic policy of Spain on the example of three languages – Catalan, Basque and Galician. It is noted that Spain is characterized by multilingualism. The role of language in a multilingual society is extremely important because of its function of unification and definition of the country and its people. It is pointed out that for one third of the Spanish population, the native language is not Spanish but regional languages such as Catalan, Basque and Galician. Regional differences in language distribution in Spain have been identified. It is stated that in the six autonomous regions, together with Castilian, other languages are recognized as official languages: Catalan is used in Catalonia, Valencia and in the Balearic Islands; Galician is spoken in Galicia; Basque is official in Basque Country and in the part of Navarre. The analysis of the main historical factors that influenced the development of the linguistic picture of Spain is made. It is determined that the main influence on the development of the language situation in Spain was its Romanization in the second century BC. The negative impact of General Franco's dictatorship on the spread and use of national languages was established. The basic provisions of the Spanish Constitution of 1978 concerning the state linguistic regional policy are analyzed. It is stated that today there is recognition of Catalan, Galician and Basque as the official languages of Spain. The features of Catalan language distribution and use in the regions of Spain are highlighted. It is pointed out that thoughtful regional language policy has brought positive results in favor of the Catalan language. The basic directions of the language policy concerning the Basque language are described. Emphasis is on the increase in the number of Basque people in public service and in school. The current state and problems of using Galician language are analyzed. It is established that today the Galician language is forced to defend its position due to the full dominance of the Spanish language, as well as the wider use of English in schools.

Keywords: Spain, language policy, Catalan, Basque, Galician.

Постановка проблеми. У сучасному світі мова відіграє не лише роль засобу комунікації, а й служить певним підґрунтям цінностей того чи іншого суспільства. Впродовж тисячоліть досвід людства переконливо доводить, що мова об'єднує народи, нації та зміцнює державу. Із занепадом мови зникає і нація як така. Без підтримки держави мова стає беззахисною й поступово згасає, або й зовсім зникає. Держава без своєї мови втрачає суттєві ознаки культурного, інформаційного й, передусім, ідеологічного суверенітету. На сьогодні розвиток міжнаціонального спілкування досягнув такого рівня, коли володіння не однією, а декількома мовами несе певну перевагу для громадян будь-якої держави. Цей факт набагато спрощує вільне пересування громадян, ділове спілкування, працевлаштування, адаптацію тощо. Мова є своєрідним поводирем людини на шляху до її високого культурного розвитку, допомагає індивідууму реалізуватися в певних галузях суспільства. Володіння декількома мовами дає можливість людині зануритися у зовсім новий простір цінностей і традицій, відкрити для себе інший, але такий цікавий мовний світ. Роль мови у багатомовному суспільстві має надзвичайну важливість через її функцію уніфікації та визначення країни і її народу [3, с. 203].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чималий внесок у теоретичне дослідження проблеми мовної ситуації в Іспанії зробили такі вчені-лінгвісти як В.А. Аврорін, О.В. Астахова, Г.О. Євдокимова, Г.С. Калашова, Л.Б. Нікольський, Г.В. Степанов, Н.Н. Целіщев та інші. Зарубіжні науковці також підтримують дослідження в області захисту мов національних меншин та регіональних мов, серед яких можна виділити роботи таких авторів як Ф. Бродель, Рут ван Дейк, Умберто Осоріо, Д. Ріагейн, Відаль Фігеро та багато інших. Соціолінгвістичні дослідження мовної ситуації сучасної Іспанії є основною тенденцією іспанської філологічної школи, яскравими представниками якої є Ф. Баес де Агілар, Гонсалес Лоренсо, Р. Маріньо Пас, Г. Рохо, П. Гарсія Мутон та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Мова та її система створює унікальний культурний досвід для кожного окремого народу. У наш час багатомовність є одним з найкращих інструментів для гарантії та захисту

© Гуз О.П., 2020

культурної спадщини тієї чи іншої нації. Основними завданнями мовної політики будь-якої держави є інституційне й нормативне регулювання статусів мов, а також визначення основних інструментів і форм її реалізації в різних політичних інститутах. Мовна політика Іспанії до нині перебуває у стадії формування, питання з мовною ситуацією в певних регіонах до тепер повністю ще не вирішені, що й пояснює актуальність нашої наукової розвідки.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є аналіз сучасної регіональної мовної політики Іспанії на прикладі трьох мов – каталанської, баскської та галісійської. Досягнення мети передбачає розв'язання низки завдань: 1) розглянути основні вектори регіональної мовної політики сучасної Іспанії; 2) проаналізувати чинники, що сприяли поширенню регіональних мов на території Іспанії; 3) виокремити важливі напрямки розвитку каталанської, баскської та галісійської мов у регіонах.

Виклад основного матеріалу. Іспанія – це одна з найбільш багатомовних країн Європи, це країна, що вирізняється строкатим етнічним складом населення, який чинить вагомий вплив на політичний та регіональний розвиток держави. З 46 млн. усього населення країни корінні народи складають: іспанці – 76%, каталонці – 18,3%, галісійці – 8,1%, баски – 2,4%. Для третини населення Іспанії рідною мовою є не іспанська, а такі регіональні мови як каталанська, баскська і галісійська. Багатомовність розповсюджена нерівномірно на тернах Іспанії. В центрі і на півдні Іспанії розмовляють, як правило, на різних діалектах іспанської мови, багатомовність там практично обмежена містами, що є наслідком недавніх міграційних процесів. На півдні і сході країни, де майже зосереджена половина жителів країни, концентрується переважна більшість двомовного населення Іспанії [9]. У шести автономних областях разом з кастильською визнані офіційними інші мови: у Каталонії, Валенсії, Балеарських островах – каталанська, у Галісії – галісійська, у Країні Басків і частині території Наварри – баскська. Більшість іспанської інтелігенції (письменники, філологи, ректори університетів, директори музеїв, режисери, актори та інші) виступають за білінгвізм автономних територій. На їхню думку, культура національних меншин лише збагачується, контактуючи з іншими мовами та іншою культурою [1, с. 6]. На сьогоднішній день багато хто з носіїв іспанської (кастильської) мови вважають за необхідне вивчати та застосовувати регіональну мову як обов'язковий інструмент мовної й культурної інтеграції, а також як засіб соціального та професійного просування в суспільстві, яке вимагає певного рівня володіння регіональною мовою [5].

Основний вплив на розвиток мовної ситуації в Іспанії мала її романізація в II ст. до н. е. Підкорюючи територію Піренейського півострова, де заходиться Іспанія, римляни не лише насаджували місцевому населенню свою культуру, традиції, але й свою рідну мову – латинь. Єдина зона, якій вдалося уникнути романізації, була північна частина півострова, де місцеве поселення розмовляло своєю мовою, яка в наш час відома як мова басків і вважається найдавнішою мовою Піренейського півострова, походження якої достеменно невідоме до цього часу. На формування мовної картини Іспанії після падіння Римської Імперії мали також великий вплив вестготські племена, які принесли в мову чималу кількість германізмів. Як відомо, арабське панування впродовж восьми століть теж відобразилося в іспанській і каталанській мовах у формі величезної кількості (близько 200) лексичних запозичень.

У XV ст. на Піренейському півострові розмовляли шістьма мовами: кастильською, каталанською, галісійською, баскською, арабською і єврейською. Географічний ареал на той час каталанської, галісійської та баскської мов був набагато ширшим, ніж в сучасній Іспанії. Поступова централізація Іспанії негативно відобразилася на розвитку вищезгаданих мов і незалежних областей Іспанії, які поступово втратили політичну і мовну автономію. Зростаюча еміграція з бідних іспаномовних областей (Андалусія, Естремадура) в промислово розвинуті області й міста (Барселону і Більбао) призвели до їхньої різкої іспанізації. Диктатура генерала Франко, яка проіснувала майже 40 років (1939–1975), нанесла нищівного удару національним мовам Іспанії, оскільки в ці роки усі публічні виступи (включаючи періодичні видання та книжки) на національних мовах були заборонені. Заборонена була і освіта на національних мовах. Якщо на початку XX століття більшість басків, галісійців і каталонців були монолінгвами (розмовляли лише рідною мовою), то до кінця XX століття більшість населення цих автономних областей або втратила свою рідну мову, або поділяла її з іспанською. Лише через три роки після смерті Франко в Іспанії був встановлений демократичний режим і прийнята нова Конституція.

Після затвердження іспанської Конституції в 1978 року лінгвістична ситуація і мовна регіональна політика Іспанії зазнала чималих змін. Насамперед, у Конституції зазначено, що на території Іспанії офіційно використовується декілька мов, які взаємодіють між собою в рамках особливої лінгвістичної концепції «територіального білінгвізму» [7, с. 54]. У головному законі вперше йде мова про можливість місцевих регіональних урядів встановлювати і розвивати власну мовну політику аж до застосування своєї регіональної мови в усіх сферах життя. Конституція Іспанії визнає і гарантує права на незалежність й єдність усіх національностей і регіонів, які входять до її складу, тим самим зміцнює державний статус кастильської мови, а інші мови вважаються офіційними згідно відповідних автономних спільнот. Загалом, мовна ситуація в Іспанії ґрунтується на повазі до різних мов й діалектів, усе мовне різнобарв'я Іспанії проголошено культурною спадщиною і є об'єктом особливої уваги та захисту держави. Таким чином, в Конституції вперше було визнано мовленнєве різноманіття, котре існувало в Іспанії впродовж декількох соліть, проте не отримало достатнього висвітлення через повсюдне використання кастильського варіанту іспанської мови [7, с. 54]. Після прийняття Конституції консолідація мовних прав становить одну з найважливіших особливостей, яка складає відкриту модель іспанського регіоналізму. На сьогоднішній день існує офіційне визнання каталанської, галісійської та баскської мов як офіційних мов Іспанії. Усі ці мови визнані як службово-адміністративні, ними ведуться радіо-й телепередачі, видаються книжки та періодичні видання.

Каталанська мова, яка має багато спільного з іспанською, а особливо з провансальською (окситанською) мовами, поруч з кастильською відіграє роль офіційної мови в країні. Каталанською розмовляють переважно в Каталонії, Валенсії, за винятком західних провінцій, Балеарських й Пітіуських островах та західній частині Арагона. Зазначимо, що, окрім Іспанії, каталанська мова є мовою спілкування у Франції в історичних областях Русильоні Сердань (департамент Східні Піренеї); у м. Альгеро на північно-західному узбережжі Сардинії; республіці Андорра, де вона виконує статус офіційної мови. Загальна кількість каталаномовного населення коливається від 6 до 10 млн. людей [10, с.49]. Громадянська війна в Іспанії (1936–1939) й встановлення диктатури Франко призвели свого часу до занепаду офіційного статусу каталанської мови в регіоні: у перші роки після Громадянської війни робилися спроби «зробити кастильською» Каталонію [4, с. 105]. Також цей період був позначений інтенсивною міграцією в індустріально розвинену Каталонію населення сусідніх (переважно сільськогосподарських) регіонів Іспанії, що призвело до суттєвого зменшення носіїв каталанської мови в регіоні. Ситуація на користь каталанської змінилася лише після смерті Ф. Франко (1975 р.) та, як ми вже вище зазначали, з прийняттям нової Конституції (1978 р.)

Прийнятий парламентом Каталонії в 1983 р. закон «Про лінгвістичну нормалізацію» визнає каталанську мову як робочу мову органів влади автономної області і місцевого самоуправління, а також залежних від них підприємств, державних служб і засобів масової інформації [9]. Останні політичні події в Іспанії, які пов'язані з виходом Каталонії зі складу Іспанії, теж мали вплив на мовний стан в регіоні. Іспанець, який проживає на території Каталонії і, який володіє лише кастильською мовою, не має права викладати у вищих та середніх навчальних закладах регіону, а також займати високі посади в політичних структурах автономії. Володіння каталанською мовою є також необхідною умовою для отримання дипломів про середню освіту. Уся топонімія Каталонії стала офіційною лише на каталанській мові (окрім Валь-д'Арана). Для суспільної нормалізації каталанської мови в регіоні в 1983 році був створений перший канал каталонського телебачення, який транслювався виключно каталанською мовою і який набув популярності не лише серед носіїв каталанської мови. Слід зазначити, що при створенні телевізійних каналів на каталанській мові у Валенсії й Балеарських островах була можливість розширити каталаномовний телевізійний простір, однак іспанський уряд заборонив передачу сигналу регіонального телебачення в інші регіони і навіть намагався закрити мережу ретрансляторів. Як результат, каталонські канали існують лише за рахунок бюджету каталонської автономії без усілякої допомоги центральної влади, а скоріше навпаки [9]. Прихильники розвитку регіональних мов підтримують домінування каталанської мови в усіх сферах життя суспільства й виправдовують політику позитивної дискримінації на користь цієї мови [5]. Добре продумана регіональна мовна політика принесла свої позитивні результати на користь каталанської мови: за даними перепису населення 2014 року каталанську мову розуміє 95,1% населення, вміє нею розмовляти 73,1%, читати – 78,7% і писати – 55,7% [8]. За даними 2007 року секретаріату мовної політики уряду Іспанії, каталанською розмовляють близько 11 мільйонів людей в світі [11].

Баскська автономія знаходиться на південному заході Європи, в західній частині Піренеїв. Баскська мова має статус другої офіційної мови разом з кастильською на території Країни Басків, яка включає в себе три провінції – Гіпускуа, Біскайя і Алава й частину території Наварри, де проживає 90% усіх басків Європи (2,8 млн.), решта проживає на території французьких Піренеїв. Як ми вже зазначали, корні мови басків до кінця ще не вивчені, вона не входить до складу індоєвропейської мовної сім'ї, однак словниковий склад має відчутний вплив латинської, іспанської і французької мов. Більше як 90% басків – білінгви, котрі володіють нарівні з баскською мовою іспанською або французькою. Донедавна у навчальних закладах баскська мова не використовувалася як мова навчання, проте останнім часом ситуація почала змінюватися. Розпочався, так званий, процес модернізації мов, який полягав в розробці термінології баскської мови згідно з реаліями часу [6, с. 107]. Відповідно до Конституції Іспанії, автономії мають право встановлювати свої офіційні мови. Баскська мова була проголошена як офіційна мова після референдуму в 1979 році разом з іспанською в автономії Країна Басків. Таким чином, мова басків стала повноправним засобом спілкування і звернення в будь-які адміністративні органи на всій території автономії. У 1982 році був підписаний Акт про нормалізацію використання баскської мови й заснований особливий орган – Інститут грамотності й навчання дорослих, який організовував навчальні мовні курси для дорослих людей, які володіли на усному рівні баскською мовою, але не володіли її правописом. Регіональний уряд Еускаді (Країни Басків) докладає чималих зусиль для «баскінізації» (перекладу на баскську мову) діяльності державної адміністрації. Оскільки регіональне законодавство вимагає від державних службовців обов'язкового знання мови басків або, принаймні, вважає володіння цією мовою беззаперечним достоїнством, то за останні роки відсоток регіональних держслужбовців, які володіють баскською мовою значно вищий, ніж відсоток тих, хто розмовляє мовою басків в регіоні в цілому. В системі освіти теж відбуваються зміни щодо запровадження баскської мови у навчальний процес. За остання 20 років спостерігається зростання числа як вчителів, які володіють баскською мовою, так і учнів, мовою навчання котрих є мова басків.

З прийняттям Конституції 1978 року галісійська мова набуває статус другої офіційної мови поруч з іспанською на території автономної області Галісія. У наш час галісійською мовою розмовляють близько 4 млн. людей (3млн. в Іспанії і 1 млн. у країнах Латинської Америки). Також цю мову можна почути в прикордонних з Галісією районах Астурії, Леона й Самори [10, с. 518]. Слід зазначити, що територіально близька до португальської, галісійська мова до нині зберігає дуже подібні з нею риси на граматичному, лексичному й фонетичному рівнях. На початку Громадянської війни у 1936 р. і приходом до влади Ф. Франко галісійська мова використовувалася лише в побуті. До 1946 р.

галісійською не видавалася література, лише після заснування в 1950 р. видавництва «Галаксія» престиж мови почав помітно зростати. У зв'язку з популяризацією галісійської мови та набуттям нею певного соціального престижу серед міського населення, а також через її кодифікацію, на теренах Галісії, як інформує Т. Відаль Фігероа, розрізняють три мови: традиційна (*el dialecto gallego tradicional*), кастильська (*el castellano urbano*) й міська «культурна» галісійська (*el gallego urbano culto*). Першою розмовляють менш освічені прошарки населення (переважно в сільській місцевості), друга виконує роль офіційної мови Іспанського королівства, а третьою користуються представники середнього класу, які, в основному, є білінгвами [12, с. 329]. За словами Євдокимової Г.О., у Галісії, де галісійська мова вимушена відстоювати свої позиції при повному домінуванню іспанської мови, з'явився новий конкурент в особі англійської мови, котра розширює свій простір в школах, витісняючи тим самим галісійську [2, с. 84].

Висновки і пропозиції. Таким чином, проаналізувавши мовну ситуацію в Іспанії, ми прийшли до висновку, що офіційне визнання таких регіональних мов як каталанська, баскська та галісійська дало можливість їм зайняти своє законне місце поруч з кастильським варіантом іспанської мови. У статті було розглянуто основні вектори регіональної мовної політики сучасної Іспанії та проаналізовано чинники, що сприяли поширенню регіональних мов на території Іспанії, крім того, виокремлено важливі напрямки розвитку каталанської, баскської та галісійської мов у регіонах та провінціях Іспанії та встановлено різноманіття варіантів, діалектів, говірок іспанської мови, що і є предметом подальших досліджень.

Список літератури:

1. Астахова Е. В. «Манифест в защиту испанского языка» – политическое языковое измерение. *Филологические науки в МГИМО : сб. науч трудов* / отв. ред. Г.И. Гладков. Москва : МГИМО (У) МИД России, 2009. № 36(51). С. 1–6.
2. Евдокимова А. А., Гринина Е. А. Региональные языки Испании: нормализация, нормативизация, кодификация. *Вестник МГЛУ. Гуманитарные науки.* 2018. Вып. 2(791). С. 78–88.
3. Іванова О. Ю. Націоналізм та мультилінгвізм: роль ідеології у відродженні власної мови. *Проблеми семантики та когнітивної лінгвістик : зб. наук праць* / відп. ред. Н. М. Корбозерова. Київ : Логос, 2009. Вип. 16. С. 202–212.
4. Калашова А. С., Патрушева Е. В. К вопросу об особенностях взаимодействия кастильского и других языков Испании. *Филологические науки. Вопросы теории и практики.* Тамбов : Грамота, 2016. № 2(56): в 2-х ч. Ч. 1. С. 104–107.
5. Кудряшова С. В. О современной языковой ситуации в Испании. *Электронный научный журнал "Apriori. Серия : Гуманитарные науки".* URL: http://www.apriori-journal.ru
6. Мустафина Д. Н. Основные направления языковой политики в регионах европейских государств (на примере автономий Испании). *Вестник Челябинского гос. ун-та. Филология. Искусствоведение.* 2010. № 29(210). Вып. 47. С. 107–109.
7. Собченко Т. А. Языковая политика в современной Испании. *Международный научно-исследовательский журнал.* Екатеринбург, 2016. № 5(47). Часть 2. С. 53–54.
8. Целищев Н. Н. Языковая политика зарубежных стран. URL: http://aon.urgau.ru/uploads/article/pdf_attachment/167/
9. Эктор Алос и Фонт Языковая политика в Каталонии и националистический конфликт в Испании. URL: http://www.researchgate.net/publication/321864342
10. Языки мира: романские языки / Алисова Т., Челышева И., Наумов Б. и др. М. : Academia, 2001. 720 с.
11. Europa press / Más de nueve millones hablan ya catalán. URL: http://www.20minutos.es/noticia/251214/0/lengua/catalan/ranking
12. Vidal Figueroa T. Estructuras fonéticas de tres dialectos de Vigo. Verba 24. 1997. P. 13–332.

References:

1. Astakhova E. V. « Manifest v zashchitu ispanskogo yazyka» – politicheskoye yazykovoye izmereniye [Spanish Manifesto – Political Dimension]. *Filologicheskiye nauki v MGIMO: sb. nauch trudov* / otv. red. G. I. Gladkov. M. : MGIMO (U) MID Rossii. 2009. № 36(51). S. 1–6.
2. Evdokimova A. A., Grinina E. A. Regionalnyye yazyki Ispanii: normalizatsiya. normativizatsiya. Kodifikatsiya [Regional languages of Spain: normalization, standardization, codification]. *Vestnik MGLU. Gumanitarnyye nauki.* 2018. Vyp. 2(791). S. 78–88.
3. Ivanova O. Yu. Natsionalizm ta multylinhvizm: rol ideolohii u vidrodzhenni vlasnoi movy [Nationalism and multilingualism: the role of ideology in the revival of one's own language]. *Problemy semantyky ta kohnityvnoi linhvistyk : zb.nauk prats* / vidp. red. N. M. Korbozerova. Kyiv: Lohos, 2009. Vyp. 16. S. 202–212.
4. Kalashova A. S., Patrusheva E. V. K voprosu ob osobennostyakh vzaimodeystviya kastilskogo i drugikh yazykov Ispanii [On the peculiarities of the interaction of Castilian and other languages of Spain]. *Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktiki.* Tambov: Gramota, 2016. № 2(56): v 2-kh ch. Ch. 1. S. 104–107.
5. Kudryashova S. V. O sovremennoy yazykovoy situatsii v Ispanii [About the current language situation in Spain]. *Elektronnyy nauchnyy zhurnal "Apriori. Seriya: Gumanitarnyye nauki".* URL: http://www.apriori-journal.ru
6. Mustafina D. N. Osnovnyye napravleniya yazykovoy politiki v regionakh evropeyskikh gosudarstv (na primere avtonomiy Ispanii) [The main directions of language policy in the regions of European states (on the example of the autonomies of Spain]. *Vestnik Chelyabinskogo gos. un-ta. Filologiya. Iskusstvovedeniye.* 2010. № 29(210). Vyp. 47. S. 107–109.
7. Sobchenko T. A. Yazykovaya politika v sovremennoy Ispanii [Language policy in modern Spain]. *Mezhdunarodnyy nauchno-issledovatelskiy zhurnal.* Ekaterinburg, 2016. № 5(47). Chast 2. S. 53–54.
8. Tselishchev N. N. Yazykovaya politika zarubezhnykh stran [Language policy of foreign countries]. URL: http://aon.urgau.ru/uploads/article/pdf_attachment/167/
9. Ektor Alos i Font Yazykovaya politika v Katalonii i natsionalisticheskiy konflikt v Ispanii [Language policy in Catalonia and the nationalist conflict in Spain]. URL: http://www.researchgate.net/publication/321864342
10. Yazyki mira: romanskiye yazyki [World Languages: Roman] / Alisova T., Chelysheva I., Naumov B. i dr. M.: Academia, 2001. 720 s.
11. Europa press / Más de nueve millones hablan ya catalán. URL: http://www.20minutos.es/noticia/251214/0/lengua/catalan/ranking
12. Vidal Figueroa T. Estructuras fonéticas de tres dialectos de Vigo. Verba 24. 1997. P. 13–332.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-11
УДК 811.111:81'373.611:001.4

Гунченко Ю.В.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ВНУТРІШНЯ ВАЛЕНТНІСТЬ ТА СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКИХ СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ – ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ З ПЕРШИМ БЕЗПОСЕРЕДНЬО СКЛАДОВИМ – ТВІРНОЮ ОСНОВОЮ КОРЕНЕВОГО ІМЕННИКА

Анотація. У статті здійснюється комплексне вивчення структури і семантики складних англійських іменників – економічних термінів, розглядаються структурно-семантичні особливості англійських складних іменників – економічних термінів, що мають своїм першим безпосередньо-складовим твірну основу кореневого іменника. Досліджується внутрішня валентність – сполучуваність першого безпосередньо-складового – твірної основи кореневого іменника, з іншими твірними основами для утворення складного іменника – економічного терміна та розглядаються словотвірні моделі для їх утворення, а також структура та семантика англійських складних іменників – економічних термінів. Дослідження складних іменників – економічних термінів здійснюється за допомогою аналізу за безпосередньо складовими, побудованого на принципі дихотомічного (бінарного) членування основ досліджуваних термінів.

Ключові слова: складний іменник-економічний термін, твірна основа, безпосередньо-складовий, словотворча модель, внутрішня валентність.

Hunchenko Yuliia
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

INNER VALENCY AND STRUCTURAL AND SEMANTIC PECULIARITIES OF MODERN ENGLISH COMPOUND NOUNS – ECONOMIC TERMS WITH THE FIRST IMMEDIATE CONSTITUENT – A PRIMARY NOUN STEM

Summary. Mass communication texts as well as informative texts occupy the major place in present days' society business communication. Current integrative processes cause increase in the number of terms that surpass the number of common words, which in turn determine the actuality of terminological lexis consistency, study of its structure and semantics. English economic terminology is characterized by its diversified structure, which generally includes such terminologies as marketing, financial and economical, money and credit, insurance, accounting, stock exchange and others. Modern English economic terminology is an example a few scientific fields terminologies integration, like industry economics, labour economics, banking, economic geography, economic history, statistics, finance, accounting etc. modern linguistics predominantly focuses on the functional word-formation problems, which is a study of word-formation mechanism function, seen in language activities. Functional approach to study of word-formation enlarges knowledge base about derivatives as the main unit of word-formation, its semantics creation as well as context surrounding it. Despite the availability of quite a few researches conducted, peculiar aspects of word-formation study remains actual. The current research is aimed at study of compound nouns – economic terms in modern English economic terminology, their characteristics, inner valency, structural and semantic peculiarities and features of their formation. In particular the article addresses structural and semantic peculiarities of modern English compound nouns – economic terms with the first immediate constituent – a primary noun stem. The conducted research concerns the inner valency which is the combinatory of the first immediate constituent – a primary noun stem with the other stems for compound nouns formation. Their word-building models are also reviewed. The research carried out specifies the peculiarities of compound nouns – economic terms in modern English economic terminology, aspects of their formation, as well as provides a number of examples.

Keywords: compound nouns – economic term, immediate constituent, word-building model, inner valency, peculiarities.

У центрі уваги сучасної філологічної науки знаходяться ділова проза, тексти масової комунікації, інформативні тексти, які займають основне місце у діловому мовному спілкуванні сучасного суспільства. Зростання числа термінів переважає зростання кількості загальновживаних слів, що зумовлює актуальність вивчення закономірностей утворення термінологічної лексики, її структури та семантики.

Серед терміносистем, що зазнають у наш час помітних змін, економічна терміносистема сучасної англійської мови характеризується особливо динамічним розвитком, що зумовлено людською діяльністю у сферах, які вона обслуговує. Основним засобом поповнення лексичного складу мови, поряд із афіксацією, конверсією, абревіацією, запозиченням, залишається словоскладання. Як свідчать дослідження словотвору сучасної англійської мови, останнім часом «спостерігається тенденція подальшого зростання питомої ваги складних слів, які становлять найбільшу групу лексичних неологізмів» [2, с. 6].

Актуальність вибору теми даної статті визначається тим, що, як зазначалося вище, складні слова утворюють найбільшу групу серед лексичних новоутворень, а найчисленнішими серед складних слів є складні іменники.

Проведення значної кількості досліджень у сфері сучасної термінології пояснюється міжнародним характером фахових знань та спробою

© Гунченко Ю.В., 2020

уніфікації термінів як способу подолання мовних бар'єрів у професійних сферах діяльності [7, с. 6].

Об'єктом даного дослідження є багатокомпонентні складні іменники – економічні терміни сучасної англійської економічної термінології. Метою дослідження є вивчення особливостей їхнього утворення та виявлення структурно-семантичних характеристик.

Як відомо, англійська мова є мовою країни, у якій вперше було сформовано економічні поняття, сама наука економіка отримала мовне вираження. Англійська економічна термінологія характеризується багатогалузевістю. До її складу звичайно відносять маркетингову, фінансово-економічну, кредитно-банківську, господарську термінології та ін. Сучасна англомовна економічна термінологія є прикладом інтеграції термінологій декількох наукових областей: економіка промисловості, економіка праці, економіка будівництва, банківська справа, економічна географія, економічна історія, статистика, фінанси, бухгалтерський облік та ін. [6, с. 4].

У сучасній лінгвістиці на перший план все більше висуваються проблеми функціонального словотвору, під яким розуміють вчення про функції словотворчого механізму, що проявляються у мовній діяльності [4, с. 3]. Функціональний підхід до вивчення словотвору поглиблює знання про похідне слово (чи похідну основу (ПО)) як про основну одиницю словотворення, про його мотивацію і формування семантики, а також про знання контексту, що його оточує [5, с. 20].

Постановка проблеми. Всебічне дослідження термінотворення привертає значну увагу лінгвістів. Незважаючи на велику кількість робіт, присвячених дослідженню економічної термінолексики різних підсистем, зокрема на когнітивному та дискурсійному рівнях, актуальною залишається проблема дослідження сучасної англійської економічної лексики на структурно-семантичному рівні, тому що таке дослідження лексики допомагає виявляти словотворчу та семантичну структуру слів у напрямку від твірних основ (далі – ТО) термінів до співвідносних з ними за структурою та семантикою похідних основ (далі – ПО) термінів.

Дана стаття присвячена виявленню внутрішньої валентності та структурно-семантичних особливостей англійських економічних термінів – складних іменників з першим безпосередньо складовим (БС) – ТО кореневого іменника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останній час виконаний ряд робіт, присвячених саме дослідженню структури та семантики англійських лексичних одиниць (Воскобойник В.І., Артюх В.М., Шишліна О.В.). Нами продовжується дослідження у вказаному напрямі.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність значної кількості публікацій, комплексне вивчення структури і семантики складних англійських іменників – економічних термінів сучасної англійської економічної лексики потребує більш детального аналізу і є актуальним.

Формулювання цілей статті. Дослідження спрямоване на вивчення внутрішньої валентності, структури та семантики англійських складних іменників – економічних термінів одержаних шляхом суцільної вибірки із сучасних лексикографічних джерел та періодичних джерел.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єктом проведеного дослідження є 350 складних англійських економічних термінів – іменників, які мають своїм першим БС твірну основу кореневого іменника, виділених з корпусу, що складається з близько 700 складних англійських іменників – економічних термінів. Дослідження виконане за допомогою наступних методів: описовий метод, словотворчий аналіз (СА) за БС у напрямку від ТО до співвідносних з ними за структурою і семантикою ПО термінів, метод словотворчого моделювання структури ПО складних іменників – економічних термінів, кількісний аналіз.

Дослідження складних іменників – економічних термінів здійснюється за допомогою аналізу за БС, побудованого на принципі дихотомічного (бінарного) членування основ термінів [4, с. 18].

Як свідчать результати проведеного дослідження, переважна більшість англійських складних іменників – економічних термінів, які мають першим БС ТО кореневого іменника, мають своїм другим БС ТО кореневого іменника, тобто утворені за СМ SN=SN+SN, наприклад: *bank//wire (комп'ютеризована система обміну діловою інформацією, що обслуговує приватні банки), cash//flow (приток грошових коштів), cost//-push (зростання витрат на виробництво), half//-stock (половинна акція), name//plate фірмова марка виробника), price//-list (прейскурант), share//-list (1. список акцій 2. курсова таблиця на фондовій біржі), shift//work (позмінна робота), shop//folk (персонал магазину), swing//line (кредитна лінія строком до 10 днів).* Нами виявлено 243 складних іменників – економічних термінів, утворених за даною СМ (35% від загальної кількості досліджених термінів), що свідчить про високу продуктивність даної СМ.

Для англійської мови не є характерною наявність з'єднувального елемента між компонентами складного іменника, при що свідчать і наведені приклади: *nest//-egg (1.гроші, що заощаджуються на майбутнє 2.гроші на непередбачувані витрати), price//-list (прейскурант), shelf//-life (термін зберігання товарів у роздрібній мережі, на прилавках), shop//board (прилавок), stock//list(біржовий бюлетень).*

У ході аналізу економічних термінів – складних іменників, утворених за СМ SN=SN+SN, виявлені окремі випадки, коли перший чи другий БС має форму множини іменника. Так, складні іменники *new/s//letter (інформаційний бюлетень), new/s//man (репортер, кореспондент), new/s//paper (газета), new/s//reel (кінохроніка, кіножурнал)* мають своїм першим БС ТО кореневого іменника *news*, який має форму множини. Складні іменники *food//stuff/s (харчові продукти, продовольство; корми), housewares (посуд, господарське приладдя), piecegoods (штучний товар)* мають своїм другим БС ТО кореневого іменника у формі множини, що має збиральне значення. Виявлено ряд економічних термінів – складних іменників *(craft/s//man (ремісник, майстер), draft/s//man (1.укладач документу 2.кресляр), trade/s//man (торговець)*), у яких *-s*

не є ознакою множини іменника, а є залишком староанглійської форми родового відмінку.

Розповсюдженості складних іменників, утворених за СМ SN=SN+SN сприяє морфологічна простота англійських іменників і можливість різноманітних смислових відносин між компонентами. Наприклад: *hand//work (ручна робота), home//work (надомна робота), metal//work (виріб металообробної промисловості), net//work (мережа), piece//work (відрядна робота), shift//work (позмінна робота), task//-work (визначена робота), team//work (бригадна робота), time//work (поденна робота), wage//work (робота по найму).*

Щодо семантики складного терміна, то слід зазначити, що коли основи слів виступають у якості компонентів структурно-складного слова, його семантика мотивується неповними об'ємами відповідних основ [4, с. 18]. Складні іменники можуть бути структурно-мотивованими, чи структурно-немотивованими. Семантика структурно-мотивованих складних слів, яка формується як результат смислової взаємодії двох ТО є достатньо прозорою і може бути встановлена, виходячи зі значень його БС. Прикладами складних іменників – економічних термінів з прозорою семантикою є: *home//work (надомна робота), new/s//paper (газета), price//-list (прейскурант).*

Складні іменники – економічні терміни з першим БС ТО кореневого іменника можуть мати своїм другим БС ПО віддієслівного суфіксального іменника, тобто утворюватися за СМ SN=SN+SN(SVsuf.), наприклад: *asset//-stripp/ing (прийняття у власність збанкрутілого підприємства з метою його прибуткового продажу), bond//hold/er (власник облігацій), copy//writ/er(укладач рекламних оголошень), floor//walk/er (черговий адміністратор торгового залу), market/-shar//ing (поділ ринків), price//-nurs/ing (підтримання стабільності курсу цінних паперів шляхом ринкових операцій), profit//-shar/ing (участь у прибутках), rate//-sett/ing (тарифікація), share//-push/ing (незаконна операція з цінними паперами), wage//-earn/er (найманий робітник).* Нами виявлено 103складних англійських іменника – економічних терміна, утворених за даною СМ, що становить 15 % від загальної кількості досліджених складних іменників.

Серед досліджених ТО віддієслівних суфіксальних іменників, які виступають другими БС у складних іменниках – економічних термінах найбільше виявлено таких, які утворені за допомогою суфіксів -ing та -er. Так, виявлено 43 ПО складних іменників – економічних термінів, що утворені за СМ SN=SN+SN(SVsuf.) з суфіксом -ing, наприклад*: niche//-market/ing (сегментація ринку для маркетингу певного товару), price//-fix/ing (встановлення цін), profit//-tak/ing (продаж цінних паперів, товарів в умовах підвищення цін),* та 60 ПО складних іменників – економічних термінів, що утворені за СМ SN=SN+SN(SVsuf.) з суфіксом -er, наприклад: *home//own/er (домовласник) job//hold/er (людина, що має постійну роботу), tax//-collect/or (збирач податків).* Як відомо, суфікс -er вказує на особу, що виконує дію, позначену дієсловом.

На відміну від складних слів з прозорою семантикою, в англійській мові існують складні слова, чиє фактичне значення не повністю відповідає смисловій взаємодії його БС, а являє собою семантичну надбавку. Тобто у такому складному слові окрім його структурно-семантичного значення існує додаткове значення. Наприклад: *copy//writ/er(укладач рекламних оголошень), floor//walk/er (черговий адміністратор торгового залу).*

У ході нашого дослідження виявлені поодинокі випадки поєднання у складному слові ТО кореневого іменника у якості першого БС та ТО кореневого прикметника у якості другого БС (СМ SN=SN+Sadj.): *fee//-simple (1.безумовне право власності 2.земельна власність, одержана у спадок, з повною свободою розпорядження), secretary//-general (генеральний секретар).* Незначна кількість утворень складних іменників – економічних термінів за СМ SN=SN+Sadj. свідчить, на нашу думку, про винятковість явища, а не про тенденцію до подальшого розвитку.

ПО кореневого іменника може також виступати у якості першого БС у багатокомпонентних складних утвореннях синтаксичного типу, наприклад: *boom-and-bust (бум с наступною депресією), cash-and-carry (продаж за готівку без доставки), grant-in-aid (цільова субсидія органам місцевого самоврядування), stock-in-trade (товарний запас), work-in-progress (незакінчене починання).*

Висновки з проведеного дослідження і перспективи. Дослідивши за допомогою словотвірного аналізу складні іменники – економічні терміни з першим БС – ТО кореневого іменника, можна зробити висновок про те, що при утворенні складних іменників – економічних термінів перший БС – ТО кореневого іменника частіше за все поєднується з такими другими БС: ТО кореневого іменника (СМ SN=SN+SN), ТО віддієслівного суфіксального іменника (СМ SN=SN+SN(SVsuf.)). Детальний аналіз багатокомпонентних складних іменників може бути завданням подальшого дослідження.

Список літератури:

1. Єнікеєва С.М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови. Запоріжжя, 2006. 302 с.
2. Зацний Ю.А. Англо-русский словарь новых слов и словосочетаний (рубеж столетий). Запорожье : ЗГУ, 2000. 243 с.
3. Зацний Ю.А., Бутов В.Н. Новая общественно-политическая лексика и фразеология английского языка. Запорожье : ЗГУ, 2000. 200 с.
4. Полюжин М.М., Омельченко Л.Ф. Функциональное словосложение и префиксальные ономасиологические категории в английском языке. Учебное пособие. Ужгород, 1997. 99 с.
5. Полюжин М.М. Функціональний та когнітивний аспекти англійського словотворення : Монографія. Ужгород : Закарпаття, 1999. 240 с.
6. Худинша О.А. Особенности становления и развития английских базовых терминов в подъязыке экономики : авт. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Омский государственный технический университет. Омск, 2011. 21 с.
7. Шишліна О.П. Словотвірний потенціал іменників – термінів рослинництва в сучасній німецькій мові (структурно-семантичний і когнітивний аспекти): авт. ... канд. філол. наук :10.02.04. Харків, 2010. 29 с.

References:

1. Ienikieieva S.M. (2006). *Systemnist i rozvytok slovotvoru suchasnoi anhliiskoi movy* [Systematicity and development of word formation in modern English]. Zaporizhzhia, 302 p. (in Ukrainian)
2. Zatsniy Yu.A. (2000). *Anglo-russkiy slovar' novykh slov i slovosochetaniy (rubezh stoletiy)* [English-Russian dictionary of new words and phrases (turn of the century)]. Zaporozh'e: ZGU, 243 p. (in Russian)
3. Zatsniy Yu.A., Butov V.N. (2000). *Novaya obshchestvenno-politicheskaya leksika i frazeologiya angliyskogo yazyka* [New socio-political vocabulary and phraseology of the English language]. Zaporozh'e: ZGU, 200 p. (in Russian)
4. Polyuzhin M.M., Omel'chenko L.F. (1999). *Funktsional'noe slovoslozhenie i prefiksal'nye onomasiologicheskie kategorii v angliyskom yazyke* [Functional phrasing and prefix onomasiological categories in the English language]. Uzhhorod, 99 p. (in Russian)
5. Poliuzhyn M.M. (1999). *Funktsionalnyi ta kohnityvnyi aspekty anhliiskoho slovotvorennia: Monohrafiia* [Functional and cognitive aspects of English word formation: A monograph]. Uzhhorod: Zakarpattia, 240 p. (in Ukrainian)
6. Khudinsha O.A. (2011). *Osobennosti stanovleniya i razvitiya angliyskikh bazovykh terminov v pod"yazyke ekonomiki* [Features of the formation and development of English basic terms in the sublanguage of the economy], (PhD Thesis). Omsk: Omskiy gosudarstvennyy tekhnicheskiy universitet, 21 p. (in Russian)
7. Shyshlina O.P. (2010). *Slovotvirnyi potentsial imennykiv – terminiv roslynnytstva v suchasnii nimetskii movi (strukturno-semantychnyi i kohnityvnyi aspekty)* [The word-forming potential of nouns – terms of plant-growing in modern German (structural-semantic and cognitive aspects)], (PhD Thesis). Kharkiv, 29 p. (in Ukrainian)

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-12
УДК 81'373.611:811.161.2

Денисовець І.В.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

СТАНОВЛЕННЯ ФОРМАНТОЦЕНТРИЧНОЇ ТА ОСНОВОЦЕНТРИЧНОЇ ДЕРИВАТОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

Анотація. У статті розглянуто теоретичні засади та основні віхи становлення формантоцентричної й основоцентричної дериватології у вітчизняному та закордонному мовознавстві. Простежено особливості структурно-системної організації українського словотвору. Проаналізовано, що з часу зародження вчення про словотвір було зорієнтоване в основному на словотворчий формант, у цьому контексті схарактеризовано, що словотворчий формант є самодостатньою одиницею дериватологічних студій та відіграє визначальну роль у класифікації, систематизації й науково-лінгвістичній інтерпретації дериватів, їхньої структури, семантики, функціонування. Визначено роль твірної основи в різноманітних дериваційних процесах. Окреслено низку теоретичних і практичних завдань, які постають у розрізі основоцентричної деривації.

Ключові слова: дериватологія, словотворення, словотворчий формант, формантоцентрична деривація, твірна основа, основоцентрична деривація.

Denysovets Iryna
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

FORMANTOCENTRIC AND BASIC-CENTER DERIVATOLOGY FORMATION IN MODERN UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE

Summary. Theoretical foundations and main milestones of the formation of formantocentric and basic-centric derivatology in Ukrainian and foreign linguistics are described in the article. The peculiarities of the structural and system organization of the Ukrainian word formation are investigated. It has been analyzed that since the appearance of the doctrine of word formation it was oriented mainly to word-forming formant, in this context it is characterized that word-forming formant is a self-sufficient unit of derivatological studies and plays a decisive role in the classification, systematization and scientific-linguistics, functioning. Forming basis role in various derivative processes is determined. It is investigated that the traditional and established formantocentric orientation of derivatology is to some extent motivated, it is caused by the role played by the derivative formant in acts of word formation, in the formation of the formal and semantic structure of a derivative word in the systematic organization of word formation. It has been analyzed that the decisive word formant was and still is decisive in theoretical studies and practical descriptions of the word-forming system or its individual fragments, even when it comes not only to word-forming resources, derivative structure of a derivative or word-forming pair. It was established by the second half of the twentieth century, the characterization of the role of the generative basis in derivative processes was mostly reduced to indicating the partial linguistic identity of the generic word within the word-forming type. The circle of the most important issues that require theoretical comprehension in the context of modern Ukrainian word-forming science development is determined, in particular: derivative valence of different classes of generic words, their word-forming potentials and ability, conditionality of derivative potency of different words by their formative-meanings, the semantic structure of the derivative in the processes of derivation, the paradigm and syntagmatics of the generative bases, principles of classification and description of derivatives.

Keywords: derivatology, word-forming, word-forming formant, formantocentric derivation, generative basis, basic-centric derivation.

Постановка проблеми. На початковому етапі становлення словотвірну систему розглядали в основному в розрізі семантико-словотвірних особливостей словотворчого форманта як виразника дериваційної функції, такий традиційний науковий підхід отримав назву формантоцентричний. Обґрунтування ж ролі твірної основи в процесах словотворення переважно зводилося до вказівки на частиномовну належність твірного слова в межах словотвірного типу. Досліджуючи специфіку похідного слова як бінарної одиниці (словотворчий формант + твірна основа), ми не можемо нехтувати аналізом ролі базової частини, оскільки врахування категорійної семантики твірних основ відповідних лексико-семантичних класів слів, на яких ґрунтуються фактичні засади номінації, допоможе з'ясувати реальну взаємодію одиниць словотвірної системи. У зв'язку з цим у сучасній дериватології одночасно з подальшим розвитком формантоцентричного аспекту вивчення словотвору важливого значення набуває розроблення основоцентричного, тобто такого напряму, у якому ключову роль відігравала б твірна основа (твірне слово) в актах деривації. Проте лише всебічний аналіз дериватології з позиції як формантоцентричного, так і основоцентричного підходів може забезпечити адекватне відображення всієї складності словотвірної системи.

Ми поділяємо погляди тих мовознавців, які окреслюють надзвичайну важливу роль твірної основи як важливого типологізувального засобу. Донедавна, коли говорили про твірну основу, то передусім акцентували увагу на її частиномовній належності, проте в цьому розрізі постають й інші питання: якими є твірні основи за семантикою, етимологією, частотністю; від чого залежить словотвірна спроможність твірних основ; як впливають позамовні чинники на використання різних класів твірних основ у словотворенні; які

© Денисовець І.В., 2020

види дериваційних формантів властиві різним частинам мови, різним класам твірних основ; які процеси супроводжують поєднання твірних основ з формантом. Відповіді на ці проблемні питання дають змогу виявити типологію словотворення з опертям не на формант, а на твірну основу [5, с. 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основоцентричний підхід у вивченні словотвору домінує в дослідженнях таких вітчизняних і закордонних учених, як В.О. Горпинич, В.В. Ґрещук, І.Ф. Джочка, Н.М. Пославська, О.А. Земська, В.В. Лопатін, І.С. Улуханов та інші. Лише всебічний аналіз дериватології з позицій як формантоцентричного, так і основоцентричного підходів, на думку В.В. Ґрещука, може забезпечити адекватне відображення всієї складності словотвірної системи [6].

Учені наголошують на тому, що одним із найважливіших завдань основоцентричної дериватології є дослідження словотворчої спроможності різних класів твірних слів, вивчення їхньої дериваційної поведінки, яка здійснюється в межах словотвірних гнізд і комплексних системоутворювальних одиниць нижчого рівня – словотвірних парадигм (груп похідних від однієї твірної основи на одному ступені деривації), які відображають специфіку й особливості реалізації в дериватах тієї чи тієї семантики різних структурно-семантичних і формально-граматичних груп твірних слів [5].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на різноманітність інтерпретацій семантико-структурних конституентів похідного слова, визначальне функційне навантаження в дериваті тривалий час відводилося форманту, щоправда, підкреслювали й другорядну роль твірної основи. Визначальною рисою похідного слова як вторинної одиниці номінації є його екстенціонально-інтенсіональний зміст, «подвійна референція», що полягає в одночасній кореляції деривата з реаліями предметного світу й зі світом слів, тому в теорії словотвору першорядного значення набувають проблеми класифікацій й опису дериватів за ознаками мотивувальних одиниць, з'ясування ролі твірної основи в актах словотворення.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є всебічний аналіз та узагальнення теоретичних напрацювань щодо розвитку формантоцентричної та основоцентричної деривації в сучасному українському словотворі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У кінці 50-х – на початку 60-х років XX ст. І.І. Ковалик наголошував на тому факті, що в працях із суфіксального словотвору мовознавці звертають увагу головно на суфікси, а на ролі твірної основи зазвичай не акцентують [7, с. 6–7].

У цей час у російській дериватології з'являються статті, у яких лінгвісти проаналізували окремі іменні частини мови з погляду можливостей утворення на базі них нові слова (В.П. Даниленко, М.А. Бакіна). Ці праці стали першими спробами встановити ступінь участі тих чи тих формально-граматичних груп у межах лексико-граматичних класів у творенні нових слів. Так, В.П. Даниленко, аналізуючи іменники, загальні назви, спираючись на їхню дериваційну спроможність, виявила три класи твірних: 1) іменники «межевих» моделей творення, тобто ті, від яких не утворюються похідні слова (субстантиви з суфіксами суб'єктивної оцінки та емоційно забарвлені, похідні іменники зі збірним значенням та абстрактні іменники з суфіксами старослов'янського походження); 2) іменники, які характеризуються регулярними словотвірними зв'язками твірних і похідних слів (назви осіб чоловічої статі і відповідні фемінітиви, абревіатури й складноскорочені слова на позначення підприємств, установ, навчальних закладів й утворені від них прикметники та назви осіб із значенням членів колективів цих організацій, найменування осіб і дій, які вони виконують, предметів і ознак); 3) іменники, що характеризуються нерегулярними словотвірними зв'язками твірних і похідних (назви осіб і утворені від них абстрактні іменники та іменники з предметним значенням, іменники на позначення предметів, а також назви професій і роду діяльності осіб). Аналіз власних назв імен як твірної бази у словотворенні уможливлює встановлення того, чим вони протиставляються субстантивам – загальним назвам. Власні назви з погляду їхньої дериваційної спроможності на противагу загальним відзначаються нестійкістю, недовговічністю та необмеженою продуктивністю більшості утворень [3, с. 77–92]. М.О. Бакіна, досліджуючи прикметники як твірні основи, зазначає, що залежно від участі різноструктурних основ ад'єктивів у словотворі виділяють три групи, до першої з яких належать прикметники, від яких активно й регулярно утворюються похідні, до другої – ті, які беруть участь у деривації, але менш активно, і до третьої – прикметники, на основі яких не постають деривати [2, с. 115].

Якісно новий етап у розвитку основоцентричного аспекту дериватологічних студій пов'язаний із усвідомленням необхідності запровадження специфічної комплексної одиниці класифікації й опису словотвірного матеріалу, що уможливлювало б виявлення системної організації словотвору, у якій чинником типологізації була б твірна основа. Такою стала словотвірна парадигма як ряд дериватів, утворених від однієї твірної основи на одному ступені творення.

Першою монографічною дериватологічною працею основоцентричного спрямування, у якій використана словотвірна парадигма для класифікації й опису фрагмента словотвірної системи була книга К. Бузашшіової «Словотвірна структура словацьких девербативів» (1974). Встановивши зумовленість словотворчих можливостей дієслів словацької мови інтенцією словотвірної дії, що найабстрактнішим способом відбиває семантику дієслів, авторка поділяє досліджувані дієслова на групи залежно від того, які значення мають утворені від них іменники. Словотвірна парадигма віддієслівних утворень містить дієслова з однаковою «словотвірною словозміною», тобто ті, від яких утворені похідні з однаковим категорійним словотвірним значенням: 1) виконавець дії (при запереченні носій дії); 2) знаряддя дії; 3) дія; 4) матеріал, який витрачається під час реалізації дії; 5) результат дії; 6) залишок (після дії); 7) об'єкт дії; 8) місце дії; 9) якість дії; 10) опредмечування якості дії; 11) носій якості дії [1, с. 19].

У наступних дослідженнях, здебільшого дисертаційних, словотвірна парадигма розглядається як комплексна одиниця, яка репрезентує словотворчу спроможність твірних у всьому розмаїтті способів словотвору та лексико-граматичних і семантико-словотвірних категорій.

Здобутки основоцентричної дериватології в українському мовознавстві в цей період були скромніші. Ідея І.І. Ковалика про необхідність збалансованої уваги до обох аспектів дослідження словотвору – формантоцентричного й основоцентричного – до середини 80-х рр., якщо не брати до уваги монографії В.О. Горпинича, присвяченої проблемам відтопонімного словотвору в східнослов'янських мовах [4], залишалася лише першими кроками до ґрунтовного опрацювання проблеми дериваційних можливостей різнотипних груп твірних основ. Починаючи з кінця 70-х рр., в українській дериватології активно вивчалися словотвірні гнізда коренів слів певних структурних типів, зокрема із повноголоссям *-оро–* або семантичних із значенням мовлення, руху, мислення, почуттів.

Новітній основоцентричний аспект вивчення словотвору зумовлює необхідність аналізу низки теоретичних і практичних питань, які в розрізі формантоцентричного підходу залишалися поза увагою, зокрема: дериваційна спроможність (валентність) різних класів твірних основ; чинники, які визначають дериваційну поведінку твірних; способи освоєння семантичних інгредієнтів твірного слова в смисловій структурі похідного в процесах деривації; парадигматика й синтагматика твірних основ; принципи класифікації й опису похідних за ознаками твірних основ тощо. Кінцевим результатом дослідження дериватології за основоцентричного підходу повинна стати типологія словотвору, у якій основним чинником буде твірна основа та її функційне навантаження, адже твірна основа є інформаційним центром словотворення. Комплексною одиницею класифікації основоцентричної дериватології, що репрезентує дериваційний потенціал твірних, є словотвірна парадигма – множина похідних, мотивованих твірною основою на одному ступені деривації. Типову парадигму формують конкретні парадигми, у яких наявний однаковий набір дериваційних значень.

На думку В.В. Ґрещука, перспективи основоцентричної дериватології пов'язані не тільки з вичерпною характеристикою словотвірних парадигм різнотипних класів твірних слів, з'ясуванням причин їхньої дериваційної поведінки, але й із забезпеченням всебічної характеристики системи словотвору в усій її складності [6, с. 101–102].

Зміщення акценту зі словотворчого форманта на твірну основу зумовило необхідність встановити чинники, які визначають дериваційну поведінку твірних. Домінантними чинниками, що детермінують словотвірні трансформації вихідних одиниць, є їхня семантика і тісно пов'язана з нею валентність. Семантико-валентні ознаки баземи сприяють прогнозуванню її дериваційної поведінки, здійсненню встановлення та формулювання словотвірних значень похідних, з'ясуванню появи в змісті останніх формально не виражених компонентів. Семантика й валентність твірної одиниці – це системні чинники, які визначають принципову можливість / неможливість утворення на її базі похідних. Окрім системних чинників, виділяють ще й супровідні: частотність (ймовірність появи похідного на базі твірного більша в того слова, частотність якого вища), стилістична маркованість (у нейтральних слів можливості ширші, ніж у стилістично забарвлених), складність словотвірної структури тощо.

Встановлюючи чинники, які визначають дериваційну поведінку твірного, принципово важливо розмежовувати, з одного боку, неможливість утворення деривата на базі певного твірного, а з іншого, – незасвідченість, відсутність його в мові. Якщо системними закономірностями в словотворі є всі закономірності, які визначають можливість чи неможливість утворення слів, а питання про те, що реально увійшло в ужиток – це питання не системи, а норми, то йдеться про розмежування системних і нормативних явищ.

Не менш суттєвим чинником щодо вивчення функційного навантаження твірного в дериваційних процесах є тісно пов'язані з загальнокатегорійною й лексичною семантикою твірного його семантико-синтаксичні позиції в реченні, які для словотвору важливі не самі по собі, а через свої валентні особливості. О.С. Кубрякова цілком слушно підкреслює, що, будучи мотивувальною одиницею, слово впливає на появу іншого слова всіма своїми характеристиками, зокрема не стільки суто лексичними властивостями (наявність певних лексико-семантичних варіантів), скільки своїми синтактико-семантичними властивостями. Йдеться передусім про здатність слова займати синтаксичну позицію у висловленні, зумовлювану його сполучуваністю з іншими лексемами, з властивою йому номінативною функцією [8, с. 98].

Послідовне врахування семантичної сумісності твірного і форманта та безпосередньо пов'язаних з нею валентних характеристик твірного як детермінувальних чинників, що визначають принципову можливість чи неможливість утворення дериватів на базі відповідного твірного, з одного боку, і частоти використання твірного в мовленні та його структурно-семантичної невивідності чи вивідності як супровідних чинників, які регулюють реалізацію закладених системою словотворчих потенцій, з іншого боку, дозволить адекватно охарактеризувати дериваційну поведінку різних класів твірних слів, їхню словотвірну синтагматику й прагматику.

Особливе значення для основоцентричного вчення про словотвір має розгляд способів «організації» внутрішньої форми слів, мотивованих словами певної частини мови, способів переломлення категорійної семантики певного граматичного класу в семантиці мотивованих слів [9, с. 56].

Основоцентричний аспект дослідження словотвору, доповнюючи формантоцентричний, забезпечує комплексну всебічну характеристику системи словотвору в усій її складності, а також він створює передумови для спрямування дериваційних студій у річище сучасних науково-лінгвістичних парадигм. Адже переважна увага до семантичних категорій у словотворі, постійне опертя в словотвірному аналізі на дериваційні значення, ономасіологічний підхід у вивченні дериваційних одиниць в основоцентричних дослідженнях корелює із засадами функційної лінгвістики.

Висновки і пропозиції. Отже, засадничими поняттями для формантоцентричної та основоцентричної деривації є словотворчий формант і твірна основа з функцією засобу внутрішньоструктурної типології. У сучасній дериватології активно формується новітній напрям у вивченні словотвірної системи, зорієнтований на твірну основу, тому необхідність доповнення формантоцентричних досліджень словотвору основоцентричними є цілком обґрунтованою. Фокусування уваги на твірній основі уможливлює передбачення творення похідних одиниць певного частиномовного статусу, установлення континуум їхніх словотвірних значень, визначення інвентарю словотворчих засобів для експлікації цих значень, з'ясування впливу мовних та позамовних чинників на вияв дериваційної спроможності, визначення лексичної і граматичної семантики, синтагматики і парадигматики, фонетичної та морфемної структури, походження, що детермінує дериваційний потенціал аналізованої одиниці.

Список літератури:

1. Бузашшиова К. Возможности и границы моделирования на уровне словообразовательных парадигм. *Сопоставительное изучение словообразования славянских языков*. 1987. С. 14–19.
2. Бакина М.А. Имена прилагательные как производящие основы современного словообразования. Москва, 1966. 340 с.
3. Даниленко В.П. Имена собственные как производящие основы современного словообразования. *Развитие грамматики и лексики современного русского языка*. Москва : Наука, 1964. С. 77–92.
4. Горпинич В.О. Теоретичні питання відтопонімного словотвору східнослов'янських мов. Київ, 1973. 236 с.
5. Ґрещук В.В. Нариси з основоцентричної дериватології. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. 348 с.
6. Ґрещук В.В. Основоцентрична дериватологія: історія, стан, перспективи. *Студії з українського мовознавства*. Івано-Франківськ, 2009. С. 93–103.
7. Ковалик И.И. Вопросы словообразования имен существительных восточнославянских языков в сравнении с другими славянскими язиками : автореф. дис. … доктора филол. наук : 10.02.01. Киев, 1961. 20 с.
8. Кубрякова Е.С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. Москва : Наука, 1981. 200 с.
9. Лопатин В.В. Словообразование как объект грамматического описания. *Грамматическое описание славянских языков. Концепции и методы*. Москва, 1974. С. 47–60.

References:

1. Buzashshiova K. (1987). Vozmozhnosti i granicy modelirovanija na urovne slovoobrazovatelnyh paradigm [Possibilities and boundaries of modeling at the level of word-building paradigms]. *Sopostavitelnoe izuchenie slovoobrazovanija slavjanskih jazykov*, pp. 14–19.
2. Bakina M.A. (1966). Imena prilagatelnye kak proizvodjashhie osnovy sovremennogo slovoobrazovanija [Adjectives as producing the basis of modern word formation]. Moscow, 340 p.
3. Danilenko V.P. (1964). Imena sobstvennye kak proizvodjashhie osnovy sovremennogo slovoobrazovanija [Nouns as producing the foundations of modern word formation.]. *Razvitie grammatiki i leksiki sovremennogo russkogo jazyka*. Moscow, pp. 77–92.
4. Horpynych V.O. (1973). Teoretychni pytannia vidtoponimnoho slovotvoru skhidnoslovianskykh mov [Theoretical questions of the toponymic word formation of the Eastern Slavic languages]. Kyiv, 236 p.
5. Greshchuk V.V. (2007). Narysy z osnovotsentrychnoi deryvatolohii [Essays on basic-centric derivatology]. Ivano-Frankivsk, 348 p.
6. Greshchuk V.V. (2009). Osnovotsentrychna deryvatolohiia: istoriia, stan, perspektyvy [Basic-centric derivatology: history, status, prospects]. *Studii z ukrainskoho movoznavstva*. Ivano-Frankivsk, pp. 93–103.
7. Kovalik I.I. (1961). Voprosy slovoobrazovanija imen sushhestvitelnyh vostochnoslavjanskih jazykov v sravnenii s drugimi slavjanskimi jazykami [Questions of word formation of nouns of East Slavic languages in comparison with other Slavic languages]: avtoref. dis. … doktora filol. nauk: 10.02.01. Kiev, 20 p.
8. Kubrjakova E.S. (1981). Tipy jazykovyh znachenij. Semantika proizvodnogo slova [Types of language values. The semantics of a derivative word]. Moscow, 200 p.
9. Lopatin V.V. (1974). Slovoobrazovanie kak obekt grammaticheskogo opisanija [Word formation as an object of grammatical description]. *Grammaticheskoe opisanie slavjanskih jazykov. Koncepcii i metody*. Moscow, pp. 47–60.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-13
УДК 811.111:378.091.275

Дерба С.М.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

КОНТРОЛЬ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ

Анотація. У статті автор розглядає різні види і форми контролю. Вони дозволяють викладачеві спостерігати, аналізувати, оцінювати навчальний процес іноземних студентів на заняттях української мови як іноземної. Результати контролю містять інформацію про якість засвоєння навчального матеріалу і відповідність обраної методики для навчання іноземних студентів. Контроль відіграє важливу роль – навчальну, виховну і контролюючу. Об'єктом контролю на заняттях української мови для іноземців є мовленнєві навички й уміння, а також менше, але теоретичні знання лексики й граматики української мови. Розмежовують попередній, поточний, проміжний і підсумковий контролі. За формою контроль може бути усним чи письмовим, за видом – індивідуальний чи фронтальний.

Ключові слова: контроль, українська мова як іноземна, мовленнєві навички й уміння, перевірка знань.

Derba Svitlana
Taras Shevchenko National University of Kyiv

CONTROL IN THE PROCESS OF LEARNING THE UKRAINIAN LANGUAGE BY FOREIGN STUDENTS

Summary. In the article the author considers different types and forms of control. They allow the teacher to observe, analyze, evaluate the educational process of foreign students in the Ukrainian language classes as a foreign language. The control results contain information on the quality of mastering the educational material and the suitability of the chosen methodology for teaching foreign students. Control plays an important role – educational, upbringing and controlling. The subject of control in the Ukrainian language classes for foreigners is language skills, theoretical knowledge of vocabulary and grammar of the language also, but less. We differentiate previous, current, intermediate and final controls. The form of control can be oral or written, by type – individual or frontal. The preliminary control is intended to reveal the initial level of knowledge of students. As a rule, it is carried out at the beginning of the academic year. The result is taken into account by the teacher in further work. A kind of pre-control is entrance testing, which is carried out in higher education institutions. The tests make it possible to assess quantitatively and qualitatively both the level of language proficiency and the ability of foreign students to master the language. In recent years, tests have become popular, that is, 250-300 word tests that miss a certain number of words. Students' task is to restore the text. The author of the close-up test is American Methodist W. Taylor. Such tests are primarily used to assess such language proficiency as vocabulary learning and reading comprehension. However, it is also useful in characterizing the communicative competence of foreign students. Next, let's consider the final control. This type is used at the end of the semester (credit or examination). Test results are the basis for assessing the skills, knowledge, communication skills, and responsibilities of foreign students in accordance with the curriculum. The purpose of intermediate control is to determine the level of mastery of a specific part (content module) of the curriculum, i.e. the degree of speech skills and skills that have been the object of development during several practical classes. Current control is carried out at each class during the course of mastering the study material by foreign students. Such control establishes specific difficulties that allow teacher to direct work to avoid errors in future.

Keywords: control, Ukrainian as a foreign language, language skills, proficiency testing.

Постановка проблеми. Усім відомо, що якість навчання залежить від організації навчального процесу. Нині в Україні багато іноземних громадян, які здобувають вищу освіту різними мовами, але в будь-якому випадку вони вивчають українську мову. Одразу ж з перших занять викладач інформує студентів про контроль протягом семестру, форму оцінювання в кінці семестру, а також періоди проведення проміжного контролю.

Ступінь володіння іноземними студентами матеріалом відображається на різних рівнях сформованості мовленнєвих навичок і умінь, які, мають відповідати поетапним вимогам викладача. Так, студенти мають бути поінформовані про те, коли і які форми контролю очікувати.

Контроль має величезне значення для викладача, оскільки дозволяє йому спостерігати, аналізувати, оцінювати навчальний процес іноземних студентів на заняттях з української мови. Такі дані, отримані викладачем, містять інформацію про якість засвоєння навчального матеріалу і відповідність обраної методики для роботи з іноземними студентами.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням форм контролю займалися К. Інгенкамп, П. Клайн, В. Аванесов, В. Новинков, М. Галузинський, П. Морозов, Н. Анкудінова, М. Архангельський, Н. Дайрі, Г. Кузьмін, Т. Панфілова, М. Покровська, М. Поха, В. Уметський та ін. Наприклад, Л. Мацько та Т. Кудіна стверджують, що контроль у навчальному процесі полягає в перевірці ходу і результатів теоретичного і практичного засвоєння слухачами навчального матеріалу. Контроль є найважливішим елементом навчального процесу. Усю контрольну підсистему курсу проектують так, щоб кожна тема була педагогічно і методично завершеною, тобто щоб слухач пройшов через повний цикл процесу засвоєння – від первинного сприйняття змісту до закріплення

© Дерба С.М., 2020

і застосування засвоєної інформації. Контрольний захід проводять на кожному уроці [4, с. 235].

А колектив авторів Т.К. Ісаєнко та Г.М. Козуб створили практикум, у якому представлена система тестів з української мови як іноземної для студентів 1-4 курсів усіх спеціальностей. Тести охоплюють усі розділи навчальної програми для студентів-іноземців [2, с. 22].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні залишився ще ряд питань з формування мовленнєвої компетентності іноземних студентів, які потребують подальшого теоретичного вирішення. Варто детальніше проаналізувати досягнення фахівців із питань застосування сучасних методів і форм діагностування навчання іноземних студентів, а також приділити більше уваги організації онлайн контролю на заняттях з української мови для іноземних студентів.

Мета статті – проаналізувати організацію контролю та його види і форми на заняттях української мови для іноземних студентів. Завдання даної роботи: з'ясувати, чому контроль сприяє розвитку самостійності студентів; дослідити, які форми контролю застосовуються на практичних заняттях з української мови як іноземної; розглянути, які види контролю запропоновані держстандартом України.

Виклад основного матеріалу. Ми будемо говорити далі про курс української мови, який читається іноземним студентам в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка на англомовній програмі за спеціальністю «Міжнародне право». Зміст їх навчання передбачає, що студенти мають засвоїти певну кількість навчального матеріалу для володіння певними комунікативними навичками. Так, засвоєння знань на заняттях української мови перевіряється за допомогою простого опитування, наприклад, якщо запитати «Де ви були учора?», то, відповідно, студент, щоб відповісти правильно має знати форми минулого часу, а також форми місцевого відмінка іменників української мови. Таким чином, знання й уміння іноземних студентів викладач перевіряє одночасно.

У деяких випадках варто провести перевірку знань правил або перед виконанням завдання повторити раніше вивчений матеріал. Це дозволить уникнути майбутніх помилок. Запитання викладача повинні мати мовленнєву спрямованість, наприклад, запитання формулювати так: «Який вид дієслова тут варто вживати і чому?» та ін.

Основним засобом контролю мовленнєвих умінь і навичок є усні й письмові вправи, що передбачають певні мовленнєві дії студентів. Характер цих вправ залежить від цілей контролю. Так, з метою контролю вмінь синтезувати і конструювати використовуються завдання, в яких необхідно щось доповнити, замінити, вставити та ін. Аналітичні вміння контролюються завданнями на виділення, групування, розподіл будь-яких явищ.

Контроль має проходити в тому ж вигляді, що і навчання, тому для перевірки умінь і навичок усного мовлення, варто застосовувати усні прийоми. Розуміння прочитаного, хоча читання є умінням в галузі письмової мови, добре перевіряти усним шляхом.

Однак письмовий контроль не може бути використаний для перевірки всіх умінь. Неможливо так оцінити уміння студентів вести бесіду або висловлюватися за заданою темою. Застосовуючи в цих випадках письмову перевірку, неможливо проконтролювати ні вимову студентів, ні темп їх мовлення. Тому вдаватися до письмової перевірки рекомендується з метою контролю умінь і навичок письма. Саме письмовий контроль ефективно розвиває логічне мислення, привчає до більшої точності у відповідях [5, с. 71].

Методисти зазначають, що нині існують такі види контролю: попередній, підсумковий, проміжний і поточний. ***Попередній контроль*** призначений для виявлення вихідного рівня знань студентів. Як правило, його проводять на початку навчального року. Отриманий результат враховується викладачем у подальшій роботі.

Різновидом попереднього контролю є вхідне тестування, що здійснюється у вищих навчальних закладах. Країни Європи мають порівняно більший досвід використання тестів. Переваги їх неодноразово підтверджувались на практиці, проте і європейський досвід не дає підстав визнати, що всі суперечливі і непевні моменти тестування достатньо проаналізовані й вирішені. Тест – це завдання, складене за встановленими стандартами, за результатами якого роблять висновок про знання, вміння та навички того, кого випробовують [7, с. 61].

Тести мають відповідати таким вимогам: 1) якісніше вимірювати знання у порівнянні з іншою формою контролю; 2) містити основні елементи навчальної програми; 3) об'єктивно враховувати модель засвоєння мовного матеріалу; 4) передбачити успішність подальшого навчання; 5) бути цікавими [7, с. 62].

Тести дозволяють кількісно й якісно оцінити як рівень володіння мовою, так і можливості іноземних студентів до оволодіння мовою. Останніми роками популярності набули клоуз-тести, тобто тести об'ємом 250-300 слів, в яких пропущена певна кількість слів. Завдання студентів – відновити текст. Автор клоуз-теста американський методист У. Тейлор. Такі тести використовуються перш за все для оцінки таких параметрів володіння мовою, як засвоєння лексики і розуміння прочитаного. Але він корисний і при характеристиці комунікативної компетентності іноземних студентів.

Специфічними особливостями тестів є наступні:

– стандартизована форма завдань і встановлена процедура проведення тестування забезпечують об'єктивність, уніфікованість перевірки, оперативність і роботі, економічність в часі;

– концентрованість перевірки володіння програмним матеріалом;

– точність кількісного вираження результату;

– об'єктивність;

– економічна ефективність;

– психологічні особливості тестування [2, с. 7].

Далі розглянемо ***підсумковий контроль***. Цей вид використовують у кінці семестру (залік чи іспит). Результати контролю є основою для оцінки умінь, знань, комунікативних навичок, відповідальності іноземних студентів відповідно до навчальної програми.

Залік виставляється за результатами роботи іноземного студента впродовж усього семестру

і не передбачає додаткових заходів оцінювання для успішних студентів. Студенти, які набрали сумарно менше ніж 60 балів, для одержання заліку повинні скласти матеріал за темами, за якими виникла заборгованість, у вигляді написання модульних контрольних робіт, усних відповідей, виконання самостійних завдань, підготовки презентації за обраною темою. Студенти повинні скласти заборгованість до початку залікової сесії.

На письмово-усному іспиті максимальна кількість балів – 40, мінімальна – 24.

Метою ***проміжного контролю*** – визначення рівня засвоєння конкретної частини (змістовного модуля) навчальної програми, тобто ступінь сформованості мовленнєвих навичок і умінь, які були об'єктами опрацювання протягом кількох практичних занять.

Поточний контроль здійснюється на кожному занятті під час засвоєння іноземними студентами навчального матеріалу. За допомогою такого контролю встановлюються конкретні труднощі, що дозволяє викладачеві спрямувати роботу на подальше уникнення даних помилок.

Важливим підвидом контролю є перевірка домашніх завдань. Як правило, їх доцільно давати в письмовій формі. Виконання в аудиторії письмових завдань недоцільно через те, що на них витрачається велика кількість часу [5, с. 74].

Усі види контролю здійснюються за допомогою завдань. У модульних контрольних чи самостійних роботах завдання мають відповідати певним вимогам:

1) відносна спрощеність матеріалу, що пояснюється специфікою психологічної ситуації і що одночасно сприяє більшій свободі прояву мовленнєвих навичок і умінь;

2) відсутність новизни в завданнях.

Отже, на заняттях з української мови для іноземних студентів використовуємо наступні форми контролю:

I – фронтальний, груповий, індивідуальний, диференційований;

II – усний чи письмовий.

Так, наприклад, для перевірки й оцінки монологічного мовлення найадекватнішим є усний та індивідуальний контроль. Усно, фронтально чи в процесі парної роботи перевіряється ступінь сформованості діалогічного мовлення іноземних студентів.

Контроль аудіювання може бути в усній чи письмовій формах. Крім того, можна використати тести з великим вибором варіантів (це для загального розуміння аудіотексту). Якщо ж викладач хоче перевірити повноту, точність і глибину розуміння, то іноземним студентам пропонується після прослуховування заповнити пропуски в графічному ключі, який являє собою скорочений варіант почутого, відповісти на запитання, вибірково викласти (усно чи письмово) певні фрагменти тексту, прокоментувати почуте, висловивши і своє ставлення до почутого.

Диференційна форма контролю здійснюється за тими видами мовленнєвої діяльності, перевірка яких відбувається протягом семестру.

Фронтальний усний контроль проводиться у формі бесіди, метою якої є поточна перевірка засвоєного навчального матеріалу, виявлення рівнів сформованості у студентів навичок і умінь діалогічного мовлення: вміння формулювати питання, вміння відповідати на запитання, висловлювати свою точку зору, аргументувати її, вміння підтримувати бесіду за допомогою загальних виразів та ін.

Індивідуальні форми перевірки є ефективними для виявлення рівнів розвитку монологічного мовлення, а також для контролю розуміння усного і письмового мовлення (аудіювання і читання). Такий вид контролю здійснюється у вигляді переказу тексту або розгорнутих відповідей на питання викладача, при цьому можливе використання наданих слів чи словосполучень, плану та ін. Щоб уникнути пасивності в групі, варто проводити індивідуальне опитування під контролем і за участю групи: одногрупники дають рецензію на відповідь, доповнюють розповідь чи продовжують її.

Групова форма контролю забезпечує перевірку сформованості навичок і умінь говоріння, аудіювання і читання. Завдання отримує група студентів: бесіда, дискусія на певну тему, написання складного плану повідомлення на конкретну тему.

Письмові роботи з метою поточного контролю проводяться у вигляді самостійної чи модульної контрольної робіт досить часто. Такий вид робіт має містити завдання, які вимагають різних мовленнєвих операцій, у тому числі творчих завдань.

Студенти мають бути попереджені про такі види робіт, а перед написанням викладач має проінструктувати студентів з приводу написання роботи. Ці письмові роботи викладач перевіряє на наступне заняття. Варто підкреслювати помилки, а не виправляти. Краще, якщо студенти їх виправлять самостійно.

Останнім часом ми спостерігаємо шалений розвиток комп'ютерних технологій. Тому дуже часто для контролю використовують нині технічні засоби. Найоб'єктивнішим видом контролю, який позбавлений традиційних недоліків інших методів контролю знань, як неоднорідність вимог, невизначеність системи оцінювання, є тестування за допомогою ПК. Системи комп'ютерного контролю знань дають змогу сформувати, провести опитування і зробити аналіз знань слухачів у зручний для всіх час. До найпоширеніших в Інтернеті систем комп'ютерного тестування, орієнтованих на проходження тестування через Web-інтерфейс, є модуль оболонки Moodle [4, с. 236].

У стандартизованих вимогах наведені приклади письмової роботи з української мови як іноземної . Розглянемо як приклад роботу для рубіжного рівня (В1). Так, пропонується текст для читання і завдання на визначення: правда / неправда. Різні завдання на розуміння і співвіднесення коротких повідомлень. Запропоновано текст, в якому студенти мають заповнити пропуски. Далі йдуть письмові завдання, які базуються на коротких текстах. Слухання: пропонується двічі прослухати текст і дати стверджувальну чи заперечну відповіді. І говоріння: описати фотографію (зв'язне висловлювання обсягом 7-10 речень); із запропонованих тем обрати одну і підготувати монологічне висловлювання; провести діалог із одногрупником відповідно до заданої теми (7-10 речень з кожного боку) [7].

Висновки і пропозиції. Контроль у навчальному процесі є органічною частиною цього

процесу і відіграє важливу роль – навчальну, виховну і контролюючу. Об'єктом контролю на заняттях української мови для іноземців є мовленнєві навички й уміння, а також менше, але теоретичні знання лексики й граматики мови. Розмежовують попередній, поточний, проміжний і підсумковий контролі. За формою контроль може бути усним чи письмовим, за видом – індивідуальний, груповий, диференційований чи фронтальний. Так, у подальшому ми пропонуємо поєднувати як традиційні види контролю, так і сучасні (наприклад, он-лайн тести).

Список літератури:

1. Білецька І. О. Контроль навчальних досягнень студентів у процесі вивчення лексикології англійської мови. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3718 (дата звернення: 19.04.2020).
2. Зозуля І. Тест як засіб контролю в навчанні українській мові як іноземній. URL: http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/26272/6.pdf?sequence=3&isAllowed=y (дата звернення: 20.04.2020).
3. Малецька І. В. Тестовий контроль у процесі навчання іноземної мови. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2015_4_24 (дата звернення: 19.04.2020).
4. Мацько Л. Інноваційні технології викладання української мови як іноземної на підготовчому відділенні університету. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2011. Вип. 6. С. 229–238.
5. Паладьєва А. Форми контролю мовної компетентності студентів на заняттях з іноземної мови за фаховим спрямуванням. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2015. № 12. С. 69–76.
6. Стандартизовані вимоги: рівні володіння українською мовою як іноземною А1 – С2. Зразки сертифікаційних завдань: посібник. Данута Мазурик, Олександра Антонів, Олена Синчак, Галина Бойко. Київ : Фірма «ІНКОС», 2020. 186 с.
7. Шадріна Т. Тестування в умовах кредитно-модульної системи: переваги та недоліки (при вивченні української мови як іноземної). URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Timvum_2014_9_10.pdf (дата звернення: 22.04.2020).

References:

1. Biletska, I. Kontrol navchalnyh dosyagnen studentiv u procesi vyvchennya leksykologiyi anglijskoyi movy [Student Knowledge Controlee in the Process of English Lexicology Learning]. Available at: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3718 (accessed: 19.04.2020).
2. Zozulia I. Test yak zasib kontrolyu v navchanni ukrayinskij movi yak inozemnij [Test as a means of control in teaching Ukrainian as a foreign language]. Available at: http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/26272/6.pdf?sequence=3&isAllowed=y (accessed: 20.04.2020).
3. Maleczka I. Testovyj kontrol u procesi navchannya inozemnoyi movy [Test control in the process of learning a foreign language]. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2015_4_24 (accessed: 19.04.2020).
4. Maczko L. (2011) Innovacijni texnologiyi vykladannya ukrayinskoyi movy yak inozemnoyi na pidgotovchomu viddilenni universytetu [Innovative technologies of teaching Ukrainian as a foreign language at the university's preparatory department]. *Theory and practice of teaching the Ukrainian language as a foreign language*, vol. 6, pp. 229–238.
5. Paladyeva A. (2015) Formy kontrolyu movnoyi kompetentnosti studentiv na zanyattyax z inozemnoyi movy za faxovym spryamuvannyam [Forms of control of students' linguistic competence in foreign language classes by profession]. *Problems of modern teacher preparation*, vol. 12, pp. 69–76.
6. Mazuryk D., Antoniv O., Synchak O., Boiko H. (2020). Standartyzovani vymohy: rivni volodinnia ukrainskoiu movoiu yak inozemnoiu A1 – C2. Zrazky sertyfikatsiinykh zavdan: posibnyk [Standardized requirements: proficiency in Ukrainian as a foreign A1 – C2. Examples of certification tasks: a guide]. Kyiv: INKOS.
7. Shadrina T. Testuvannya v umovax kredytno-modulnoyi systemy: perevagy ta nedoliky (pry vyvchenni ukrayinskoyi movy yak inozemnoyi) [Testing under the conditions of the credit-module system: advantages and disadvantages (when studying Ukrainian as a foreign language)]. Available at: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Timvum_2014_9_10.pdf (accessed: 22.04.2020).

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-14
УДК 811.112.2=161.2'366.58-021.25

Дмитренко О.В., Мукогоренко М.С.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

НАКАЗОВИЙ СПОСІБ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ СПРИЙНЯТТЯ ТЕКСТУ ТВОРУ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню проблеми утворення та вживання категорії наказового способу в українській та німецькій мовах. Наголошено на специфіці наявності у сучасній німецькій мові, крім двох основних форм імператива – однини і множини, ввічливої форми, що вживається при звертанні як до однієї особи, так і до кількох осіб. У німецькій мові ввічлива форма збігається з 3-ю особою множини, у той час як в українській – з 2-ю особою множини. Зазначено важливість контексту для передачі характерних ознак мовленнєвої ситуації, що забезпечують необхідну мотивацію спонукальної дії. Основною темпоральною ознакою форм імператива автори називають співвіднесеність до майбутнього. Вони простежують зв'язок цього темпорального явища з модальним значенням спонукання, що виражає дію необхідну, бажану, але ще не здійснену. Дослідники констатують, що семантика імператива та вид імперативних ситуацій залежить від того, кому адресоване волевиявлення мовця, а головним морфологічним показником ситуації є особа та число дієслова. Зосереджуючись на змісті форми 2-ї особи однини та множини, що становлять суть наказовості, ми вважатимемо першу імперативну ситуацію, організовану дієсловом у формі 2-ї особи однини наказового способу, ядром імперативності. Авторами виокремлено декілька відтінків значення синтаксично вільних форм наказового способу: спонукання, прохання, благання, дозвіл, пересторога, наказ, жартівливе або іронічне спонукання. Наголошено, що до головних лексичних засобів для передачі спонукання належать: звертання, вигуки, частки, повтори каузативні дієслова.

Ключові слова: імператив, контекст, морфологічні засоби, наказовий спосіб, стилістичне забарвлення, функціональний стиль.

Dmytrenko Olena, Mukohorenko Maksym
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

THE IMPERATIVE MOOD IN GERMAN AS AN IMPORTANT COMPONENT OF TEXT PERCEPTION OF THE WORK

Summary. The paper deals with the research of formation and usage of the imperative mood category in Ukrainian and German. The special attention is paid to distinguishing the significant difference in formation of this grammatical category in the specified languages, which the specialist has to know to avoid difficulties when translating. The authors of the paper focus on the specificity of the modern German: except the two main forms of the imperative (singular and plural), there is a polite form used when addressing both one person and several persons. But in German the polite form coincides with the 3rd person of the plural, while in Ukrainian – with the 2nd person of the plural. The importance of the context for the transmission of characteristic features of the speech situation that provide the necessary motivation for the stimulating action is noted. The authors describe the correlation with the future as the main temporal characteristic of the imperative forms. The connection of this temporal phenomenon with the modal meaning of the inducement, which expresses the action necessary, desirable, but not yet done, is traced. The context and speech situation also play a significant role. The researchers state that the imperative semantics and imperative situations type depend on the person to whom the speaker's will is addressed, and the main morphological indicator of the situation is the person and the number of the verb. Focusing on the content of the form of the 2nd person singular and plural, which are the essence of imperative mood, we would consider the first imperative situation, organized by the verb in the form of the 2nd person singular of imperative mood, as the very core of imperativeness. The authors have identified several shades of meaning of syntactically free forms of the imperative mood, including: simple inducement, request, supplication, permission, reproach, admonition, order, joking or ironic inducement. It is noted that the main lexical means for inducement transmitting include: references, exclamations, particles, iterations, causative verbs. The latter are divided into 3 groups: verbs, in the meaning of which the causation method is indicated; defined by the inducement form; verbs, which are non-causative.

Keywords: imperative, context, morphological means, stylistic nuance, the imperative mood, functional style.

Постановка проблеми. Актуальність статті обумовлена необхідністю дослідити наказовий спосіб (імператив) у німецькій та українській мовах, адже між цими дієслівними категоріями у зазначених мовах існує велика різниця, як в утворенні, так і у вживанні. Матеріал може стати у пригоді у роботі перекладачів, у навчально-педагогічній діяльності під час проведення занять з німецької мови, у розробці навчальних планів із проблеми вивчення і перекладу категорії способу дієслова.

Як свідчить аналіз останніх досліджень і публікацій, феномену наказового способу присвячено велику кількість наукових робіт. Питання вивчення імперативу в лінгвістичній науці від середини XX століття й дотепер досить активно розробляли Л.А. Бірюлін, О.В. Бондарко, О.П. Воробйова, Н.С. Валгіна, Е.В. Гулига, Й. Крекич, Н.С. Лалаян та інші [2; 4; 6; 7; 12; 13]. Ю.Є. Кійко у своїй фундаментальній праці проводить німецько-українські паралелі в інформаційних жанрах [11]. Г.С. Драпалюк, Н.М. Ільчишин, Н.І. Пиндик характеризують лексичний і перекладацький аспекти у діловому німецькомовному дискурсі [8]. У кандидатській дисертації О.А. Романова

© Дмитренко О.В., Мукогоренко М.С., 2020

з'ясовується питання комунікативно-прагматичних та семантичних ознак німецьких висловлювань-прохань [15]. Ю.В. Жлуктенко проводить німецько-українські мовні паралелі, у яких знаходить спільне та підкреслює відмінне в обох мовах [9]. Монографію професора Л.Р. Безуглої присвячено темі вербалізації імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі [1]. У наукових доробках О.В. Смеречинської досліджено морфологічні засоби вираження завершеності дії в українській та німецькій мовах [18]. Питання імперативу порушували І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, А.П. Загнітко [10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на цілу низку наукових студій, присвячених аналізу наказового способу німецької мови, дана проблематика потребує подальшого дослідження у порівняльному аспекті.

Мета роботи полягає у необхідності з'ясувати відповідності та розбіжності між утворенням і вживанням наказового способу в німецькій та українській мовах, що сприятиме забезпеченню якісного двостороннього перекладу.

Виклад основного матеріалу. Імператив – це комунікативно зорієнтоване категорійне утворення, що пристосоване системою мови для ретрансляції адресованого волевиявлення. Ця мовна одиниця має відповідні граматичні, сематичні та семантико-синтаксичні ознаки, забезпечуючи відображення ірреальної модальної семантики, що потенційно може стати дійсною. Особливість імперативних конструкцій полягає у тому, що їх використовують для апеляційного спілкування. Призначенням спонукальних мовних конструкцій є виклик до конкретної дії. Імперативні висловлення є значною частиною мовної продукції людини, оскільки з їх допомогою регулюється суспільно-виробнича діяльність. Традиційно імператив відносять до морфологічної граматичної категорії способу дієслова, що вживається з дієслівними розрядами числа, особи, стану і зовсім не перетинається з категорією часу, а також з дійсним та умовним способами.

Актуальними на сьогодні залишаються питання про склад, зміст та будову комунікативної імперативної ситуації, компонентами якої є суб'єкт-адресат, суб'єкт волевиявлення, суб'єкт-виконавець та потенційна дія.

У німецькій та українській мовах дієслово має однакове лексико-граматичне значення й позначає дію у широкому розумінні цього слова. Дієслово має три способи (дійсний, умовний і наказовий), основні значення яких у німецькій і у рідній мові збігаються, але в утворенні мають суттєві розбіжності, що може спричинити труднощі при перекладі. Дієслова наказового способу змінюються за числами й особами: в однині вони мають форму другої особи, а в множині – форму першої і другої особи. Особливістю форми наказового способу в реченнях є відсутність підмета. Даний спосіб дієслова виражає спонукання до дії через наказ, прохання, побажання, заклик, пораду.

Специфікою сучасної німецької мови є наявність, крім двох основних форм імператива – однини і множини, ввічливої форми, що вживається при звертанні як до однієї особи, так і до кількох осіб. В німецькій мові ввічлива форма збігається з 3-ю особою множини, а в українській – з 2-ю ос. множини: 2 особа однини: Gib! Дай! 2 особа множини: Gebt! Дайте! Форма ввічливого звернення: Geben Sie, bitte! Дайте, будьласка! 1 особа множини: Geben wir! Дамо! Або: Wollen wir geben! Давайте дамо!

Основна темпоральна ознака форм імператива – співвіднесеність до майбутнього. Л.А. Бірюлін простежує зв'язок цього темпорального явища з модальним значенням спонукання, що виражає дію необхідну, бажану, але ще не здійснену [2, с. 170]. На думку фахівців, модальне значення імперативу виникає в результаті взаємодії видо-часового значення неподільної цілісності дії. Також чималу роль тут відіграють контекст і мовленнєва ситуація [5, с. 27].

Синонімічне зближення відбувається передусім на основі тотожності темпорального плану майбутнього, а також спрямованості дії до адресата при підтримці контексту і спонукальної інтонації. Зазначене переносне вживання характерне для всіх форм майбутнього часу, крім 1-ої особи однини, бо вона виключає віднесеність до адресата, що являє собою постійну характерну ознаку спонукання. Форми минулого і теперішнього часу також можуть бути використані у спонукальному значенні тільки за умови темпоральної транспозиції їх у план майбутнього.

Й. Крекич констатує, що семантика імперативу та вид імперативних ситуацій залежить від того, кому адресоване волевиявлення мовця, а головним морфологічним показником ситуації є особа та число дієслова. Таким чином, шестичленна особова парадигма наказового способу дає підстави для виокремлення шести імперативних ситуацій позамовної дійсності [12, с. 149].

Перша імперативна ситуація – це конструкції з предикатом у формі 2-ї особи однини наказового способу. Їх вважають «найбільш імперативними» за змістом. Ці дієслівні форми означають, що адресат має стати виконавцем дії, щодо якої адресант виражає волевиявлення. Таку форму наказового способу традиційно виокремлюють усі дослідники, а найбільш радикальні підходи спричиняють абсолютизацію її ролі в системі імператива [7, с. 68].

Зосереджуючись на змісті форми 2-ї особи однини та множини, що становлять суть наказовості, ми вважатимемо першу імперативну ситуацію, організовану дієсловом у формі 2-ї особи однини наказового способу, ядром імперативності. Цю точку зору засвідчує й той факт, що імперативні ситуації, створені таким чином, є найбільш частотними у художніх текстах.

У комунікативній ситуації потенційна дія, виражена дієсловом наказового способу у формі другої особи однини, залежно від контексту та додаткових морфологічних маркерів (наявність заперечної частки не; часток при дієслові, тощо) здатна передавати різні види волевиявлення: команда, розпорядження, заборона, наказ, вимога, прохання, благання, заклик, пропозицію, дозвіл тощо.

Обов'язковими для імперативних висловлень є два модальних значення – ірреальність і волюнтативність. Для цих конструкцій невід'ємним є такий компонент, як вказівка на категоричність / некатегоричність спонукання. Також необхідно зазначити важливість контексту для передачі характерних ознак мовленнєвої

ситуації. Саме розуміння ситуації дозволяє слухачеві сприйняти мотиваційний потенціал імперативної конструкції, а отже, і його спонукальну силу висловлення.

О.П. Воробйова пропонує у процесі розгляду відтінків спонукального значення класифікацію, в основу якої покладено такі параметри:

1) від кого направляється імпульс каузації (від мовця чи слухача);

2) хто саме є зацікавленим у виконанні запропонованої дії (мовець чи слухач);

3) субординація: хто визначає себе вище (мовець чи слухач) [6, с. 102].

Функціонально-семантичне поле спонукання у теоретичній літературі зазвичай пояснюється як базисний компонент поля модальності. А.А. Романов розглядає імператив «відправною точкою при побудові функціонально-семантичного поля спонукання» [15, с. 11].

Ще однією структурно-граматичною моделлю складносурядного речення є сполучення розповідного та імперативного речень. Розповідне речення набуває семантики імперативного завдяки поєднанню модального дієслова з інфінітивом у ролі присудка. Що стосується складнопідрядних речень, то вони реалізуються на основі поєднання імперативного, який виступає головним реченням, з розповідним або питальним у ролі підрядної його частини.

До головних лексичних засобів для передачі спонукання, на думку фахівців, належать: звертання, вигуки, частки, повтори каузативні дієслова. Останні поділяються на 3 групи: дієслова, у значенні яких вказано спосіб каузації; за формою спонукання; не власне каузативні дієслова [9].

Основними функціями звертань є називання особи, тобто виконавця дії, надання висловлюванню більшої категоричності, підкреслення відносин між комунікантами. Це може бути вираження поваги або зневаги до співрозмовника, підсилення спонукання до виконання дії. Вживання часток сприяє виявленню та уточненню відтінків значення спонукання, вони підсилюють або пом'якшують категоричність спонукання, змінюють його інтенсивність, доповнюють і уточнюють семантику мовних засобів спонукання, висловлюють емоційно-експресивні відтінки. Наприклад: «Sag Sie mir doch, Frau Gothel, wie kommt es nur, sie wird mir viel schwerer heraufzuziehen als der junge Königssohn, der ist in einem Augenblick bei mir». – «Скажи мені, фрау Готель, як це може бути, мені буде набагато важче підтягнутись, ніж молодому сину короля, який буде біля мене через мить» [19, с. 142].

Повтор частин імперативного речення підсилює спонукання, робить його емоційнішим. Рефрен присудка надає спонуканню відтінок категоричності або прохання, благання, залежно від ситуації мовлення. При повторі другорядного члена речення підкреслюється значення слова, посилюючи і роблячи більш емоційним все висловлювання. Вигуки є одним з поширених засобів посилення семантики спонукання в імперативних конструкціях. Вони можуть виражати нерозуміння, здивування, подив, залучати увагу співрозмовника до думки мовця, підсилювати почуття незадоволеності, туги, печалі, горя, жалю, надавати висловлюванню відтінок грубості, збільшувати спонукання, роблячи його категоричним [10, с. 169]. Наприклад: «Geh' gleich hin; kann er König machen, so kann er auch Kaiser machen, ich will nun Kaiser sein. Geh' gleich hin». – «Іди зараз; якщо вона може зробити королем, тоді вона може зробити і самим імператором, а я зараз хочу бути імператором. Іди зараз» [20, с. 129].

Висновки і пропозиції. У статті проаналізовано сучасні наукові студії українських та зарубіжних науковців з питання утворення та функціонування категорії наказового способу. У результаті доведено вплив наказових дієслівних конструкцій на темпоральне сприйняття всього тексту, модальне значення та співвіднесеність імперативу до майбутнього часу. Встановлено наявність різних форм спонукальних конструкцій у німецькій та українській мовах, а також можливі варіанти їх перекладу. Виявлено, що імперативні висловлення є значною частиною мовною продукції людини і важливу роль для їх адекватного розуміння та перекладу має знання ситуації. Комплексний характер роботи розширює поле для досліджень проблеми вживання та перекладу дієслівних конструкцій.

Список літератури:

1. Безугла Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі. Харків : Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2007. 332 с.
2. Бирюлин Л.А. Презумпции побуждения и прагматика императива. *Типология и грамматика*. Москва : Наука, 1990. С. 162–173.
3. Білоус І.Л. Власні назви у німецьких газетно-публіцистичних жанрах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Чернівці, 2014. 254 с.
4. Бондарко А.В. Теория функциональной грамматики. Л. : Наука, 1990. 262 с.
5. Валгина Н.С. Теория текста. Москва : Логос, 2003. 279 с.
6. Воробьёва О.П. Текстовые категории и фактор адресата. Київ : Вища школа, 1993. 199 с.
7. Гульга Е.В. Грамматико-лексические поля в современном немецком языке. Москва : Просвещение. 1969. 184 с.
8. Драпалюк Г.С., Ільчишин Н.М., Пиндик Н.І. Діловий німецькомовний дискурс: лексичний і перекладацький аспекти. *Імідж сучасного педагога: науково-практичний освітньо-популярний журнал*. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2015. № 7 С. 47–49.
9. Жлуктенко Ю.В. Німецько-українські мовні паралелі. Київ : «Либідь», 1977. 354 с.
10. Загнітко А.П. Лінгвістика тексту : теорія і практикум : [науково-навчальний посібник]. Донецьк : Дон НУ, 2006. 289 с.
11. Кійко Ю.Є. Німецько-українські паралелі в інформаційних жанрах : фрактальний підхід. Чернівці : Видавничий дім «Родовід», 2016. 392 с.
12. Крекич Й. Побудительные перформативные высказывания. Москва, 1993. 241 с.
13. Лалаян Н.С. Порівняльна граматика німецької та української мов. Вінниця : Нова Книга, 2013. 224 с.
14. Левицкий В.В. Квантитативные методы в лингвистике. Черновцы : Рута, 2004. 189 с.

15. Романов А. А. Коммуникативно-прагматические и семантические свойства немецких высказываний-просьб : автореф. дис. .. канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки». Калинин, 1982. 15 с.
16. Саламатіна О.О. Стратегії і тактики респондента у сучасному німецькомовному та україномовному публіцистичному інтерв'ю. *Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць.* Ужгород : ПП «Аутдор-Шарк», 2015. Вип. 13. С. 175–184.
17. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.
18. Смеречинська О.В. Морфологічні засоби вираження завершеності дії в українській та німецькій мовах. *Молодий вчений.* Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. № 8(48). С. 140–143.
19. Duden. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig – Zürich – Wien : Dudenverlag, 1998. 699 s.
20. Jung W. Grammatik der deutschen Sprache. Санкт-Петербург : Лань, 1996. 517 с.

References:

1. Bezuhla L.R. Verbalizatsiia implitsytnykh smysliv u nimetskomovnomu dialohichnomu dyskursi: [monohr.] Kh.: Khark. nats. un-t im. V.N. Karazina, 2007. 332 s.
2. Biryulin L.A. Prezumpcii pobuzhdeniya i pragmatika imperativa. *Tipologiya i grammatika.* M.: Nauka, 1990. S. 162–173.
3. Bilous I.L. Vlasni nazvy u nimetskykh hazetno-publitsystychnykh zhanrakh: dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04. Chernivtsi, 2014. 254 s.
4. Bondarko A.V. Teoriya funkcional'noj grammatiki. L.: Nauka, 1990. 262 s.
5. Valgina N.S. Teoriya teksta. M.: Logos, 2003. 279 s.
6. Vorobiova O. P. Tekstovye kategorii i faktor adresata. K.: Vishcha shkola, 1993. 199 s.
7. Gulyga E.V. Grammatiko-leksicheskie polya v sovremennom nemeckom yazyke / E.V. Gulyga E.I. SHendel's. M.: Prosveshchenie. 1969. 184 s.
8. Drapaliuk H.S., Ilchyshyn N.M., Pyndyk N.I. Dilovyi nimetskomovnyi dyskurs: leksychnyi i perekladatskyi aspekty. *Imidzh suchasnoho pedahoha: naukovo-praktychnyi osvitno-populiarnyi zhurnal.* Poltava: TOV «ASMI», 2015. № 7. S. 47–49.
9. Zhluktenko Yu.V. Nimetsko-ukrainski movni paraleli. K.: «Lybid», 1977. 354 s.
10. Zahnitko A.P. Linhvistyka tekstu: teoriia i praktykum: [naukovo-navchalnyi posibnyk]. Donetsk: Don NU, 2006. 289 s.
11. Kiiko, Yu. Ye. Nimetsko-ukrainski paraleli v informatsiinykh zhanrakh: fraktalnyi pidkhid. Chernivtsi: Rodovid. 2016, 392 s.
12. Krekich J. Pobuditel'nye performativnye vyskazyvaniya. Seged, 1993. 241 s.
13. Lalaian N.S. Porivnialna hramatyka nimetskoi ta ukrainskoi mov / N.S. Lalaian, O.V. Podvoiska. Vinnytsia: Nova Knyha, 2013. 224 s.
14. Levickij V.V. Kvantitativnye metody v lingvistike. Chernovcy: Ruta, 2004. 189 s.
15. Romanov A. A. Kommunikativno-pragmaticheskie i semanticheskie svojstva nemeckih vyskazyvanij-pros'b: avtoref. dis. .. kand. filol. nauk: spec. 10.02.04 «Germanskie yazyki». Kalinin, 1982. 15 s.
16. Salamatina O.O. Stratehii i taktyky respondenta u suchasnomu nimetskomovnomu ta ukrainomovnomu publitsystychnomu interviu. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii: zb. nauk. prats* / Vidp. red. M.P. Fabian. Uzhhorod: PP «Autdor-Shark», 2015. Vyp. 13. S. 175–184.
17. Selivanova O.O. Linhvistychna entsyklopediia. Poltava: Dovkillia-K, 2010. 844 s.
18. Smerechynska O.V. Morfolohichni zasoby vyrazhennia zavershenosti dii v ukrainskii ta nimetskii movakh. *Molodyi vchenyi.* Kherson: Vydavnychyi dim «Helvetyka», 2017. № 8(48). S. 140–143.
19. Duden. (1998). Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig – Zürich – Wien: Dudenverlag, 699 s.
20. Jung W. (1996). Grammatik der deutschen Sprache. SPb: Lan`, 517 s.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-15
УДК 81'25:811.111'38

Ємець О.В., Захарчук А.О.
Хмельницький національний університет

СЕМАНТИЧНА ДЕВІАЦІЯ ЯК ПРОЯВ СТИЛІСТИЧНОГО ПРИЙОМУ ВИСУНЕННЯ В ОПОВІДАННЯХ FLASH FICTION

Анотація. Стаття присвячена дослідженню девіації як прояву стилістичного прийому висунення в сучасних оповіданнях flash fiction американських письменників. Актуальність роботи полягає у популярності жанру flash fiction у США, у відсутності у вітчизняній лінгвістиці комплексних досліджень прийому висунення в оповіданнях flash fiction. У роботі розглядається якісний аспект висунення (Дж. Ліч), одним з основних проявів якого є семантична девіація. Результати дослідження виявили, що в оповіданнях flash fiction основними стилістичними засобами семантичної девіації є оксиморон, антитеза, авторська метафора та гра слів. Семантична девіація виявляться в такій сильній позиції як заголовок (Д. Геліф, Ф. Макміллан). Оксиморон та антитеза в оповіданнях справляють значний емоційний ефект толерантності, поваги і співчуття до людей зі складними долями.

Ключові слова: висунення, якісний аспект висунення, девіація, стилістичний засіб, гра слів, оксиморон.

Yemets Oleksandr, Zakharchuk Anastasiia
Khmelnytskyi National University

SEMANTIC DEVIATION AS A DEVICE OF FOREGROUNDING IN FLASH FICTION STORIES

Summary. In the article, the semantic deviation in the flash fiction stories of the contemporary American writers is considered. Deviation is a type of foregrounding, the fundamental stylistic device. Foregrounding is defined as the ways of text organization aimed at attracting the reader's attention (I.V. Arnold). Two types of foregrounding are singled out – deviation and parallelism (G. Leech). Deviation refers to some violation of the language norm. The scientists suggest lexical, semantic, morphological, graphical deviation (M. Short). Flash fiction is a genre of short stories which is gaining popularity in the USA and other countries. Flash fiction stories are usually 2-3 pages long, and therefore different types of qualitative foregrounding are especially important. We investigated 20 flash fiction stories from two collections (2006, 2015) and determined the major stylistic devices which realize semantic deviation. One of our conclusions lies in the fact that the authors use such type of semantic deviation as oxymoron in a strong position – the title (D. Galef, F. Macmillan). In the stories by L. Wilson, D. Galef, M. Budman, G. Paley and R. Carney semantic deviation is realized with the help of antithesis, oxymoron, original metaphor and play of words. The article considers the semantic deviation as a manifestation of the reception of advancement in flash fiction stories based on paradox and original metaphors. In these texts deviation is a part of another type of foregrounding – stylistic convergence, according to the classification of I.V. Arnold. The use of these stylistic devices not only reveals the author's talent and attracts the reader's attention but also produces a strong emotional effect, emphasizes the ideas of tolerance and sympathy irrespective of the age and race of people. In flash fiction stories, there is a tendency for short headlines. They are mostly nominative and concise, because they consist of one or more words. The prospects of further research lie in the study of other types of deviation, in particular morphological and lexical deviations, in the contemporary short stories.

Keywords: foregrounding, qualitative aspect of foregrounding, deviation, stylistic device, play of words, oxymoron.

Постановка проблеми. У сучасній американській літературі все більше набуває популярності жанр короткого оповідання, зокрема оповідання flash fiction. Це короткі оповідання обсягом 2-3 сторінки. На сьогоднішній день вийшло 3 збірки оповідань 1992-го, 2006-го та 2015-го років. Серед авторів останніх збірників – такі відомі письменники як Джон Апдайк, Грейс Пейлі, Дон Ші та інші. Важливою рисою оповідань flash fiction є реалізація прийому висунення. Висунення являє собою фундаментальний прийом стилістики. Основи теорії висунення були сформульовані російськими формалістами та Празькою школою. Лінгвістичні аспекти прийому висунення розроблено такими вченими, як М. Шорт, Д. Ліч, І.В. Арнольд. В останнє десятиліття прийом висунення та його прояви, такі як конвергенція, ефект ошуканого очікування, досліджувався такими науковцями, як Д. Доутвейт, В. ван Пір, О.В. Ємець, В.Є. Годіон, Г.В. Чеснокова, Г.К. Морозова та інші. Разом з тим є лише окремі розвідки, присвячені вивченню висунення в сучасних коротких оповіданнях американських письменників.

Актуальність нашого дослідження полягає в популярності жанру flash fiction у США та інших країнах, у значному інтересі дослідників до характеристики цих творів та у відсутності комплексних досліджень стилістичного прийому висунення та його проявів в оповіданнях flash fiction у вітчизняній лінгвістиці. **Об'єктом** даного дослідження є девіація як прояв стилістичного прийому висунення в сучасних художніх творах.

Матеріалом дослідження є збірки сучасних американських оповідань зі збірок "Flash Fiction Forward" 2006-го та "Flash Fiction International" 2015-го років.

Методи дослідження включають метод лінгвостилістичного аналізу, метод лінгвопоетичного аналізу, метод контекстуального аналізу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теорія висунення є однією з основ стилістики. Сам термін "висунення" або "висування" (англ. foregrounding) походить з мистецтва живо-

© Ємець О.В., Захарчук А.О., 2020

пису, що означає розміщення найбільш важливих частин мистецького твору на першому плані [10, с. 93]. Зокрема, теорія висунення була сформульована російськими формалістами (Р. Якобсон, В.Б. Шкловський) та Празькою школою лінгвістики, зокрема Я. Мукаржовським у його роботі "Мова літературна і мова поетична", як принцип пояснення різниці між поетичною і повсякденною мовою [4, с. 13]. Запропонований термін "выдвижение", пізніше "aktualizace" у 1960-х термін був перекладений на англійську мову П. Гарвіном як "foregrounding".

Вчені дають різні визначення терміну "висунення". Одне з найкращих визначень стилістичного прийому висунення належить І.В. Арнольд: "Висунення – це такі способи організації тексту, які фокусують увагу читача на певних елементах повідомлення" [1, с. 99]. Проте, О.В. Ємець вважає, що у цьому визначенні слово "певні" слід замінити на словосполучення "семантично і прагматично важливі" і визначити висунення як принцип організації художнього тексту, яке зосереджує увагу читача на прагматично важливих елементах висловлювання [4, с. 214].

Джеффрі Ліч вказує, що термін "висунення" відноситься до способів, за допомогою яких ми ментально відзначаємо незвичність мовних засобів, що відходять від норми [14, с. 16]. Зокрема, М. Халлідей розглядає висунення як "обґрунтоване виділення" (англ. motivated prominence) – "феномен лінгвістичного підкреслення, відповідно до якого деякі риси тексту виступають на передній план" [7, с. 81].

На думку В. ван Піра, висунення передбачає динамічну взаємодію між автором, текстом (художнім) та читачем. Для читача висунення є провідником в інтерпретації та оцінці тексту. Автор тексту за допомогою висунення здійснює вплив на читача. Таким чином, за допомогою тексту як лінгвістичної матеріалізації індивідуальних та соціальних ідей встановлюється взаємодія між автором та читачем [3, с. 416].

У свою чергу Джеффрі Ліч виділяє два аспекти висунення – кількісний і якісний. **Кількісний аспект** означає відхилення (deviation) від частотності використання мовних засобів. **Якісний аспект** означає відхилення від самої мовної норми, мовного коду [14, с. 38]. Якісний аспект реалізується за допомогою ефекту ошуканого очікування, який виражається у несподіваних кінцівках у гумористичних текстах, а також лексичних, морфологічних і семасіологічних засобів девіації. Тоді як кількісний аспект висунення може бути реалізований за допомогою надмірності різних видів повторів у тексті [1, с. 100].

В останні роки дослідники проявили інтерес до стилістичного аналізу короткого оповідання. Зокрема, О.А. Бабелюк виділяє полістилістичність як ключову ознаку американської малої прози [2]. К.І. Шпетний досліджує лінгвостилістичні, когнітивні та прагматичні особливості дискурсу короткого оповідання [9]. В.Є. Годіон визначає паралелізм як тип висунення [3]. Детальне дослідження девіації на основі поетичних текстів міститься у роботах Г.К. Морозової та Г.В. Чесновокової [7]. У вітчизняній стилістиці є лише поодинокі роботи з аналізу оповідань flash fiction, зокрема у роботах О.В. Ємця [18] та А.О. Захарчук [5]. Разом з тим, комплексне дослідження девіації як прояву висунення, зокрема в оповіданнях flash fiction не проводилося.

Мета нашого дослідження полягає у виявленні лінгвістичних засобів створення девіації в оповіданнях flash fiction, у визначенні основних функцій цього прийому у збірках 2006-го та 2015-го років.

Виклад основного матеріалу. У сучасній стилістиці існує два підходи щодо класифікації типів висунення. І.В. Арнольд виділяє три типи висунення: **зчеплення**, **стилістичну конвергенцію** та **ефект ошуканого очікування**. Вона називає прийоми висунення принципами "ширшого діапазону" та розглядає їх як текстоформуючі утворення, які виконують низку функцій. Окремо ці типи були описані різними вченими: зчеплення – С. Левіним, стилістична конвергенція – М. Ріффатером, ефект ошуканого очікування – Р. Якобсоном, проте саме І.В. Арнольд об'єднала їх у систему [1, с. 79].

Окрім класифікації типів висунення І.В. Арнольд існує також інший підхід. Західні стилісти, зокрема Мік Шорт, Джеффрі Ліч, Ден Макінтайр визначають два основні типи висунення: **девіацію** і **паралелізм** [14, с. 10–14].

Девіація – це феномен, коли загальновідоме правило неочікувано порушується, тобто відхилення від мовної норми. У результаті створюється несподіванка, яка привертає увагу до форми тексту, а не до його змісту [7, с. 81]. Девіація взагалі трактується дуже широко і може включати лексичні неологізми, граматичну транспозицію, тропи, зокрема метафору, оксиморон, гіперболу та інші стилістичні засоби [4, с. 13]. За словами Джеффрі Ліча, явище девіації як основа висунення має підштовхнути читача до пошуку імпліцитного значення. У цьому полягає його основний ефект – поштовх до образної інтерпретації читачем [14, с. 126].

В. ван Пір визначає поняття девіації як вибір лінгвістичних одиниць, які зазвичай знаходяться поза межами стандартного вибору [17, с. 22]. У свою чергу Мік Шорт виділяє фонетичну, морфологічну, графологічну, лексичну, граматичну та семантичну девіації [16, с. 37].

Лексичні девіації – це, як правило, неологізми або оказіоналізми, тобто мовні одиниці, які створюються за необхідності і використовуються лише в конкретному контексті [7, с. 81]. Наприклад, у зв'язку з тим, що принц Великої Британії Гаррі зі своєю дружиною, британською герцогинею, Меган Маркл вирішили відмовитись від королівських титулів, з'явився неологізм у якості назви цієї події – *Megxit*. Він складається з імені британської герцогині Меган (*Meghan*) Маркл та слова *exit* (вихід), аналогічно неологізму *Brexit* [13].

Графічна девіація – менше поширений вид девіації у прозових текстах – це візуальна зміна, незвичайне обрамлення тексту. Цей вид може бути представлений застосуванням курсиву, напівжирного шрифту, підкреслення, капіталізації або переносу та здебільшого використовується у текстах реклами [7, с. 82].

Семантична девіація – це процес, у результаті якого читач зосереджується на розумінні переносного значення. Найпопулярнішими засобами семантичної девіації є тропи (метафори, порівняння

тощо) [7, с. 82]. Яскравим прикладом є фрагмент із твору Д. Томаса: *These two candles, like two girls, must blush over my bed. These girls must shelter me* [8, с. 20]. У фрагменті міститься антропоморфне метафоричне порівняння, за допомогою якого автор зіставляє свічки з дівчатами та олюднює їх.

Ефективним засобом затримати увагу читача на важливих моментах є їх розміщення в **сильній позиції**, тобто на таке місце в тексті, де вони психологічно особливо помітні. І.В. Арнольд вважає, що сильними позиціями є початок або кінець тексту або його формально виділені частини [1, с. 69].

У наш час в американській літературі жанр короткого оповідання, а особливо оповідання flash fiction ("проза спалаху", "миттєва проза"), переживає справжній розквіт, проте окрім нього існують також такі жанри: шестислівне оповідання (six-word story), міні-сага (minisaga або dribble), мікропроза (microfiction або drabble), оповідання обсягом до 50 та 100 слів відповідно, твіттература (twitteratura), sudden fiction (з англ. – "раптова проза"), оповідання обсягом до 280 та 750 слів відповідно, мікрооповідання (micro-story) та дуже коротке оповідання (short short story) [6, с. 195].

Оповідання flash fiction з'явилися та почали набувати широкої популярності наприкінці XX-го століття. У 1992-му р. вийшов друком перший збірник оповідань "Flash Fiction", у 2006-му р. – другий збірник "Flash Fiction Forward", що містить 80 коротких творів [11]. У 2015-му році видано третю збірку коротких оповідань "Flash Fiction International" [12]. Багато видатних, хоча маловідомих українській аудиторії, письменників працюють у жанрі flash fiction. Наприклад, Джон Апдайк, Дон Ші, Девід Геліф та інші. Оповідання жанру flash fiction характеризуються невеликим обсягом, зокрема 500-1000 слів, тобто 2-3 сторінки [11, с. 12].

Ми проаналізували дві збірки оповідань "Flash Fiction Forward" (2006) і "Flash Fiction International" (2015) під редакцією Джеймса Томаса, Роберта Шапарда та Крістофера Мерілла. Загальна кількість творів складає 80 оповідань, серед них для дослідження ми виокремили 20 оповідань, які містять найбільш експліцитні, емоційні та експресивні приклади прийому висунення. У частині оповідань автори часто використовують семантичну девіацію, виражену розгорнутими оригінальними метафорами та парадоксом.

Сильні позиції, зокрема заголовки і кінцівки творів, відіграють значну роль в оповіданнях flash fiction. У цих оповіданнях спостерігається тенденція до коротких заголовків. Вони переважно номінативні та лаконічні, адже складаються з одного або декількох слів.

Письменниця Франкі Макміллан у заголовку оповідання "Truthful Lies" [12, с. 95] використала оксиморон, що є проявом девіації. Зокрема, оксиморон надає оповіданню парадоксальності, яка пронизує увесь твір, адже окрім заголовку авторка повторює цей стилістичний прийом також на початку та в кінці оповідання, що передає настрій оповідача та змушує читача розмірковувати, що є правда, а що ні. Таким чином, з перших рядків автор наштовхує читача на пошук імпліцитного значення, наділяє текст прагматичним ефектом та надає йому експресивності.

Не менш вражаючим є заголовок оповідання американського письменника Девіда Геліфа "My Date with Neanderthal Woman" [11, с. 110], який містить парадокс, що реалізується за допомогою оксиморона. Заголовок лаконічно передає прагматично важливу ідею твору, адже сюжет оповідання полягає в зустрічі сучасного чоловіка та неандерталки, людей з різних епох та культур, які попри суттєві розбіжності у поведінці та світогляді знаходять взаєморозуміння та кохання.

У нашому дослідженні ми розглянемо семантичну девіацію як прояв прийому висунення в оповіданнях flash fiction на основі парадоксу та оригінальних метафор.

Найбільш емоційний зразок семантичної девіації присутній в оповіданні Дона Ші "Jumper Down". У творі йдеться про парамедика, робота якого полягає у порятунку життя людей, які хочуть покінчити самогубством. Автор дає парадоксальний опис стану чоловіка, який мить тому здійснив самогубство:

He was dead, but he hadn't died yet [11, с. 124].

Семантична девіація реалізується у цьому фрагменті за допомогою оксиморону.

Іронічний характер створює багаточленна стилістична конвергенція з використанням семантичної девіації в оповіданні Девіда Геліфа "My Date with Neanderthal Woman":

Yes, I know all the objections. Some couples are separated by decades, but we're separated by millennia. I like rock music and she likes the music of rocks. I'm modern Homo Sapiens and she's Neanderthal, but I think we can work out our differences if we try [11, с. 111].

У даному випадку автор використовує антитезу (modern Homo Sapiens – Neanderthal), авторську метафору (music of rocks), гру слів (rock music – music of rocks). Метафора та гра слів є різними проявами семантичної девіації. Антитеза та гра слів надають оповіданню парадоксальності, експресивності та емоційності. Автор за допомогою стилістичних прийомів підкреслює ідею про взаєморозуміння двох людей абсолютно різних культур та епох, що є свідченням культурної толерантності.

Не менш яскравий приклад семантичної девіації міститься в оповіданні Лі Уілсон "Bullhead".

Every story is true and a lie. The true part of this one is: Love and the memory of love can't be drowned. The lie part is that this is good thing [11, с. 100].

Багаточленна стилістична конвергенція у цьому уривку реалізується через оксиморон (every story is true and a lie), метафору (love and the memory of love can't be drowned) та антитезу (the true part – the lie part). Оксиморон надає тексту парадоксальності. Метафора передає головну думку оповідання. Автор хоче донести, що не можливо "потопити" кохання та пам'ять про нього, тобто забути. Антитеза приносить у текст ефект максимального контрасту з одного боку, а з іншого паралельні конструкції створюють враження циклічності та подібності ситуації. Авторка за допомогою стилістичних прийомів передає трепетне ставлення жінки до свого кохання.

Висновки і пропозиції. Ми можемо зробити висновок, що в оповіданнях flash fiction семантична девіація реалізується у сильних позиціях, зокрема у заголовках, як в оповіданнях Франкі Макміллан, Девіда Геліфа. Основними засобами

створення девіації є сполучення оксиморона з антитезою (оповідання Д. Геліфа, Л. Уілсон, Ф. Макміллан), гра слів (оповідання Девіда Геліфа) і авторська метафора (оповідання Л. Уілсон, Р. Карні, М. Будмана). Перспективами подальших досліджень є визначення інших типів девіації, зокрема граматичної та лексичної девіацій в оповіданнях сучасних американських письменників.

Список літератури:

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык. Москва : Флинта: Наука, 2004. 384 с.
2. Бабелюк О.А. Американська постмодерністська проза малої форми: дифузія жанру чи жанрові різновиди? *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Сер. Філологічні науки*. № 1. 2014. С. 13–19.
3. Годіон В.Є. Висунення як стилістичний прийом: емпірична парадигма. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. Сер. Філологічні науки*. 2015. С. 414–417.
4. Ємець О.В. Типи та прагматичний ефект висунення у сучасних художніх і газетних текстах. *Філологічний дискурс*. 2018. С. 213–220.
5. Захарчук А.О. Прийом висунення в класичній та сучасній поетичній прозі: перекладацький аспект. Наукові доробки студентів Інституту філології, 2020. URL: http://ndsif.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/53 (дата звернення: 27.01.2020).
6. Луцик В. Англійська мала проза: еволюція структури і літературної форми. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2013. № 7. С. 190–197.
7. Морозова Г.К., Чеснокова Г.В. Девіація як компонент створення ефекту висунення у поезіях Е.Е. Каммінгса. Studia Philologica. 2018. С. 80–87.
8. Стилістика англійської мови та аналіз тексту : методичні вказівки для студентів спеціальності "Філологія. Переклад") / О.В. Ємець. Хмельницький : ХНУ, 2017. 66 с. (англ).
9. Шпетный К.И. Лингвистические параметры дискурса короткого-короткого рассказа. *Вестник МГЛУ. Сер. Гуманитарные науки*. 2017. С. 87–108.
10. Douthwaite J. Towards a Linguistic Theory of Foregrounding. Alessandra: Edizion dell'Orso. 2000. 404 p.
11. Flash Fiction Forward. 80 Very Short Stories. London: W. W. Norton & Company, 2006. 238 p.
12. Flash Fiction International: very short stories from around the world. – New York – London : W.W.Norton, 2015. 273 p.
13. Lander M. 'Megxit' is the New Brexit in o Britain Split by Age and Politics. The New York Times, 2020. URL:https://www.nytimes.com/2020/01/15/world/europe/harry-meghan-megxit-brexit.html (дата звернення: 17.01.2020).
14. Leech, G. Language in Literature: Style and Foregrounding. Harlow, England : Pearson Longman, 2008. 234 p.
15. Leech G., Short M. Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional prose. London : Pearson Education, 2007. 403 p.
16. Short M. Exploring the Language of Poems, Plays and Prose. Edinburgh : Pearson Education, 1996. 400 p.
17. van Peer W. Stylistics and Psychology: Investigations of Foregrounding. London : Croom Helm, 1986. 220p.
18. Yemets A. The Role of Stylistic Convergence in the Contemporary American Fiction. Modern Science – Moderni veda. 2017. № 7. P. 102–107.

References:

1. Arnold I.V. (2004). Stilistika. Sovremennyy angliyskiy yazyk [Stylistics. Modern English]. Moskva: Flinta: Nauka, 384 s. (in Russian)
2. Babelyuk O.A. (2014). Amerykanska postmodernistska proza maloyi formy: dyfuziya zhanru chy zhanrovi riznovydy? [American Postmodern Small Form Fiction: Diffusion of Genre or Genre Varieties?] *Naukovyy visnyk DDPU imeni I.Franka. Ser. Filolohichni nauky*, vol. 1, s. 13–19. (in Ukrainian)
3. Hodion V.Ye. (2015). Vysunennya yak stylistychnyy pryyom: empirychna paradyhma [Nomination as a stylistic technique: an empirical paradigm]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Ser. Filolohichni nauky*. S. 414–417. (in Ukrainian)
4. Yemets O.V. (2018). Typy ta prahmatychnyy efekt vysunennya u suchasnykh khudozhnikh i hazetnykh tekstakh [Types and pragmatic effect of nomination in contemporary art and newspaper texts]. *Filolohichnyy dyskurs*. S. 213–220. (in Ukrainian)
5. Zakharchuk A.O. Pryyom vysunennya v klasychniy ta suchasniy poetychniy prozi: perekladatskyy aspect [Nomination in classical and contemporary poetic prose: the translation aspect]. Naukovi dorobky studentiv Instytutu filolohiyi, 2020. URL: http://ndsif.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/53 (accessed: 27.01.2020).
6. Lutsyk V. (2013). Anhliyska mala proza: evolyutsiya struktury i literaturnoyi formy [English prose: the evolution of structure and literary form]. *Aktualni pytannya humanitarnykh nauk*. № 7. S. 190–197. (in Ukrainian)
7. Morozova H.K., Chesnokova H.V. (2018). Deviatsiya yak komponent stvorennya efektu vysunennya u poeziyakh E.E. Kamminhsa [Deviation as a component of creating the effect of extension in the poetry of E.E. Cummings]. Studia Philologica. S. 80–87. (in Ukrainian)
8. Stylistyka anhliyskoyi movy ta analiz tekstu: metodychni vkazivky dlya studentiv spetsialnosti "Filolohiya. Pereklad" [English Language Stylistics and Text Analysis: Guidelines for Philology Students. Translation"] / O.V. Yemets. Khmelnytskyy: KHNU, 2017. 66 s.
9. Shpetnyy K.I. (2017). Lingvisticheskiye parametry diskursa korotkogo-korotkogo rasskaza [Linguistic parameters of a short-short story discourse]. *Vestnik MGLU. Ser. Gumanitarnyye nauki*. S. 87–108. (in Russian)
10. Douthwaite J. Towards a Linguistic Theory of Foregrounding. Alessandra: Edizion dell'Orso, 2000. 404 p.
11. Flash Fiction Forward. 80 Very Short Stories. London: W. W. Norton & Company, 2006. 238 p.
12. Flash Fiction International: very short stories from around the world. New York – London: W.W.Norton, 2015. 273 p.
13. Lander M. 'Megxit' is the New Brexit in o Britain Split by Age and Politics. The New York Times, 2020. URL: https://www.nytimes.com/2020/01/15/world/europe/harry-meghan-megxit-brexit.html (accessed: 17.01.2020)
14. Leech, G. Language in Literature: Style and Foregrounding. Harlow, England: Pearson Longman, 2008. 234 p.
15. Leech G., Short M. Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional prose. London: Pearson Education, 2007. 403 p.
16. Short M. Exploring the Language of Poems, Plays and Prose. Edinburgh: Pearson Education, 1996. 400 p.
17. van Peer W. Stylistics and Psychology: Investigations of Foregrounding. London: Croom Helm, 1986. 220 p.
18. Yemets A. The Role of Stylistic Convergence in the Contemporary American Fiction. Modern Science – Moderni veda. 2017. № 7. P. 102–107.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-16
УДК 378.141.5

Кальнік О.П.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ У ВИКЛАДАННІ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Анотація. У статті аналізуються особливості дисциплін гуманітарного циклу з позицій аксіологічного підходу. Наголошується на необхідності виявлення та оцінювання ціннісних орієнтацій студентів. Розглядаються переваги і недоліки різних методів контролю як інструменту виявлення та оцінювання ціннісних орієнтацій студентів. Детально аналізуються переваги і недоліки застосування тестів у викладанні гуманітарних дисциплін, у тому числі тестів з використанням комп'ютерів. Автор приходить до висновку, що тестування має бути не основою, а лише одним із методів контролю навчальних досягнень з гуманітарних дисциплін. Разом з тестами мають використовуватися інші форми і методи, які, забезпечуючи виявлення та оцінювання ціннісних орієнтацій студентів, сприяють активізації їх пізнавальної і творчої діяльності, інтелектуальному розвитку.

Ключові слова: аксіологія, гуманітарні дисципліни, методи навчання, контроль навчальних досягнень, тестування.

Kalnik Oleksandr
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

ACHIEVEMENT ASSESSMENT IN THE HUMANITIES: AXIOLOGICAL APPROACH

Summary. The author analyzes the peculiarities of the humanitarian subjects from the standpoint of axiological approach. In terms of axiological approach, learning outcomes in the humanities are the system and the hierarchy of universal, national and social values, and this marks the features of humanities content and outcomes of students' cognitive activity. As distinguished from the mainly empirical approaches of the "exact" sciences, the humanities use methods that are primarily analytical, critical or speculative. Content of the humanities is both "axiomatic" (specific facts) and "problem-heuristic" (interpretation of the facts, phenomena), i.e., didactically processed socio-cultural experience, that is required for person's development. Rather often there are no distinct connections between components in the humanities: knowledge exists in the form of thought. In contrast to the "exact" sciences, the humanities deal with ideal objects, their properties cannot be verified experimentally. This leads to the existence of many humanitarian truths, all of them justified by individual's own point of view. The result of cognitive activity of the students who study the humanities is a value-regulatory system of knowledge and skills to carry out evaluation actions to objects, events, processes, ways of life, ideals. This means that students must not only acquire a certain amount of knowledge, but develop their attitudes to certain issues or events as well. Thus, the signs of successful learning are the ability to think, analyze, draw conclusions, synthesize, give examples and apply knowledge to different situations. Having analyzed the peculiarities of test construction and administering them in teaching of the humanitarian subjects, their advantages and disadvantages comparing to other assessment tools, the author concludes that testing should not be the basis, but only one of the methods of educational achievements assessment in teaching of the humanities. Computer-based testing is able to provide a fast, objective, valid and reliable assessment of students' knowledge, especially at the level of knowledge reproduction.

Keywords: axiology, humanitarian subjects, teaching methods, achievement assessment, achievement tests.

Постановка проблеми. Специфікою змісту дисциплін гуманітарного циклу з позицій аксіологічного підходу (І.Б. Котова, А.В. Петровський, В.А. Сластенин, Є.Н. Шиянов) є ціннісно-нормативна система знань, що міс-тить у собі загальнолюдські, національні та соціальні цінності та норми, у процесі інтеріоризації яких складається особистісна ціннісно-нормативна система студентів.

Зміст гуманітарних дисциплін містить в собі матеріал як «аксіоматичного» (конкретні факти), так і «проблемно-евристичного» (інтерпретація фактів, явищ) характеру, тобто дидактично перероблений соціально-культурний досвід, необхідний для розвитку особистісної орієнтації. В гуманітарних дисциплінах досить часто відсутні чітко виражені зв'язки між компонентами змісту: «знання існують у формі думки» (Г.І. Школьник в [4]). На відміну від точних дисциплін, гуманітарні мають справу з ідеальними об'єктами, властивості яких не можна перевірити експериментальним шляхом. Це призводить до існування безлічі гуманітарних істин, кожна з яких цілком виправдана власною позицією людини.

Результатом пізнавальної діяльності студентів з вивчення гуманітарних дисциплін є ціннісно-нормативна система знань, умінь та навичок здійснювати оцінні дії щодо предметів, явищ, процесів, способів життя, ідеалів людини. Це означає, що студент має не просто засвоїти певний обсяг знань, а виробити своє ставлення до тих чи інших проблем чи подій. Ознаками успішності навчання тут є уміння міркувати, аналізувати, робити висновки, узагальнювати, застосовувати знання до різних ситуацій, наводити приклади, докази [7]. Відповідно, постає проблема адекватних методів контролю навчальних досягнень з гуманітарних дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми ефективної реалізації контролю навчальних досягнень стали останнім часом предметом досліджень, у тому числі пере-

© Кальнік О.П., 2020

вірка навчальних досягнень за допомогою тестів (В.С. Аванесов, І.Є. Булах, О.П. Петращук та ін.); оцінювання навчальних досягнень (С.М. Калаур, М.В. Карнаухова, Н.В. Чорна та ін.); окремі види і функції контролю (В.М. Бочарнікова, М.Р. Кудаєв та ін.), методика контролю навчальних досягнень у процесі вивчення окремих дисциплін (А.О. Есаулов та ін.).

Поширення інформаційних технологій, перехід до особистісно зорієнтованого навчання обумовлюють необхідність принципіальної зміни підходів до проблеми контролю навчальних досягнень, перегляду його суті і змісту. У сучасних дослідженнях [1; 5; 8] та ін. традиційні методи контролю (заліки та іспити в усній формі, письмові контрольні роботи) критикуються за невідповідність сучасним вимогам до педагогічних вимірювань і наголошується на необхідності впровадження в навчальний процес інноваційних методів контролю, насамперед тестування. При цьому тестовий метод контролю досить часто розглядається як «безальтернативний» [8].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У пере-важній більшості досліджень контроль розглядається лише як засіб виявлення та оцінювання знань, умінь і навичок тих, хто навчається. Виявлення та оцінювання ціннісних орієнтацій студентів в кращому разі ставиться як другорядна мета, а здебільшого така мета не ставиться взагалі. У дослідженнях, присвячених організації контролю навчальних досягнень, не враховуються особливості гуманітарних дисциплін.

Мета статті. Метою даної статті є аналіз особливостей дисциплін гуманітарного циклу з позицій аксіологічного підходу, переваг і недоліків застосування різних методів контролю як інструменту виявлення та оцінювання ціннісних орієнтацій студентів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз педагогічних досліджень (С.І. Архангельський, Ю.К. Бабанський, В.П. Беспалько, В.М. Бочарнікова, В.І. Лозова, О.П. Петращук, Л.М. Романишина, Н.Ф. Тализіна та ін.) свідчить, що до контролю в навчальному процесі вищої школи висуваються такі основні вимоги:

– забезпечувати об'єктивне, валідне і надійне оцінювання навчальних досягнень;

– сприяти досягненню цілей навчальної дисципліни, враховуючи її спе-цифіку;

– створювати умови для активної навчально-пізнавальної діяльності;

– сприяти розвитку і саморозвитку учнів як суб'єктів пізнавальної і предметної діяльності;

– буди нескладним з точки зору організації і застосування.

Основним недоліком заліків та іспитів в усній формі є їх надмірна суб'єктивність. Різний рівень професійної компетенції викладачів, їх індивідуально-особистісні відмінності, відмінності ситуативних умов перевірки, неоднозначність критеріїв оцінювання, вплив міжособистісних взаємин викладачів і учнів зумовлюють низьку надійність цього методу контролю. За реальної тривалості усного опитування не забезпечується валідність змісту (бо кілька запитань у білеті й 5 -10 додаткових не охоплюють увесь зміст дисципліни). Істотними недоліками цього методу контролю також є високий рівень психологічних стресів (особливо під час іспитів з високим статусом результатів), неможливість апеляцій, відновлення конфліктних моментів, велике навантаження на викладача, надмірні витрати часу [1; 5].

Письмові контрольні роботи істотно переважають усні методи контролю знань в сенсі об'єктивності. Порівняно легко забезпечується уніфікація умов вимірювання, зростає об'єктивність оцінювання, накопичення і збереження даних, полегшується їх обробка тощо. Але і цей метод контролю, на думку фахівців, також не відповідає критеріям надійності і валідності. Досить порівняти запитання усного і письмового екзаменів, щоб дійти висновку в їх внутрішній тотожності [5].

Разом з тим, сильною стороною як усної, так і письмової форми контролю є простота і доступність, невибагливість до умов проведення.

Як зазначалось вище, ознаками успішності у навчанні гуманітарних дисциплін є уміння міркувати, аналізувати, робити висновки, узагальнювати, застосовувати знання до різних ситуацій, наводити приклади, докази. Очевидно, що досягнення цієї мети можливо виявити лише за допомоги адекватних методів контролю, а саме спілкування викладача й студента в безпосередній (усний контроль) чи опосередкованій (письмовий контроль) формі.

Таким чином, незважаючи на очевидні недоліки усних і письмових методів контролю, при викладанні гуманітарних дисциплін від них (методів) відмовитись неможливо.

Найбільшою перевагою контролю навчальних досягнень з використанням тестів є здатність забезпечити об'єктивність, надійність, валідність і точність педагогічних вимірів. До сильних сторін цього методу також відносять незначні затрати часу на виміри у великих групах студентів, легкість забезпечення тривалого збереження вимірів результатів і автоматизації їх обробки, незначний рівень впливу суб'єктивних факторів під час вимірів [1; 5].

Об'єктивність і надійність перевірки за допомогою тестів досягається зокрема за рахунок обмеження кількості правильних відповідей (насамперед у тестових завданнях закритого типу). Але, на думку фахівців, матеріал гуманітарних дисциплін в силу його специфіки, має дуже обмежену придатність до формалізації [7]. Особливістю гуманітарного знання є саме його творча спрямованість, багатоваріантність не лише відповіді, але й рішення; воно не може бути конкретним, будуватися лише за принципом «так» або «ні». Тому тести у викладанні гуманітарних дисциплін можуть застосовуватися лише у окремих випадках, насамперед з метою перевірки знання матеріалу «аксіоматичного» характеру (термінології, методів, принципів, законів, теорій тощо).

Окрім того, як зарубіжні, так і вітчизняні фахівці приходять до висновку, що застосування «знеособлених» тестових методик призводить до зменшення особистісного значення навчання. Так, академік А.В. Хуторской відзначає: «Вважається, що це добре, якщо ми відокремимо функцію оцінки учнівських результатів від його безпосередніх вчителів та від нього самого. Однак у цьому випадку буде зменшуватись

суб'єктивність контролю, а відповідно, і особистісна значущість самого навчання» [10, с. 159].

Надмірне захоплення тестовими методами перевірки призводить до негативного впливу на навчальний процес. Про це свідчить досвід застосування цього методу в західних країнах, насамперед США. Незважаючи на значні фінансові та інтелектуальні інвестиції у розвиток тестування, практика застосування стандартизованих тестів зазнає в цій країні все більшої критики. Аналізуючи вплив стандартизованих тестів на навчальний процес, американські дослідники відзначають, що застосування тестів надає надмірну вагу механічному запам'ятовуванню і відтворенню навчального матеріалу без розуміння його сутності; перетворює учнів на пасивних осіб, яким потрібно лише розпізнавати правильні відповіді і рішення замість того, щоб самостійно їх віднаходити; примушує викладачів навчати тому матеріалу, знання якого буде тестуватися, замість навчати тому, що насправді важливо [11].

З середини 80-х років у педагогіці США було оголошено, за висловом С.Дж. Пейпа і М. Чошанова, «бій тестам» і ведуться інтенсивні пошуки нових альтернативних форм контролю навчальних досягнень [6]. Фахівці відзначають тенденцію заміни тестових процедур на педагогічне оцінювання, відхід від тих типів вимірювання, в основі яких лежить психометрія та теорія тестів і пошук таких методів, які дозволяють оцінити не тільки правильність одержаної відповіді, але й способи рішення, логіку міркувань, обґрунтованість думок і багато інших навчальних умінь, що неможливо оцінити за допомогою тестових завдань закритого типу.

Дослідження І.Є. Булах показує, що найкращі результати дає поєднання застосування комп'ютерних засобів із тестовою методикою педагогічних вимірювань. Комп'ютерне тестування успішності дає можливість реалізувати основні дидактичні принципи контролю знань: принцип індивідуального характеру перевірки і оцінки знань, принцип системності перевірки і оцінки знань, принцип тематичності, принцип диференційованої оцінки успішності навчання, принцип об'єктивності [3].

Використання комп'ютерних технологій дає змогу без суттєвих витрат часу здійснювати регулярний моніторинг успішності студентів і негайно реагувати на їх найменші проблеми, не відкладаючи коригування знань до наступної «роботи над помилками» після чергової контрольної або лабораторної роботи, коли прогалини в знаннях стануть значно серйознішими. Студенти вважають за краще мати справу з машиною, коли йде процес навчання: поки вони допускають помилки, виконують завдання недостатньо швидко і якісно. Але коли студенти добре підготовлені і постає питання про автоматизовану підсумкову перевірку, вони залишаються незадоволеними – їм важливо продемонструвати свої успіхи перед іншими. Тут ми маємо справу з суто психологічним явищем, що відображає соціальну природу людини. Під час підсумкової перевірки оцінка повинна виставлятися викладачем, хоча вона і може ґрунтуватися на даних автоматизованої перевірки [9].

Висновки і пропозиції. Таким чином, тестування, а особливо комп'ютерне тестування здатне забезпечити швидке, об'єктивне, валідне і на-дійне оцінювання знань студентів, насамперед на рівні відтворення знань. Ра-зом з тим, застосування перевірки з використанням тестів суперечить особистісно-орієнтованій, розвитковій спрямованості гуманітарних дисциплін, не сприяє досягненню навчальних цілей у повному обсязі, потребує значних витрат часу і зусиль на організацію і застосування. Тому тестування, на наш погляд, має бути не основою, а лише одним із методів контролю навчальних досягнень з гуманітарних дисциплін. Разом з тестами мають використовуватися інші форми і методи, зокрема усний і письмовий контроль.

Перспективним напрямом подальших розвідок є пошук таких методів контролю, що, забезпечуючи виявлення та оцінювання ціннісних орієнтацій студентів, сприяють активізації їх пізнавальної і творчої діяльності, інтелектуальному розвитку.

Список літератури:

1. Аванесов В.С. Методологические и теоретические основы тестового педагогического контроля : дисс. … д-ра пед. наук : 13.00.01. Санкт-Петербург, 1994. 339 с.
2. Бочарнікова В.М. Стимулююча функція контролю знань, умінь і навичок студентів вищої школи : дис. … канд. пед. наук : 13.00.01. Черкаси, 1999. 208 с.
3. Булах І.Є. Теорія і методика комп'ютерного тестування успішності навчання : дис. … д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 1995. 430 с.
4. Григорьева Н.А. Социокультурная идентификация личности в условиях современного гуманитарного образования. *Инновации и образование* : сб. материалов конф. Санкт-Петербург, 2003. С. 301–304.
5. Корсак К. Про якість інструментарію оцінювання: співбесіди, іспити, тести. *Директор школи. Україна.* 2001. № 5. С. 84–94.
6. Пейп С.Дж., Чошанов М. Учебные портфолио – новая форма контроля и оценки достижений учащихся. *Технологи развития критического мышления через чтение и письмо: дебаты. Портфолио.* 2002. Вып. 2. С. 81–87.
7. Рыбка Д.П. Проблемы использования инновационных образовательных технологий в области гуманитарного знания. *Адукацыйныя і выхаваўчыя асяроддзі і практыкі* / У.К. Слабін (ред). Віцебск, 2005. С.121–124.
8. Паращенко Л.І., Леонський В.Д., Леонська Г.І. Тестові технології у навчальному закладі. Київ : ТОВ "Майстерня книги", 2006. 217 с.
9. Ухань П.С. Контроль знань, вмінь і навичок учнів на уроках інформатики : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2001. 16 с.
10. Хуторской А.В. Методика личностно-ориентированного обучения. Москва : ВЛАДОС–ПРЕСС, 2005. 383 с.
11. Hart D. Authentic assessment. Melno Park, California, 1994. 120 p.

References:

1. Avanesov, V.S. (1994). *Metodologicheskie i teoreticheskie osnovy testovogo pedagogicheskogo kontrolja* [Methodological and theoretical principles of educational testing] (PhD Thesis). Sankt-Peterburg.
2. Bocharnikova, V.M. (1999). *Stymuliuiucha funktsiia kontroliu znan, umin i navychok studentiv vyshchoi shkoly* [The stimulating function of testing of the knowledge and skills of higher school students] (PhD Thesis). Cherkasy.
3. Bulakh, I.Y. (1995). *Teoriia i metodyka komp'yuternoho testuvannia uspishnosti navchannia* [Theory and methodology of computer testing of educational achievements] (PhD Thesis). Kyiv.
4. Grigoreva, N.A. (2003). Sotsiokul'turnaya identifikatsiya lichnosti v usloviyakh sovremennogo gumanitarnogo obrazovaniya [Sociocultural identity in the context of modern humanitarian education]. Proceedings of the *Innovacii i obrazovanie (Russia, Sankt-Peterburg, 2003).* SPb., pp. 301–304.
5. Korsak, K. (2001). Pro yakist instrumentariiu otsiniuvannia: spivbesidy, ispyty, testy [On the quality of assessment tools: interviews, exams, tests] *Dyrektor shkoly. Ukraina,* no. 5, pp. 84–89.
6. Pape, S.G., Choshanov, M. (2002). Uchebnye portfolio – novaya forma kontrolya i otsenki dostizheniy uchashchikhsya [Educational portfolios as a new form of monitoring and evaluation of student achievements]. *Tekhnologi razvitiya kriticheskogo myshleniya cherez chtenie i pis'mo: debaty. Portfolio,* vol. 2, pp. 81–87.
7. Rybka, D.P. (2005). Problemy ispol'zovaniya innovatsionnykh obrazovatel'nykh tekhnologiy v oblasti gumanitarnogo znaniya [Problems of using innovative educational technologies in the field of humanitarian knowledge]. *Adukatsyynyya i vykhavaўchyya asyaroddzi i praktyki* [Educational and educational environments and practices]. Vicebsk, pp. 121–124.
8. Parashchenko, L.I., Leonskyi, V.D., Leonska, H.I. (2006). *Testovi tekhnolohii u navchalnomu zakladi* [Testing technologies in an educational institution]. Kyiv: TOV "Maisternia knyhy". (in Ukrainian)
9. Ukhan, P.S. (2001). *Kontrol znan, vmin i navychok uchniv na urokakh informatyky* [Assessment of students' knowledge, skills and competences in computer science lessons]. (PhD Thesis). Kyiv.
10. Khutorskoy, A.V. (2005). *Metodika lichnostno–orientirovannogo obucheniya* [Methodology of personality-oriented teaching]. Moscow: VLADOS-PRESS. (in Russian)
11. Hart, D. (1994). *Authentic assessment*. Melno Park: California, 120 p.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-17
УДК 81.255.2-055.1/.2:34(094)

Капко М.М., Гайдук Р.В., Кушнірова Т.В.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ҐЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ПЕРЕКЛАДУ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Анотація. У статті розглянуто питання ролі ґендерного аспекту мови нормативно-правових актів у процесі їх перекладу. Проаналізовано своєрідні лексичні, стилістичні та граматичні якості нормативно-правових актів та основні складнощі їх сприйняття та перекладу. Визначено вплив ґендерно маркованих та ґендерно нейтральних аспектів на емоційно-експресивну забарвленість тексту. Визначено поняття ґендеру та його місце в лінгвістиці та перекладознавстві, досліджено зміст ґендерного аспекту в текстах нормативно-правових актів та їх перекладі, його вплив на якість перекладу та сприйняття тексту реципієнтом. Окреслено способи уникнення неадекватного відтворення ґендерного аспекту нормативно правових актів при перекладі та їх ефективність.

Ключові слова: ґендер, ґендерно маркована лексика, ґендерно нейтральна лексика, фемінність, маскулінність.

Kapko Mariia, Haiduk Roman, Kushnirova Tetiana
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

GENDER ASPECT IN TRANSLATING REGULATORY LEGAL ACTS

Summary. The article contains analysis of the gender aspect issue in the language of regulatory legal acts in their translation process. The author identifies the specific qualities of regulatory legal acts and the main problems of their translation, defines the meaning of gender and the position it occupies in translation studies and linguistics, and studies the content of gender aspect in translating texts of regulatory legal acts. The research work proves that the lexical content in regulatory texts language is a combination of terminological lexical units and a wide variety of neutral, commonly used language. Insignificant amount of lexical units in a typical regulatory legal text consists of specific words and word combinations, neutral language dominates the specific language largely. The research proves the important role that the wide stratum of neutral and commonly used language plays, as it is a characteristic feature for such type of texts. The use of gender-marked language in regulatory legal acts can lead to uncharacteristic amount of gender-specificity, emergence of certain gender-role associations which can have an emotional content. The research proves that when the level of gender-specificity in the language of the source material does not correspond with the gender-specificity in the translation, it can have a negative impact on the reader's interpretation of the text. Achieving gender neutrality in translation to Ukrainian can be done through using plural forms and neutral gender collective nouns, still this can interfere with correctness of translating the information content in the final text. The authors argue that in the process of translating legal texts, in particular laws and regulations, there may be difficulties associated with special terminology, which should be conveyed in a standard, clichéd and with the preservation of the official style. An important role is played by the layer of neutral, commonly used vocabulary that is characteristic of this type of text. The article proves how the absence of gender-neutral equivalents for English agent nouns in Ukrainian language can make complete translation of gender aspect, therefore adequate translation, impossible.

Keywords: gender, gender-marked words, gender-neutral words, femininity, masculinity.

Постановка проблеми. Ґендер як соціокультурний концепт наразі є предметом дослідження представників усіх галузей гуманітарних наук. У зв'язку з цим розповсюдження набуває ґендерна лінгвістика, яка досліджує стилістичні питання ґендеру в мові та тісно пов'язану з ними граматичну конструкцію роду, її прояви та вплив на сприйняття тексту читачем. Дослідження ґендерного аспекту перекладу у сучасному перекладознавстві фокусуються на таких текстах, що мають найбільший вплив на громадськість, оскільки ґендерні питання в першу чергу пов'язані з соціокультурним аспектом діяльності людини. Нормативно-правові акти мають потужний вплив на суспільство і регулюють його діяльність. Коректний та адекватний переклад такого типу текстів є запорукою їх повного розуміння та потребує ретельного дослідження їх ґендерного аспекту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мова права, шляхи впливу нормативно-правових актів на реципієнта з точки зору їх мовного аспекту, досліджувалися у багатьох наукових працях. Внесок у вивчення цього питання зробити такі правознавці як А. Піголкін, П. Рабінович, С. Алексеєв, В. Баранов, А. Черданцев, мовознавці В. Ісаков, С. Кравченко, І. Борисенко, О. Зарума-Панських, перекладознавці В. Алімов, М. Гамзатов, І. Сидоренко та інші.

У сучасному науковому дискурсі, стать, яку раніше розглядали як таку, що визначається виключно біологічними факторами, почали інтерпретувати як явище, що має соціокультурне забарвлення. Так виокремили соціокультурне вираження статі, тобто ґендер. Сам термін «ґендер» та його визначення як соціального та культурного аспекту з'явилися у науковому дискурсі ще у середині XX століття, але аналіз ґендерних аспектів мови розпочався у 1970-х роках з праць науковців Р. Лакоффа, Д. Таннена, Д.Камерона та ін. Далі цією проблемою традиційно займалися західні та вітчизняні дослідники (Ж. Лакан, П. Мартинюк, О. Горошко та ін.). У сучасному перекладознавстві набувають поширення дослідження ролі ґендеру в перекладі. Завдяки працям В. Коптілової, В. Радчука, О. Чередниченка

© Капко М.М., Гайдук Р.В., Кушнірова Т.В., 2020

та ін., що розкривають питання соціокультурного аспекту перекладу, можливими стали вітчизняні дослідження ґендерного аспекту перекладу текстів художніх, публіцистичних та офіційно-ділових (А. Галас, О. Комов, Ю. Бойко, А. Рогатюк та ін.). Утім, питання ґендерного аналізу перекладу таких документів як нормативно-правові акти залишається, практично, не розкритим у сучасному українському перекладознавстві, чим і викликана актуальність нашого дослідження.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча ґендерні питання набувають популярності та розповсюдження у сучасному науковому світі та у сфері лінгвістики, існує небагато досліджень ґендеру в контексті перекладу. Більшість таких робіт націлена або на вирішення питань ґендерного аспекту перекладу художніх текстів та подолання перешкод, які постають перед перекладачем під час відтворення такого тексту оригіналу зі збереженням його граматичної та стилістичної ґендерної специфіки або на вплив ґендеру перекладача на процес та результат перекладу. Таким чином, ґендерні властивості текстів правового спрямування та, власне, своєрідність їх перекладу з огляду на такі властивості, не є достатньо вивченою. Тому **метою нашого дослідження** є окреслення стилістичних та граматичних проявів ґендеру у текстах нормативно-правових актів та визначення ролі ґендерного аспекту у досягненні адекватного та точного перекладу таких текстів.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правові акти, такі як конституція певної країни або законодавчі кодекси, регулюють діяльність практично кожного громадянина, що доводить потужність впливу таких документів на людей та підвищує рівень відповідальності перекладача, який працює з ними.

Поняття мови права є комплексним. До нього входить: мова юридичної літератури, освіти та науки; мова текстів правового характеру, тобто законів, нормативно-правових актів, правових та інтерпретаційних актів. Існує ряд особливостей мови права, які визначають складний та специфічний характер перекладу юридичних та правових документів [2, с. 8].

Лексика текстів мови права – це поєднання термінологічних і спеціальних лексичних одиниць та шару нейтральної, загальновживаної лексики. Незначна кількість лексичних одиниць типового правового тексту є термінами, спеціальними словами чи словосполученнями, оскільки нейтральна лексика у такому типі текстів є домінантною. Це сприяє повному розумінню інформації, поданої у правовому тексті, незалежно від наявності чи відсутності у реципієнтів спеціальної підготовки будь-якого рівня чи загальної ознайомленості із професійною юридичною та правовою лексикою. З цієї ж причини лексика термінологічна та спеціальна вживається у прямому значенні, що сприяє точності, однозначності та офіційності тексту.

Офіційність не є єдиною стилістичною ознакою текстів юридичного спрямування. Таким текстам властивий консерватизм, нейтральність, ясність, лаконічність, клішованість та шаблонність. Не властиві стилістиці правових документів, у свою чергу, естетичність, надмірна експресивність та емоційне забарвлення тверджень.

При перекладі варто звернути увагу на збереження експресивної нейтральності тексту нормативно-правового акту, оскільки такий документ направлений на регулювання стосунків у суспільстві, впливу влади на поведінку пересічного громадянина. Нормативно-правові акти мають впливати на свідомість людей та мають усвідомлюватися без почуттів та емоцій. Досягнення емоційної та експресивної нейтральності пов'язано з уникнанням вживання слів у переносному значенні, синонімів, порівнянь тощо, аби забезпечити неупереджений характер викладу інформації. Це стосується не тільки лексики, але і загальної стилістики тексту. Для нормативно-правових актів не характерною є урочистість, піднесеність або розмовність тону.

Безособовість у текстах нормативно-правових актів є ще одним елементом досягнення їхньої точності та експресивної нейтральності, що забезпечує характер звернення до широких кіл громадськості. Безособовість досягається використанням пасивних форм дієслів і лексичних одиниць з особово-невизначеним значенням. Оскільки нейтральність та безособовість нормативно-правових актів пов'язана з відмовою від будь-якої небажаної емоційно-експресивної забарвленості тексту, тому великого значення набуває саме ґендерний аспект. Проте, перш ніж звертатися до проблеми ґендерної забарвленості текстів нормативно-правових актів, необхідно визначити, що таке «ґендер» та яке значення він має у лінгвістиці.

«Ґендер» (gender) – це відносно нове поняття, яке прийшло до нас із англійської мови та означає соціокультурний вияв статі як продукту культурних традицій та суспільних відносин. Воно знаходить своє відображення у соціальній та індивідуальній свідомості як визначений асоціативний зв'язок, що існує для підтримки соціального порядку, повноцінної комунікації та ґрунтується на відмінностях між чоловіками та жінками [1, с. 5]. Це поняття складне, комплексне, його визначення змінюється залежно від контексту його використання у тому чи іншому науковому дискурсі. З психологічної, культурної та соціологічної точки зору поняття ґендеру існує для розрізнення біологічної та соціальної статі. Під соціальною статтю розуміють ролі, норми, стереотипи, відмінності та споріднені риси, що визначають у суспільстві жінок та чоловіків. Власне ґендерно маркована лексика, тобто лексика, що містить певний «ґендерний компонент», реалізує в мові статево-рольові, соціальні ґендерні стосунки, статус чоловіка та жінки, фемінність та маскулінність, що знаходять вияв у лексичних одиницях граматичної форми жіночого або чоловічого роду [1, с. 8].

Ґендерні компоненти у мові можуть водночас мати граматичний вияв та вагоме соціокультурне значення. Наприклад, в англійській мові, це особові займенники *he, she, it* та їх використання у відношенні до іменників-назв осіб чоловічої або жіночої статі, як наприклад: *son – he, mother – she, sun – it*; ґендерно специфічні морфеми, як-от: суфікси *-ette, -ess, -ine* для позначення фемінності: *bachelorette, hostess, heroine.* Асоціативна специфіка таких рис, наприклад, фемінності в англійській мові, полягає у тому, що чоловічий

рід є більш поширеним, а форми жіночого роду формуються шляхом додавання морфем до форм чоловічого роду (*god (чол.р.) – goddess (жін.рід), waiter (чол.р.) – waitress (жін.р.)*). Такий підхід несе у собі певне негативне забарвлення, приниження ролі жінки у «чоловічому світі». Таким чином, спостерігаємо експресивно-емоційний вплив, який може мати, здавалося б, нейтральна лексика, що, враховуючи відмінності у ґендерній експресивності англійської та української мов, має неабиякий вплив на коректність перекладу текстів. Особливо таких текстів, що мають правову основу.

В англійській мові існують і морфеми-маркери чоловічого роду, наприклад, суфікси *-er, -or,* які містяться у словах, що не тільки є частиною шару нейтральної, загальновживаної лексики, тобто такої лексики, яка складає більшу частину лексики нормативно-правових актів, і використовуються для позначення осіб як чоловічої так і жіночої статі. Це можна простежити при порівнянні англомовного перекладу та україномовного оригіналу тексту Сімейного кодексу України. Спершу, розглянемо перекладений варіант: «*A marriage between the* ***adopter*** *and the child* ***he/she*** *adopted may be registered only if the adoption has been terminated»* [4]. З контексту випливає, що слово «adopter» може стосуватися як мачухи, так і вітчима, втім використаний перекладачем еквівалент має маскулінний ґендерний маркер *-er* – маркер чоловічого роду.

Для української мови використання ґендерно маркованих морфем є більш характерним, ніж для англійської мови. Це, наприклад, такі маскулінні суфікси, як *-ак, -ир,-ар, іст, -ій, -ач, -ун, -тель* тощо. Розглянемо оригінал поданого вище фрагменту тексту: «*Шлюб між* ***усиновлювачем*** *та усиновленою* ***ним*** *дитиною може бути зареєстровано лише в разі скасування усиновлення»* [3] . Слово "усиновлювач" має ґендерно маркований суфікс *-ач*, що надає мові як оригіналу та і перекладу цього нормативно-правового акту ґендерної забарвленості навіть в рамках його нейтральної лексики.

Варто також звернути увагу на використання ґендерно маркованих та ґендерно нейтральних займенників. В українській мові на сьогодні не існує уніфікованих, загальновживаних ґендерно нейтральних займенників. Для досягнення ґендерної нейтральності можна використовувати форму «*він/вона» (він або вона);* в англійській мові для цього використовують займенник «they», або форму «he/she» (he or she). Приклад перекладу україномовного законодавчого акту є менш ґендерно специфічним, ніж його оригінал, оскільки в оригіналі до ґендерно маркованого слова, що має представляти як особу чоловічої так і жіночої статі, прив'язано маскулінний ґендерно маркований займенник "ним": «*Якщо мати, батько дитини є неповнолітніми, баба, дід дитини з боку* ***того*** *з батьків, хто є* ***неповнолітнім****, зобов'язані надавати* ***йому*** *допомогу у здійсненні* ***ним*** *батьківських прав та виконанні батьківських обов'язків»* [3]. – *«Whenever the mother, the father of a child has not attained the full age, the grandmother, the grandfather of the child's parent who is* ***under the full age*** *shall have the duty to assist* ***him/her*** *in exercising* ***his/her*** *parental rights and fulfilling his/her parental responsibilities»* [4]. Займенники «йому» та «ним» стосуються батька або матері, тобто осіб чоловічої та жіночої статі. Проте, використана маскулінна форма робить текст ґендерно забарвленим. Використання ґендерно нейтральних займенників необхідне для досягнення оптимальної для нормативно-правових актів мінімальної емоційно-експресивної забарвленості тексту, оскільки неможливо підійти до вирішення питання ґендерної нейтральності лише через використання іменників-назв осіб, що не мають соціокультурної ґендерної забарвленості, бо такі іменники в українській мові завжди належатимуть до певної граматичної категорії роду. Такі слова як «особа», «дитина» можуть заміщуватися займенниками та прикметниками жіночого роду, а слова «учасник», «опікун» – чоловічого роду.

Різниця у загальній лексиці та використанні граматичної категорії жіночого, чоловічого та середнього роду утворює своєрідну «дистанцію» між українською та англійською мовами. Маскулінно ґендерно маркований прикметник «неповнолітній» стосується у контексті фрагменту тексту одного з батьків. В українській мові не існує ґендерно нейтрального слова або словосполучення для позначення цього поняття, як не існує ґендерно нейтральних займенників. У цьому випадку уникнення ґендерного забарвлення тексту є неможливим, оскільки в українській мові немає відповідного еквівалента.

Досягнення мінімальної ґендерної забарвленості тексту пов'язане зі збереженням ґендерної нейтральності при перекладі. В англійські мові для досягнення цієї мети використовують ґендерно нейтральні визначення осіб, наприклад, "parent" замість "mother" або "father", "person" замість "woman" або "man", "child" замість "daughter" або "son" та "sibling" замість "brother" або "sister". З чотирьох наведених ґендерно нейтральних назв-осіб в українській мові еквівалент можна знайти двом, слова "parent" та "sibling" не мають ґендерно нейтральних еквівалентів, такі лексеми як "особа" та "дитина", вважаються ґендерно нейтральними, проте належать до жіночого роду.

Досягнення ґендерної нейтральності при перекладі можливе при використанні збірних іменників середнього роду та форм множини (якщо це не завадить точності відтворення інформації): «*Сімейний кодекс України визначає засади шлюбу, особисті немайнові та майнові права і обов'язки* ***подружжя****...»* [3] – *«The Family Code of Ukraine sets forth principles of marriage, personal non-property and property rights and responsibilities of* ***spouses****...»* [4]. Слово «spouse» в англійській мові є ґендерно нейтральною назвою для чоловіка або дружини, одного із подружжя. Іншими прикладом такого перекладу можна назвати переклад слова «parents» як «батьки». Проте, у цьому випадку ґендерна забарвленість збільшується, оскільки це слово походить від "батько" – один із батьків чоловічої статі.

Висновки з проведеного дослідження і перспективи. При перекладі правових текстів можуть виникати складнощі, пов'язані із спеціальною термінологією, яка має передаватися клішовано. Утім, важливу роль відіграє шар нейтральної, загальновживаної лексики. При перекладі такої лексики найважливішим

завданням перекладача є відтворення експресивно-емоційної нейтральності мови оригіналу. Використання ґендерно маркованої лексики у текстах нормативно-правових актів може призвести до ґендерної забарвленості, до утворення певних статево-рольових асоціативних зв'язків, які мають емоційне забарвлення. Якщо рівень ґендерної забарвленості тексту оригіналу не відповідатиме рівню перекладу, це може вплинути на неправильну рецепцію тексту.

Список літератури:

1. Андрійченко Ю. Гендерна маркованість одиниць мови. *Проблеми семантики, прагматики та комунікативної лінгвістики*. 2011. Вип. 10. С. 3–9.
2. Балтаджи П.М. Юридична мова правозастосовних актів. Київ, 2008. 20 с.
3. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14
4. Legistalion: The Family Code of Ukraine from 01/10/02 № 2947. URL: http://www.familylaw.com.ua/index.php

References:

1. Andriichenko Y. (2011). Genderna markovanist odynyts movy [Gender's markers in units of language]. *Problems of semantics, pragmatics and communicative linguistics*, vol. 10, pp. 3–9.
2. Baltadzhy P.M. (2008). *Yurydychna mova pravozastosovnych aktiv* [Legal language of legal acts] (PhD Thesis), Kyiv: Institute of State and Law. V.M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine.
3. Simeinyi kodeks Ukrainy [Family Code of Ukraine] 01/10/02 № 2947. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14
4. Legistalion: The Family Code of Ukraine from 01/10/02 № 2947. Available at: http://www.familylaw.com.ua/index.php

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-18
УДК 811.111'276.6:61

Колос Ю.З.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ АНГЛОМОВНИХ ІНСТРУКЦІЙ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. У статті проаналізовано особливості перекладу термінів англомовних інструкцій, розрахованих як на широкого читача, так і на вузьке коло фахівців. Розглянуто поняття інструкції, її комунікативне завдання. З'ясовано, що жанр інструкції знаходиться на периферії офіційно-ділового стилю й містить риси наукового, публіцистичного розмовного і рекламного дискурсів. Розглянуто підходи до класифікації інструкцій, вимоги до текстів інструкцій, закріплені в діючих стандартах України, що стосуються термінології. У результаті проведеного кількісного аналізу віднайдених методом суцільної вибірки термінів встановлено, що тексти обох інструкцій однаково насичені термінологією, проте, термінологія в медичному тексті більш розмаїта. Розглянуто будову термінів, способи їхнього перекладу та використані лексичні трансформації.

Ключові слова: термін, інструкція, жанр, переклад, лексична трансформація.

Kolos Yuliia
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

PECULIARITIES OF TRANSLATION OF THE ENGLISH MANUALS TERMS INTO UKRAINIAN

Summary. The article deals with the peculiarities of translation of terms found in English instructions, intended for both road readers and narrow circle of specialists. The concept of instruction and its communicative task were defined. It has been found out that the instruction genre is located on the periphery of the official business style and contains features of scientific, publicistic, conversational and advertising discourses. Approaches to classification of instructions and the requirements to their texts, fixed in the current standards of Ukraine and concerning terminology, are considered. As a result of the quantitative analysis of the terms, which were found by the continuous sampling method, it was found that the texts of both instructions are equally saturated with terminology, however, the terminology in the medical text is more diverse. The structure of terms, ways of their translation and lexical transformations were studied. Analyzing the terms found in the text of the medical instruction, it turned out that: general scientific and technical terms constitute 16% of all the found terms, highly specialized terms – 20%, and industry terms – 64%. In the last group of terms, the terms from the following fields were met: medicine (86%), biology (5%), jurisprudence (3%), physics (3%), pharmacy (2%), and chemistry (1%). According to the structure, the terms in the texts of the studied instructions were divided into simple, complex terms and phrases. The last group of terms is the most difficult to translate. Frequent were phrases formed by models N1 + N2 and (N + Part.II) + N. The most frequent ways of translating lexical units in the investigated texts were: vocabulary, choice of the translation variant of ambiguous word, transcoding, calculating, contextual replacement, antonymic and descriptive translation. The share of descriptive translation was much lower than other means of translation, which testifies to the sufficient number of lexical and grammatical equivalents in the Ukrainian language. Among the lexical transformations used in the translation, examples of the following were found: word deletion, word addition, word generalization, word specification.

Keywords: term, instruction, genre, translation, lexical transformation.

Постановка проблеми. Постійний розвиток науки та техніки зумовлює появу нової продукції в усіх галузях людської діяльності. Процеси глобалізації та пожвавлення міжнародного обміну товарами й послугами викликає необхідність перекладу різноманітної супровідної документації до таких продуктів. Не дивлячись на те, що жанр інструкції виник давно і його було стандартизовано рядом нормативних документів, він постійно розвивається, про що свідчать роботи сучасних лінгвістів. Із перекладом інструкцій пов'язано чимало проблемних питань, що зумовлені їхніми лексико-стилістичними та граматичними особливостями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформацію про особливості жанру інструкції та їхнього перекладу знаходимо у працях І.С. Алєксєєвої, Ф.С. Бацевича, А.В. Боцмана, Є.В. Шапкіної, С.А. Канащука, В.І. Карабана, Н.А. Карабань, Т.А. Пастернак, Т.В. Радзієвської, Л.В. Рехтіна та ін. Питанням термінології й перекладу термінів присвятили свої роботи В.І. Карабан, Т.Р. Кияк, А.Я. Коваленко, С.В. Овсейчик та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Інструктивні тексти бувають різних видів. В інструктивному тексті кваліфікація адресата напряму залежить від особливостей і складності продукту: користувачем може бути спеціалісти (працівники, інженери, що будуть його використовувати чи обслуговувати) або неспеціалісти – широке коло споживачів. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених дослідженню термінології та її перекладу, особливості перекладу англомовної термінології в інструктивних текстах українською досліджено недостатньо.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є проаналізувати англомовні інструк-

© Колос Ю.З., 2020

ції, призначені для вузьких фахівців і розраховані на широке коло користувачів, та з'ясувати їхні відмінності в аспекті вживання термінів і особливості вибору їхніх українських відповідників, зокрема, застосовані лексичні трансформації та способи перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Жанр інструкції виокремився давно, має свою спеціалізацію та перегукується з іншими мовленнєвими жанрами. Загалом інструкцію можна охарактеризувати як офіційно-діловий документ технічного змісту [6]. Інструктивний дискурс є результатом усної й письмової комунікативної взаємодії учасників, направленої на ознайомлення з правилами будови та безпечної експлуатації агрегатів та пристроїв. Особливий зв'язок комунікантів – відправника повідомлення й адресата – формується на основі різниці наявних у них обсягів знань про певний предмет.

Жанр інструкції знаходиться на периферії офіційно-ділового стилю й містить риси *наукового* (науково-технічна інформація про пристрій), *публіцистичного* (функція впливу на масового адресата), а в сучасних посібниках користувача – *розмовного* (інтимізація спілкування, подання інформації у формі дружніх порад) і *рекламного* (презентація фірми-виробника, інформація про переваги товару, запрошення до подальшого співробітництва) дискурсів [6, с. 98].

У стандарті ДСТУ 3017:2015 інструкцію віднесено до офіційних видань. *Інструкція* – нормативно-інструктивне видання, що містить настанови, які ґрунтовно визначають правила правового регулювання в будь-якій сфері діяльності, порядок виконання певного виду робіт або правила користування виробами, послугами тощо [3, с. 11]. І.С. Алексеєва виділяє такі види інструкцій: інструкції користувача до товарів (побутових приладів, продуктів харчування, транспортних засобів тощо), анотація до медикаментів, відомча інструкція (правила заповнення документів, поведінки клієнтів: митна декларація, пожежна інструкція і ін.), посадова інструкція (правила поведінки працівника на певній посаді) [1, с. 117]. Сучасні тексти віддаляються від науково-методичного стилю традиційних інструкцій і наближаються до науково-популярного стилю. Комунікативна характеристика інструктивних текстів на сучасному етапі розвитку свідчить про включення рис особистісно-орієнтованої комунікації в статусно-орієнтовану комунікацію інституціонального за своєю природою дискурсу інструкцій [4].

Оскільки реципієнтом деяких інструкцій часто є непідготовлені дорослі читачі, які не мають спеціальної професійної підготовки, у них не має бути вузькоспеціальних термінів, мова має бути зрозумілою будь-якому читачеві. Прикладами інструкцій, які розраховані, перш за все, на професіоналів зі спеціальною підготовкою, є інструкції до лікарських засобів та спеціалізованого обладнання.

У структурі інструкцій превалює когнітивна інформація. Вона містить відомості про роботу приладів, дію ліків, діяльність організації тощо. Тут зустрічаються терміни з різних галузей знань (технічні, медичні, економічні), спеціальна лексика з різних сфер діяльності. У результаті популяризації науки й призначення інструкцій для все більш широкого кола користувачів частка загальновживаної лексики у них зростає, а наукової знижується.

У міжнародному стандарті ГОСТ 2.105-95, який діє в Україні, описано загальні вимоги до текстів конструкторської документації. Зокрема, вони такі: у документі слід застосовувати науково-технічні терміни, їхні позначення й визначення, установлені відповідними стандартами, а за відсутності – загальноприйняті в науково-технічній літературі; у тексті документа не дозволяється: застосовувати звороти розмовної мови, техніцизми, професіоналізми; використовувати для одного й того ж поняття різні науково-технічні терміни (синоніми), а також іноземні слова й терміни за наявності рівнозначних слів і термінів у мові перекладу; застосовувати довільні словотвори [2].

За адресатом інструкції можна поділити на два класи: 1) розраховані на широке коло користувачів та 2) розраховані на вузьке коло фахівців. Було проаналізовано тексти двох англомовних інструкцій: медичної інструкції з використання резорбуючої колагенової мембрани для стоматологічної хірургії та інструкції з експлуатації кондиціонера повітря, а також їхні переклади українською. Методом суцільної вибірки у текстах обох інструкцій було знайдено терміни (124 та 387 відповідно). Кількісний аналіз знайдених термінів показав наступне: тексти обох інструкцій однаково насичені термінологією. І в першому, і в другому тексті частка вживань термінів у загальному тексті (з повторами) становить близько 30 % (32,15 та 34,76 % відповідно). Проте, медичний текст містить більшу кількість термінів без повторів, термінологія в ньому більш розмаїта, тоді як у тексті інструкції до побутового приладу загалом термінів менше, вживається більше повторів раніше введених слів.

Усі терміни можна поділити на три великі групи: загальнонаукові та загальнотехнічні, галузеві та вузькоспеціальні [7]. Визначення виду терміну допомагає знайти його правильний еквівалент та не припуститися помилки, що може виникнути внаслідок омонімії термінів. Зокрема, проаналізувавши терміни, знайдені в тексті медичної інструкції, виявилось, що їхній розподіл за вказаними вище типами наступний. До **вузькоспеціальних термінів** ми віднесли лексеми, що функціонують лише у вузькій галузі стоматологічної хірургії та імплантології: *resorbable collagen membrane – резорбуюча колагенова мембрана, guided bone regeneration – направлена регенерація кісток, extraction socket – постекстракційна зубна лунка, alveolar ridge reconstruction – відновлення альвеолярного гребеня тощо.* Серед **галузевих термінів** зустрічалися лексеми з таких галузей: медицина: *sterile – стерильний, non-pyrogenic – апірогенний* тощо; біологія: *collagen membrane matrix – колагеновий матрикс мембрани;* фармація: *chlorhexidine gluconate – глюконат хлоргексидину, Peridex –Peridex*; фізика: *gamma irradiation – гамма-опромінювання, humidity – вологість*; хімія: *saline solution – сольовий розчин*; юриспруденція: *federal (USA) law – федеральний закон (США), order – припис.* Терміни з юридич-

ної галузі зустрічаються загалом у заключній частині інструкцій, де йдеться про гарантію та відповідальність сторін. До **загальнонаукових та загальнотехнічних термінів,** що зустрічалися в тексті інструкції, відносяться такі слова: *instrument – інструменти, ceramic material – керамічний матеріал, defect – дефект, loading – навантаження.*

За будовою у текстах досліджуваних інструкцій зустрічалися: прості терміни: *installer – сертифікований фахівець з монтажу, warranty – гарантія, label – шильдик;* складні терміни: *non-pyrogenic – апірогенний, bioresorbable – біорозкладний, cystectomy – цистектомія, anticoagulant – ангтикоагулянт;* терміни-словосполучення: *operation indication lamp – світлові індикатори функцій, indoor unit – внутрішній блок, extension cord – подовжувач, electrical safety – електробезпека* тощо. Остання група термінів є найскладнішою для перекладу. Частотними є словосполучення, утворені за моделлю **N1+N2** (іменник та іменник). Ці терміни були перекладені одним із наступних способів (за В.І. Карабанном [5, с. 387]): 1) складним терміном, де український відповідник N2 виступає у формі родового відмінку постпозитивним означенням до відповідника N1. Таким чином було перекладено терміни *auto restart function – функція автоматичного перезапуску, sleep mode – режим сну, dehumidification operation – режим дегідратації,* тощо; 2) складним терміном, де відповідником N1 виступає прикметник. У нашому випадку це такі терміни: *power plug – мережна вилка, extraction socket – постекстракційна зубна лунка, heat pump – тепловий насос* тощо; 3) складним терміном, де український відповідник іменника N1 є прикладкою: gamma irradiation – *гамма-випромінювання, split type – сплім-система*; 4) складним терміном, де N1 трансформується в прийменниково-іменникове словосполучення: *intraoral tissue – тканина в ротовій порожнині, temperature limitation – обмеження за температурою.*

Було виявлено **багаточленні атрибутивні словосполучення**, наприклад: *collagen membrane matrix, alveolar ridge reconstruction, precision refrigeration system.* У словосполученні *precision refrigeration system* головним компонентом буде словосполучення *refrigeration system – система охолодження.* Залишається тільки додати означувальний компонент *precision – прецизійний.* Отримаємо: *прецизійна охолоджувальна система.* Аналогічно перекладемо решту словосполучень: *collagen membrane matrix – колагеновий матрикс мембрани, alveolar ridge reconstruction – відновлення альвеолярного гребеня.*

Терміни моделі **(N+Part.I)+N**, у нашому випадку: *energy-saving mode, temperature setting button, time setting button, room temperature checking button.* Другий компонент було перекладень іменником, а перший компонент – одним із наступних способів: 1) складним прикметником, наприклад: *energy-saving mode – енергозберігаючий режим;* 2) родовим відмінком іменника, наприклад: *temperature setting button – кнопка встановлення температури, time setting button – кнопка встановлення таймера, room temperature checking button – кнопка індикації температури в приміщенні.* Терміни моделі **(N+Part.II)+N**, у нашому випадку: *cotton-tipped applicator.* Другий компонент було перекладено іменником, а перший компонент – означувальним прийменниково-іменниковим словосполученням: *cotton-tipped – із ватним наконечником.* Увесь термін було перекладено: *аплікатор із ватним наконечником.*

Прикладами **одноеквівалентних** термінів, віднайдених нами у текстах інструкцій є: *gamma irradiation – гамма-опромінювання, bioresorbable – біорозкладний, implant – імплантат, extension cord – подовжувач.*

Проте більшість термінів мають більше одного словникового відповідника, для вибору правильного **варіативного відповідника** потрібно врахувати контекст та галузь, то якої повинен належати термін. Наприклад:

…– clinically significant renal, hepatic, cardiac, endocrine, hematologic, autoimmune or systemic disease, which in the physician's judgment, will prevent safe implantation or likely ***healing****.* Термін *heal* у медицині має два значення: *лікувати* та *гоїти.* Оскільки в інструкції описується використання виробу (колагенової мембрани) при стоматологічних операціях та імплантації, то кращим варіантом із наявних буде слово *загоювання* (рани після операції).

У досліджуваних текстах виявлено такі приклади **транскодування**: *defect – дефект* (транслітерування), *matrix – матрикс* (змішане транскодування), *sterile – стерильний, cystectomy – цистектомія* (адаптивне транскодування).

За допомогою **калькування** було перекладено терміни: *self-diagnosis – самодіагностика, resorbable collagen membrane – резорбуюча колагенова мембрана, demineralized bone matrix – демінералізований кістковий матрикс.*

Деякі терміни, для яких не було прямих відповідників, були перекладені **описово**, наприклад: *retained teeth – молочні зуби, які вчасно не випали*; *coronal scaling – видалення зубного каменю з коронкової частини зуба; subgingival scaling – зняття каменю під яснами.*

Контекстуальну заміну було застосовано до термінів: *owner's manual – інструкція з експлуатації.* **Антонімічний переклад** спостерігаємо у наступному прикладі: *LCD* ***LUMINOSITY*** *BUTTON(OPTIONAL).* Переклад: *КНОПКА* ***ВІДКЛЮЧЕННЯ*** *ДИСПЛЕЮ (ОПЦІЯ).*

Серед лексичних трансформацій, застосованих при перекладі, було помічено: **вилучення слова**: *dehiscence defect – дегісценція, replacement work – заміна;* **додавання слова**: *autologous bone – аутогенна кісткова тканина;* **генералізацію значення слова**: *authorized service technician – кваліфікований технічний персонал*; **конкретизацію значення слова**: *authorized personnel – кваліфікований фахівець.*

Висновки з проведеного дослідження. У результаті аналізу було з'ясовано, що тексти медичних інструкцій важчі для сприймання, оскільки містять більш розмаїту термінологію. За будовою у текстах досліджуваних інструкцій зустрічалися прості, складні терміни та терміни-словосполучення. Частка описового перекладу термінів була значно нижчою за інші способи перекладу, що свідчить про достатню кількість лексико-граматичних відповідників української мови.

Список літератури:

1. Алексеева И.С. Профессиональное обучение переводчика. Учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей. Санкт-Петербург, 2000. 192 с.
2. ГОСТ 2.105-95. Единая система конструкторской документации. Общие требования к текстовым документам, 1996. 28 с.
3. ДСТУ 3017:2015. Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. Київ, 2016. 38 с.
4. Канащук С.А. Инструктивный дискурс IT корпораций: социолингвистический аспект : автореферат дис. ... кандидата филологических наук : 10.02.01. Томск, 2012. 23 с.
5. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця, 2004. 576 с.
6. Карабань Н.А. Речевой жанр инструкции. *Известия Волгоградского государственного технического университета.* 2008. Т. 7. № 5. С. 96–98.
7. Коваленко А.Я. Науково-технічний переклад. 2-е вид., виправл. Тернопіль, 2004. 284 с.

References:

1. Alekseeva I.S. (2000). Professional'noe obuchenie perevodchika [Translator's Proffessional training]. St. Petersburg: Institut inostrannykh yazykov, 192 p.
2. GOST 2.105-95. Edinaya sistema konstruktorskoy dokumentatsii. Obshchie trebovaniya k tekstovym dokumentam [Unified system for design documentation. General requirements for textual documents], 1996. 28 p.
3. DSTU 3017:2015. Informatsiya ta dokumentatsiya. Vydannya. Osnovni vydy. Terminy ta vyznachennya ponyat' [Information and documentation. Documents. The main types. Terms and definitions]. Kyiv, 2016. 38 p.
4. Kanashchuk S.A. (2012). Instruktivnyy diskurs IT korporatsiy: sotsiolingvisticheskiy aspect [Instructive Discourse of IT Corporations: Sociolinguistic Aspect] (PhD Thesis). Tomsk: Nats. issled. Tom. gos. un-t, 23 p.
5. Karaban, V.I. (2004). Pereklad anhliys'koyi naukovoyi i tekhnichnoyi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy [English technical and scientific literature translation]. Vinnytsya: Nova knyha, 576 p.
6. Karaban' N.A. (2008). Rechevoy zhanr instruktsii [Speech genre of instruction]. *Izvestiya Volgogradskogo gosudarstvennogo tekhnicheskogo universiteta*, vol. 7(5), pp. 96–98.
7. Kovalenko A.Ya. (2004). Naukovo-tekhnichnyy pereklad [Scientific and technical translation]. Ternopil': Vydavnytstvo Karpyuka, 284 p.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-19
УДК 378.018.43:811.111

Крутін О.З., Андріянова Г.І.,
Скора Н.А., Кудлай О.І.
Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ДИСТАНЦІЙНОГО ТЕСТУВАННЯ РІВНЯ ВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Анотація. Стаття присвячена проблемі впровадження системи Moodle у процес самостійного вивчення студентами іноземної мови. Аналізуються останні дослідження новітніх методів навчання іншомовної комунікативної компетенції у різних видах мовленнєвої діяльності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Розглядаються особливості платформи дистанційного навчання Moodle, досліджуються й описуються її інтерактивні елементи. Автори представляють розробку елемента дистанційного курсу навчання англійської мови та тестування рівня володіння мовою в Національному аерокосмічному університеті імені М. Є. Жуковського «ХАІ». Досліджуються особливості реалізації інструментарію дистанційного тестування рівня володіння англійською мовою. Описуються способи тестування, які досить швидко і якісно дозволяють оцінити рівень засвоєння отриманої інформації, а також допомагають виявити питання, які потребують додаткового розгляду та повторного вивчення інформації.

Ключові слова: дистанційне навчання, іноземні мови, система Moodle, тестування, самостійне навчання.

Krutin Olexandr, Andriyanova Galina,
Skora Natalia, Kudlai Olha
M.Ye. Zhukovsky National Aerospace University
"Kharkiv Aviation Institute"

EXPERIENCE OF IMPLEMENTATION OF DISTANCE LEARNING FOR THE ORGANIZATION OF STUDENTS' INDIVIDUAL WORK AND THE PECULIARITIES OF DISTANCE TESTING THE LEVEL OF THE FOREIGN LANGUAGE PROFICIENCY IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Summary. The article is devoted to the problem of the introduction of the Moodle system into the process of self-learning students a foreign language. The Regulations on the Organization of the Educational Process and the Law of Education "On the National Program of Informatization" are considered. The essence of the concept of "information and communication technologies of learning", in particular, "distance learning technologies", is revealed. Recent researches of the newest methods of teaching foreign language communicative competence in different types of speech activity using information and communication technologies are analyzed. The peculiarities of the Moodle distance learning platform are examined, its interactive elements are explored and described. The features of distant learning as a form of independent students' work in the English language of professional orientation are investigated. Requirements for the development of an effective distance learning course in the English language of professional orientation. The authors present the development of an element of the distance learning course in the English language and testing the level of language proficiency at M.Ye. Zhukovsky National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute". Another element of distance learning, which is aimed at students' mastering the terminology and improving the process of forming an active professional vocabulary – an explanatory remote vocabulary trainer, which contains not only terms but also the most common abbreviations, proper names is considered. The peculiarities of the implementation of the English language proficiency testing tool are investigated. Testing methods that quite quickly and qualitatively allow to assess the level of assimilation of information received, as well as help to identify issues that need further consideration and reexamination of information are described. The described methods of testing allow to estimate quickly and qualitatively a level of assimilation of the received information, and also help to reveal the questions which need additional consideration and repeated studying of the information.

Keywords: distance learning, foreign languages, Moodle system, testing, self-learning.

Постановка проблеми. Останніми роками навчальні заклади різних країн звернули увагу на те, що існує можливість використання комп'ютерних комунікативних технологій для навчання на відстані, у тому числі іноземних мов. Все більшої популярності набуває дистанційна освіта – зручний та доступний спосіб інтерактивної взаємодії учасників навчального процесу. Трансформується роль викладача в навчальному процесі: поступово втрачає актуальність функція викладача як основного джерела інформації, він перетворюється на організатора, консультанта, керівника та експерта самостійної роботи студентів. Навчальне навантаження студента з дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування» охоплює практичні заняття та самостійну роботу студентів. Вона спрямована на закріплення теоретичних знань, отриманих студентами за час навчання, їх поглиблення, набуття й удосконалення практичних навичок і вмінь щодо відповідної спеціальності.

© Крутін О.З., Андріянова Г.І., Скора Н.А., Кудлай О.І., 2020

Згідно з Положенням про організацію освітнього процесу, індивідуальна робота студентів забезпечується всіма навчально-методичними засобами, необхідними для вивчення конкретної навчальної дисципліни чи окремої теми, зокрема, підручниками, навчальними та методичними посібниками, електронно-обчислювальною технікою тощо [10]. Самостійна робота студентів з кожної дисципліни навчального плану повинна забезпечити: системність знань та засобів навчання; володіння розумовими процесами; мобільність і критичність мислення; володіння засобами обробки інформації; здатність до творчої праці.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Використання інформаційних технологій може забезпечити усі зазначені вимоги до організації самостійної роботи студентів, а також слугувати зручним інструментом контролю з боку викладача та самоконтролю студентів під час вивчення іноземної мови професійного спрямування.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та практично дослідити особливості дистанційного навчання як форми самостійної роботи студентів з англійської мови професійного спрямування й особливості реалізації інструментарію дистанційного тестування рівня володіння англійською мовою в Національному аерокосмічному університеті імені М.Є. Жуковського «ХАІ».

Для досягнення поставленої мети нами визначено такі *завдання*:

– розкрити сутність поняття «інформаційно-комунікаційні технології навчання (ІКТ)», зокрема, «дистанційні технології навчання» (ДТ);

– розглянути особливості платформи дистанційного навчання Moodle, дослідити й описати її інтерактивні елементи;

– проаналізувати дистанційний курс на платформі Moodle, який використовується у якості самостійної роботи студентів;

– дослідити особливості реалізації інструментарію дистанційного тестування рівня володіння англійською мовою в Національному аерокосмічному університеті імені М.Є. Жуковського «ХАІ».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній лінгводидактиці проблему ІКТ досліджують П.Г. Асоянц, Т.М. Каменєва, І.Т. Коваль, Н.В. Майєр, О.С. Синекоп, В.В. Стрілець та інші. Розробляються і впроваджуються у навчальний процес новітні методи навчання іншомовної комунікативної компетенції у різних видах мовленнєвої діяльності з використанням ІКТ. Інформаційно-комунікаційні технології, зокрема, дистанційні технології інтегруються у навчальний процес для організації самостійної навчальної діяльності студентів у позааудиторних умовах. Проблема дистанційного навчання досліджується у роботах О.О. Андрєєва, М.Г. Мур, К.Ю. Кожухова, Є.С. Полат, С.П. Кудрявцевої, Н.В. Майєр, А.В. Хуторського та інших. Згідно К.Ю. Кожухова, дистанційні технології навчання дозволяють реалізувати цілеспрямоване та методично організоване керівництво навчальною та пізнавальною діяльністю студентів і базується на використанні широкого спектру інформаційних та комунікаційних технологій [7, с. 11].

Виклад основного матеріалу. Використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) відкриває широкі перспективи у викладанні іноземних мов. У законі освіти «Про національну програму інформатизації» інформаційні технології визначаються як «цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів із використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування» [4].

Фахова необхідність дала поштовх викладачам ВНЗ до власних розробок навчально-методичного матеріалу з використанням ІКТ, що відповідає змісту та задачам програми з іноземної мови для професійного спілкування.

Платформа дистанційного навчання Moodle.

Навчальна платформа Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) вирізняється адаптивністю (Moodle містить засоби, які постійно розвиваються без перебудови системи, та методи, які забезпечують індивідуалізацію навчання); довгостроковістю (навчальна платформа відповідає вимогам щодо інформаційних технологій в освіті й надає можливість вносити зміни до дистанційних курсів без перепрограмування); доступністю (є можливість працювати дистанційно незалежно від місця та часу, головною умовою є підключення до мережі Інтернет); економністю (це безкоштовний, відкритий ресурс) [5, с. 238].

Ефективний дистанційний курс з англійської мови професійного спрямування має відповідати таким вимогам: мати чітку структуру; сприяти розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності студентів; містити фахові тексти; відповідати професійним потребам студентів; бути узгодженим з навчальною та робочою програмами. Відбір навчального матеріалу має важливе значення для формування комунікативної та професійної компетентності майбутніх фахівців. У немовному ВНЗ універсальною дидактичною одиницею професійно-орієнтованого навчання є автентичний текст, який слугує матеріалом для організації навчального спілкування [5, с. 20].

У Національному аерокосмічному університеті ім. М.Є. Жуковського «ХАІ» розробляють та впроваджують у навчальний процес дистанційні курси з більшості дисциплін. Розглянемо один дистанційний курс, розроблений з метою навчання студентів іншомовної комунікативної компетенції у позааудиторний час. Дистанційний курс «Англійська мова професійного спрямування», розроблений в рамках пілотного проекту «Дистанційне навчання для підготовки бакалаврів за напрямом «Менеджмент», передбачає 54 години самостійної роботи та націлений на досягнення студентами старших курсів рівня володіння мовою А2. Програма даного курсу розрахована на вивчення студентами широкого кола тем у галузі менеджменту.

Ще одним елементом дистанційного навчання, який націлений на засвоєння студентами термінології та покращення процесу формування активного фахового словника – є тлумачний дистанційний словник-тренажер, який містить не лише терміни, а й найбільш уживані абревіатури, власні назви. Перевагою цього курсу є те, що сту-

денти можуть працювати з термінологією, представленою різними засобами. Ресурси платформи Moodle дозволяють розробити різні види вправ та тести, спрямовані на тренування вживання, написання, вимови термінів. Завдяки можливостям e-learning зазначений вид самостійної роботи можна проконтролювати й оцінити.

Тестування як засіб оптимізації навчального процесу.

Педагогічне тестування – це метод визначення рівня знань студента шляхом випробувань. Студенти мають перебувати у рівних умовах під час виконання тестових завдань. Тестування може бути як у цифровому вигляді (дистанційне навчання), так і у письмовому (денна форма навчання).

Інструментарій дистанційного навчання – це всі засоби та методи, які використовуються для реалізації тестування рівня володіння іноземною мовою. У цьому випадку засобами є: електронне листування, аудіозапис, комп'ютерні мережі, кабельне та супутникове телебачення, телефон чи телефакс тощо.

Головним методом у реалізації дистанційного тестування є педагогічні тести. Вони також діляться на три групи:

1. Тестування на вході до навчання;
– Вхідні тести (претест готовності до навчання).
2. Тестування у процесі навчання;
– Формуючі тести;
– Діагностичні тести.
3. Тестування на виході з навчання;
– Підсумкові тести (нормативно-орієнтовані та критеріально-орієнтовані тести досягнень).

Усі ці групи діляться на чотири підгрупи основних тестів: прослуховування, читання, граматика, використання мови.

Комп'ютерне тестування може проводитися в різних формах, які розрізняються за технологією об'єднання завдань у тестах. Частина з них поки не отримали спеціальної назви в літературі з тестової проблематики.

Комп'ютерне тестування

Комп'ютерна форма представлення варіантів бланкового тесту з фіксованим набором завдань	Автоматизована компоновка варіантів тесту фіксованої довжини з банку каліброваних завдань	Комп'ютерне адаптивне тестування с генерацією адаптивних тестів довжини, що варіює, з банку каліброваних завдань

Перша форма – найпростіша. Готовий тест, стандартизований або призначений для поточного контролю, вводиться у спеціальну оболонку, функції якої можуть відрізнятися за ступенем повноти.

Друга форма комп'ютерного тестування передбачає автоматизовану генерацію варіантів тесту, здійснену за допомогою інструментальних засобів.

Третя форма – комп'ютерне адаптивне тестування – базується на спеціальних адаптивних тестах.

Щоб вдосконалити якість контролю знань у дистанційному курсі, розроблено тестові завдання різних видів, які підвищать рівень засвоєння знань студентів. Під час складання тестових завдань на базі платформи Moodle використано вісім видів тестів.

Перший вид тестової перевірки має назву «Перетягування в тексті» (див. рис. 1) та дозволяє організувати перевірку пропущеного слова або порядку відповідей. Студент має перетягнути словосполучення або слово до належного прямокутного бланку.

Другий вид перевірки має назву «Есе», дозволяє надавати відповіді обсягом до декількох абзаців, вимагає контролю викладача.

Третій вид завдання «Визначити пропущені слова» вимагає від студента правильно вибрати відповіді до тексту з випадаючого меню.

Четвертий вид завдання «Відповідність» означає, що відповідь на кожне питання має бути вибрана із заданого списку можливих варіантів відповідей.

П'ятий вид завдань має назву «Множинний вибір» дозволяє студенту вибрати одну або декілька правильних відповідей.

Шостий вид завдань «Все або нічого» передбачає, що декілька чи всі варіанти будуть правильними або жоден.

Сьомий вид завдань, який має назву «Коротка відповідь» означає, що відповідь на питання має бути у вигляді одного або декількох слів.

Восьмий вид завдань «Правильно-неправильно» є простою формою питання з можливим вибором двох варіантів. Відповідь може містити малюнок.

Висновки і пропозиції. Досліджено особливості дистанційного навчання як форми самостійної роботи студентів із англійської мови професійного спрямування. Описані способи тестування досить швидко і якісно дозволяють оцінити рівень засвоєння отриманої інформації, а також допомагають виявити питання, які потребують додаткового розгляду та повторного вивчення інформації. Цей вид роботи є цікавим та зручним як для студента, так і для викладача: студент може виконувати самостійну роботу у зручний для нього час, а викладач має можливість ефективно розподілити робоче навантаження та без великої затрати часу та зусиль перевірити активність та якість виконання навчальних завдань.

Система Moodle перекладена на десятки мов, у тому числі й на українську. Вона використовується у 175 країнах світу. Можливості платформи Moodle дозволяють зробити дистанційний курс інтерактивним, що сприяє розвитку творчих здібностей студентів, індивідуалізації та інтенсифікації навчання. Актуальність використання тестів в ході вивчення іноземних мов полягає в тому, що з одного боку такий різновид роботи є ефективним засобом набуття певних лексичних, граматичних знань, вмінь та навичок з іноземних мов; розвиває пізнавальні можливості студентів, а саме: пам'ять, увагу, уяву, мислення, вдосконалює іншомовну здогадку та швидкість виконання завдань, зацікавлює вивчаючих. До того ж, різнорівневі тестові завдання створюють позитивну творчу психологічну атмосферу, розколюють лід байдужості, невпевненості, нерозуміння. Така підготовка має проводитися постійно, система-

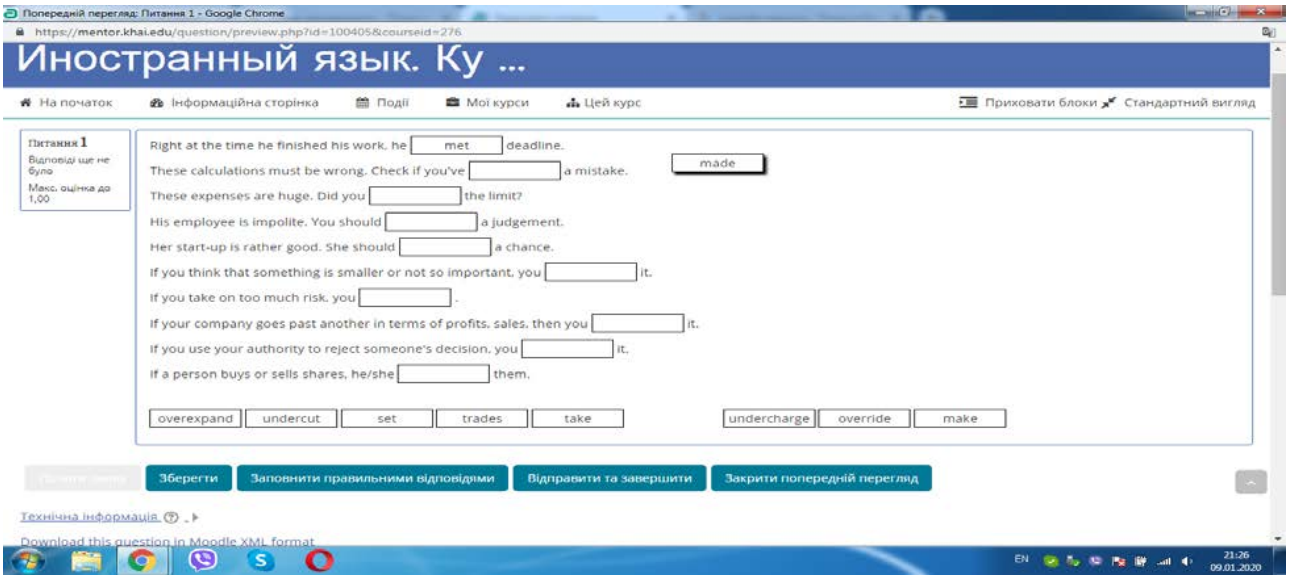

Рис. 1. Завдання виду «Перетягування в тексті»

тично і паралельно з іншими формами роботи. І якщо викладач вирішив використовувати тестові завдання для закріплення знань чи перевірки набутих вмінь та навичок, то він повинен все чітко продумати, розробити, передбачити, визначити навчальні завдання, розрахувати, яку допомогу можна надати студентам, не пропонуючи готових рішень.

Список літератури:

1. АСТ-Тест – система тестирования. URL: http://www.ast-centre.ru/testirovanie/ast_test/ (дата звернення: 20.03.2020).
2. Васильева М.М. Условия формирования мотивации при изучении иностранного языка. *Психологические основы обучения неродному языку*. Москва : МПСИ, 2003. С. 306–330.
3. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія [Електронний ресурс] : матеріали міжвузівського вебінару (м. Вінниця, 31 березня 2017 р.) / відп. ред. Л.Б. Ліщинська. Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017. 102 с.
4. Закон України «Про національну програму інформатизації». URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 18.01.2020).
5. Коваль Т.І., Асоянц П.Г., Каменєва Т.М., Майєр Н.В., Синекоп О.С., Стрілець В.В., Чуфарлічева А.Ю. Інформаційно-комунікаційні технології у навчанні іноземних мов для професійного спілкування : колективна монографія / Заг ред. Коваль Т.І. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2012. 280 с.
6. Кашлев С.С. Технология интерактивного обучения. Минск : Белорусский вересень, 2005. 176 с.
7. Кожухов К.Ю. Педагогическая модель применения дистанционных технологий в процессе формирования методической компетенции будущего учителя (на материале дисциплины «Теория и методика обучения иностранным языкам») : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : [спец.] 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Курск, 2008. 19 с.
8. Ляховицкий М.В. Методика преподавания иностранных языков : [учеб. пособие для филол. факультетов вузов]. Москва : Высш. школа, 1981. 159 с.
9. Основні засади розвитку вищої освіти в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003-2004 років) : [за ред. В.Г. Кременя]. Київ, 2004. 147 с.
10. Положення про організацію освітнього процесу. Редакція № 2. Харків, 2016. 52 с.
11. Сайт дистанційного навчання Національного аерокосмічного університету «ХАІ». URL: https://mentor.khai.edu/course/view.php?id=276 (дата звернення: 18.01.2020).
12. Earl W. Stevick. Teaching and Learning Languages. London : Cambridge University Press, 1983. 215 p.

References:

1. AST-Test – sistema testirovaniya [AST-Test is a testing system]. URL: http://www.ast-centre.ru/testirovanie/ast_test/ (accessed: 20.03.2020).
2. Vasileva, M.M. (2003). Usloviya formirovaniya motivacii pri izuchenii inostrannogo yazyka [Conditions for motivation formation in the study of a foreign language]. *Psixologicheskie osnovy obucheniya nerodnomu yazyku*, 306–330.
3. Lishchynska, L.B. (2017). Dystantsiine navchannia yak suchasna osvitnia tekhnolohiia [Distance learning as a modern educational technology]. Materialy mizhvuzivskoho vebinaru, (1-102). Vinnytsia.
4. Zakon Ukrainy «Pro natsionalnu prohramu informatyzatsii» [Law of Ukraine "On the National Program of Informatization"]. Retrieved from: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80 (accessed: 18.01.2020).
5. Koval, T.I., Asoiants, P.H., Kamenieva, T.M., et al. (2012). Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii u navchanni inozemnykh mov dlia profesiinoho spilkuvannia [Information and communication technologies in the teaching of foreign languages for professional communication]: Kolektyvna monohrafiia. Kyiv: KNLU.
6. Kashlev, S.S. (2005). Texnologiya interaktivnogo obucheniya [Interactive learning technology]. Minsk: Belorusskij veresen.
7. Kozhuxov, K.Y. (2008). Pedagogicheskaya model primeneniya distancionnyx texnologij v processe formirovaniya metodicheskoj kompetencii budushhego uchitelya (na materiale discipliny «Teoriya i metodika obucheniya

inostrannym yazykam») [Pedagogical model of the use of distance technologies in the process of forming the methodological competence of the future teacher (on the material of the discipline "Theory and methodology of teaching foreign languages"]. (Master's thesis). Kursk.
8. Lyaxoviczkij, M.V. (1981). Metodika prepodavaniya inostrannyx yazykov [Methods of teaching foreign languages]. Moskva: Vyssh. shkola.
9. Kremen, V.H. (2004). Osnovni zasady rozvytku vyshchoi osvity v konteksti Bolonskoho protsesu (dokumenty i materialy 2003–2004 rokiv) [Basic principles of higher education development in the context of the Bologna process (documents and materials 2003–2004)]. Kyiv.
10. (2016). Polozhennia pro orhanizatsiiu osvitnoho protsesu [Regulations on the organization of the educational process]. Kharkiv.
11. Sajt distanczijnogo navchannya Naczionalnogo aerokosmichnogo universitetu «XAI» [Distance learning site of National Aerospace University "KhAI"]. Retrieved from: https://mentor.khai.edu/course/view.php?id=276 (accessed: 18.01.2020).
12. Stevick, E. (1983). Teaching and Learning Languages. London: Cambridge University Press.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-20
УДК 81'234

Кузнецова Ю.І., Бабаш Л.В.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

РОЛЬ АФІКСАЛЬНОЇ ДЕРИВАЦІЇ В УТВОРЕННІ ФРАНЦУЗЬКИХ ТЕРМІНІВ БУДІВНИЦТВА ТА АРХІТЕКТУРИ

Анотація. У статті розглядається проблема продуктивності афіксальної деривації в утворенні французьких будівельних та архітектурних термінів. Сформований інвентар суфіксальних та префіксальних формантів, характерних для французької термінології будівництва та архітектури. Охарактеризовані словотвірні значення найбільш продуктивних формантів. Проаналізовано суфіксальні та префіксальні словотвірні моделі з точки зору їх полісемічності або моносемічності із застосуванням методу словотвірних ніш. Виявлено, що найбільш продуктивними способом утворення будівельних термінів є суфіксація. Префіксація також залишається продуктивним способом утворення термінологічних одиниць. Парасинтетичні деривати виявляють низьку частотність, що свідчить про непродуктивність парасинтетичної моделі.

Ключові слова: будівельна термінологія, термін, дериваційний процес, афіксація, формант, словотвірна модель, словотвірне значення, похідне слово.

Kuznetsova Yulia, Babash Larysa
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

THE ROLE OF THE AFFIXAL DERIVATION IN THE CREATION OF FRENCH CIVIL ENGINEERING AND ARCHITECTURE TERMINOLOGY

Summary. The article deals with the problem of productivity of affixation in the formation of French civil engineering and architectural terms. It has been proved that terminology is a very convenient lexical material for studying word-forming processes, as it is the same layer that is constantly updated. Researchers pay special attention to the formation of French construction and architectural terms. The main purpose of this work is to identify the most productive affixal methods of terminological derivation and specific word-building patterns with their qualitative and quantitative characteristics. It is revealed that the affixal method in French civil engineering terminology is represented by suffixation, prefixation and parasynthesis. An inventory of suffixal and prefixal formants, which are characteristic for the civil engineering and architecture French terminology, has been formed. The word-building meanings of the most productive formants are characterized. Suffixal and prefixal word-building patterns are analyzed in terms of their polysemy or monosemy using "the word-forming niche" method. It is demonstrated that derivatives formed by the most productive word-building patterns, which are both polysemic, belong to several "word-forming niches". It is determined that the word-building pattern can be polysemic due to the variability of the suffixal formant. Analysis of the semantics of suffixal derivatives by means of "word-forming niches" allows to determine the degree of semantic correlation between producing and derivative words. It is also revealed that the most productive way of forming civil engineering terms is suffixation. Prefixation also remains a productive way of forming terminological units. It is shown that the prefixal word-building patterns in the civil engineering and architecture French terminology are mainly monosemic which indicates the specificity of the semes of prefixes. This phenomenon removes the polysemy within the word-building pattern. Parasynthetic derivative words exhibit low frequency, which demonstrates that the parasynthetic derivational pattern is non-productive.

Keywords: civil engineering terminology, term, derivative process, affixation, formant, word-building pattern, word-building meaning, derivative word.

Постановка проблеми. Стаття присвячена дослідженню дериваційних процесів, характерних для утворення французьких будівельних та архітектурних термінів. Аналіз афіксальної деривації передбачає існування самостійних відносин словотвірної похідності між двома або більшою кількістю синхронно співіснуючих слів. Релевантними ознаками для встановлення відносин деривації між цими словами і відокремлення їх у якості словотвірних корелятів вважаються: 1) формальний словотвірний зв'язок, що відповідає фонетичній структурі мови на даному етапі; 2) семантичний зв'язок; 3) регулярність утворення словотвірних пар або словотвірних ланцюгів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термінологія є дуже зручним лексичним матеріалом для вивчення словотвірних процесів, оскільки є тим самим шаром, що постійно оновлюється. У більшості робіт, які стосуються проблем дериваційних процесів, дослідники приділяють особливу увагу термінологічній лексиці – медичній; промислово-екологічній, електротехнічній, текстильній, радіотехнічній, економічній, лексиці інформатики, фізики, космонавтики та ін. [Piguet, Sournia].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Афіксація вважається продуктивним способом поповнення лексичного фонду французької мови. Проте, у французькій романістиці існує положення про послаблення ролі деривації у французькій мові [1; 2]. Цієї точки зору дотримуються дослідники, що вивчали суфіксальну деривацію на базі розмовного шару лексики [6; 7], але лінгвісти, які спиралися у своїх розвідках на термінологічну лексику, є представниками протилежної точки зору і стверджують цілковиту життєздатність способів афіксації [4; 5].

Крім того, за даними І.М. Думбревяну, французька мова посідає 4-е місце за індексом афік-

© Кузнецова Ю.І., Бабаш Л.В., 2020

сації серед романських мов в ієрархії лінійних афіксальних засобів утворення нових лексичних одиниць [3, с. 18].

Мета статті. Головною метою даної роботи є виявлення найбільш продуктивних афіксальних способів термінологічної деривації та конкретних словотвірних моделей (СМ) з наданням їх якісної та кількісної характеристики.

Виклад основного матеріалу. Афіксальний спосіб у французькій будівельній термінології (БТ) представлений: суфіксацією, префіксацією, парасинтезом. Утворення похідних за допомогою суфіксів є найбільш продуктивним із засобів афіксальної деривації у сучасній французькій БТ (32,8 % похідних термінів). Суфіксальний інвентар французької БТ містить 43 суфікси та 3 суфіксоїди. Найбільш продуктивними, що спеціалізуються на утворенні субстантивів (860 дериватів – 74,5 % від загальної кількості похідних за суфіксацією), є форманти -age (190 похідних), -(e)ment (120 похідних); – eur/-ateur, -euse/-(a)trice (100 похідних). Друге місце належить суфіксальним флексоїдам (-er, -ir, -iser, -ifier) – 193 похідних (16,7 %), з яких найпродуктивнішим є -er – 163 похідних. За допомогою ад'єктивних суфіксів утворено 101 ЛО (8,8 %); найпродуктивніші форманти -eur (-euse) – 32 ЛО, -able (-ible, -uble) – 17 ЛО, -ique – 15 ЛО.

Аналіз структури та семантики суфіксальних похідних термінів демонструє наявність не лише конкретного лексичного значення (ЛЗ), індивідуального для кожної ЛО, але й категоріального словотвірного значення (СЗ), вираженого суфіксом. СЗ є загальним для дериватів одного типу і виявляється в похідних, утворених за певною СМ.

Зміст СМ має варіації в залежності від кількості значень суфіксального форманта. Завдяки його варіативності СМ може бути багатозначною (27 найпродуктивніших СМ із 80 – полісемічні). Найвищу полісемічність виявляють СМ: B_n + -ier (-ière) → N (СЗ спеціальності – égoutier, знаряддя дії – terrassier, місця – marbière, матеріального предмета – filière); B_v + -age →N (СЗ дії – murage, її результату – moulage, сукупності – vannage, якості, стану – fuilletage); B_v + -(e)ment→N (СЗ дії – taillement, її результату – tassement, якості, властивості – raidissement); B_v + -ation (-ition) → N (СЗ дії – cimentation, її результату – installation, властивості, стану – incurvation).

Одне СЗ може бути виражено кількома СМ, які завдяки загальній семі, утворюють словотвірний тип. У категорії субстантивів виявлені словотвірні типи : 1) із значенням дії: B_v + -age , -(e) ment, -ation, -ure, -ion, -tion, -isation (-ification), -ange)→ N; 2) із значенням результату дії: B_{adj} + -ure (-ade) →N, B_v + -is (-ance/-ence, -ange)→ N; 3) із значенням орудності: B_v + -eur/-euse (-ateur/-atrice,-ier/ière, -oir, -iste)→ N; 4) із сукупним значенням: B_v + -age (-is, -at)→ N. У категорії ад'єктивів вирізняються словотвірні типи: 1) із значенням виявлення якості або характеру того, на що вказує твірна основа: B_n + -eur/-euse (-ique, -aire, -al/-ale, -iel/-ielle, -ier/-ière, -iste, -atile); 2) із значенням здатності до дії: B_v + -able (-ible); B_v + -if (-ive); 3) із значенням ознаки за походженням: B_n + -an (-ane); B_n + -ain (-aine). СЗ по відношенню до словотвірного типу є інваріантними.

Загальне СЗ передає семантичне ядро словотвірній парі й одержує структурний вираз у межах дериваційної моделі. Деривати, утворені за полісемічними продуктивними СМ підрозділяються на семантичні ніші (СН). Ніша являє собою семантичний різновид слів з однаковим суфіксом і виступає домінуючою дискретною одиницею аналізу семантики суфіксальних похідних.

Конкретне наповнення СН залежить від лінгвістичних чинників (семантика похідного слова складається із семантики твірного слова і значення, якого йому надає словотвірний формант), та екстралінгвістичних (від царини, де відбувається акт номінації). Будівництво, як індустріальна галузь, зумовлює потребу у називанні як фізичних або абстрактних дій, процесів, так і виробничих операцій. Семантика дериватів із значенням результату операцій також розвивається в бік конкретизації – в основному похідні терміни позначають матеріальні будівельні або архітектурні реалії – споруди, окремі елементи їх конструкції, декору і т. ін.

Деривати, утворені за найпродуктивнішими СМ, які водночас є полісемічними, відносяться до кількох СН. Так, ЛО моделі B_v+_age (185 похідних) розділяються по 7 СН: 1. назва виробничої операції (171 ЛО): tuyautage – монтаж водопроводу; 2. назва фізичного процесу (10 ЛО): colmatage – природна цементація; 3. результат виробничої операції (63 ЛО): raboutage – з'єднання встик; 4. назва конструктивного елемента (39 ЛО): pilotage – пальова основа; 5. назва окремої конструкції або споруди (7 ЛО): passage – крита галерея; 6. назва будівельного матеріалу (6 ЛО): sciage – пиломатеріал; 7. назва механізму, пристрою, або їх сукупності (7 ЛО): amorage -детонатор.

Для СМ Bv + -(e)ment→ N вирізняємо 8 СН (120 ЛО): 1) назва виробничої операції (76 ЛО): verdissement – озеленення; 2) назва фізичного процесу (31 ЛО): enfoncement – просідання; 3) назва результату виробничої операції (45 ЛО): glissement – зсув; 4) назва конструктивного елементу (26 ЛО): cloisonnement – перебірка; 5) назва якості, властивості або стану (6 ЛО): bombement – опуклість, clairement – освітленість; 6) назва окремої споруди (5 ЛО): logement – житловий будинок, житло; 7) назва механізмів, устаткування (4 ЛО): roulement – підшипник, refoulement – трубопровід; 8) назва будівельного матеріалу (3 ЛО): pavement – матеріал для брукування.

Порівняння результатів семантичної класифікації дериватів з суфіксами -age і -(e)ment дозволяє стверджувати, що похідні з суфіксом -(e)ment висловлюють більш абстрактні поняття. Кількісний склад термінів на -(e)ment, які позначають фізичний процес і характеризуються більш високим ступенем абстрагованості, переважає кількість дериватів на -age тієї ж СН. Серед похідних за СМ B_v + -age → N кількість дериватів із значенням конкретного матеріального предмета, одержаного в результаті виробничого процесу, складає 32,8 % проти 31,6 % похідних термінів аналогічного значення, утворених за моделлю B_v + -(e)ment→N. Дуже незначна перевага в бік конкретності значення, належить утворенням з суфіксом -age. Порівняння паралельних утворень з формантами -age і -(e)ment від однієї твірної основи свідчить про дещо вищий ступінь конкретності, що надає

похідним суфікс -age: flambage – поздовжній вигин /f lambement – втрата стійкості.

Аналіз семантики суфіксальних дериватів за допомогою СН дозволяє вирізнити ступінь семантичної кореляції між твірними та похідними словами. Найбільш характерною є повна відповідність ЛЗ основ твірного та похідного слів. Цей тип кореляції – найбільш розповсюджений серед дериватів з непохідною основою (51 %). Серед дериватів з похідною основою ця цифра ще вища – 71,7 % (повна відповідність ЛЗ твірних та похідних зумовлюється "спеціалізуючою" дією живого афіксу, що входить до складу цієї основи): indissoluble → indissolubilité. Менш характерним є розширення (у 18 % дериватів з непохідними твірними основами і у 20,8 % з похідними) або звуження (у 8,3 % дериватів з непохідними і у 3,8 % з похідними твірними основами) ЛЗ дериватів у порівнянні з твірним словом, яке досягається за рахунок термінологічної спеціалізації дериватів у терміносистемі будівництва. Невідповідність ЛЗ твірного і похідного слів спостерігається лише у 8 % дериватів з непохідними основами: fariner (обсипати мукою) → farinage (суха гниль (у деревини)), cannelle (кориця) → canneler (оздоблювати канелюрами) і виникає за рахунок метафоризації.

Наявність однакового СЗ у різних суфіксальних формантів є не лише засобом диференціації ЛЗ паралельних утворень від однієї твірної основи в залежності від словотвірних нюансів конкретного суфікса: vaporisage (дія – пропарювання)/vaporisation (трансформуюча дія – перетворювання на пару), але й джерелом часткової або абсолютної синонімії. Часткова синонімія (в одному або кількох значеннях похідного) притаманна паралельним утворенням з суфіксами: -age/-(e)ment – perçage/percement (буріння); -age/-ation – forage/foration (буріння); -age/- erie – tuyautage/tuyauterie (система труб);

Причиною абсолютної синонімії є не лише близькість СЗ суфіксальних формантів або вузько семантичний обсяг твірного слова, але й термінологічна спеціалізація семантики дериватів. Абсолютна синонімія притаманна: дериватам на -age/-(e)ment – curage = curement – прочищення; -age/-ation – finissage = finition – кінцеве оздоблення; -age/-is (1 пара) – hourdage = hourdis – бутова кладка; -age/-ure – soudage = soudure – зварювання. Абсолютні синоніми виникають також за рахунок існування форм жіночого і чоловічого роду суфіксів -eur (-euse) і -ateur (-atrice) – laveur = = laveuse – промийник, excavateur = excavatrice – екскаватор та дублетності -eur (-euse)/-ateur (-atrice) – vibreur = vibrateur – вібратор. Здатність до синонімії характерна в основному для субстантивних суфіксів.

Суфіксальна синонімія є джерелом словотвірної варіантності, під якою ми розуміємо варіювання в межах тотожності слова, а словотвірні варіанти являють собою формальні модифікації ЛО при тотожності її лінгвістичного значення. Варіанти виникають за рахунок синонімічності окремих дериваційних формантів, семантичної та функціональної близькості останніх.

Дослідження словотвірних особливостей суфіксальних формантів дозволяє виділити 2 основні лексико-семантичні групи словотвірних варіантів: 1. із значенням назви дії або її результату, утворені за рахунок семантичної співвіднесеності формантів -age/-(e)ment/-ation/-isation/-ure/-is: jalonnage/jalonnement, scellage/scellement, malaxage/malaxation; 2. із предметним значенням, представлені варіантністю форм на -eur (-euse); дублетністю формантів -ateur/-eur: dragueur/dragueuse, climatiseur/climatisateur або дериватами із конкретизованим значенням продукта дії: hourdage/hourdis.

Друге місце за продуктивністю серед афіксальних засобів деривації займає префіксація (239 ЛО). Префіксальний інвентар у БТ містить 28 префіксів і 6 префіксоїдів, серед яких найвищу продуктивність виявили: contre- (39 похідних), dé- (27 похідних), pré- (22 похідних), in-/im-/ir- (18 похідних), re-/r- (15 похідних).

Префіксальні СМ демонструють певну частиномовну вибірковість формантів. Переважно субстантивними виявили себе contre-, pré-, micro-, entre-; вербальними – dé-, en-/em-, re-; ад'єктивними – in-/im-. Найвищу продуктивність мають СМ із значенням локативності або опозиційності (contre-+ N – 34 похідних ЛО) та реверсивності дії (dé- + V – 25 похідних). Префіксальні СМ в БТ в основному моносемічні, що свідчить про конкретність сем префіксів, яка знімає полісемію всередині СМ. Із 56 СМ, за якими реалізується утворення префіксальних похідних, лише 8 виявляють багатозначність: é-+V , entre-+V , sur-+N , en- (em-) +V, re- + V, contre-+N, $inter_1$-+N, dé-+V.

Взаємодія між морфологічними способами деривації виявляється в парасинтезі – одночасній дії кількох способів словотвору, наприклад, приєднанню до твірної основи і префіксальних і суфіксальних формантів. У шарі проаналізованої лексики було виділено 29 парасинтетичних утворень, що свідчить про низьку продуктивність цього виду афіксації для БТ.

Висновки і пропозиції. Отже, як бачимо, серед засобів власної деривації у французькій БТ найбільш продуктивною є суфіксація (32,8 % похідних ЛО). Префіксація залишається продуктивним засобом термінотворення у БТ (6,8 % дериватів – префіксальні). Частотність парасинтетичних утворень низька (0,8 %), що свідчить про непродуктивність парасинтетичної моделі для БТ.

Перспективним напрямком досліджень дериваційних тенденцій французької будівельної термінології видається виявлення активних, діючих на сучасному етапі СМ.

Список літератури:

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка: на фр. яз. Москва : Изд-во иностр. лит., 1955. 416 с.
2. Доза А. История французского языка. Москва : Иноиздат, 1956. 471 с.
3. Думбрэвяну И.М. Словообразовательные процессы и тенденции в романской именной системе: автореф. дис. на соискание науч.степени докт. филол. наук: [спец.] 10.02.05 «Романская филология». Киев, 1988. 32 с.
4. Мищенко В.Г. Суффиксальная деривация терминологических имен существительных в современном французком языке (На материале терминологии физики и смежных с нею наук) : автореф. дис на соискание науч. степени канд. филол. наук : [спец.] 10.02.05 «Романская филология». Киев, 1977. 24 с.

5. Нагайчук В.Т. Типы структурно-семантических связей суффиксальных образований в хирургической терминологии (На матер. франц. яз.) : автореф. дис. на соискание науч.степени канд. филол. наук : [спец.] 10.02.05 «Романская филология». Киев, 1978. 17с.
6. Marouzeau J. Notre langue. P. : Libr. Delagrave, 1955. 280 p.
7. Mitterand H. Les mots français. Paris : Presse Universitaire de France, 1976. 128 p.

References:

1. Balli Sh. (1955). *Obshchaya lingvistika i voprosy francuzskogo yazyka: na fr. yaz.* [General Linguistics and French Language Issues]. Moscow: Inostr. lit. (in French)
2. Doza A. (1956). *Istoriya francuzskogo yazyka* [French Language History]. Moscow: Inoizdat. (in Russian)
3. Dumbrevyanu I.M. (1988). *Slovoobrazovatel'nye processy i tendencii v romanskoj imennoj sisteme* [Word-building processes and trends in the Romanesque nominal system] (Doct. Thesis), Kyiv: Kyiv State Taras Shevchenko University.
4. Mishchenko V.G. (1977). *Suffiksal'naya derivaciya terminologicheskih imen sushchestvitel'nyh v sovremennom frrancuzkom yazyke (Na materiale terminologii fiziki i smezhnyh s neyu nauk)* [Suffixal derivation of terminological nouns in the modern French language (Based on the terminology of physics and related sciences)](PhD. Thesis), Kyiv: Kyiv State Taras Shevchenko University.
5. Nagajchuk V.T. (1978*). Tipy strukturno-semanticheskih svyazej suffiksal'nyh obrazovanij v hirurgicheskoj terminologii (Na mater. franc. yaz.)* [Types of structural-semantic relations of suffixal derivatives in surgical terminology (In the French language)] (PhD. Thesis), Kyiv: Kyiv State Taras Shevchenko University.
6. Marouzeau J. (1955). *Notre langue* [Our language]. Paris: Libr. Delagrave.
7. Mitterand H. (1976). *Les mots français* [French words]. Paris: Presse Universitaire de France.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-21
UDC 378.015.31:002.8

Kupar Maiia
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

USE OF COMPUTER TECHNOLOGY COMPETENCIES AT THE FOREIGN LANGUAGE LESSONS

Summary. The article is devoted to the problem of using modern information technologies in educational process of higher educational establishments. Teaching of foreign languages and using software products (computer presentation, website and tests) are under consideration. This article is concerned with the problem of using of the modern educational technologies in education in general and in English learning, the concepts of innovative pedagogical technologies, their advantages in education, introduction of computer technologies and their role in foreign languages teaching. It gives a brief description and characterization of innovative pedagogical technologies in English teaching. It is described how the use of information and communication technologies allows us to organize the learning process and what are the main tasks of using teachers of information and computer technologies can be highlighted. The main advantages of these technologies, which consist in the fact that they allow to inform the teaching process, more in line with the requirements of the modern school in comparison with the classroom model are substantiated. The objectives of such training are based on the potential of the computer as a means of cognitive-research activities, provide a person-oriented approach to learning that promotes the development of individual abilities of students.

Keywords: computer technologies, software products, innovative educational technology, informatization, information and computer technologies, individual abilities, project, Internet, foreign languages.

Купар М.С.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблеми використання сучасних інформаційних технологій у закладах вищої освіти. Вивчається питання викладання іноземних мов з використанням комп'ютерних технологій та використання програмних продуктів (комп'ютерна презентація, веб-сайт, тести тощо). У статті порушено питання: використання сучасних педагогічних технологій у навчанні англійської мови, впровадження комп'ютерних технологій та їх роль при вивченні іноземних мов. Подається короткий опис та характеристика інформаційних технологій у процесі викладання англійської мови. У статті обґрунтовані головні переваги даних технологій, які полягають у тому, що вони дозволяють інформатизувати начальний процес, більше відповідають вимогам часу у порівнянні зі стандартною моделлю ведення заняття. Цілі такого навчання спираються на потенційні можливості комп'ютера як засобу пізнавально-дослідницької діяльності, забезпечують особистісно-орієнтований підхід до навчання, що сприяє розвитку індивідуальних здібностей студентів. Викладачі закладів загальної середньої освіти, і, що ще важливіше, викладачі закладів вищої освіти та фахової передвищої освіти повинні розвивати навички, які дозволять їм використовувати комп'ютер як навчальний ресурс для покращення навчання учнів та студентів й підготувати їх до легкого вступу та утвердження себе у високотехнологічному суспільстві, у якому вони щоденно стикатимуться з різними викликами, ставлення та навички. Для цього програми навчання вчителів та підвищення кваліфікації для вчителів-практикуючих повинні зосередити увагу на забезпеченні розуміння застосування комп'ютерних знань, а також основних та більш досконалих навичок, пов'язаних із володінням комп'ютером. Автори наголошують, що використання комп'ютерних технологій у навчальному процесі дає змогу збагатити навчальний процес шляхом створення комп'ютерних презентацій, публікацій, окремих сайтів, що містять повну інформацію про вивчене за різними темами. Це допомагає зробити іноземний мову гнучким інструментом для спілкування, надаючи можливість розширити словниковий запас та полегшити розуміння.

Ключові слова: комп'ютерні технології, програмне забезпечення, інноваційні педагогічні технології, інформатизація, інформаційно-комп'ютерні технології, індивідуальні здібності, проект, інтернет, іноземні мови.

Target setting. The importance of technology in our everyday and academic lives is increasing. Technology has become a powerful catalyst in promoting learning, communications, and life skills for economic survival in today's world [1]. The problem of new technologies and corresponding methods of teaching is considered to be one of the topical ones. Much depends on the learning resources used at the lesson which help students to master the language versatility.

It is commonly known, that the main purpose of the language is to establish and develop a culture of communication, so the primary aim is enabling the students to use the language to express their opinions and share their ideas and feelings. The communicative strategy of language learning logically determinates the new requirements to reading and listening, topic arrangement, grammar and communicative performance. In this respect the key to successful learning might be connected with numerous technologies used to achieve the expected result. Nowadays Ukraine puts right the relationships of new character with the countries of the whole world, and it is necessary to admit a rather important step is adjusting of contacts with the USA, Great Britain, Canada and other English-speaking

© Kupar Maiia, 2020

countries. Modern look at English as at specific intellectual activity aims adding to students' arsenal methods and adopting pedagogical activity, which forms a creative personality in the process of this activity. For this reason, the problems of method of teaching of foreign languages seem especially authentic nowadays.

Actual scientific researches and issues analysis. Modern stage of society development is so «overinformed», that it requires certain reforms in sphere of education, expansion of subjects of information offered to the students. Gradually the personality oriented system of teaching became used instead of the traditional one. Traditional methods are changed for innovative ones. Consequently, there is displacement of accents in teaching, when a situation is of such a kind that attaining of high-quality indexes without introduction in the educational process of computer technologies seems to be just impossible. This problem is considered to be of great interest and it is being explored by numerous scientists, research workers, methodologists, teachers and students very attentively. Principles of application of modern information technologies at the lessons of foreign language were examined in works of such researchers as, P. Kapitonov, L. Konstantinova, M.Korsakova, E. Muzlanova, Y. Romanenko, V. Trainev and others.

Highlighting components of the scientific problem, which have not been solved before. However, there are no such concrete sources which could include as far as possible complete information on this theme. These major and urgent challenges for the integration of technology in the classroom are interpreted by the Ukrainian educational authorities in the way which emphasizes the necessity of the hardware supply for educational establishments. This is currently leading to the situation in which many schools and most universities are packed with computers, but very few of them are being effectively used in student learning since the majority of university and schoolteachers lack at least basic computer competencies.

The research objective. In the given article we will consider the computer technologies, that can be used in a teaching and educational process for the increase of his efficiency and intellectual development of students. Some program means can help a teacher to develop general educational and special skills at the English lessons in the students, and also skills of thought of high level considerably quick and more effectively than while using of traditional means.

Presentation of basic material of the research. In the process of study there is constantly a question about approaching of one subject to another and about collaboration of pedagogical stuff, which is concentrated upon forming ordinary student as conscious and intellectual personality. An educational project, as well as organizational form of work, is orientated on mastering of educational theme or educational section and makes part of standard educational object or a few objects. At school this form of work can be examined as joint educational-cognitive, research, creative or playing activity (individual, pair, group), obtaining the general purpose. Teachers apply those methods and ways of activity, which are directed on achieving a general result, necessary for the decision of the put problem. Application of new forms of studies gives a possibility to extend the limits of creative activity of both a teacher and students, realize facilities of effective application of computer technologies during the study of different objects, to teach students to independent research activity during the decision of the practically directed tasks. According to the aforesaid, it should be confessed, that the major constituent of teaching process is not computers, but teachers who are able to own the methods of the use of information technologies. Using in an educational process multimedia presentations, publications and web sites, created by a teacher gives a possibility to develop students' ability to formulate their opinions clearly, to approach to solving the problems and given tasks creatively. In addition, application of computer programs and other products in the educational process enables communication with a wide audience. Listening comprehension is an extremely important skill because people spend nearly half of their communication time listening. There are many benefits to use video for foreign language listening comprehension [2, p. 14].

Perhaps the most important is that video clip provides sufficient context and the learner can take the advantage of using the background knowledge to the maximum. Personal involvement of the students helps to enhance stimulating and challenging activities, encouraging the learners to share their ideas in response to the video information used. It is also an effective way to master writing habits as students give written retelling of video fragment, make dialogues based on it, ask questions on the context. Another advantage of using video is its contextualization. Video breaks the monotony of the classroom routine, giving us the best framework for remembering as compared to audiotapes; it promotes mastering the language on phonetic, lexical and grammatical levels; it relates the material under study to personal experiences of the students; video provides an access to many situations which are difficult to recreate in the classroom including historical, educational and cultural background. Among the advantages is the fact that at any moment you can stop the film and come back to the place you think is worth watching again. While selecting video the following important factors should be taken into consideration: video characteristics, language characteristics, learners' characteristics. *Video characteristics:* each video product used at the lesson should be connected with the topic and it should have a set of necessary characteristics among which clear-up image; the segment should not be dubbed and use subtitles if the goal is to enhance listening skills. It is essential to select short segments to facilitate listening because learners have limited memory capacity in foreign languages. *Language characteristics* of video fragment used in the classroom are very important as well. Language characteristics include such aspects: speech delivery, fluency of language, presence of recognizable words, phrases, phraseological units. *Learners' characteristics* include age, sex, interests, proficiency level, social environment [3, p. 21–24]. British scientists K. Finger, C. Stone, T. Casert proved that video method of language learning reduces up

to 30 % of the time required to learn the new words. This is facilitated by a variety of factors, the most significant of which is a synchronous operation left (mainly responsible for the decoding of visual signals) and the right (focusing on the perception of the same meaning of the sounds, pauses, emphases etc.) brain hemispheres. This allows more acceptable level of knowledge as a supportive reception of memory. It is considerable to stress that general steps to take before the presentation of the video information are: selecting appropriate materials; structuring the materials in accordance with the tasks; outlining the techniques and tasks to use at different stages of its presentation. Most dramatic presentations are calculated to create a feeling and reaction in the audience to characters and situations. Move beyond fact-finding in your questions. Put the students in the drama and ask how they would have felt when certain things happened.

The developing electronic communication networks offer the prospect of more rapid and convenient exchanges. There has been comparatively little formal developmental work carried out by Ukrainian education authorities. Although the Ministry of Education and Science of Ukraine constantly is declaring the uttermost priority of computerization processes in the educational system (National Doctrine of the Education Development in Ukraine, adopted by the Decree of the President of Ukraine, № 347/2002, April 17, 2002; State Program «The Teacher», adopted by the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 379, March 28,2002), these priorities are either left in the form of declarations or to be realized and applied somehow. Teacher Education programs include the courses of learning computer technologies, but they are of very little help to supply future teachers with proper skills of using a computer in their professional activities (they just help students to become mere users of a PC without taking into account the needs of future teachers). The inequitable distribution of the technologies poses real equity problems in the delivery of the curriculum. Thus there is a concern that some students are missing out on the new basic computer literacy and proficiency skills. Most teachers need time and special methodology (which is still not available in the present Ukrainian methodological and teacher education science, and which is being investigated and developed by the author of this article), well developed programs to enable them to become expert with the technology. And as the importance of information technology has been generally recognized by teachers, they have been largely expected to learn computer competencies for their professional activities by themselves, or informally through their colleagues, and usually at their own expense.

It also often occurs that students have access to more sophisticated technology for longer periods than their teachers and the students as experts can undermine the self-esteem of teachers. There are also indications in the Ukrainian educational experiences that some teachers feel that they have been left behind by the rapidity of the expansion and development of new technologies. So there is a need for a major professional development methodology: it will empower teachers to become confident, critical and creative users of all of the new developments in information technology and capable of using them in a teacher's professional activities. We emphasize the need for an overall professional development strategy rather than existing fragmentations. The summary of the analyzed scientific resources and our own teacher training experiences suggest that this strategy should include three stages:

1) basic computer literacy skills, which will enable school administrations to unite all teachers under one and the same starting level of using computer technologies in their professional activities;

2) personal and professional use of technology;

3) application of technology in instruction – teacher's computer competencies necessary for creation a professionally competent teacher with wide range of capabilities of systematic integration of computer technologies across the curriculum.

Having developed the proper competencies at the first stage the teachers will be able to: use computer systems – run software; access, generate and manipulate data; publish results. They will also evaluate performance of hardware and software components of computer systems and apply basic troubleshooting strategies as needed. The set of tasks to show adequate competencies at this stage includes: operate a multimedia computer system with related peripheral devices to successfully install and use a variety of software packages; use terminology related to computers and technology appropriately in written and oral communications; describe and implement basic troubleshooting techniques for multimedia computer systems with related peripheral devices; use imaging devices such as scanners, digital cameras, and/or video cameras with computer systems and software; demonstrate knowledge of uses of computers and technology in business, industry, and society.

The teachers will apply tools for enhancing their own professional growth and productivity. They will use technology in communicating, collaborating, conducting research, and solving problems. In addition, they will plan and participate in activities that encourage lifelong learning and will promote equitable, ethical, and legal use of computer/technology resources. The set of tasks to show adequate competencies at this stage includes use productivity tools for word processing, database management, and spreadsheet applications; apply productivity tools for creating multimedia presentations; use computer – based technologies including telecommunications to access information and enhance personal and professional productivity.

The teachers should be able to apply computers and related technologies to support instruction in their grade level and subject areas. They must plan and deliver instructional units that integrate a variety of software, applications, and learning tools. Lessons developed must reflect effective grouping and assessment strategies for diverse populations. The set of tasks to show adequate competencies includes: explore, evaluate, and use computer resources including applications, tools, educational software, and associated documentation; describe current instructional principles, research, and appropriate assessment practices as related to the use of computers and technology resources in the curriculum; design, deliver, and assess student learning activities that integrate computers for a variety

of student group strategies and for diverse student populations; design student learning activities that foster equitable, ethical, and legal use of technology by students; practice responsible, ethical and legal use of technology, information, and software resources. We also presume that such strategy should empower students with the following elements of computer competencies for professional use: the skills of searching and processing information; the skills for evaluation of existing educational computer programs; the skills of using computer technologies in presenting the learning material, teaching strategies and classroom management; the skills of using computer technologies in assessment of student's learning achievements, computer testing.

Conclusions and propositions. Thus, the use of computer technologies in the educational process enables to enrich a curriculum by creation of computer presentations, publications, separate sites contained complete information on the studied at different themes. Video actually helps to make the foreign language flexible tool for communication providing an opportunity to expand vocabulary participants and facilitating understanding. Work of students with the computer programs makes it possible to get profound knowledge, oriented on the search and acquisition of a new experience, cognition of computer and application of studied information in everyday life.

References:

1. Kenneth L. Everson (2005). Teaching English Using Video. *English Language and Culture*. Vol. 3, pp. 2–8.
2. Blake J. (2000). Improve your Listening Comprehension. *Profile*. Vol. 3, pp. 12–16.
3. Finger K., Stone C. (2000). Video at the Lessons. Reflections of Learning and Teaching. The British Council-Dinternal, pp. 47–68.
4. Kay J. J., Mellar H. G. (1994). Information Technology and New Primary School Teachers. *Journal of Computer Assisted Learning*. Vol. 10, pp. 157–167.
5. Mackowiak K. (1991). The Effects of Faculty Characteristics on Computer Applications in Instruction. *Journal of Research on Computing*. Vol. 23, pp. 396–410.

Список літератури:

1. Kenneth L. Everson. Teaching English Using Video. *English Language and Culture*. 2005. Vol. 3, pp. 2–8.
2. Blake J. Improve your Listening Comprehension. *Profile*. 2000. Vol. 3, pp. 12–16.
3. Finger K., Stone C. Video at the Lessons. Reflections of Learning and Teaching. The British Council-Dinternal. 2000, pp. 47–68.
4. Kay J. J., Mellar H. G.. Information Technology and New Primary School Teachers. *Journal of Computer Assisted Learning*. 1994. Vol. 10, pp. 157–167.
5. Mackowiak K.. The Effects of Faculty Characteristics on Computer Applications in Instruction. *Journal of Research on Computing*. 1991. Vol. 23, pp. 396–410.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-22
УДК 821.161.1

Кушнірова Т.В.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Фісак І.В.
ЗЗСО № 20 м. Полтави

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА МИКОЛИ ГОГОЛЯ: ПОСТАТЬ МИТЦЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ РОДИННИХ СТОСУНКІВ

Анотація. У статті розглядається епістолярна спадщина М. Гоголя, що дозволяє відкрити завісу таємничості, якою оповите ім'я письменника, поглянути на стосунки в родині Гоголів та роль у ній Миколи Васильовича. Автори звертають увагу на завжди теплі стосунки митця зі своєю матір'ю. Не байдужа до літературних занять сина, вона підтримувала його, допомагала збирати фольклорний та етнографічний матеріал. Відзначено, що як старший брат М. Гоголь виявляв турботу про своїх сестер, у долі яких відіграв велику роль. У ході дослідження доведено, що родинні цінності мали для М. Гоголя важливе значення, а турбота про родину була нормою життя.

Ключові слова: біографія, рід, родина, родинні цінності, епістолярна спадщина, творчість.

Kushnirova Tetiana
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"
Fisak Iryna
School № 20, Poltava

MYKOLA GOGOL'S EPISTOLARY HERITAGE: ARTIST'S PORTRAYAL THROUGH THE PRISM OF FAMILY RELATIONS

Summary. The article explores Mykola Gogol's epistolary heritage, which allows to open the veil of secrecy, that shrouds the writer's name, to take a look at the relations in the Gogol family and Mykola Gogol's role in it. In recent decades, numerous articles, monographs, and dissertation studies of both Ukrainian and foreign scholars have been devoted to the development of various aspects of Mykola Gogol's fiction. The objects of analysis are the ways of sacralization in the creativity of the author (P. Myhed), the artistic method in the early creativity of the writer (V. Denysov), peculiarities of poetics and mythopoetics (O. Kichenko), individual style (V. Matsapura). The authors pay attention to the artist's consistently warm relationship with mother. Lifelong correspondenсштп proves that Maria Ivanovna was the closest and dearest person in Mykola Gogol's life and had a special spiritual connection with him. Being indifferent to son's literary studies, she supported him, helped to collect folk and ethnographic material. However, in spite of having a desire to be a support for mother, the writer gave her some advice on housekeeping, factory improvement and many more. It is noted that being an older brother, Mykola Gogol took care of his sisters and had an influence on their future. He sent them gifts, was always interested in their education and upbringing, and at the first opportunity helped Anna and Lisa to enter the Patriotic Institute in St. Petersburg. But the subject of particular concern for the writer was the family estate in Vasylivka: he worked out building plans for the house, façade and annexes as well as windows and doors drawings, taking care of reducing the reconstruction costs. The study showed that family values were of great importance for Mykola Gogol, and care for the family was the life rule. The authors note that in modern Gogol studies the issue of studying the biography of M. Gogol as an integral part of the image of the creator remains relevant, which gives an understanding of certain aspects of his creative method, the impact of social processes on the choice of themes, their characters, genres and others. Further study of Mykola Gogol's epistolary heritage will help to reveal new facets of the artist's personality.

Keywords: biography, bloodline, family, family values, epistolary heritage, art.

Постановка проблеми. На сьогодні досягнення гоголезнавства у дослідженні життя і творчості генія світового рівня Миколи Гоголя важко переоцінити. На думку П.В. Михеда, «сучасне гоголезнавство – своєрідна культурологічна лабораторія, де відбувається апробація різних наукових методик… Творчість Гоголя і його життя – це своєрідні культурні тексти, що дають багату поживу для гуманітаріїв різних профілів» [5, с. 203]. Коло питань, що досліджуються сучасними гоголезнавцями, з кожним роком ширшає.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні десятиріччя розробці різних аспектів художньої прози М. Гоголя присвячено численні статті, монографії, дисертаційні дослідження як українських, так і зарубіжних науковців. Наприклад, відомий український гоголезнавець П. Михед у низці статей та книзі «Пізній Гоголь і бароко» [5] зосереджує увагу на витоках художнього світу М. Гоголя, на способах сакралізації художнього слова у творчості митця. Предметом досліджень науковця В. Денисова став ранній період творчості М. Гоголя, що відобразилося у його численних статтях та монографії «Мир автора и мир его героев» [2], присвяченій особливостям художнього методу письменника, формування якого припадає саме на цей період.

Чільне місце у вітчизняному гоголезнавстві займають роботи відомого літературознавця О. Киченка. У його статтях та монографії «Молодой Гоголь (истоки и пути эволюции ранней прозы)» [3] досліджуються особливості поетики й міфопоетики ранньої творчості письменника. Вагомим внеском у розвиток вітчизняного гоголезнавства

© Кушнірова Т.В., Фісак І.В., 2020

також є ґрунтовні праці В. Мацапури, зокрема монографія «Н.В. Гоголь: художественный мир сквозь призму поэтики». У ній дослідниця доходить висновку, що «створений письменником художній світ, його оригінальний, неповторний погляд на дійсність, його ставлення до способів її відображення невіддільні від його людської індивідуальності» [4, с. 4].

Однак попри те, що науковці прагнуть охопити різні грані життєвого та творчого шляху митця, літературна спадщина М. Гоголя до цього часу досліджена нерівномірно, як існують і окремі факти біографії митця, які все ще лишаються поза увагою вчених.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Варто зауважити, що в сучасному гоголезнавстві залишається актуальним питання дослідження біографії М. Гоголя як невід'ємного складника образу творця, що дає розуміння певних аспектів його творчого методу, впливу суспільних процесів на вибір тематики та проблематики творів, їх героїв, жанрів та ін.

Мета статті. Мета даної статті – розширити уявлення про М. Гоголя як людину, сина, брата, відкривши завісу «таємниць», якими оповите ім'я письменника, та поглянути на особистість митця крізь призму родинних стосунків. Адже родинні цінності завжди були і залишаються важливими чинниками суспільної моралі.

Виклад основного матеріалу. Учень і сучасник О. Пушкіна, який увійшов у російську літературу як один із яскравих і самобутніх письменників, М. Гоголь вражає не одне покоління читачів і літературознавців унікальністю, неповторністю, несподіваністю художніх відкриттів. А ще – «таємницями», якими сповнені як творчість, так і особисте життя митця, адже відокремити Гоголя-письменника від Гоголя-людини практично неможливо. На думку Ю. Лотмана, «вершиной гоголевского искусства было скрыть себя, выдумать вместо себя другого человека и от его лица разыгрывать романтический водевиль» [6, с. 630].

Про загадки письменника почали говорити ще його сучасники, та й сам він любив огортати серпанком таємниць своє життя. Уже в 1828 р., під час навчання в Ніжинській гімназії вищих наук, у листі до матері М. Гоголь писав: «я почитаюсь загадкою для всех, никто не разгадал меня совершенно» [1, т. 10, с. 84].

Незважаючи на те, що про митця написано сотні монографій, тисячі статей, проведено десятки симпозіумів і конференцій, присвячених широкому й різнобічному дослідженню його творчої спадщини, як в Україні, так і далеко за її межами, таємниці М. Гоголя й досі не розкриті.

Якщо вірити німецькому письменникові й філософу Й.-В. Гете, для того щоб зрозуміти поета, треба проникнути в його країну. Спробуємо підняти завісу таємничості, поглянувши на М. Гоголя через призму його епістолярної спадщини, щоб у листах до його рідних роздивитися іншу його іпостась – люблячого сина й турботливого брата.

Відомо, що М. Гоголь виховувався в культурній українській родині з глибоким корінням і давніми звичаями, де панував культ любові до Бога й до ближнього. Він був довгоочікуваною дитиною, тому з самого народження був оточений любов'ю рідних і близьких. З роками вразливий хлопчик, відчуваючи постійну турботу й опіку своєї сім'ї, основою стосунків у якій були взаєморозуміння і взаємоповага, намагався віддячити родичам такою ж щирою любов'ю і відданістю, не соромлячись говорити про це при найменшій нагоді.

Листи М. Гоголя ніжинського періоду мали незмінно однаковий початок – «дражайшие родители, папинька и маминька». І це не просто данина моді чи звичне для того часу звертання – в першу чергу, це вияв синівської любові і вдячності за турботу й клопоти, яких завдавав їм. Адже він добре розумів, що батькам було зовсім не просто знаходити кошти, щоб надсилати йому для придбання різних необхідних речей, яких, як виявилося, було не так уже й мало. Практично в кожному листі він виявляв турботу про їхнє здоров'я: «<…> дражайшая маменька. Я весьма беспокоюсь о вашем здоровье.Дай Бог, чтоб оно поправилось и вы наконец совершенно были здоровы»; «<…> огрчился, особливо услышав, что вы, дражайший папинька, весьма нездоровы» [1, т. 10, с. 26]; «Дай Бог, маминька, чтоб я вас застал совершенно здоровыми, совершенно веселыми. Меня крушит ужасно как болезнь ваша» [1, т. 10, с. 61]. Також не забував цікавитися здоров'ям дідуся й бабусі, від яких унаслідував відповідно талант цікавого оповідача та здібність до малювання, традиційно передаючи їм вітання та засвідчуючи любов і повагу навіть у зовсім коротеньких листах. Особливий інтерес викликали в М. Гоголя менші сестри: «Машеньку вы отдали в пансион или нет? Что делает Анинька и Лизанька?»; «поцелуйте их за меня»; «Думаю, мои сестрицы подросли, горю нетерпением их увидеть» і т.ін. [1, т. 10, с. 20, 26, 39].

Великою втратою стала для М. Гоголя смерть батька – «лучшего отца, вернейшего друга». У відчаї юнак «хотел даже посягнуть на жизнь свою. Но Бог удержал». Відтак і до цього трепетна любов до матері стає майже патологічною. У листі, датованому 23 квітня 1825 р., він пише: «Вы одни теперь предмет моей привязанности; одни, которые можете утешить печального, успокоить горестного. Вам посвящаю всю жизнь свою. <…> Сделаю все, что может сделать чувствительный, благодарный сын» [1, т. 10, с. 26]. І якими б пафосними не видавалися нам ці слова, подальше життя М. Гоголя показало: він, як міг, наскільки дозволяли йому обставини, намагався допомагати їй. Зокрема, він просив матір повідомляти про свої справи і господарські клопоти: «Приятно мне будет, ежели вы мне будете поверять свои планы, мысли, также разные прожекты, новые изобретения и проч. и проч. И ежели будете принимать благосклонно и мои толки – похвалите за что-нибудь доброе и побраните за худое» [1, т. 10, с. 40]. Також давав деякі поради щодо покращення справ на їхній взуттєвій фабриці [1, т. 10, с. 217, 246, 256]; надсилав насіння овочевих культур та ділився корисною інформацією щодо їх вирощування [1, т. 10, с. 250]; застерігав від відкриття нових «предприятий и фабрик» [1, т. 10, с. 271] і багато іншого, що підтверджувало бажання М. Гоголя бути для матері опорою в усьому. Висловлюючи синівську любов і турботу про її добробут, він пише довіреність, за якою передає Марії Іванівні «в полное и беспрекослов-

ное распоряжение» все майно, що належить йому у Василівці [1, т. 10, с. 114–115].

Не маючи великих статків, М. Гоголь із великим задоволенням надсилав матері, сестрі Марії, племінникам та іншим родичам подарунки – від різних дрібничок, книжок і картин до відрізів тканин, одягу (сукні, шалі, шляпки) та взуття. Турбота про родину стає для нього нормою життя.

Залишившись після смерті батька старшим у родині, М. Гоголь відчував відповідальність за долю своїх сестер. Оселившись у Петербурзі, він знаходить можливість влаштувати на навчання до Патріотичного інституту, де був учителем 14 класу, Анну й Лізу, яких називає просто «діти». У листах до матері 1832–1840 років він постійно інформує її про здоров'я, життя й навчання дівчат в інституті, ділиться радістю від успіхів Анни й стурбованістю про характер Лізи, згодом застерігаючи матір: «не воспитывайте таким образом Олю, как воспиталась Лиза» [1, т. 10, с. 225–227]. Він пересилає Марії Іванівні листи сестер, «которые находяться в хорошем здоровье и начинают понемногу успевать»; від свого та їхнього імені шле в подарунок цукерки та деякі роботи дівчат, зокрема «поддончики для чернильниц, колокольчиков и подсвечников» [1, т. 11, с. 15, 35, 59].

Мати М. Гоголя була незвичайною жінкою, мала хорошу домашню освіту, добре знала народні звичаї, тонко відчувала поезію народної творчості. Вона присвятила себе вихованню дітей і, як і кожна мати, була щаслива від їхніх успіхів. Та особливий духовний зв'язок був у Марії Іванівни з сином. Для Миколи Васильовича вона була «великодушным другом, Ангелом Хранителем», «единственным правдивым другом» [1, т. 10, с. 99, 115, 149]. До неї звертався письменник за порадою і допомогою, з нею ділився радощами й турботами. Любов'ю до неї пронизані всі листи письменника, любо в'ю до неї осяяний увесь його життєвий шлях.

Марія Іванівна була натурою обдарованою й непересічною, не байдужою до літературних занять чоловіка, а потім і сина. У листах до матері М. Гоголь неодноразово звертався з проханням надсилати інформацію, яка стосується історії, звичаїв і побуту Малоросії. Вперше він пише про це у листі від 30 квітня 1829 року: «Теперь вас прошу <…> сделать для меня величайшее из одолжений. Вы имеете тонкий, наблюдательный ум, вы много знаете обычаи и нравы малороссиян наших, и потому я знаю, вы не откажетесь сообщать мне их в нашей переписке. Это мне очень, очень нужно» [1, т. 10, с. 99–100]. Далі йде перелік того, що саме цікавить молодого М. Гоголя: повний опис одягу сільського дяка, дівчат, молодиць і чоловіків, «носимого до времен гетьманских»; детальний опис весілля; уся можлива інформація про колядки, Івана Купалу, русалок і різних духів – «множество носится между простым народом поверий, страшних сказаний, преданий, разных анекдотов, и проч. и проч. и проч. Все это будет для меня чрезвычайно занимательно». У наступному листі до Марії Іванівни 22 травня 1829 року М. Гоголь якраз і просить її дізнатися про народні ігри, зокрема «из хороводных в хрещика, в журавля», та повір'я, «разные повести, рассказываемые простолюдинами, в которых участвуют духи и нечистые» [1, т. 10, с. 102]. Зазначимо, що мати не залишала такі прохання поза увагою і не барилася з відповіддю, надсилаючи одразу по декілька аркушів цікавої інформації. Так, уже в листі від 2 липня 1829 року (усього лише через півтора місяця) Марія Іванівна надіслала синові докладний опис ігор «у ворона», «у свині», в «краглі» [1, т. 10, с. 107–109]. Уважний читач пригадає, що саме «у ворона» грають русалки в повісті «Майська ніч, або Утоплена» [1, т. 1-2, с. 149], а опис гри в «краглі» є в повісті «Вій» [1, т. 1-2, с. 442].

У «Книзі всякої всячини, або підручній Енциклопедії», яку М. Гоголь вів протягом 1826–1830 років і куди записував цікаву для себе інформацію, що стосувалася різних сфер життя, вміщено запис, що є частиною листа, одержаного від матері 4 червня 1829 року, цілком присвячений опису весільних обрядів та їх учасників – дружок, свашок, бояр та ін. [1, т. 10, с. 103–107]. Як видно з примітки М. Гоголя, оригінал листа вміщував ще декілька весільних пісень. Цей матеріал письменник використав у повісті «Вечір напередодні Івана Купала» [1, т. 1-2, с. 122].

«Не сердитесь, моя великодушная маминька, – пише Микола Васильович у листі від 2 лютого 1830 р., – если я вас часто беспокою просьбою доставлять мне сведения о Малороссии, или что-либо подобное. <…> Сделайте милость, вписуйте для меня также нравы, обычаи, поверья. <…>

Не пренебрегайте ничем, все имеет для меня цену» [1, т. 10, с. 129].

У листі від 22 листопада 1833 р., дякуючи матері за надіслані пісні, «из которых особенно та, что: *Що це братця як баряться* (Курсив М. Гоголя – І. Ф., Т. К.), очень характерна и хороша», і старовинний зошит із піснями, він зауважує: «Сделаете большое одолжение, если отыщете подобные той тетради с песнями, которые, я думаю, более всего водятся в старинных сундуках между старинными бумагами у старинных панов или у потомков старинных панов» [1, т. 10, с. 229].

З подібними проханнями звертався М. Гоголь і до сестри – Марії Василівни: «Ты помнишь, милая, ты так хорошо было начала собирать малороссийские сказки и песни и, к сожалению, прекратила. Нельзя ли возобновить это? Мне оно необходимо нужно» [1, т. 10, с. 166].

Предметом особливої турботи М. Гоголя, про що свідчить його листування з матір'ю 1826–1830 років, був їхній дім у Василівці. Він надсилає власноруч зроблені план і фасад будинку, план розташування прибудов, креслення вікон і скляних дверей у готичному стилі, переймається тим, щоб затрати на перебудову були якомога меншими. З усього видно, що родинний маєток був для М. Гоголя чимось набагато більшим, ніж просто будівля.

Немає сумнівів, що в «Старосвітських поміщиках» описаний саме будинок у Василівці: «Я отсюда вижу низенький домик с галереею из маленьких почернелых деревянных столбиков, идущею вокруг всего дома <…>; за ним душистая черемуха, целые ряды низеньких фруктовых дерев <…>. Как бы то ни было, но даже тога, корда бричка моя подъезжала к рыльцу этого домика, душа принимала удивительно приятное и спокойное состояние» [1, т. 1-2, с. 281]. У цей свій дім

письменник поселив улюблених героїв – ідеальну подружню пару, старосвітських поміщиків Опанаса Івановича та Пульхерію Іванівну. Низенький будиночок з галереєю був першим і єдиним у житті М. Гоголя Домом – пристанищем письменника. Саме його митець бачив завжди, як би далеко не заносила доля.

Зазначимо, що любов М. Гоголя до свого роду виявилася й у тому, що деякі родинні перекази він, уже ставши письменником, відобразив у своїх творах. Так, історія одруження дідуся й бабусі – О.Д. Гоголя-Яновського з Т.С. Лизогуб – також описана в повісті «Старосвітські поміщики»: «он даже увез довольно ловко Пульхерию Ивановну, которую родственники не хотели отдавать за него» [1, т. 1-2, с. 283]. Лукавство свого діда Опанаса Дем'яновича, який, оформляючи документи на дворянство, приховав ім'я Остапа Гоголя –полковника Подольського і Могильовського, сподвижника гетьмана Правобережної України Петра Дорошенка – і назвав своїм прадідом не його, а нікому не відомого полковника Андрія Гоголя, Микола Васильович висміяв у повісті «Пропала грамота». А іменами своїх славних предків – Остапа та Андрія Гоголів – письменник назвав синів Тараса Бульби в однойменній повісті.

У березні 1827 р. у листі до матері М. Гоголь напише: «Мое первое всегдашнее желание состоит в том, чтобы прожить весело в кругу всех близких моему сердцу, и предопределение никогда не давало сбыться моим планам, будто в насмешку над моим несбытодумием» [1, т. 10, с. 55]. Тоді він ще не знатиме, що цьому бажанню, на жаль, так і не судилося збутися. Можливо, саме тому листи як єдина нитка зв'язку з родиною містять найбільш достовірну інформацію про особистість М. Гоголя, адже з тими, кого люблять, люди завжди щирі й відверті.

Висновки і пропозиції. Аналіз епістолярної спадщини письменника показав, що М. Гоголь, не створивши власної сім'ї, до кінця свого життя залишався люблячим і відданим сином і братом – «никогда не изменчивый в своих чувствах, все тот же пламенный, признательный, никогда не загасивший вечного огня привязанности к родине и родным» [1, т. 10, с. 61]. Родинні цінності мали для митця важливе значення, а турбота про родину і рідний дім завжди була щирою й непоказною. Є чимало аспектів життя людини та способів її самовираження й самореалізації. А листи до рідних та друзів дозволяють бути ближчими до тих, кого любиш, незважаючи на відстані, висловлювати любов і турботу, ділитися сокровенним. Тому подальше дослідження епістолярної спадщини М. Гоголя може допомогти нам побачити його як друга, християнина, режисера-постановника чи й, можливо, у якійсь іншій іпостасі, розкрити нові грані особистості митця.

Список літератури:

1. Гоголь Н.В. Полное собрание сочинений и писем: в 17 т. Москва : Изд-во М.П., 2009.
2. Денисов В.Д. Мир автора и мир его героев (о раннем творчестве Н.В. Гоголя). Санкт-Петербург : Изд-во РГГМУ, 2006. 276 с.
3. Киченко А.С. Молодой Гоголь (истоки и пути эволюции ранней прозы). Черкасы, 2004. 192 с.
4. Мацапура В.И. Н. В. Гоголь: художественный мир сквозь призму поэтики. Полтава : ПЛ, 2009. 304 с.
5. Михед П.В. Пізній Гоголь і бароко: українсько-російський контекст. Ніжин, 2002. 208 с.
6. Лотман Ю.М. О «реализме» Гоголя. *Гоголь в русской критике: Антология*. Москва : Фортуна ЭЛ, 2008. С. 630–651.

References:

1. Gogol N.V. (2009). Polnoe sobranie sochinenij i pisem: v 17 t. [The complete works and letters: in 17 vol.]. Moskva: Izd-vo Moskovskoj Patriarhii.
2. Denisov V.D. (2006). Mir avtora i mir ego geroev (o rannem tvorchestve N.V. Gogolja). [The world of the author and the world of his characters]. Sankt-Peterburg: Izd-vo RGGMU, 276 p.
3. Kichenko A.S. (2004). Molodoj Gogol' (istoki i puti jevoljucii rannej prozy). [Young Gogol (the origins and evolutionary paths of early prose)]. Cherkasy, 192 p.
4. Macapura V.I. (2009). N.V. Gogol': hudozhestvennyj mir skvoz' prizmu pojetiki [N.V. Gogol: the artistic world through the prism of poetics]. Poltava, P. l, 304 p.
5. Mihed P.V. (2002). Piznij Gogol i baroko: ukraïns'ko-rosijs'kij kontekst. [Late Gogol and the Baroque: The Ukrainian-Russian Context]. Nizhin, 208 p.
6. Lotman Ju.M. (2008). O «realizme» Gogolja [About Gogol's «realism»]. *Gogol v russkoj kritike: Antologija*. Moskva: Fortuna JeL, pp. 630–651.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-23
УДК 821.161.2(092):821.162.1

Лащик Н.М.
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

РЕЦЕПЦІЯ ПОЛЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ ЩУРАТА

Анотація. У статті досліджено рецепцію польської літератури в творчості В. Щурата, його зацікавлення польською літературою, переклади та рецензії творів, вивчено проблеми, які стали визначальними для його творчості. Цікавою є концепція В. Щурата західноруського походження однієї із найдавніших пам'яток польської літератури, пісні "Bogurodzica dziewica". Вчений, аналізуючи наявність у творі мовностилістичних елементів західноруського і церковнослов'янського походження, доводить її приналежність до давньоруських пісень. Учений приділив увагу дослідженням зв'язків Т.Г. Шевченка з поляками та польською культурою, проаналізував польські мотиви у творчості Кобзаря, їх витоки.

Ключові слова: історія, літературознавство, польська література, переклад, рецепція, спадщина, стаття.

Lashchyk Nadiia
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

RECEPTION OF POLISH LITERATURE IN THE WORKS OF VASYL SHCHURAT

Summary. The article explores the reception of Polish literature in the work of Vasyl Shchurat and examines the problems that have become decisive for his work. His research activities and artistic creativity are rooted in various spheres of human existence, formed at the border of cultures, languages, historical and national traditions, as there is a constant interaction between them. The author tries to find out the interest of V. Shchurat in Polish literature, reflected in the translations of Polish authors' works into Ukrainian and the Ukrainian ones – into Polish, in reviews of new works by Polish and Ukrainian writers in Polish and Ukrainian periodicals of that time. The West Russian origin concept of V. Shchurat deals with one of the most ancient monuments of Polish literature, the song "Bogurodzica dziewica". The researcher proposed his own historical-cultural, linguistic analysis of the text, criticizing O. Brickner's hypothesis about the ancient Polish origin of the song. The scientist touched upon a question that did not have a proper explanation in the scientific literature of the time – about the presence of linguistic and stylistic elements of both West Russian and Church Slavonic origin in this work and proves that it belongs to ancient Russian songs. Scientific works dedicated to T.G. Shevchenko, the great poet of Ukraine, make up a significant thematic group of V. Shchurat's literary heritage. The scientist paid attention to the research of T.G. Shevchenko's relations with Polish figures and Polish culture, analyzed Polish motives in Kobzar's works, their origins and the role of Polish literature in shaping Shevchenko's outlook and literary and aesthetic positions. Substantial works by V. Shchurat on Ukrainian-Polish literary and cultural relations, in particular on the works of A. Mickiewicz and Y. Slovatsky, are full of factual material and original thoughts. The considered works of V. Shchurat are saturated with rich, mostly new factual material and fresh, original thoughts, full of bold, innovative approach to the conclusions of contemporary researchers. Many of his works at one time contributed to the elucidation of a number of little-studied, or even completely unexplored, pages of the development of literary criticism and the coexistence of literatures in Galicia.

Keywords: history, literary criticism, Polish literature, translation, reception, heritage, article.

Постановка проблеми. Питання взаємовідносин та взаємозв'язків української літератури з європейською, а особливо з польською, на межі XIX – XX століть складне й суперечливе. Потрібно осмислити специфіку літературознавчих проблем, які поставали перед українськими письменниками з польсько-українського пограниччя. На тлі доби багато говориться про зміцнення українсько-польської наукової та культурної співпраці, проводяться нові дослідження, віднаходяться призабуті імена. Значний внесок у розбудову польсько-українських відносин зробив Василь Щурат – учений, поет, перекладач, літературний критик, літературознавець, академік. Проте, міркування вченого у світлі динаміки польсько-українських відносин не знайшли належного відображення в сучасному літературознавстві.

Аналіз дослідження. Ґрунтовні наукові дослідження рецепції польської літератури Василем Щуратом у сучасному літературознавстві – це радше виняток. Питання особистості В. Щурата в контексті дослідження проблематики стало об'єктом наукових розмислів Санджаревської Н., Козак Л., Кметь І., Вервеса Г. Актуальною проблемою залишається з'ясування взаємозв'язків творчості українського перекладача та дослідника із творами польських письменників.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питання особистості В. Щурата в контексті дослідження проблематики рецепції польської літератури не знайшли належного висвітлення в наукових джерелах українських дослідників. Вибір перекладацьких стратегій визначався розвитком ресурсів української та польської мов і наявністю усталених літературних моделей відповідного дискурсу.

Мета статті полягає у розкритті внеску Василя Щурата у польсько-український міжлітературний діалог, його зацікавлення польською літературою, підходи до перекладацької та літературознавчої діяльності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Василь Григорович Щурат (1871–1948) – західноукраїнський діяч, учений, літературознавець, поет, перекладач, академік залишив плідний слід у багатьох ділянках літератури – в історії, теорії та літературній критиці. Фактологічні та ін-

© Лащик Н.М., 2020

терпретаційні аспекти його літературознавчого доробку заслуговують на увагу, а особливо ті, які з різних причин не були предметом розгляду або трактувалися тенденційно чи спрощено.

Помежів'я XIX–XX ст. було періодом пошуку нових шляхів і горизонтів у бажанні долучитися до європейського літературного процесу. Українська література та літературознавство перебували на етапі становлення та активного розвитку, й саме це спонукало асимілювати деякі розвинуті європейські ідеї. Відповідно, така асиміляція ставала не просто частиною певного досвіду, а й важливим питанням культурної інтелігенції.

Іван Свенціцький, характеризуючи творчість Василя Щурата, писав: "У письменника є стільки уяви і глибокого почування, та критицизму і їдкого сарказму, що він не раз забуває про площину газетної статті чи там поезії – і то тут, то там, починає переміщувати ці площини своєї творчості. У цих питаннях, де письменника захоплює аналіз якогось питання, Щурат виступає з науковим досвідом. Він, як дослідник, цікавиться тільки невмирущими первістками, що в'яже давнину із сучасністю. Дослідник видвигає цей первісток з великою любов'ю і дбайливістю на чільне місце і постепенно кладе під нього сильні основи міркувань з деякою дрібкою почування" [2, с. 91].

Щурату-досліднику був властивий пошук і грунтовне вивчення першоджерел. Він досконало знав архіви та бібліотеки, знав інформацію про наявні в них рукописи та рідкісні стародруки.

Тогочасні українська література та літературознавство були прикметні тим, що, з одного боку, намагалися долучитися до європейських культурних процесів, а з іншого – боялися подолати стереотипи старих традицій. Літературознавчі праці В. Щурата, і не тільки, тяжіють громадськими проблемами, крізь які пробиваються паростки європейської мистецької думки.

Василь Щурат жив і творив у період активізації польсько-українських культурних взаємин, зацікавлення польською літературою у Східній Європі та світі. Літературознавець доклався до популяризації української літератури серед польської інтелігенції. Щурата цікавила як поезія, так і теорія та історія літератури, джерела світової, зокрема, старослов'янської літератури. Завдяки його громадській активності і дослідницькій діяльності, статті та рецензії дослідника постійно з'являються в тогочасній періодиці. Оцінюючи його внесок у розвиток польсько-українських культурних відносин, слід звернути увагу принаймні на такі аспекти його діяльності: публіцистичні та літературознавчі праці, присвячені польсько-українським літературним взаєминам; дослідження з історії літератури; переклади літературних творів із польської мови та навпаки.

Василь Щурат намагався репрезентувати нові течії у польській літературі, та й загалом європейській, в Галичині. Говорячи про його публіцистичний досвід, варто сказати, що В. Щурат писав статті, рецензії на твори як українських, так і польських авторів. Вони побачили світ в таких часописах, як "Беседа", "Буковина", "Діло", "Зоря", "Літературний вісник", "Народ", "Правда", "Світ" тощо. Його статті друкують також такі польськомовні видання, як "Monitor", "Kurier Lwowski", "Slowo polskie" та деякі інші. Цікавими є його роботи польською мовою: "Slawne bubny za górami" і "Ze spraw ruskich" – про діяльність Наукового товариства імені Тараса Шевченка; "Prasa ruska o gabinecie hr. Thuna" і "Z pola walki dla idei" про реакційний та антинародний характер Католицької партії, створеної Олександром Барвінським. Водночас В. Щурат подавав до друку статті до українських видань, у яких аналізував українсько-польські взаємини помежів'я XIX–XX століть. Серед них варто згадати "Розширювання етнографічної Польщі при помочі "польської науки", "В квестії вибору лектури для молодіжі", "Маріїнський культ на українських землях давньої Польської держави", "Чорна книга" (про список людей, яких австрійська влада підозрювала в нелояльності) та "Золота грамота" (про польсько-українські стосунки на Галичині), а також "Тост за українську республіку".

Про його співпрацю зі представниками польської літератури можна судити передусім зі значної кількості рецензій, написаних Щуратом. Видно це і з оцінок його праці польськими літературознавцями, що з'являлися в періодиці того часу. В. Щурат писав рецензії на такі польські твори, як: "Krew i woda" Z. Krzywdzica (1896), "Srebrne noce. Lunatyka" Ludwika Szczepañskiego" (1897), "Królowie polscy we Lwowie" Franciszka Jaworskiego, "Z przeszlosci Zólkwy" Mikolaja Niedzwiedzkiego, "Siatlodawcy. Powiesc wspólczesna" Artura Gruszeckiego, "Wysoki zamek" Aleksandra Czolowskiego, "Agenor Gluchowski i rusini w roku 1859" K. Ostaszewskiego-Barañskiego, "Henryka Pustowójtówna. Sylwetka biograficzna" Fr. Rawity Gawroñskiego, "Zólkiew. Przewodnik dla zwiedzajacych. Rzut oka na dzieje grodu Zólkiewskich i Sobieskich" Haya Emanuela.

Слід зауважити, що Василь Щурат був добрим перекладачем, відповідно, з'являлися також його рецензії на переклади інших письменників: рецензія на переклад А. Бєловського "Слова о полку Ігоревім" польською мовою (варто зазначити, що його власний переклад цього твору на сучасну українську мову вважається одним із найкращих) та переклад новели "W pçtach szatana" Михайла Коцюбинського на польську мову (переклад N.M. Brody). Рецензії на його твори пишуть С. Яришевський, І. Свенціцький, Юзеф Біркенмаєр та ін.

Учений прагнув бачити українську літературу як складову загальноєвропейського літературного контексту. У зв'язку з цим цікавою є його концепція західноруського походження однієї із найдавніших пам'яток польської літератури, пісні "Bogurodzica dziewica", яка виконувалася як військовий гімн під час Грюнвальдської битви 1410 року. Розробці та обґрунтуванню цієї концепції, яка викликала дискусію і особливо категоричне заперечення відомого польського вченого О. Брікнера, В. Щурат присвятив ряд праць: "Грунвальдська пісня (Bogurodzica dziewica)", "Дві статті про Грунвальдську пісню" та "Грунвальдська пісня в світі її мелодії". У них автор пропонує власний лінгвістичний, історичний та культурологічний аналіз тексту, піддає критиці гіпотезу О. Брікнера про давньопольське походження пісні, його спосіб ведення диску-

сії, застосовуючи "ігнорування того, що кому не на руку; фальшованя того, що несфальшоване; промовчування того, що фальші демаскувало-б; кепкованя або жартованя тілько доз, кілько під рукою" [5, с. 22].

Незаперечним їх позитивним результатом є вивчення великої кількості джерел та літератури з даного питання, оригінальні розробки, зауваження про наявні прогалини в дослідженні проблеми. Вчений торкнувся питання, яке не мало належного пояснення у тодішній науковій літературі – про наявність у цьому творі мовно-стилістичних елементів як західноруського, так і церковнослов'янського характеру.

Підсумовуючи всі критичні зауваження щодо середньовічної пам'ятки, Василь Щурат сформулював висновок про те, що ця пісня належить до давньоруських пам'яток кінця XIV ст., збереглася у кількох польських транскрипціях XV і XVI ст., тому і втратила на рівні тексту зв'язок із руською традицією. Дослідник запропонував так званий слов'янський варіант транскрипції найдавнішого тексту "Богородиці" (1407 р.), вважаючи, що цей варіант дає можливість по-справжньому збагнути сенс твору, семантику образів і відповісти на всі лінгвістичні загадки.

Варто зазначити, що на думку вченого, пісня спочатку була військовою, про що свідчить зміст твору, зумовлений візантійською традицією. Здавна на Русі Пресвяту Богородицю та Івана Хрестителя вважали покровителями воїнів. Лише на Русі, у цілком військовій пісні, стверджує дослідник, могла втілитися "троїстість" імен – Богородиці, Ісуса Христа та Івана Хрестителя.

Василь Щурат вважає, що мова пісні "не є ані чиста старопольська, ані старопольська з чехізмами, ані – як би може від мене хто вчути сподівався – старопольська з церковщиною. Є то – по науковій термінології – западно-руська мова, а саме та староруська мова, яка в литовсько-руській історичній добі улягла переможному впливови білорущини, що в фонетиці має много спільного з українським " [5, с. 21].

Неординарні погляди В. Щурата спонукали багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників до переосмислення та перепрочитання твору. Іван Франко підтримав гіпотези Щурата в тому, що "власне язиково і щодо змісту пісня "Bogurodzica" вповні коріниться в церковно-слов'янській, спеціально білоруській традиції. Сей несподіваний зворот надає праці д-ра Щурата признак сенсаційности; польські вчені, що займають ся над сею пам'яткою, будуть змушені зняти становище супроти сеї розвідки, а зглядно значно розширити обсяг своїх пошукувань" [1, т. 37, с. 150].

У 1906 р. В. Щурат пише вірш "Грунвальд", у першому виданні якого подає фрагмент твору польського історика К. Шайновського та фрагмент "Литовського літопису", тим самим вказує на східне походження "Грунвальдської пісні". Цим він викликає протести з польського боку, зокрема А. Брюкнера. Згодом самі польські вчені, зокрема автор ґрунтовного текстологічного дослідження "Грунвальдської пісні" Юзеф Біркенмаєр, визнали слушність багатьох спостережень і міркувань В. Щурата, хоч і висловили справедливе застереження, що праці українського вченого не дають достатніх підстав для твердження про східне походження пісні і, власне, є тільки початком досліджень у цьому напрямку.

В. Щурат тривалий час займався студіями про життя та творчість Тараса Шевченка, зокрема його зв'язки з польською літературою. Він публікує статтю "Основи Шевченкових зв'язків з поляками", в якій аналізує зв'язки поета з багатьма відомими поляками та польською культурою загалом. Учений висуває багато гіпотез, які, як вважають сучасні історики, є хибними. Значною мірою він переоцінює вплив Л. Крулiковського на Шевченка. Найвірогідніше, ці неточності виникли через брак деяких історичних даних, відомих тепер.

Взаємини Т. Шевченка з поляками В. Щурат досліджував у таких напрямках: поширення сере польської громадськості відомостей про Шевченка та його твори – "Перші польські голоси про Шевченка", "Шевченко в польській революційній притчі", "Тарасова ніч у польськім оповіданні 1841 року", "Клопіт з поясненням польського перекладу з Шевченка"; зв'язки українського поета з польською культурою і польським визвольним рухом, польські знайомі та друзі поета – "Шеченко – Желіговський – Чечот", "Варшавський вчитель Шевченка", "З круга знайомих Шевченка", "У Шевченка в Києві 1846 р.".

Одним з найбільших та найвагоміших досліджень В. Щурата є "Шевченко і поляки. Основи взаїмних зв'язків". Учений зібрав і розглянув важливий матеріал до характеристик суспільно-політичної та ідеологічної атмосфери епохи Тараса Шевченка, його близького оточення, зокрема стосунків поета з багатьма польськими діячами. Дослідником порушено важливе питання про роль польської національно-визвольної боротьби, революційно-демократичної ідеології і передової польської літератури у формування світогляду ті літературно-естетичних позицій Кобзаря. Польською мовою опубліковані праці Василя Щурата: "Iwan Franko" , "Michal Petrowicz Dragomanow", "Mickiewicz w pismiennictwie ukrainsko-ruskiem", "Wôwczas to bylo jeszcze mozna" (його спогади про І. Франка та Т. Герцля), "Niezapomniany" (спогади про польського письменника Влодислава Белзу) тощо.

Різні вектори досліджень В. Щурата представлені у працях: "Французький декадентизм у польській і великоруській літературі", "З незнаної польської рукописі", "Ю. Словацький в українськім письменництві і перекладі", "Коліївщина в польській літературі до 1841 р.", "В. Дунін-Марцінкевич", "Українські традиції про походження Костюшка", "Ян Каспрович. Взаємини Франка з Каспровичем. Загадка" тощо.

В. Щурат увійшов у літературу як поет і перекладач. Завдяки знанню багатьох іноземних мов, Щурат перекладав вірші з англійської, французької, німецької, польської, чеської, болгарської, білоруської, російської, італійської, бельгійської та декількох інших європейських літератур.

Оцінюючи підбірку віршів для перекладу представників "Mlodej Polski", можна пояснити уподобаннями самого Щурата. Поняття декадентизму було незрозуміле українському літературознавству. Його вживали переважно у пейоративному значенні, зі загостреним акцентом на

занепадництві, без бажання глибше пояснити суть. На противагу І. Франкові, В. Щурат сприймав декадентизм як позитивне явище. До "позитивної" групи декадентів він зараховує таких польських поетів, як З. Пшемицький, А. Ланге, А. Оппман, М. Щепаньський, В. Рачинський та ін. Якщо Франко вважав К. Тетмаєра проявом антисуспільної позиції в польській літературі, то Щурат характеризує його як одного з найталановитіших польських поетів.

В. Щурат, поділяючи декадентів на "правдивих" і "неправдивих", виказує його намір зрозуміти й об'єктивно оцінити цей напрям у літературі. Що у правдивих поетів було лише засобом, то у неправдивих стало метою. Звідси – неясність смислу. Не зовсім чітко та переконливо вчений намагався прояснити різницю між декадентизмом та символізмом. В українському літературознавстві ці терміни часто плутали, ототожнювали, проте очевидним було те, що стосовно символізму йшлося про нову поетику, а декадентизм асоціювався із типом світовідчуття, умонастроєм епохи.

У відборі віршів, котрі перекладає, В. Щурат керувався своїми власними уподобаннями та умонастроєм. Його переклади віршів польського поета Казимежа Пшерви –Тетмаєра, вважаються найбільш вдалими. Серед них можна назвати такі вірші: "Plynie lôdz...", "W lesie", "Eviva l'arte", "Môw do mnie jeszcze", "Rozczarowanie" тощо. Однак у поезії Марії Конопницької Щурат не міг віднайти "справжнього" декадентизму, тому переклав лише чотири її вірші: "Noc i dzien", "A chocbyscie wrosli w ziemi", "A czemuz wy, chlodne rosy" та "Do kobiety".

Серед інших його перекладів із польської варто згадати "Testament môj" Ю. Словацького, "Slonko" А. Асника, "Tyle kwiatôw opada zawczesnie" і "Ciche boje" Я. Каспровича та "Rozmowa piatku z miesiacem" В. Загорського.

В. Щурат відомий у літературознавстві як автор змістовних праць про українсько-польські літературні та культурні взаємини. Він досліджував відгомін поезії А. Міцкевича в українському письменстві – "Mickiewicz w pismiennictwie ukrainsko-ruskim", перший в українському літературознавстві зробив спробу простежити, як входив у світ української літератури Ю. Словацький – "Ю. Словацький в українськім письменстві та перекладі" (у кн.: "Juliuszowi Slowackiemu – grono nauczy cielskie gimnazjum II we Lwowie"). Цікавою є думка дослідника про вплив Ю. Словацького на ідейну концепцію деяких образів поеми П. Куліша "Маруся Богуславка". У цій розвідці він розглянув також нечисленні на той час переклади творів польського поета українською мовою. Василь Щурат перекладав також з української на польську мову. Найбільш цікавими серед його польськомовних перекладів є переклад збірки власних віршів "На трембіті", присвячена Олексі Довбушу, та поеми Ю. Федьковича "Довбуш".

Висновки і пропозиції. Розглянуті праці В. Щурата насичені багатим, переважно новим фактичним матеріалом та свіжими, оригінальними думками, сповнені сміливого, новаторського підходу до висновків тогочасних дослідників. Багато його праць сприяли свого часу з'ясуванню цілого ряду мало досліджених, а то й зовсім не вивчених сторінок розвитку літературознавства, співіснування літератур у Галичині помежів'я XIX–XX століть. В історії української літератури дослідник був одним із найбільш послідовних, плодовитих і відданих учасників польсько-українського міжлітературного діалогу, чудовим знавцем польської літератури. Його праці стали вагомим внеском до скарбниці української науки в галузі літературознавства та літературної критики та не втратили свого значення у ракурсі вивчення та дослідження взаємозв'язків літератур.

Перспективою подальшого дослідження вбачаємо аналіз рецепції польської літератури В. Щуратом саме у площині літературознавства та міжлітературної комунікації.

Список літератури:

1. Санджеровська Н. Польськознавчі студії Василя Щурата. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство.* 2010. № 11. С. 231–234.
2. Свенціцький І. Характеристика творчості Василя Щурата. ЦДІА України у Львові. Ф. 309. Од. зб. 1879. С. 91.
3. Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. Київ : Наукова думка, 1976–1986.
4. Щурат В. Дві статті про Грунвальдську пісню. Відповідь проф. Брікнерови. Жовква : Накладом Петрицького, 1906. 32 с.
5. Щурат В. Грунвальдська пісня (Bogurodzicza dzewicza). Памятка Западно-руської літератури XIV в. Жовква: Наклад М. Петрицького, з печатні оо Василиян, 1906. 52 с.
6. Щурат В. Г. Шевченко і поляки. Основи взаємних зв'язків. Львів : Накладом автора, 1917. 132 с.

References:

1. Sandzhevska N. (2010). Polskoznavchi studii Vasylia Shchurata [Reception of Polish Literature in the Works by Vasyl Shchurat]. *Naukovyi visnyk Volynskogo natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filologichni nauky. Literaturosnavstvo.* № 11, pp. 231–234.
2. Sventsitskiy I. (1879). Kharakterystyka tvorchosti Vasylia Shchurata [Characteristics of creativity of Vasily Schurat]. TsDIA Ukrainy u Lvovy. F. 309. Od. zb. p. 91.
3. Franko I. (1976–1986). Zibrannia tvoriv u 50-ty t. Kyiv: Naukova dumka.
4. Shchurat V. (1906). Dvi stati pro Grunvaldsku pisniu. Vidpovid prog. Briknerovy [Two articles about the Grunwald song. The answer to prof. Brickner's]. Zhovkva: Nakladom Petrytskogo, 32 p.
5. Shchurat V. (1906). Grunvaldska pisnia (Bogurodzicza dzewicza). Pamiatka Zapadno-ruskoi literatury XIV v. [The Grunwald Song (Bogurodzicza dzewicza). Remembrance of West Russian literature of the fourteenth century]. Zhovkva: Nakladom Petrytskogo, z pechatni oo Vasylyian, 52 p.
6. Shchurat V. (1917). Shevchenko i polaky. Osnovy vzaimnykh zviaskiv [Shevchenko and the Poles. The basics of interconnections]. Lviv: Nakladom avtora, 132 p.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-24
УДК 378.016./02:81'243.091.33:004.77

Лещенко Т.О., Жовнір М.М., Асламова М.В.
Українська медична стоматологічна академія

ДИДАКТИЧНИЙ СЕГМЕНТ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У КОНТЕКСТІ ОСУЧАСНЕННЯ ФОРМАТУ ВИШІВСЬКОГО ВИКЛАДАННЯ МОВНИХ ДИСЦИПЛІН ІНОЗЕМЦЯМ

Анотація. У статті проаналізовано процес упровадження новітніх інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) у вишівську мовну освіту; окреслено основні переваги та напрямки використання соціальних мереж під час вивчення дисципліни «Українська мова як іноземна» в медичному виші. Розглянуто використання соціальних мереж як засобу самостійного вивчення української мови іноземними студентами й організації безпосередньо навчального процесу. З'ясовано дидактичний компонент соціальних мереж. Сформовано авторський погляд щодо часткової переорієнтації освіти на використання ІКТ під час вивчення української як іноземної задля ефективності, урізноманітнення й употужнення мовної підготовки майбутніх лікарів.

Ключові слова: інформаційно-комунікативні технології (ІКТ), соціальні мережі, мережевий контент, студент-медик, іноземні студенти, українська мова як іноземна, мовна підготовка майбутніх лікарів.

Leshchenko Tetiana, Zhovnir Maryna, Aslamova Maryna
Ukrainian Medical Stomatological Academy

DIDACTIC SEGMENT OF SOCIAL NETWORKS IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTATION OF THE NEW FORMAT TEACHING OF LANGUAGE DISCIPLINES TO FOREIGN STUDENTS AT HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Summary. The article analyzes the process of introducing new information and communication technologies (ICT) into the language education of higher educational institution; outlines the main advantages and directions of using social networks during studying the discipline «Ukrainian as a Foreign Language» in medical higher school. The use of social networks as a means of independent study of Ukrainian language by foreign students and organization of the educational process is considered. The didactic component of social networks has been clarified. Formed the author's view on the partial reorientation of education to the use of ICT in studying Ukrainian as a foreign language for the sake of efficiency, diversification and refinement of language training of future doctors. The authors emphasize the active, purposeful, but didactically motivated introduction of innovation in the domestic educational space. In our opinion, it is necessary to take into account the scale and quality of such progress in order not to intensify destructive phenomena in the traditional, time-tested and experienced system of education. Having considered only a particular aspect of the outlined research problem, we formulate conclusions that summarize the results of the analysis: professional competition and the demand of true professionals stimulate efficiency and diversity of education; well-considered introduction of information and communication technologies in the courses on the discipline "Ukrainian as a foreign language" is a way of improving the quality of non-professional – language – training students-foreigners of medical university; social networks in education make it possible to diversify and enhance the process of learning, monitoring student learning achievements and consolidating their skills and skills, as well as creating a solid base of innovative educational opportunities, a creative learning environment; social networks should be used for group training; for individual training and self-education; for the unconscious accumulation of multi-sectoral educational information and the like. It is promising to further study the ways of using social network content in didactic discourse.

Keywords: information and communication technologies (ICT), social networks, content network, medical student, foreign students, Ukrainian as a foreign language, language training of future doctors.

Постановка проблеми. У сучасному світі відбувається інтенсивна інформатизація всіх сфер суспільного життя. Не оминають ці процеси й Україну. Експортний потенціал української вищої освіти потужнішає, а пов'язана з цим інтеграція в міжнародний освітній простір підживлює інтерес до вітчизняних освітніх норм і гарантій. Оскільки здобуття якісної вищої освіти – одна з найміцніших гарантій реалізації інтелектуального потенціалу сьогочасного студентства, вирішальний фактор подальшої економічної стабільності, надзавдання педагогів – сформувати конкурентоспроможних фахівців різних галузей, зокрема й медичної, стоматологічної. Викладачі мають докласти зусиль, аби випускники вишів уповні відповідали вимогам сьогодення за показником рівня засвоєних ними знань, умінь і професійних навичок.

Тотальна імплементація інформаційно-комунікаційних технологій у людське повсякдення, перенасичення різних галузей інформаційними потоками зумовлюють докорінні зміни освітньої парадигми, переоцінку дієвості звичних дидактичних способів і шляхів подачі навчального матеріалу, раціонального й виваженого впровадження нових технологій, які були б ефективними в умовах сьогодення. «Сучасний бурхливий розвиток інформаційних технологій уможливлює безпосереднє спілкування вітчизняних та іноземних юнаків і дівчат незалежно від їхнього соціального статусу та місцезнаходження» [1, с. 6].

Вкотре наголосимо на активному, цілеспрямованому, але дидактично вмотивованому впровадженні інноватики у вітчизняний навчально-виховний простір. Зважати на масштаби й якість такого поступу, на наш погляд, потрібно для того, щоб не активізувати деструктивні явища

© Лещенко Т.О., Жовнір М.М., Асламова М.В., 2020

в утрадиційненій, вивіреній часом і досвідом системі навчання. Водночас ми долучаємося до міркувань когорти педагогів-новаторів: «В умовах сучасних інноваційних змін в українській вищій освіті доцільно використовувати здобутки не лише вітчизняних, а й іноземних науковців, адаптуючи їх до навчання української мови студентів-іноземців медичних ЗВО» [3, с. 125].

У полі нашого зору – мовна підготовка майбутніх лікарів, сьогочасних іноземних студентів, які здобувають в Україні медичний фах. Вивчати українську мову їм потрібно не лише для задоволення базових побутових потреб. «Вибудувана під впливом екстрамовних чинників система поглядів, ідей і переконань, що набули статусу базових завдяки спромозі посприяти досягненню особистих надзавдань, не лише заманіфестовує сприйняття навколишнього світу, ставлення до нього, а й окреслює поведінкові та комунікативні домінанти мовця» [5, с. 167].

До слова, щоб вільно читати медичну літературу й розуміти усні повідомлення фахового спрямування, а також за потреби порозумітися зі спеціалістами, безперешкодно ініціювати/підтримувати вербальний контакт із метою досягнення усвідомлених комунікативних цілей, студент-медик має володіти українською мовою. «Метою навчання української мови як іноземної у вищих навчальних закладах є формування у студентів професійної комунікативної компетенції шляхом розвитку та вдосконалення усіх видів мовленнєвої діяльності: читання, говоріння, письма та аудіювання», – слушно зауважено в дослідженні Т. Лещенко [6, с. 112].

Посприяють швидкому засвоєнню іноземними студентами норм української мови, поступовому подоланню мовного бар'єра, опануванню ними навичок мовленнєвої діяльності вдосконалені технології навчання. Так, Т. Лещенко зазначає: «Сучасна науково-педагогічна діяльність вимагає пошуку нових методичних і методологічних підходів у процесі формування компетенції майбутнього лікаря – високоосвіченого та високоінтелектуального фахівця медичної галузі» [4, с. 187].

На наш погляд, міцне підґрунтя для урізноманітнення й употужнення освітнього процесу формують новітні інформаційні-комунікаційні технології (ІКТ), упровадження яких у вишівську мовну освіту інтенсифікує процес навчання й підвищить його ефективність. Ця думка інтерпретована й іншими дослідниками, які працюють з іноземцями: «Саме завдяки цифровим технологіям, які стрімко удосконалюються, викладання української мови як іноземної неминуче зазнає принципових змін» [8, с. 272].

Керуючись міркуваннями про важливість часткової переорієнтації освіти на використання ІКТ, ми сфокусували увагу на мультимедійних ресурсах, зосібна на багатоманітті соціальних мереж.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові праці багатьох вітчизняних учених присвячено студіюванню імплементації комп'ютерних технологій (О. Іванова, О. Комочкова, М. Курвитс, Т. Лещенко, Н. Лисенко, В. Луговий, Л. Назаревич, А. Нісімчук, Л. Пироженко, О. Падалка, О. Пометун, Т. Полиця, О. Савчук, Н. Сороко, О. Скалій, О. Співаковский, В. Юфименко, Л. Федоренко, К. Чернова, Я. Яненко тощо). Дидактичний сегмент мережевого контенту представлено в низці наукових доробків іноземців (R. Braw, G. Grosseck, N. Flemming, K. Murray, L. Tigu, R. Weller та ін.).

За останні кілька років з'явилася значна кількість наукових праць вітчизняних дослідників, присвячених окремим аспектам навчання під час віртуальної комунікації (М. Асламова, Т. Архипова, Н. Бондар, М. Глазунов, І. Карпа, Г. Нестеренко, С. Литвинова, Г. Скрипка, Н. Стучинська, О. Щербаков, Г. Щербина, В. Юфименко, Н. Яськова, А. Яцишин тощо).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У розвідках подано тлумачення базових тематичних понять, частково проаналізовано методологію, теорію, філософію й історію використання ІКТ в освіті, описано ІКТ і засоби навчання в загальній середній освіті, у професійному навчанні й у закладах вищої та в системі післядипломної освіти. Побіжно досліджено розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності студентів і викладачів.

Мета статті – аналіз дидактичної компоненти сучасного соціально-мережевого контенту. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) окреслити стан і перспективи використання ІКТ у вишівській освіті; 2) проаналізувати шляхи й способи використання соціальних мереж під час вивчення дисципліни «Українська мова як іноземна» у медичному виші.

Виклад основного матеріалу. Мережева парадигма інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій уже сформована. Зважаючи на потужний уплив мережевого контенту на сучасну молодь, а також потенціал розширення сфер використання соціальних мереж, здається, жоден вітчизняний та іноземний студент не може обійтися без них. Блискавичними темпами розвивається феномен віртуального спілкування – специфічного, опосередкованого комп'ютером, який має доступ до локальної чи глобальної мережі, способу комунікації і взаємодії в просторі «віртуальної реальності».

Популярні соціальні мережі – «Фейсбук», «Інстаграм», «Телеграм», «Твітер» та ін. – дають змогу кожному, хто до них долучився, використовувати інформацію, подану на сторінках, обмінюватися повідомленнями, додавати текстовий, аудіо-, фото-, відео- й графічний контент. Імпонують міркування й про те, що «В останні роки соціальні мережі Facebook, Twitter, My Space, Instagram, Viber, Telegram та ін. стали основним інструментом соціальної взаємодії, спілкування й обміну інформацією» [7, с. 272].

Соціально-мережева система дозволяє викладачам вишів навіть створювати навчальні курси для студентів, цифрові новації дають змогу оцінити знання й навички студентів у звичному віртуальному просторі. Мовимо про мультимедійні засоби моніторингу знань – квести, вікторини, тестові завдання. Іноземці вивчають українську мову шляхом спільної практичної й проєктної діяльності, успішно опановують різноманітні алгоритми засвоєння мовного матеріалу через усесвітню мережу. Уже не подивує нікого й дидактична значущість створення проектів, реклам, сторінок, груп і подій, опитувань і он-лайн

голосувань. Важливо, що соціальні мережі уможливлюють безперервне (без урахування часових, географічних і вікових меж) використання навчального контенту навчальної дисципліни.

Викладачі кафедри українознавства та гуманітарної підготовки Української медичної стоматологічної академії активно послуговуються різними формами комп'ютерної підтримки навчального процесу, а мережевий контент дає їм змогу організовувати колективну роботу студентів-іноземців на заняттях і за межами академічних авдиторій; урізноманітнювати форми навчання студентів удома; формувати сприятливі умови для розвитку персоніфікованого навчального середовища студента.

Використання соціальних мереж під час вивчення «Української мови як іноземної» урізноманітнює рутинний шлях організації навчального процесу, мотивує студентів, заохочує їх долучатися до креативного процесу пізнання основ української мови. Зосередимося детальніше на мережах «Фейсбук» та «Інстаграм». Такий вибір зумовлено їхньою широкою популярністю серед різних верств населення. За офіційними даними, кількість користувачів «Фейсбуку» у 2020 році збільшилася до 14 млн. Стрімко зростає популярність «Фейсбук Месенджер»: його аудиторія – 8,7 млн користувачів. В «Інстаграмі зареєстровано» 11,5 млн. українців [9]. До слова, є ціла низка соціальних мереж, а в деяких із них функціонує тільки українська мова – «Друзі», «УкрФейс», «Українці», «ГуГуДу», «Сусіди», «Гуртом» та інші.

Надзвичайно вдалим і цінним для викладачів і студентів вважаємо мікроблог у мережі «Фейсбук», створений Т. Лещенко, завідувачкою кафедри українознавства та гуманітарної підготовки Української медичної стоматологічної академії (https://www.facebook.com/profile.php?id=100026461282522). На своїй сторінці науковця систематично розміщує оригінально оформлений дидактичний матеріал, який допомагає не лише студентам, викладачам, а й усім охочим та небайдужим до рідного слова орієнтуватися в потоці медичної термінолексики, складних випадках вживання слів, допомагає уникати термінологічної плутанини. Акцентує дослідниця на всіх рівнях сучасної української мови, використовує доречні приклади, аналізує можливі помилки й огріхи, пояснює, навчає. Подамо для прикладу кілька ілюстрацій із промовистими заголовками «Плутанина», «Підступні пароніми», «Актуальні наголоси», «Червоні лінії» тощо. Такі навчальні експерименти в соціальних мережах стимулюють розширення проблемного поля сучасної дидактики в аспекті вивчення такої важливої категорії мовленнєвої діяльності людини, якою є українська мова. Усе це потрібно «подвоїти», зважаючи на творчий підхід до оформлення, який обрала дослідниця, а також уміння синтезувати власні спостереження, подавати ґрунтовні узагальнення на основі базового мовного матеріалу.

Висновки і пропозиції. Розглянувши лише окремий аспект окресленої дослідницької проблеми, формулюємо висновки: 1) фахова конкуренція й затребуваність справжніх професіоналів стимулюють підвищення ефективності й урізноманітнення освіти; 2) виважене впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на заняттях із дисципліни «Українська мова як іноземна» – це спосіб підвищення якості нефахової – мовної – підготовки студентів-іноземців медичного вишу; 3) соціальні мережі в освіті уможливлюють урізноманітнення й употужнення процесу засвоєння знань, моніторингу студентських навчальних досягнень і закріплення їхніх умінь і навичок, а також створюють міцну базу інноваційних освітніх можливостей, креативне середовище для навчання; 4) соціальні мережі необхідно використовувати для групового навчання; для індивідуального навчання й самоосвіти; для неусвідомленого накопичення різногалузевої навчальної інформації тощо. Перспективним бачиться подальше студіювання шляхів використання соціально-мережевого контенту в дидактичному дискурсі.

Список літератури:

1. Асламова М. В. Інтернет-щоденники іноземних студентів як елемент дискурсу блогосфери. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.* Сер. : Філологія. Соціальні комунікації : зб. наук. праць. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2019. Вип. 4, ч. 1. С. 6–10.
2. Лещенко Т. О. Використання електронного сервісу Kahoot під час вивчення предмета «Українська мова як іноземна» у вищому медичному закладі освіти. Сучасна медична освіта: методологія, теорія, практика : матеріали Всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю (м. Полтава, 19 березня 2020 р.). Полтава, 2020. С. 124–127.
3. Лещенко Т. О. Використання комунікативного підходу до засвоєння стоматологічної термінології на занятті з української мови як іноземної. *Актуальні проблеми сучасної вищої медичної освіти в Україні* : матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю, м. Полтава, 21 березня 2019 р. Полтава, 2019. С. 125–128.
4. Лещенко Т. О. Застосування інноваційних технологій у процесі викладання курсу «Основи психології. Основи педагогіки» у ВДНЗ України «УМСА». Реалізація Закону України «Про вищу освіту» у вищій медичній та фармацевтичній освіті України : матеріали Всеукр. навч.-наук. конф. з міжнародною участю. Тернопіль, 2015. С. 187.
5. Лещенко Т. О. Здоров'я vs. хвороба в контексті словесної репрезентації ціннісної картини світу сучасного лікаря. *Психолінгвістика.* 2018. № 24(2). С. 163–180.
6. Лещенко Т. О. Шляхи удосконалення мовної підготовки іноземних студентів. *Актуальні питання суспільно-гуманітарних наук та історії медицини* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., м. Чернівці, 11-12 жовтня 2018 р. Чернівці, 2018. С. 111–113.
7. Юфименко В. Г. Медична блогодидактика та медіаосвітні технології як новітні чинники розвитку професійної компетентності фахівця. *Сучасна медична освіта: методологія, теорія, практика* : матеріали Всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю (м. Полтава, 19 березня 2020 р.). Полтава, 2020. С. 269–272.
8. Юфименко В. Г. Соціальні мережі як ефективне середовище комунікації в мовній підготовці іноземних студентів. *Сучасна медична освіта*: *методологія, теорія, практика* : матеріали Всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю (м. Полтава, 19 березня 2020 р.). Полтава, 2020. С. 272–275.
9. Facebook та Instagram в Україні. Цифри і факти – 2020. URL: https://www.prostir.ua/?kb=facebook-ta-instagram-v-ukrajini-tsyfry-i-fakty-2020 (дата звернення: 19.04.2020).

References:

1. Aslamova M., Zhovnir M., Bondar V. (2019). Internet-schodennyky inozemnykh studentiv iak element dyskursu blohosfery [Internen student's diaries as an element of the blogosphere discourse]. Vcheni zapysky Tavrijs'koho natsional'noho universytetu imeni V. I. Vernads'koho. Ser. Filolohiia. Sotsial'ni komunikatsii: zb. nauk. prats'. Kyiv, no. 4, ch. 1, pp. 6–10.
2. Leschenko T. (2015). Zastosuvannia innovatsijnykh tekhnolohij u protsesi vykladannia kursu «Osnovy psykholohii. Osnovy pedahohiky» u VDNZ Ukrainy «UMSA» [Application of innovative technologies in the course of basics of psychology and the basics of pedagogy in the higher state education institution of Ukraine UMSA] Realizatsiia Zakonu Ukrainy «Pro vyschu osvitu» u vyschij medychnij ta farmatsevtychnij osviti Ukrainy : materialy Vseukr. navch.-nauk. konf. z mizhnarodnoiu uchastiu. Ternopil', p. 187.
3. Leshchenko T., Zhovnir M. (2018). Zdorovia vs. khvoroba v konteksti slovesnoi reprezentatsii tsinnisnoi kartyny svitu suchasnoho likaria [Health Vs. illness in the context of the verbal representation of the value picture of the world of the modern doctor]. *Psykholinhvistyka,* no. 24(2), pp. 163–180.
4. Leshchenko T., Zhovnir M. (2020). Vykorystannia elektronnoho servisu Kahoot pid chas vyvchennia predmeta «Ukrainska mova yak inozemna» u vyshchomu medychnomu zakladi osvity [Use of the Kahoot electronic service in the study of the subject «Ukrainian as a foreign language» at the higher medical educational institution] Suchasna medychna osvita: metodolohiia, teoriia, praktyka : materialy Vseukr. navch.-nauk. konf. z mizhnar. uchastiu (m. Poltava, 19 bereznia 2020 r.), pp. 124–127.
5. Leshchenko T., Yufymenko V. (2019). Vykorystannia komunikatyvnoho pidkhodu do zasvoiennia stomatolohichnoi terminolohii na zaniatti z ukrainskoi movy yak inozemnoi [Using a communicative approach to mastering dental terminology in Ukrainian as a foreign language]. Aktualni problemy suchasnoi vyshchoi medychnoi osvity v Ukraini : materialy navch.-nauk. konf. z mizhnar. uchastiu, m. Poltava, 21 bereznia, pp. 125–128.
6. Leshchenko T., Yufymenko V., Shevchenko O. (2018) Shliakhy udoskonalennia movnoi pidhotovky inozemnykh studentiv [Ways to improve language training of foreign students] Aktualni pytannia suspilno-humanitarnykh nauk ta istorii medytsyny: zb. materialiv mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Chernivtsi, 11-12 zhovtnia, Chernivtsi, pp. 111–113.
7. Yufymenko V.(2020) Medychna blohodydaktyka ta mediaosvitni tekhnolohii yak novitni chynnyky rozvytku profesiinoi kompetentnosti fakhivtsia [Medical blogidactics and media education technologies as the newest factors of professional competence development of specialist]. Suchasna medychna osvita: metodolohiia, teoriia, praktyka: materialy Vseukr. navch.-nauk. konf. z mizhnar. uchastiu (m. Poltava, 19 bereznia 2020 r.), pp. 269–272.
8. Yufymenko V. (2020) Sotsialni merezhi yak efektyvne seredovyshche komunikatsii v movnii pidhotovtsi inozemnykh studentiv [Social networks as an effective medium of communication in the language training of foreign students]. Suchasna medychna osvita: metodolohiia, teoriia, praktyka: materialy Vseukr. navch.-nauk. konf. z mizhnar. uchastiu (m. Poltava, 19 bereznia 2020 r.), pp. 272–275.
9. Facebook ta Instagram v Ukraini. Tsyfry i fakty (2020). Retrieved from: https://www.prostir.ua/?kb=facebook-ta-instagram-v-ukrajini-tsyfry-i-fakty-2020 (accessed 19.04.2020).

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-25
УДК 811.162.1:[378.4:002.1]

Лисенко А.В.
Національний університет «Полтавська політехнікаімені Юрія Кондратюка»
Лукаш М. Врона
Національна агенція академічного обміну

ПОЛЬСЬКА ЯК ДРУГА ІНОЗЕМНА МОВА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ

Анотація. В умовах активної інтеграції України в європейське співтовариство, інтенсивного розвитку українсько-польських зв'язків підвищується мотивація оволодіння польською мовою на належному рівні. У статті розглянутоособливості вивчення польської як другої іноземної мови студентами технічного вишу. Основну увагу зосередженонадеяких закономірностях фонетики та граматики польської мови в порівняльному аспекті з українською. З'ясовано, що українська та польська мови мають значну кількість спільної лексики, проте польська мова має свої тенденції таособливості. Проаналізованоокремі закономірності та специфікупольської мови, з якими зустрічаються українські студенти під час її вивчення.Окреслено перспективи подальшого вивчення й аналізу українсько-польської граматики в контексті міжмовних зв'язків.

Ключові слова: польська мова, українська мова,особливості вивчення, фонетика, лексичний склад мови, граматика, порівняльний аспект.

Lysenko Alla
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"
Lukash M. Wrona
National Agency for Akademic Exchange

POLISH AS SECOND FOREIGN LANGUAGE IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM: STUDY FEATURES

Summary. In terms of active integration of Ukraine into the European community and intensive development of Ukrainian-Polish relations, the motivation for mastering the Polish language at the proper level increases. The article describes the peculiarities of learning Polish as a second foreign language by students from the technical university. The main focus is on some rules of phonetics and grammar of the Polish language in comparison with Ukrainian. Ukrainian-Polish linguistic interrelationships can be traced at almost all linguistic levels: phonetic, grammatical, lexical and phraseological. This had a positive impact on both languages, as they enriched the language structure, vocabulary composition and eliminated the monotony and traditionalism, which was characteristic in ancient Ukrainian and Polish.It is stated that Polish and Ukrainian originate from the Proto-Slavic language, but Ukrainian is separated from the Eastern Slavic branch and Polish from the Western Slavic one.In the Polish language, the Latin alphabet is used, while Ukrainian is based on Cyrillic. It is found that the Ukrainian and Polish languages have a considerable amount of common vocabulary, but the Polish language has its tendencies and peculiarities, which are often difficult to learn. The grammar of the Polish language is formally similar to Ukrainian, but it has many different, specific and special features. Some regularities and specifics of the Polish language encountered by Ukrainian students during its study are analyzed. Aspects for further study and analysis of Ukrainian-Polish grammar in the context of interlingual communication are identified. The main priority of the state policy in the sphere of higher education is the preparation of a future specialist who is able to prove himself in the conditions of global richness. Polish is now the subject of study in many educational institutions in Ukraine. The territorial adjacency of the Ukrainian and Polish peoples could not fail to affect their development. Today there is a tendency to partial activation of the language features of the Western European version.

Keywords: the Polish language, the Ukrainian language,study features, phonetics, language lexical structure, grammar, comparative aspect.

Постановка проблеми. Основним пріоритетом державної політики у сфері вищої освіти є підготовка майбутнього фахівця, який здатний проявити себе в умовах глобального багатокультурного простору. Польська мова нині є предметом вивчення у багатьох закладах освіти України. Не винятком став і Національний університет «Полтавська політехнікаімені Юрія Кондратюка». Так, студенти спеціальностей «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», «Міжнародна економіка» вивчають польську мову як другу іноземну. В університеті функціонує Українсько-польський центр, на базі якого проводяться заняття з вивчення польської мови, під час яких студенти мають можливість познайомитися з мовою лауреатів Нобелівської премії–Генріха Сенкевича, Владислава Реймонта, Чеслава Мілоша, Віслави Шимборської,Ольги Токарчук, з історією та культурою Польщі,а також брати участь у спільних наукових студентських конференціях, форумах тощо.

Територіальна суміжність українського й польського народів не могла не позначитися наїх розвитку. Польська мова належить до західнослов'янської групи індоєвропейських мов, яка за кількістю носіїв посідає 3 місце після російської та української. На сьогодні польську мову вважають рідною і спілкуються нею

© Лисенко А.В., Лукаш М. Врона, 2020

близько 40 мільйонів осіб, нею розмовляє багато емігрантів з різних куточків світу. Актуальність обраної теми зумовлюється тим, що сьогодні яскраво спостерігається тенденція до часткової активізації мовних особливостей західноєвропейського варіанта та правописних норм 1920-х рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом багатьох століть українська й польська мови впливали одна наодну, зокрема в галузі лексики. Теоретичніоснови мовних контактів розробляли як вітчизняні, так і зарубіжні мовознавці, серед яких – Л. Баранникова, Л. Булаховський, У. Вайнраух, А. Гаркавець, В. Єрмола, Л. Крисін, О. Медведєва, В. Русанівський таін. Польсько-українські зв'язки були предметом наукових розвідок І. Білодіда, Й. Дзендзелівського, О. Сербенської, В. Вітковського, С. Кохмана, М. Лесева, А. Фаловського таін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність незначної кількостіпідручників та посібників з польської мови, актуальною залишається проблема щодо специфіки та особливостей її вивченняна певних етапах в україномовному середовищі.

Метою дослідження є аналіз та специфікафонетичних, лексичних та граматичних особливостей польської мови в порівняльному аспекті на початковому етапіїї вивчення українськими студентами.

Виклад основного матеріалу. Українсько-польські мовні зв'язки простежуються ще з часів Київської Русі. З одного боку, польська мова сильно впливала на українську, особливо з кінця XIV ст., а з іншого – українська мова залишила помітний слід у польській. Найбільшого взаємовпливу дві мови досягли в XVI ст., після чого почали спадати, однак із здобуттям Україною незалежності мовні контакти відновлюються й продовжують інтенсивно розвиватися. Українсько-польські мовні взаємовпливи простежуються чи не на всіх мовних рівнях: фонетичному, граматичному, лексичному й фразеологічному. Це мало позитивний вплив для обох мов, бо збагачували мовну структуру, словниковий склад й усували одноманітність та традиційність, що була притаманна давнім українській та польській мовам. Враховуючи те, що українська та польська мови близько 60% мають спільної лексики, тож вивчення її є цілком реальним і за певної мотивації це може зробити кожен охочий студент у досить короткі терміни. Зазначимо, що значна кількість запозичень із польської мови потрапила до української внаслідок так званого «сусідства» й постійного контактування обох народів у різних сферах, а також унаслідок ухвали правописних норм 1928 р., метою яких було унормування української літературної мови, об'єднання західної та східної мовних традицій. Найбільшу кількість лексичного складу мови становлять полонізми, пов'язані з людиною та її роллю в суспільстві. Вони ввійшли в систему української літературної мови й належать до загальновживаної лексики, наприклад: *автономія, авторитет, аркуш, будинок, візерунок, влада, розклад, тека* тощо [5].

Зупинимося на окремих аспектах специфіки вивчення польської мови, з якими зустрічаються українські студенти. Варто зазначити, що наголос у польській мові падає на передостанній склад і не несе смислорозрізнювальної функції. Незважаючи на те, що звучання багатьох слів збігається з українською,наголос все одно буде на передостанньому складі, наприклад: *aut**o**bus – autob**u**su, Kr**a**ków – w Krak**o**wie, r**a**dość –rad**o**sny.* Тобто, якщо в іншій формі відмінка словоотримує додатковий склад – наголос знову переміщується на передостанній склад. Проте існує кілька груп слів, у яких наголошується інший склад. Наприклад, у запозичених словах з французької мови наголос ставиться наостанній склад:*men**u**, Par**i**s, atel**ie**r.* У запозиченнях з грецької та латинської мов, що закінчуються на-*ika, -yka,*у дієсловах у множині в минулому часі та дієсловах однини умовного способу наголос ставиться на третій від кінця склад, наприклад:*bo**ta**hika, po**li**tyka, **fa**bryka, charakte**rys**tyka;nau**czy**liście się, odro**bi**liście,poje**cha**liście, **zro**biłby, poje**cha**łaby,* а в дієсловах множини умовного способу виділяємо четвертий склад від кінця: *zro**bi**libyście, **by**libyśmy, **by**libyście.*Однак український наголос має свою систему. Він реалізується в різних акцентних типах різних частин мови, що зумовлено їхньою морфемною будовою, змінами звуків у потоці мовлення і складоподілом.

Слід зазначити, що польська й українська мови походять з протослов'янської мови, але українська відділилася від східнослов'янської гілки, а польська – від західнослов'янської. Польська мова використовує латинський алфавіт, тоді як українська базується на кирилиці. Польська абетка складається з 32 букв та 91 звука, а українська – з 33 букв та 38 звуків. Швейцарський мовознавець Ф. де Сосюр наголошує на особливій потребі вивчення звуків у мовленнєвому ланцюжку, бо саме в цьому проявляється національна своєрідність мелодики слова [6, с. 68]. Польська мова – єдина слов'янська мова,яка зберегла носові голосні *ą* та *ę* (ці літери вимовляються з носовим резонансом).У польській мові немає м'якого знака, проте м'яких звуків досить багато. Роль цієїлітери відіграють два символи:креска (так з'явилися літери, що позначають м'які звуки *ś, ć, ź, dź, ń* малітера*i,* якавиконує подвійнуфункцію. По-перше, вона позначає звук [і]: *wysoki, niski*, а, по-друге, ця літера позначає м'якість попереднього приголосного: *biurko, Piotr, miasto, miesiąc, kwiecisty, bierzmowanie.*Для позначення деяких звуків у польській мові використовуються так звані диграфи, тобтоодин звук позначається двома буквами. Таких диграфів налічується сім *(cz, ch, dz, dż, dź, rz, sz),*наприклад: ***cz**arny, **ch**leb, bar**dz**o,**dż**em, nie**dź**wie**dź**, **rz**eka, **sz**afa,*а для позначення деяких звуків є два варіанти написання: *[y] – u, ó,* наприклад: b***u**rza – буря, g**ó**ra – гора; [x] – h, ch,*наприклад: ***h**erb – герб, du**ch** – дух; [ж] – rz, ż,*наприклад: k***rz**y k– крик, **ż**art – жарт.*Зауважимо, що іншомовні імена, прізвища, географічні назви та деякі терміни транслітеруються, тобто пишуться зі збереженням оригінального написання, наприклад: *Voltaire – Вольтер, Chikago – Чикаго, resume – резюме, video – відео* тощо.

У польській мові є багато співзвучних з українською мовою слів, наприклад: *woda, kawa,*

*brat,tekst, dyrektor, farba, syn, ryba,*проте є і зовсім відмінні, так звані «хибні друзі» перекладачів, наприклад:*dywan – килим, grzywna – штраф, krzesło – стілець, pamiętnik – щоденник, portfel – гаманець, magazyn – журналтаін.* Так, наприклад, у польській мовііснує слово*prosto,* щоозначає польською *прямо: Proszę iść prosto*, але ж коли ми хочемо сказати: просто, то слід використовувати слово*ро prostu: Po prostu w domu jest zawsze czysto (просто дома є завжди чисто),* а якщо ж хочемо сказати, що щось є просте, як антонім до слова*складне,* то ми говоримо: *To jest proste (це просте).* Існує таке поняття як міжмовнаомонімія, коли схожі, здавалося б, словаозначають різні, а то й діаметрально протилежні речі: в польській мові*uroda – краса, zapomnieć – забути, woń – запах,owoce – фрукти* таін.

Попри близькість української та польської мов, досить часто граматичний рід іменника не збігається. Граматика польської мови має свої особливості, які нерідко важко піддаються вивченню, тому багато хто не приділяє їй достатньої уваги. Наприклад: *клас – ч.р., klasa – r.ż; афіша – ж.р., afisz – r.m.; програма – ж.р., program – r.m.; тема – ж.р., temat – r.m.; система – ж.р., system – r.m.* та ін. Категорія числаіменників у польській мові принципово не відрізняється від аналогічної категорії в українській. У польській мові, як і в українській, є ряд іменників, які мають тільки форму однини або тільки форму множини. Так, власні назви, назви матеріалів, абстрактних понять, а також збірні назви, зазвичай, вживаються в однині, наприклад: *Wisła (Вісла – річка у Польщі), Bałtyk (Балтійське море), miedź (мідь), dobroć (доброта)* таін. Іменники, вживані лише у множині, охоплюють кілька семантичних груп, серед яких назви обрядів, звичаїв, урочистостей: *imiehihy – іменини, chrzcihy – хрестини, urodziny – день народження, andrzejki – день Андрія (Калита)* таін.*;* іменники, щоозначають предмети парної або симетричної будови, знаряддя праці: *grabie – граблі, nożyczki – ножиці, okulary – окуляри, szczypce – щипці, sanie – сани* таін.; деякі власні назви: *Czechy – Чехія, Niemcy – Німеччина, Włochy – Італія* та ін., а також назви будівель та їх частин, одяг, продукти харчування, частини тіла; *schody – східці, drzwi – двері, spodnie – штани, rajstopy – колготки, lody – морозиво, usta – губи, plecy – спина* та ін [4].

Слід зауважити, що назви національностей по-польськи пишуться з великої літери: *Polak, Ukrainka, Francuz, Niemka* тощо, а також цікавим є той факт, що в офіційно-діловому стилі, зокрема під час написання листів, займенники в польській мові пишуться з великої літери. Наприклад: *…A Ty? Co słychać u Ciebie w pracy? Szanowni Państwo. Dziękuję za Twój list. Czy autorów tekstu interesują najbogatsi Polacy czy może Ci, którzy zarabiają przeciętnie?*

Особливу увагу слід звернути на те, як треба використовувати ввічливу форму звертання до співрозмовника. Вона помітно відрізняється від усталеної в українській мові. Українською ми використовуємо звертання на *«ви»*. Особовий займенник *wy* у польській мовіозначає групу людей, а тому не може вживатися як форма ввічливості. До чоловіків слід звертатися, використовуючи слово*pan,* до жінок – *pani,* до групи, що складається з чоловіків – *panowie*, до групи, що складаються з жінок – *panie*, а до змішаної групи – *państwo*, додаючи слово*proszę* (прошу)*: proszę pana, proszę pani, proszę państwa.*

У новій редакції українського правопису (2019 р.) міститься інформація про утворення іменників жіночого роду – фемінітивів (у попередній редакції такої інформації не містилося). Творення і вживання фемінітивів вже вповні практикується в розмовній мові та медіапросторі, але поки не допускається доофіційного вжитку (у класифікаторі професій поміж найменувань чоловічого роду вживаються в жіночому роді назви лише таких професій, як *доярка, швачка, посудомийка, прибиральниця, медична сестра*). Фемінітиви є в багатьох розвинених літературних мовах, у тому числі й у польській, які використовуються в різних стилях – як у публіцистичному, так і в художньому та науковому. Якщо порівняти їх впольській та українській мовах, можна виявити цікаві спільності та відмінності. Деякі тільки закріплюються в ужитку, інші вже активно ввійшли до повсякденного мовлення. Іменники-фемінітиви утворюються від чоловічо-особових основ шляхом суфіксації (94,5%), складанням основ (1,83%), за рахунок формування стійких словосполучень (3,67%) [2, с. 266]. Звернемо увагу на групу іменників жіночого роду, які в називному відмінку однини мають закінчення *-i*. наприклад: *mówczyni – ораторка, sprzedawczyni – продавчиня, wykładowczyni – викладачка, jogini – йогиня, członkini – членкиня, językoznawczyni – мовознавиця, wykonawczyni – виконавиця* таін. Нині розпочато роботу над створенням словника українських фемінітивів.

У всіх мовах є так звані допоміжні дієслова, дієслова-зв'язки і неправильні дієслова. У польській мові дієслово*być* (бути) є неправильним, воно використовуються як зв'язкаі не опускається в реченнях (на відміну від української мови): *to jest miasto, woda jest tam.* У множині використовується зв'язка*są*: *Krakow i Warszawa to są stare miasta, kawa i herbata są tutaj.* Щоб скласти заперечне речення, між підметом і дієсловом-зв'язкою ставиться заперечення *nie*: *to nie jest miasto, to nie jest studentka, to nie jest złe* [1].

Слід зазначити, що в польській мові показником особи, передусім, є особове закінчення дієслова, а не особовий займенник, як в українській. Тому, в усному та писемному мовленні особові займенники: *ja, ty,on, ona, ono, my, wy* опускаються. Закінчення дієслова підказує, про яку особу й число йдеться, наприклад: *czytam* (я читаю), *czytasz* (ти читаєш), *czyta* (він, вона, воно читає), czytamy (ми читаємо), *czytacie* (ви читаєте), *czytają* (вони читають). Проте якщо вживається логічний наголос або при протиставленні, то в реченні слід використовувати форми особових займенників: *to **ja** mam brata, a nie **ty***.

До непорозумінь на початковому етапі вивчення мови призводить помилкове вживання займенників третьої особимножини. У польській мові вони поділяються на чоловічо-особові (*oni*): *profesor, ojciec, student, kierowca, klient* та нечоловічо-особові*(one)*: *kobieta, siostra, dom, kot, dziecko, studentka.* Тому, як зазначає

А. Кравчук, «…перемикаючи код з українського на польський, україномовна особа, що спілкується польською мовою, повинна, вживаючи множинні граматичні форми всіх частин мови, водночас «перемкнутися» наіншу, відмінну від звичної для неї категоризацію дійсності: всі об'єкти світу ділити не на основі звичного (притаманного українській мові) критерію «живе (істота) – неживе (неістота)», а на основі опозиції «чоловіки – решта об'єктів» [3, с. 117]. Незважаючи на те, що розрізнення родових форм займенників третьої особимножини *oni* та *one* – це чи не найперша граматична тема, з якою знайомляться студенти, проте помилки у вживанні цих займенників дуже часто допускаються і на подальших етапах вивчення мови. Цікавим для нас видається той факт, що коли ми хочемо сказати: *Ці (ті) дівчата мені подобаються*, польською скажемо: *Te (tamte) dziewczyny mi się podobają,* а коли йдеться про чоловіків, ми будемо говорити: *Ci (tamci) mężczyźni mi się podobają*. Такожіз чоловічо-особовим родом пов'язана помилка у вживанні неозначених числівників *wiele, ile, kilka* таін. Отож, коли ми вживаємо ці числівники з жіночим родом, або коли не йдеться про чоловіків, ми використовуємо в такій формі, як вони є, наприклад: *wiele kobiet (багато жінок), ile dzieci jest na ulicy? (скільки дітей є на вулиці?), kilka psów mieszka na naszym podwórku (кілька собак живе в нашому подвір'ї)* та ін. А коли ми вживаємо ці числівники з чоловічо-особовим родом, то вони змінюють свою форму: *wielu przyjaciół (багато друзів), ilu nauczycieli pracuje w tej szkole? (скільки вчителів працює в цій школі?),* або*kilku moich znajomych przyjdzie do mnie na imprezę (кілька моїх знайомих прийде до мене на вечірку).* Розрізнення цих форм є особливою рисою польської мови.

Необхідно звернути увагу й на правопис багатьох слів, що відрізняється в польській та українській мовах (написання слів разом, окремо й через дефіс). І в першу чергу це стосується правопису прислівників і прийменників, наприклад: *na przykład – наприклад, co dzień – щодень, podczac – під час, po ukraińsku – по-українськи, w ogóle – взагалі, z rzadka – зрідка, spomiędzy – з-поміж, byłoby – було б, ktoś – хто ж, znad – з-над, zza – з-за, na wprost – навпроти* та ін. Слід зазначити, що в польській мові умовний спосіб дієслова твориться наоснові форм минулого часу шляхом додавання частки *by*. На відміну від української мови, у польських дієсловах умовного способу частка*by*пишеться усередині слова перед особовим закінченням, наприклад: *chciałabym (я б хотіла), pojechałbyś (ти поїхав би), szlibyście (ви йшли б)* та ін.

Висновки і пропозиції. Отже, навіть у ситуації таких граматично близьких мов, як польська та українська, попри значну подібність їхніх систем та норм, нерідко виникають непорозуміння під час усного та писемного мовлення. Ми зупинилися надеяких особливостях вивчення польської мови, а такожна найтиповіших помилках, з якими зустрічаються українські студенти на початковому етапі вивченнямови. Звісно, ми розуміємо, що окреслене коло питань не вичерпує увесь матеріал тенденцій та закономірностей вивчення польської мови як другої іноземної для студентської молоді, проте може слугувати та сприяти його розвитку.

Список літератури:

1. Єрмола В.Й. Польська мова: початковий курс / переклад з пол. І. Андрущенка. Київ : Арій, 2016. 256 с.
2. Кондрацька О.В. Фемінні назви осіб за професією в сучасній польській мові: словотвірний аспект. *Слов'янський збірник*. 2012. Вип. 16. С. 258–268.
3. Кравчук А. Граматикаі успішність комунікації (дещо з польсько-українських граматичних контрастів). *Проблеми слов'янознавства*. 2012. Вип. 61. С. 111–128.
4. Лобас Н.П. Польська мова: стислий курс граматики. Тернопіль; Харків : Ранок, 2017. 180 с.
5. Піддубна В.В. Полонізми в українській лексикографії 20-40-х рр. ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук. Харків, 2009. 18 с.
6. Сосюр де Фердінан. Курс загальної лінгвістики. Київ : Основа, 1998. 324 с.

References:

1. Yermola V.Y. (2016). *Pol's'ka mova: pochatkovyy kurs* [Polish language: beginner course]. Kyiv: Ariy. (in Ukrainian)
2. Kondrats'ka O.V. (2012). Feminni nazvy osib za profesiyeyu v suchasniy pol's'kiy movi: slovotvirnyy aspekt [Feminine Names of a Person with Profession in Modern Polish: Slovene Aspect]. *Slov"yans'kyy zbirnyk* [The Slavic Collection], vyp. 16, pp. 258–268. Available at: https://nbuv.gov.ua/UJRN/slzb_2012_16_34 (accessed 24.03.2020).
3. Kravchuk A. (2012). Hramatyka i uspishnist' komunikatsiyi (deshcho z pol's'ko-ukrayins'kykh hramatychnykh kontrastiv) [Grammar and communication success (some of Polish-Ukrainian grammatical contrasts)]. *Problemy slov"yanoznavstva [Problems of Slavic Studies]*, vyp. 61, pp. 111–128.
4. Lobas N.P. (2017). *Pol's'ka mova: styslyy kurs hramatyky* [Polish: A Concise Grammar Course]. Ternopil'; Kharkiv: Ranok. (in Ukrainian)
5. Piddubna V.V. (2009). *Polonizmy v ukrayins'kiy leksykohrafiyi 20-40-kh rr. XX st.* [Polonisms in the Ukrainian lexicography of the 20-40's] (PhD Thesis). Kharkiv.
6. Sosyur de Ferdinan (1998). *Kurs zahal'noyi linhvistyky* [Course in General Linguistics]. Kyiv: Osnovy. (in Ukrainian)

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-26
УДК 811.133/159

Мартинюк О.М.
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ОСОБЛИВОСТІ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ФРАНЦУЗЬКИХ ПОЛІТИКІВ

Анотація. У статті розглянуто особливості невербальної комунікації французьких політиків. Проаналізовано основні її складники, які формують образ політика, такі як: жести, міміка, голос, зовнішність тощо. Зазначено, що невербальні компоненти комунікації проявляються підсвідомо і дуже часто спонтанні і не контрольовані. Використання такого способу допомагає політикам підкреслити важливість свого виступу та вплинути на слухача. Встановлено, що невербальні компоненти можуть підсилювати мовлення, але також і повністю його замінювати. Досліджено, що невербальна комунікація несе важливу інформацію про емоційний стан політика, про його компетентність та вихованість. Виявлено, що використання невербальних засобів спілкування дозволяє політикам здійснювати маніпулятивний вплив на опонентів та громадськість загалом.

Ключові слова: невербальна комунікація, французький політик, маніпулятивний вплив, опонент, адресат, виборець.

Martyniuk Oksana
Lesya Ukrainka Eastern European National University

FEATURES OF NONVERBAL COMMUNICATION OF FRENCH POLITICIANS

Summary. The article deals with the features of non-verbal communication of French politicians. Its main components (such as: gestures, facial expressions, voice, appearance, etc.), which form the image of the politician are analyzed. It is stated that non-verbal components of communication appear subconsciously and very often spontaneously and not controlled. Using this method helps politicians emphasize the importance of their speech and influence the listener. Our attitude to others is often shaped by the influence of the first impression, and it is the result of the action, above all, of non-verbal signals: gait, facial expression, gaze, demeanor, gestures, clothing style. Usually verbal and non-verbal types of communication are related. Non-verbal communication is a major part of our communication. Non-verbal communication provides a great deal of additional information about a person. General non-verbal communication features that are common to all politicians are described (for example, excessive hand gestures, eye blinking, eyebrow contracting, face or nose touches, licking lips, etc.), as well as those components that are most commonly used by individual politicians (for example, fingers crossed – F. Mitterrand, shrug movement – N. Sarkozy, smile – as a defensive reaction for M. Le Pen, voice control – E. Macron). It has been found that nonverbal components can enhance speech but also completely replace it. It has been researched that non-verbal communication carries important information about the emotional state of the politician, about his competence and upbringing. Always in the spotlight, a politician must follow certain rules, such as the manner of speech, clothing style, appearance, political etiquette, and so on. However, the top priority for a politician should remain his knowledge and competence so as not to lose the authority and trust of his electorate. The use of non-verbal communication allows politicians to manipulate opponents and the public at large. Therefore, the ability to read non-verbal signals is an important prerequisite for effective communication.

Keywords: nonverbal communication, French politician, manipulative influence, opponent, addressee, electorate.

Постановка проблеми. Спілкування є невід'ємною частиною нашого життя, оскільки це спосіб передачі інформації та отримання нових знань. За допомогою слів ми хочемо вплинути на співрозмовника для досягнення певних цілей. Але дуже часто значну роль у нашому спілкуванні відіграють невербальні компоненти, тобто, навіть не те, що ми говоримо, а яким чином, оскільки інколи невербальна комунікація може бути виразнішою за слова.

Невербальні повідомлення можуть бути закодовані за допомогою рухів тіла (міміка, жести, постава); звукового оформлення мовлення (інтонація, тембр, гучність) тощо. Тому дослідження невербальної комунікації є складним явищем, яке охоплює різні науки: лінгвістику, психологію, соціологію, риторику і т. п.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато науковців присвятили свої праці цій проблематиці: С. Бюнар, Ф. Бацевич, Ж. Даніель, П. Екман, Г. Крейдлін, Г. Колшанський, А. Паславська, М. Пауер, А. Піз, В. Трусов та інші. Кожен дослідник намагався детально розглянути певний аспект невербальної комунікації: жести, міміку, інтонацію, невербальну характеристику емоцій тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак ще не достатньо досліджена тема впливу невербальної комунікації політиків на громадську свідомість, що і становить актуальність нашої роботи.

Формулювання цілей статті. Головною метою цієї роботи є визначення основних компонентів невербальної комунікації французьких політичних діячів (зокрема, Н. Саркозі, М. Ле Пен, Ф. Олланда, Е. Макрона та ін.), аналіз їх ролі та впливу на адресата.

Виклад основного матеріалу. Розвиток телебачення змінив коди спілкування політиків і те, як вони висловлюються публічно. Відтепер камера добре фіксує їхню міміку, зовнішність та поведінку. Крім того, інформація обробляється в режимі реального часу. Вона транслюється швидко і в декількох зображеннях, отже, необхідно залишити позитивне враження і переконати миттєво. Тому не лише слова мають велике значення, але й невербальна комунікація політиків. Оскільки невербальні компоненти

© Мартинюк О.М., 2020

сприймаються адресатами підсвідомо, політики повинні вміти користуватись невербальними засобами комунікації, щоб створити свій позитивний імідж, підвищити рейтинг.

Невербальне спілкування, як правило, спонтанне і проявляється несвідомо. Тому, незважаючи на те, що політичні діячі прагнуть контролювати своє мовлення, дуже часто можна помітити приховані почуття через міміку, жести, інтонацію і тембр голосу. Інколи такі компоненти підсилюють зміст висловлення, іноді, навіть, замінюють вербальний компонент (наприклад, якщо мовець не може нічого відповісти, він розводить руками). Але бувають і такі ситуації, коли невербальні елементи суперечать змісту вербальної (наприклад, коли політик повідомляє про якусь неприємну ситуацію з посмішкою на устах, яка є зовсім недоречною у цій ситуації). Таким чином, невербальні сигнали повинні корелювати з вербальним мовленням, доповнюючи його.

Політик може обманювати, виголошуючи свою промову, але його тіло не здатне на це. Якщо певні жести засвоєні та використовуються для підсилення мовлення, 95% «мови тіла», з іншого боку, не можуть свідомо контролюватися [5].

Отже, щоб бути успішним політиком, потрібно не тільки влучно висловлюватися, але й контролювати свої жести і міміку, довести їх до автоматизму. Перш за все, не потрібно супити брови. Розслаблені брови вказують на те, що мовець контролює ситуацію, оскільки протилежне свідчить про напругу та деякий гнів.

Потрібно встановлювати візуальний контакт з співрозмовником (або дивитися на камеру), адже це вияв відвертості. Крім того, політик повинен слідкувати за своїм диханням, робити паузи і не говорити швидко (що свідчить про його самоконтроль).

Руки і пальці також можуть вказувати на стан політика, і, якщо вони не напружені, значить він почувається врівноважено.

Коли виступ політика підготовлений, йому легко керувати своїми емоціями. Але у стресових ситуаціях політичні діячі показують своє справжнє обличчя через невербальне спілкування, наприклад, надмірне кліпання очима, особливо, коли політик має справу з тим, що йому не подобається.

Іншим проявом роздратування може бути напруга в м'язах нижньої щелепи (це свідчить про те, що почута інформація є неприємною, або ж людина не хоче, щоб хтось дізнався правду, що вона насправді думає).

Коли політик часто торкається свого обличчя під час розмови, це сприймається публікою як прояв обману та невпевненості.

Французькі фахівці у галузі синергології (наука, яка займається вивченням невербальних елементів комунікації) проводять дослідження невербального спілкування відомих політиків [11]. Зокрема, яскравим «персонажем» у цьому плані виступає Ніколя Саркозі і його відомий рух плечима (цей підсвідомий рух вказує на невпевненість і роздратування). Інколи Саркозі, нехтуючи всіма правилами політичного етикету, хоче продемонструвати свою розкутість і неформальність. Наприклад, у першому своєму інтерв'ю на посаді президента, перебуваючи в Єлисейському палаці перед журналісткою Клер Шазал, Н. Саркозі заклав ногу на ногу, показуючи підошви черевиків, що не припустимо ні для президента, ні для вихованої людини взагалі. Таким чином, Саркозі хотів продемонструвати, що він робить, так як хоче: «je fais comme je veux» [5]. Іншими суттєвими проявами невербальної комунікації є вираз обличчя, міміка, наприклад, посмішка, облизування губ тощо, які несуть інформацію про характер людини, її настрій, суб'єктивне ставлення до співрозмовника. Так Марін Ле Пен дуже часто посміхається, коли збентежена. Посмішка – найкраща емоційна захисна реакція: 90% посмішок – це соціальні посмішки, які допомагають замаскувати сильну емоцію. Крім того, Марін Ле Пен, коли дуже нервується та говорить образливі слова для співрозмовника, облизує губи та висовує кінчик язика у праву сторону [5]. Вираз обличчя як засіб передачі невербальної комунікації є дуже складним засобом спілкування, здатним передавати емоційний та змістовий підтексти мовленнєвих повідомлень [3, с. 144]. Відсутність міміки унеможливлює спілкування, оскільки обличчя – дзеркало людських емоцій.

Вираз обличчя Е. Макрона у процесі спілкування є також дуже цікавим для аналізу. Наприклад, під час виголошення палкої промови у 2016 році, Макрон дуже захопився своїм виступом: голова закинута назад, руки в повітрі. Його можна було порівняти з найкращим спортсменом, який виграв важливу гонку. Переможець виявляє не радість, а гнів, лють. Макрон втрачає контроль, оскільки його захоплює натовп, і він цього ніколи не відчував. Він піднесений і показує, що прагне перемогти. Як і найкращий спортсмен, він бачить себе, що перетинає фінішну лінію. Все це відбувається несвідомо [5].

У сучасну епоху Інтернету та соціальних мереж найменший жест, найменша емоція на обличчі політика фіксуються назавжди у зображеннях. З технічним прогресом відбувається зміна поведінки політичних діячів, які починають працювати «на камеру», щоб створити ефект невимушеності та простоти. Якщо порівняти образи де Голля та Н. Саркозі, то ми побачимо перехід від захисного, домінуючого зображення до образу близькості, прозорості, який так подобається публіці. Чи Ви могли б уявити, що де Голль робить селфі, тримаючи когось за плечі? [7].

Але це не означає, що колись політики не використовували жести, якісь рухи. Вони мали навіть певні секрети, як за допомогою певних дій здобути прихильність виборців. Так, наприклад, відомий трюк де Голля з парасолькою. Коли де Голль зустрівся з публікою у дощовий день під час офіційного візиту, він доручив принести парасольку, але коли парасольку йому принесли, він махнув рукою і залишився стояти під дощем, тим самим демонструючи, що він з народом під «його парасолькою» [7]. Жест Де Голля, зокрема, був відтворений Олландом двічі під час його мандату: в день його інавгурації 15 травня 2012 року та під час виступу у регіоні Сен 25 серпня 2014 року. Однак реакція громадян не була настільки позитивною.

Під час дебатів чи офіційних виступів політики часто використовують жестикуляцію руками, щоб краще висловити свою думку. Так Марін Ле Пен активно використовує обидві руки, що свід-

чить про напружений стан оратора. Але, коли вона хоче зосередитися і зібрати всю енергію, щоб переконати співрозмовника, Ле Пен примружує очі, нахиляється трішки вправо, лікті кладе на стіл і схрещує руки [4]. Е. Макрон любить піднімати руки вгору, вказуючи тим самим на своє домінантне становище. Він вміє контролювати свої емоції: тоді вираз його обличчя є нейтральним, а обидві руки він кладе на стіл (показуючи, що він є господарем ситуації).

Н. Саркозі теж дуже часто жестикулює руками, використовує вказівний палець (цим жестом він ніби хоче звинуватити свого супротивника).

Ж. Меланшон, навпаки, піднімає вказівний палець догори, коли він хоче акцентувати на чомусь і підтвердити свою правоту.

Натомість Ф. Олланд часто тримає руки перед собою, постава, яка символізує рівність з іншими. Інколи він імітує рухи інших політиків, наприклад Ф. Міттерана: схрещені пальці, рух зап'ястям, вказівний палець тощо [6].

Є й інші елементи невербального спілкування, які можуть багато розповісти про політика. Так, наприклад, Ніколя Саркозі часто використовує жест ніби розправляє поли піджака, що означає "я вступаю в гру"; усмішка зміщена у ліву сторону означає роздратування, а підтягнуті і защемлені губи означають «Я хочу щось сказати, але я стримуюся». Так само він часто торкається своїх співрозмовників, «спосіб контролювати іншого» [6]. Крім того, Н. Саркозі має звичку опускати голову не в знак згоди, а скоріше як процес підготовки «атаки» на співрозмовника, або ж припідіймає трішки верхню губу (*la bouche du chien*), коли він має на меті захищатися або «нападати» на співрозмовника.

Ще одним важливим моментом для політика є його зовнішній вигляд. Стиль одягу політика серйозно вивчається і підлягає змінам, які повинні корелюватися зі стилем, прийнятим у суспільстві, в якому вони працюють. Зовнішній вигляд має реальну владу, він може швидко зміцнити або послабити авторитет кандидата. Дуже часто ми формуємо думку про людину підсвідомо лише на основі її зовнішнього вигляду.

Деякі політики надто переймаються зовнішнім виглядом, щоб показати себе з кращої сторони. Все ретельно продумується, починаючи від візерунків до забарвлення сорочки. Експерти радять не носити годинники, які занадто ефектні, щоб не відволікати увагу. Крім того, очні краплі часто використовуються, щоб підсилити блиск очей. Щоб підкреслити певні риси, наприклад створити образ серйозної людини, політики часто носять окуляри. Хоча жодні маніпуляції з зовнішністю не замінять знань та навичок політика. Якщо діяч не виправдовує очікувань громадськості, він швидко втрачає авторитет і довіру, незважаючи на свій гарний образ.

Іншим суттєвим аспектом образу політика є тональність його голосу. 35% невербального спілкування належить нашому голосу [10]. Щоб завоювати і утримати увагу співрозмовника чи слухача, політик повинен звернути увагу на такі аспекти як: тон, тембр голосу, паузи і артикуляція. Голос, як і жести, залежить також від оточення і ситуації, в яких перебуває мовець.

Це не рідкість для політичних діячів, коли вони звертаються за допомогою до фахівців, щоб «налаштувати» свій голос. Так, згідно з деякими публікаціями Еммануель Макрон, кандидат на президентських виборах 2017, взяв уроки у оперного співака Жана-Філіпа Лафонта перед важливою зустріччю в Ліоні [8].

Значною мірою особистий імідж політика залежить від його манери висловлюватися, тому важливо присвятити свій час для самовдосконалення. Голос, більш ніж зміст висловлення, став засобом переконання. Іноді багато політиків мають вже значну перевагу над своїми опонентами у майстерності висловлюватися. Наприклад, Ніколя Саркозі та Марін Ле Пен протягом декількох років працювали адвокатами перед тим, як прийти в політику. Професія юриста дуже подібна до політика, насправді необхідно знати, як переконати не лише за допомогою аргументів, але й риторики. Так що з одного боку, є переконання, а з іншого – робота над голосом. Таким чином, цілком природно, що Саркозі і Ле Пен почувають себе досить комфортно в дебатах, і точно знають, коли робити паузи, щоб створити певну напругу, або яка інтонація повинна бути залежно від контексту.

Таким чином, невербальна комунікація використовується не лише як інструмент обміну інформацією і думками, але і як маніпулятивний фактор, який політики використовують, щоб впливати на свій електорат. Громадська думка дуже нестабільна, тому політики завжди шукають нові методи стимулювання виборців до певних дій, адже вони зрозуміли, що невербальне спілкування має важливе значення для успіху гарної політичної кампанії.

Висновки і пропозиції. Невербальне спілкування становить основну частину нашого спілкування. Хоча зміст промови є важливим аспектом для політика, однак не можна нехтувати основними правилами невербального спілкування. Вміння читати невербальні сигнали є важливою умовою ефективного спілкування.

Перспективним вбачаємо аналіз функціонування невербальних компонентів політичної комунікації у міжкультурному аспекті.

Список літератури:

1. Крейдлин Г. Е. Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык. М. : Новое лит. обозрение, 2002. 592 с.
2. Пиз А. Язык телодвижений. Нижний Новгород, 1992. 272 с.
3. Трусов В. П. Выражение эмоций на лице (по материалам работ П. Экмана). *Вопр. психологии*. 1982. № 5. С. 144–147.
4. Baralon M. Ce que l'attitude de Le Pen et de Macron a révélé d'eux pendant le débat. 2017. URL: https://www.europe1.fr/politique/ce-que-lattitude-de-le-pen-et-de-macron-a-revele-deux-pendant-le-debat-3319154 (accessed 20.03.2020).
5. Boutin C. Ces gestes des politiques qui en disent plus long que mille de leurs discours. URL: https://www.lesinrocks.com/2017/04/22/actualite/actualite/ces-gestes-des-politiques-qui-en-disent-plus-long-que-mille-de-leurs-discours/ (accessed 28.03.2020).
6. Cabot E. La gestuelle des candidats passée au crible. URL: https://www.lejdd.fr/Election-presidentielle-2012/La-gestuelle-de-Sarkozy-Hollande-Bayrou-Melenchon-et-Le-Pen-decryptee-497955-3123029 (accessed 17.03.2020).

7. Daniel J. La parole présidentielle. De la geste gaullienne à la frénésie médiatique. Seul, 2014. 496 p. URL: http://www.seuil.com/ouvrage/la-parole-presidentielle-joseph-daniel/9782021098228 (accessed 15.03.2020).
8. Jacinto M. L'utilisation de l'image personnelle en politique. Porto, 2017. 74 p.
9. Levy J.-D., Robert Y.-P. La 'communication non verbale' des politiques influence-t-elle vraiment les électeurs? URL:https://www.lefigaro.fr/vox/politique/2017/02/07/3100120170207ARTFIG00304-la-communication-non-verbale-des-politiques-influence-tellevraiment-les-electeurs.php) (accessed 25.03.2020).
10. Mehrabian A. Nonverbal communication. Transaction Publishers, 1972. 226 p.
11. Synergologie. URL: https://www.techno-science.net/definition/10710.html (accessed 28.03.2020).

References:

1. Kreidlin G. E. (2002). Neverbalnay semiotika: Yazyk tela i yestestvennyi yazyk [Nonverbal Semiotics: Body Language and Natural Language]. M.: Novoye literaturnoye obozreniye, 592 p.
2. Piz A. (1992). Yazyk telodvizenyi [Body language]. Niznyi Novgorod, 272 p.
3. Trusov V.P. (1982) Vyrazeniye emotsyi na litse (po materialam rabot E. Ekmana) [Expression of emotions on the face (based on the work of P. Ekman)]. *Voprosy psikhologii*, № 5, pp. 144–147.
4. Baralon M. (2017). Ce que l'attitude de Le Pen et de Macron a révélé d'eux pendant le débat [What Le Pen and Macron's attitudes revealed about them during the debate]. URL: https://www.europe1.fr/politique/ce-que-lattitude-de-le-pen-et-de-macron-a-revele-deux-pendant-le-debat-3319154 (accessed 20.03.2020).
5. Boutin C. (2017). Ces gestes des politiques qui en disent plus long que mille de leurs discours [These gestures of politicians who say more than a thousand of their speeches]. URL: https://www.lesinrocks.com/2017/04/22/actualite/actualite/ces-gestes-des-politiques-qui-en-disent-plus-long-que-mille-de-leurs-discours/ (accessed 28.03.2020).
6. Cabot E. (2012). La gestuelle des candidats passée au crible [Candidates' gestures screened]. URL: https://www.lejdd.fr/Election-presidentielle-2012/La-gestuelle-de-Sarkozy-Hollande-Bayrou-Melenchon-et-Le-Pen-decryptee-497955-3123029 (accessed 17.03.2020).
7. Daniel J. (2014). La parole présidentielle. De la geste gaullienne à la frénésie médiatique [Presidential speech. From the Gaullian gesture to the media frenzy]. Seul, 496 p. URL: http://www.seuil.com/ouvrage/la-parole-presidentielle-joseph-daniel/9782021098228 (accessed 15.03.2020).
8. Jacinto M. (2017). L'utilisation de l'image personnelle en politique [The use of personal image in politics]. Porto. 74 p.
9. Levy J.-D., Robert Y.-P. (2017). La 'communication non verbale' des politiques influence-t-elle vraiment les électeurs ? [Does Nonverbal Communication from Politics Really Affect Voters?]. URL: https://www.lefigaro.fr/vox/politique/2017/02/07/3100120170207ARTFIG00304-la-communication-non-verbale-des-politiques-influence-tellevraiment-les-electeurs.php) (accessed 25.03.2020).
10. Mehrabian A. (1972). Nonverbal communication. Transaction Publishers. 226 p.
11. Synergologie [Synergology]. URL: https://www.techno-science.net/definition/10710.html (accessed 28.03.2020).

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-27
UDC 378.147:159.923.2:378.6

Moskalenko Maryna
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

THE FOREIGN LANGUAGE DISCIPLINE POTENTIAL IN EMOTIONAL INTELLECT FORMATION OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATION TECHNICAL INSTITUTIONS

Summary. In the article it is proposed to explore optimal pedagogical technologies, methodical methods and means of forming emotional intelligence through the prism of the discipline «Foreign Language for Specific Purposes» for students in higher education technical institutions. The factors influencing young professionals successful socialization have been analyzed. The factors affecting employment and career growth have been investigated. The reasons for the competent specialist universal competencies formation and development in Foreign Language classes have been systematized. The issues that can lead to the successful socialization of young professionals have been highlighted.The future specialists foreign communicative competence formation has been analyzed. The most effective pedagogical technologies for enhancing emotional students have been suggested. Sharp contradictions among the complexity of the professional tasks faced by graduates of higher education institutions and the content of educational programs of vocational training have been investigated.

Keywords: emotional intelligence, technical education, competence-based approach, communicative method, universal competences.

Москаленко М.В.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ПОТЕНЦІАЛ ДИСЦИПЛІНИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ФОРМУВАННІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті пропонується дослідити оптимальні педагогічні технології, методичні методи та засоби формування емоційного інтелекту через призму навчальної дисципліни у студентів вищих навчальних закладів. Проаналізовано фактори, що впливають на успішну соціалізацію молодих фахівців. Досліджено фактори, що впливають на зайнятість та кар'єрний ріст майбутніх працівників. Систематизовано причини формування та розвитку універсальних компетентностей спеціалістів на заняттях іноземної мови. Висвітлено питання, які можуть призвести до успішної соціалізації молодих фахівців. Проаналізовано формування у майбутніх спеціалістів зарубіжної комунікативної компетентності. Запропоновано найефективніші педагогічні технології для вдалого розвитку емоційного інтелекту студентів. Досліджено гострі суперечності між складністю професійних завдань, які стоять перед випускниками вищих навчальних закладів, та змістом освітніх програм професійної підготовки. Досліджено необхідність постійної самоосвіти студентів та професіоналів та відсутність необхідних їм компетентностей для самоорганізації, самомотивації та самоконтролю. Вивчено потенціал дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням», зокрема та в процесі впровадження освітніх програм у підготовку фахівців з технічних галузей. Запропоновано набір педагогічних та методичних ресурсів для вирішення проблем формування та розвитку емоційного інтелекту. Автором були обрані оптимальні педагогічні технології, методологічні методи та засоби формування емоційного інтелекту через призму дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням». Оригінальний авторський підхід корисний для фахівців з викладання іноземних мов у технічних закладах вищої освіти. Автори статті наголошують, що студенти нового покоління повинні не лише володіти набором певних професійних знань, умінь та навичок, але й бути зрілими, відповідальними, творчими особистями з активною життєвою позицією. Важливо враховувати цінний досвід, набутий під час закордонних відряджень педагогів та методистів у галузі викладання іноземних мов та використовувати його у процесі розробки технологій, методів та навчальних посібників.

Ключові слова: емоційний інтелект, технічна освіта, компетентнісний підхід, комунікативний метод, універсальні компетентності.

Problem statement. Preparing professional specialists that are able to work effectively in the modern world is one of the important issues in the system of higher technical education in Ukraine. The specificity of modern professional activity is due to the global trends of globalization. At all stages of formation and development, from the process of higher education to further socialization, employment and career development, professionals are in the international professional community. Changes that occur in society are reflected in changes in the requirements for the process and result of training professionals. In the twenty-first century, specialists should be competent not only in solving theoretical and practical problems in their professional activities, but also able to work on solving problems within international groups to present the results of their work to the world community. However, the majority of technical higher education institutions graduates are not ready for professional activity in the current economic conditions. They often do not know how to present the results of their work, do not always monitor the development of their foreign colleagues, not only because of the poor level of Foreign Language professional communication skills, but also because of their inability to integrate into the world profession community. Foreign Language learning does not become a necessity, and this factor can lead to a decrease in their academic achievement and motivation. Thus, there are sharp contradictions among:

© Moskalenko Maryna, 2020

– the complexity of the professional tasks faced by higher education institutions graduates and educational programs content of vocational training;

– the need for constant self-education of students and professionals and the lack of competencies they need for self-organization, self-motivation and self-control;

– the potential of the discipline «Foreign Language for Specific Purposes» in particular and in the process of implementation of educational programs in the preparation of specialists in technical fields.

These contradictions require the situation careful analysis in the higher vocational education system as a whole and the involvement of a set of pedagogical and methodological resources to solve them. The last of these contradictions led to the need for pedagogical research and selection of optimal pedagogical technologies, methodological methods and means of forming emotional intelligence precisely through the lens of discipline «Foreign Language for Specific Purposes» and made the relevance of this work.

Review of the research sources and publications. Theoretical and methodological basis of the study were general theoretical provisions of scientific psychology about: the personality essence, its formation and development patterns (V.F. Morgun, A.G. Bandura, B.G. Ananiev, L.S. Vygotsky, V.S. Merlin, V.M. Myasishchev, K.K. Platonov, S.L. Rubinstein, A.V. Petrovsky and others); on the relationship between cognitive and affective processes (D. Wexler, B.V. Zeigarnik, J. Mayer, S. Stein, etc.); provisions on personality structure (V. Morgun, G. Breslav, L. Gienko, A. Yarulov); provisions on the influence of the teacher personality on the personality formation (V. Morgun, Sh. Amonashvili, N. Berezovin, N. Radionova, D.I. Feldstein, and others). The issues of training competitive specialists have been considered in the works of Ukrainian and foreign scientists in the last decades. The future engineer professional competence purposeful formation process, including Foreign Language communicative competence, is considered from different positions.

Significant contribution to the study of "professional competence" concept was made by the works of B.S. Hershunsky, O.K. Markova, N.V. Matyash, E.M. Pavlyutenkova and others.

The problem of studying foreign languages at a higher technical school and their role in shaping the professional competence of a future non-linguistic specialist have been reflected in the research of B.V. Belyaev, I.L. Bim, G.K. Borozenets, I.A. Zimova, G.V. Rogovyi, N.L. Uvarova and others.

The theory description of communication in the professional field can be found in the works of V.P. Konetsky, E.I. Pasov, I.V. Rakhmanov, V.L. Skalkin, V.M. Tomilov, L.N. Shabalina and others.

Highlighting previously unresolved parts of the main problem. To investigate factors that can lead to successful socialization of young professionals, employment and career growth, formation and development of universal competencies of a competent specialist in Foreign Language classes.

To analyze and select modern educational technologies, implemented by means of the discipline «Foreign Language for Specific Purposes» which enable to form and develop a number of components of the universal competences necessary for a specialist to conduct successful professional activity.

The purpose of the article. The main purposes of this work are: to investigate and offer optimal pedagogical technologies, methodical methods and means of forming emotional intelligence precisely through the lens of the discipline «Foreign Language for Specific Purposes»; to analyze the factors that can lead to the successful socialization of young professionals, to investigate the factors that affect employment and career growth; to systematize the factors of universal competencies formation and development of a competent specialist in Foreign Language classes; to analyze the Foreign Language communicative competence formation of future specialists.

Basic material and results. Personal qualities, emotional intelligence and communicative competence are the most important components of a specialist's specialist competencies.

As the basic components of emotional intelligence it is considered:

– empathy;

– the ability to correctly evaluate and express their emotions correctly;

– introspection;

– ability to correctly interpret the emotions of the interlocutor;

– the ability to understand and apply ideas and current trends in the development of science and society;

Modern educational technologies, implemented by means of the discipline «Foreign Language for Specific Purposes», enable to form and develop a number of components of universal competencies necessary for a future specialist. It should be noted that the teaching of Foreign Language in higher education is carried out from the standpoint of communicative and competent approaches, which reflect the tendencies of development of modern engineering pedagogy and methods of teaching foreign languages in higher education. T

The most effective pedagogical technologies for enhancing emotional students are:

1. personal-oriented learning technology;
2. problem-based learning technologies;
3. sign-context learning technology;
4. group training technology.

The technology of personally-oriented learning is fundamental in the formation of races of the competencies we consider, as the realization of students' personal goals, tasks and expectations allows to make the educational process as effective as possible. Person-centered Foreign Language learning involves compulsory consideration of students' outlook, the context of their future professional activity, life experiences, their status in the group [6]. The self-oriented education that is optimal for the education of students and society in general [8].

The idea of problematic learning, developed for a long time by foreign and domestic scientists, is to learn the system of knowledge in the process of independent research activities of students in the course of solving problematic situations, formulated by the teacher. It has been considered the most important functions for the formation of universal competences described by M. Mahmutov:

1. mastering the system of knowledge and methods of mental and practical activity;
2. development of cognitive independence and creative abilities;

3. formation of a comprehensive and harmoniously developed personality;

4. application of acquired knowledge in the new situation;

5. formation of cognitive, social and affective motivation [4].

Significant in the system of higher vocational education is the technology of sign-contextual learning, bringing students as close as possible to their future professional activity and creating favorable conditions for cognitive motivation. A.A. Verbitsky, the author of this technology, rethinks the logic of the learning process in the preparation of a professional, shifting the emphasis from obtaining students abstract knowledge on the personal activity of the student, which provides the formation of the required professional qualities of a specialist [1].

The use of group learning technology enables to develop such components of emotional intelligence as empathy, recognition and correct interpretation of emotions, social motivation. [6]. In Foreign Language classes, training can be conducted in pairs, mini-groups, working groups whose composition is arbitrarily varied by the teacher. Depending on the personal characteristics of the students, the teacher, by forming groups and distributed responsibilities among their participants, can develop such important universal characteristics as responsibility, punctuality and the ability to manage.

The concept of "emotional intelligence" and the issues of its development in pedagogical and methodological studies are not sufficiently covered, so it is important to consider them in more detail. The concept of "emotional intelligence" has recently been introduced into modern science. In 1990, John Meyer and Peter Selovey began using the term to denote the ability to recognize their own emotions and those of others [8; 9]. The notion of emotional intelligence has gained a great deal of popularity thanks to Daniel Goleman. The scientist identifies the following components of emotional intelligence:

1) self-awareness – the ability to recognize and name their own feelings;

2) motivation – the ability to continue acting despite failures;

3) self-regulation – the ability to control their emotions;

4) empathy – the ability to understand the feelings of others;

5) complicity – the ability to understand and correctly interpret other people's feelings for success in communication [2].

People with high levels of emotional intelligence find solutions to the problem and cope with any difficult situations much faster. With regard to the educational process in higher education, it should be noted that only a graduate with a sufficiently high level of emotional intelligence, who has the concept of "emotional literacy", is able to become a high-level specialist, competitive specialist.

The above pedagogical technologies enable to develop the emotional intelligence of students in the process of vocational training, provided they are aware of the importance of this component of universal competences for the formation of professional competence. The leading approach to learning foreign languages is a communicative approach, and the Foreign Language teacher has a whole arsenal of means for developing not only the cognitive but also the emotional intelligence of students.

Conclusions and suggestions. Consideration of universal competences in a technical institution of higher education by means of discipline «Foreign Language for Specific Purposes», tthe following conclusions from the conducted research are:

1. A professional of the new generation must not only possess a set of certain professional knowledge, skills and skills, but also be a mature, responsible, creative personality with an active life position.

2. One of the most important components of professional competence in terms of increasing competitiveness is the emotional intelligence of a university graduate.

3. The current situation necessitates the maximum use of the discipline «Foreign Language for Specific Purposes» potential in the educational process to increase the level of emotional intelligence of the future specialist for effective future activity.

4. The valuable experience gained by foreign and Ukrainian psychologists, educators and methodologists in the field of Foreign Language teaching should be considered in approaches, principles, technologies, methods and teaching aids.

5. The technologies of personality-oriented learning, problem learning, sign-contextual learning and group learning promote the emotional intelligence formation, development and improvement.

6. The optimal solution to achieve this goal is the complementary didactic resources use along with the creation of interdisciplinary projects integrated into the specialist training system, which requires separate consideration by psychologists, educators, methodologists and managers of the educational process.

Increasing the emotional intelligence of future specialists in technical higher education institutions contributes to the integration of Ukrainian professionals into the world community strengthening Ukraine position in the world community.

References:

1. Verbitskiy A.A. (2004). *Kompetentnostnyy podkhod i teoriya kontekstnogo obucheniya* [Competency Approach and Theory of Contextual Learning]. Moscow: Logos. (in Russian)
2. Goulman D. (2014). Emotsional'nyy intellekt. Pochemu on mozhet *znachit' bol'she, chem IQ* [Emotional intellect. Why can it mean more than IQ]. Moscow: Mann, Ivanov i Ferber. (in Russian)
3. D'yachenko V.K. (2004). *Kollektivnyy sposob obucheniya. Didaktika v dialogak* [The collective way of learning. Didactics in dialogs]. Moscow: Narodnoye Obrazovaniye. (in Russian)
4. Passov E. I. (1991). *Kommunikativnyy metod obucheniya inoyazychnomu govoreniyu: posobiye dlya uchiteley inostrannykh yazykov* [A communicative method of teaching foreign language speaking: a manual for teachers of foreign languages]. Moscow: Prosveshcheniye. (in Russian)
5. Salnaya L.K. (2009). *Obuchenie professionalno orientirovannomu inoyazychnomu obsheniyu* [Training in professionally oriented foreign language communication]. Taganrog: TTI YuFU. (in Russian)
6. Shiyan T.V. (2012). Rozvytok Emotsiinoho Intelektu Studentiv Molodshykh Kursiv Zasobamy Dystsypliny «Anhliiska Mova Za Profesiinym Spriamuvanniam» [Development of emotional intelligence of junior students

by means of the discipline "English for Professional Purpose"]. *Naukovi Pratsi naukovo-pedahohichnyi zhurnal*, vol. 199, no. 187, pp. 92–96.
7. Mayer J. D., Salovey P. (1993). The Intelligence of Emotional Intelligence. New York: Cambridge University Press.

Список літератури:

1. Вербицкий А.А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения. Москва, 2004. 84 с.
2. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. Почему он может значить больше, чем IQ. Москва, 2014. 560 с.
3. Дьяченко В.К. Коллективный способ обучения. Дидактика в диалогах. Москва, 2004. 352 с.
4. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению : пособие для учителей иностранных языков. Москва, 1991. 223 с.
5. Сальная Л.К. Обучение профессионально ориентированному иноязычному общению. Таганрог : Изд-во ТТИ ЮФУ, 2009. 198 с.
6. Шиян Т.В. Розвиток емоційного інтелекту студентів молодших курсів засобами дисципліни «Англійська мова за професійним спрямуванням». Миколаїв, 2012. Вип. 187. Т. 199. С. 92–96.
7. Mayer J.D., Salovey P. The Intelligence of Emotional Intelligence. New York, 1993. P. 433–442.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-28
УДК 378.096(410):81'276.6

Мудра О.В.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ РЕФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЦІЛЕЙ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ КІНЦЯ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

Анотація. У статті розглядаються напрями реформування іншомовної освіти для професійних цілей у Великій Британії. На основі аналізу джерельної бази проведено ретроспективний аналіз процесу реформування іншомовної освіти для професійних цілей кінця XX – початку XXI століття, визначено й охарактеризовано основні його етапи. Визначено початок становлення професійного іншомовного спілкування у Великій Британії. Поступовий розвиток іншомовної освіти розглядається як організований процес взаємообміну емоційного, пізнавального і суспільного впливів на співрозмовника, що є комплексним умінням, яке синтезує у собі компонент комунікативного менеджменту, професійної компетентності, здатності та готовності до володіння науковими знаннями і практичним досвідом у професійному спілкуванні. / За результатами аналізу джерельної бази та соціальних передумов формування багатомовного простору у Великій Британії визначено основний стратегічний документ у сфері вищої освіти країни, який слугував нормативною базою для подальшого становлення і розвитку проблеми, яка досліджується. Обґрунтовано рекомендації щодо можливого впровадження досвіду Великої Британії у практику реформування іншомовної освіти для професійних цілей в Україні.

Ключові слова: професійна освіта, іншомовна освіта для професійних цілей, професійне іншомовне спілкування, Велика Британія, реформування освіти, вища освіта.

Mudra Olena
Yuri Fedkovych Chernivtsi National University

A RETROSPECTIVE ANALYSIS OF REFORMING FOREIGN EDUCATION FOR PROFESSIONAL PURPOSES IN THE UNITED KINGDOM OF THE END OF THE XX – THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY

Summary. The article investigates the scientific achievements of British scientists in the sphere of professional foreign language communication. Social and educational prerequisites of becoming problem are defined. The main priority areas of professional foreign language communication in the universities of Great Britain during the late twentieth and early twenty-first century are determined. Social and educational conditions were differentiated like external and internal. The external social and educational conditions include: policy changes, updates, strategic and tactical goals and objectives of foreign language education, which determine its priority properties. The basic objectives, content and learning tools professional foreign language communication are defined and generalized by the use of educational technology in the teaching process universities in Great Britain. It was found that the content professional foreign language communication is an organic component of higher education; there are alternative ways of obtaining professional education through a wide selection of training programs of professional foreign language communication. The methodology of training professional foreign language communication in higher education provides implementation of several leading principles of educational process, including: the flexibility of step training system; clear focus of the learning process and development of the creative potential; individualization of students learning in educational support (tutor); the development of professional skills. By the results of the research the recommendations of possible Great Britain experience implementation in the practice of professional foreign language communication in Ukraine are formed. They are considered an important benchmarks of national reform concept of training specialists: the focus on training; the mastering professional foreign language communication, based on the individual actualization, which creates an opportunity to associate their own experience with the subject of the study; the interdisciplinary approach in content and process of training; a close relationship to production; the development of creative professional qualities of students, organization of speech practice abroad. The possible ways of implementation and application of Britain experience into education of Ukraine are motivated.

Keywords: professional education, foreign language education for professional purposes, professional foreign language communication, Great Britain, education reform, higher education.

Постановка проблеми. Ретроспективний аналіз сприяє здійсненню ґрунтовного дослідження через порівняння результатів вивчення на різних етапах розвитку, визначаючи найхарактерніші риси і тенденції для кожного з них, а також встановлюючи його закономірності та зв'язок із сьогоденням.

Упродовж 50–60-х рр. XX ст. уряд Великої Британії змінив курс на стабільне економічне зростання, що стало однією з передумов для перегляду підходів до проблеми реформування іншомовної освіти. Знаходимо визначення терміну «іншомовна освіта для професійних цілей» у працях британських науковців Дж. Коломена (J. Colomen) [4], Дж. Манна (J. Mann) [8] – це «…соціально-педагогічне явище, спрямоване на вивчення, збереження та відтворення професійних навиків та умінь у навчанні й вихованні особистості, а також на забезпечення відкритості системи професійної освіти, її інтеграцію у світовий

© Мудра О.В., 2020

освітній простір». Термін «іншомовна освіта для професійних цілей» має практичне спрямування: до нього відносяться розвиток усного та писемного мовлення, формування професійної комунікативної компетенції, що найбільш точно відображає мету та сутність сучасної підготовки до професійного іншомовного спілкування (ПІМС).

Так, формування ПІМС передбачає засвоєння професійних і культурологічних аспектів комунікації [3, с. 76]. Це визначає комунікативні установки (або потребнісно-мотиваційну сферу), знання про механізми, прийоми, форми і методи спілкування та вміння застосовувати ці знання у конкретній ситуації відповідно до особливостей предметного міжкультурного соціуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розумінню змісту поняття іншомовної освіти сприяє аналіз його структури. Ця проблема широко висвітлюється у роботах М.М. Галицької, І.П. Задорожної, Л.І. Морської, Ю.О. Ніколаєнко. У контексті дослідження становлять інтерес результати наукових розвідок учених порівняльної педагогіки (Б.Л. Вульфсон, О.В. Овчарук, А.А. Сбруєва); концепції розвитку освіти в сучасних умовах (В.П. Андрущенко, І.А. Зязюн); організації навчального процесу у вищих навчальних закладах (В.Є. Берека, В.А. Бухбіндер, Є.А. Маслико); досліджень різних аспектів педагогічних технологій (Р.С. Гуревич, Т.І. Коваль); лінгводидактичних і психологічних праць з методології та практики навчання іноземних мов (Н.П. Басай, С.Ю. Ніколаєва, О.С. Пасічник, В.М. Плахотник, Т.К. Полонська, В.Г. Редько); питання соціокультурного компонента процесу оволодіння іноземною мовою (Р.А. Бєланова, М.Г. Гончарова); проблема вдосконалення організації навчального процесу (А.А. Алексюк, С.В. Радецька). Ураховуючи дослідження вищезгаданих авторів, слід зазначити, що значна кількість науково-педагогічних робіт знайомить із теоретико-методологічними та практичними аспектами професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів Великої Британії (В.М. Базуріна, Н.М. Бідюк, Н.В. Мукан).

Знаковою та цінною для вивчення зарубіжного досвіду модернізації іншомовної освіти для професійних цілей є монографія Ч. Брамфіта (Ch. Brumfit), присвячена аналізу стратегії розвитку вищої професійної освіти в країнах Європейського Союзу загалом, і у Великій Британії зокрема. Також заслуговує на увагу і ґрунтовне дослідження розвитку навчання ПІМС за кордоном протягом останнього тридцятиріччя, здійснене М. Уолейсом (M. Wallace). Досить точною та ґрунтовною є наукова праця Д. Гілларда (D. Gillard) «Освіта в Англії: історія в подіях» (*Education in England: a brief history*), яка презентує стислий аналіз подій протягом 1900–2011 рр. в освітній системі країни.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз теоретичних джерел дає підстави стверджувати, що в науковій літературі недостатньо висвітлені аспекти теорії та практики підготовки майбутніх фахівців до ПІМС в університетах Великої Британії, хоча окремі процесуальні компоненти означеної проблеми свідчать про відмінний практичний досвід країни в модернізації мовної політики.

Вивчення тенденцій реформування структури і змісту іншомовної освіти для професійних цілей дає можливість визначити інтеграційні чинники соціально-освітньої парадигми розвитку країн. Осмислення теоретичного підґрунтя проблеми та вивчення практичного досвіду підготовки майбутніх фахівців до ПІМС в університетах України порівняно з Великою Британією уможливили виокремлення суперечностей, які сповільнюють розв'язання зазначених проблем, зокрема між: викликами глобалізації, інтернаціоналізації, економічного розвитку України, високими суспільними вимогами до володіння ПІМС у Великій Британії та недостатньою готовністю до ПІМС в Україні; сучасними тенденціями розвитку проблеми іншомовної освіти для професійних цілей та потребами в удосконаленні змістового, організаційного забезпечення підготовки майбутніх фахівців до ПІМС відповідно до світових освітніх стандартів; необхідністю ґрунтовного наукового аналізу раціональних ідей загальноєвропейського досвіду та фактичною відсутністю його системного вивчення й узагальнення у вітчизняній педагогічній теорії та практиці.

Мета статті полягає у виявленні особливостей реформування іншомовної освіти для професійних цілей в університетах Великої Британії та обґрунтуванні можливостей використання британського досвіду в Україні. Відповідно до мети визначено такі основні **завдання роботи**: 1) дослідити напрями реформування іншомовної освіти для професійних цілей у Великій Британії; 2) визначити етапи розвитку ПІМС; 3) обґрунтувати рекомендації щодо можливого впровадження досвіду Великої Британії у практику реформування іншомовної освіти для професійних цілей в Україні.

Виклад основного матеріалу. Розвиток іншомовної освіти у Великій Британії неодноразово зазнавав реформування, що сприяло вдосконаленню функціонування, забезпечило державі провідні позиції у Європейському співтоваристві у багатьох галузях соціально-економічного життя.

Отже, сьогодні, коли перед національною освітньою системою постало питання впровадження основних аспектів та положень Болонського процесу (БП), виникає потреба у системно-структурному аналізі становлення, розвитку та модернізації іншомовної освіти у Великій Британії з позицій урахування сучасних соціокультурних тенденцій розвитку суспільства в Україні та за кордоном, з огляду на інтенсивні інтеграційні процеси в Європі.

Становлення і розвиток іншомовної освіти для професійних цілей у Великій Британії пов'язане з інтеграцією країни у світовий освітній та інформаційний простір, з пошуком нових шляхів формування особистості сучасного фахівця, здатного вільно орієнтуватися у полікультурному світі, брати активну участь у взаємодії з представниками інших професійних співтовариств своєї країни на міжнародному рівні.

Вивчивши основні освітні документи Великої Британії, ми можемо виокремити такі етапи становлення іншомовної освіти для професійних цілей: 1 етап: 50–70-ті рр. XX ст. – становлення («Європейська культурна конвенція» (*European Cultural convention*) [5]; 2 етап: 80–90-ті рр.

XX ст. – реформування (проект-рішення Ради з питань освіти щодо створення групи інспекторів у межах університетів країни для підготовки ґрунтовного аналізу стану навчання ПІМС, прийняття Проекту про сучасні мови в подальшій освіті (*Modern Languages in Further Education*); 3 етап: 1999 р. – донині – європейське взаєморозуміння (прийняття Закону про сучасні іноземні мови (*Modern Foreign Languages*), БП).

Відповідно до соціополітичних подій, що відбулися у Великій Британії протягом 50–80-х рр., становлення проблеми іншомовної освіти для професійних цілей здійснювалось трьома етапами, далі розпочався стабільний розвиток та реформування, процесу реорганізації проблеми навчання ПІМС як складового компонента іншомовної освіти у Великій Британії притаманні певні закономірності, які перебувають у полі зору фахівців і реалізують реформи її змісту та технології функціонування. Професор Оксфордського університету І. Ніксон (I. Nixon) [10, с. 152] стверджує, що лейтмотивом розвитку ПІМС у ВО, зокрема, визначають Болонські декларації.

Становлення іншомовної освіти для майбутніх економістів у Великій Британії розпочалось ще в 1954 р. прийняттям «Європейської культурної конвенції» та продовжилось лише у 1963 р., коли прем'єр-міністр Х. Макміллан (H. Mcmillan) у своїй доповіді про ВО запропонував університетам країни відкрити перші курси іноземних мов, зорієнтовані на потребу студентів у діловому спілкуванні [1, с. 5]. Було запропоновано об'єднати структурні підрозділи університетів Англії та Уельсу для запровадження єдиних навчальних програм з ПІМС. Наступний прем'єр-міністр країни Д. Каллагана (D. Kallagan) говорив: «…професійна іншомовна освіта Великої Британії потребує критики, адже програми навчання студентів ПІМС повинні спрямовуватись на потреби економічного розвитку та перебудови, країна потребує кардинальних змін у підході до ПІМС, без яких у програмах навчання неможливий розвиток професійної освіти» [6, с. 239]. У зв'язку з такими заявами уряду, процес змін у структуруванні ПІМС набуває певних закономірностей.

За результатами аналізу документів ВО Проекту про сучасні мови в подальшій освіті (*Modern Languages in Further Education*) 1980 р., Закону про сучасні іноземні мови (*Modern Foreign Languages*) 1987 р. у Великій Британії протягом 70-х рр. курси ПІМС діяли лише у десяти ВНЗ країни (Оксфордський, Кембриджський, Манчестерський, Лондонський, Единбурзький, Ворвікський, Есекський, Кентський, Йоркський університети, Університет Уорика та Абердина), які тривали не більше семестру. Лише наприкінці 70-х рр. лабораторії іноземних мов були доступні для користування більш ніж 40% студентів всієї країни. Доречно наголосити на тому, що в лабораторіях навчались тільки студенти денної форми, оскільки для слухачів заочного відділення у Великій Британії лише наприкінці 90-х рр. було уніфіковано програму підготовки до ПІМС з денною формою [9, с. 21].

Відповідно до проведеного аналізу навчання ПІМС кінця XX століття, слід зазначити наступне: технології навчання, з розвитком програмованого навчання у 70-ті рр. XX ст., використовувались для підвищення ефективності та якості навчання на курсах ПІМС, хоча мали опосередковану результативність; значення технологій та методів навчання має практичне, теоретичне та формальне підґрунтя; засоби, які використовуються на курсах навчання ПІМС (основні та технічні) ще не достатньо сформовані, згруповані та апробовані.

У 1990–2000-х рр. за статистичними даними британських вчених Т. Аткінсона (T. Atkinson), Д. Гілларда (D. Gillard), Д. Хопкінса (D. Hopkins), кількість студентів на курсах навчання ПІМС зросла майже у десять разів і становила 3789 порівняно з 399 у 70–80-х рр. Така поступова реорганізація навчання ПІМС включала наступні чинники: співпрацю між країнами; обладнання лінгафонних кабінетів; розробку нових програм з курсів.

Досліджуючи історію створення курсів навчання ПІМС, слід зазначити, що вже на початковому етапі їх роботи керівництво ВНЗ Великої Британії залучало до роботи викладачів з інших європейських університетів, також підписувались угоди про співпрацю з ВНЗ за кордоном.

Говорячи про обладнання, необхідного для проведення курсів, слід зазначити про низький рівень готовності лабораторій іноземних мов до початку навчання ПІМС та про високий рівень їх підготовки вже наприкінці 90-х рр. Лише протягом 20-ти рр. було замінено все обладнання на професійне, з урахуванням тенденцій технічного розвитку країни. Якщо ж говорити про підручники для проведення курсів навчання ПІМС, то можна стверджувати наступне: вже на початковому етапі їх формування було підписано угоди з Оксфордським, Кембриджським університетами та навчальними закладами за кордоном для укладання базових підручників та навчально-методичних рекомендацій для належної підготовки майбутніх фахівців до ПІМС.

За словами британського історика-педагога Т. Бічера (T. Becher), швидке економічне зростання та конкурентоспроможність на ринку праці стимулювало іншомовну освіту для професійних цілей зробити значний крок вперед у освітній системі та підготовці кваліфікованих кадрів [2, с. 99].

Як зазначає англійський вчений Г. Вітті (G. Whitty) [11, с. 43], наступний етап у реформуванні ПІМС відзначався створенням Національної ради з професійних кваліфікацій Великої Британії (*NCVQ, National Council for Vocational Qualifications*). Зі структурою кваліфікацій з'явилась і мотивація до навчання ПІМС, в результаті – зросла кількість студентів, які відвідували курси.

Відповідно до досліджень британського вченого Т. Бічера (T. Becher) та Л. Хубера (L. Huber), у Великій Британії, починаючи з 80-х рр. XX ст., навчання ПІМС стає популярним саме завдяки кваліфікованому та реформаторському підходу. Розуміння важливості володіння ПІМС на високому рівні, а також отримання сертифіката, стає важливим аргументом у студентів [2].

Реформа іншомовної освіти для професійних цілей, що проводиться у Великій Британії, відповідно до Закону про вищу освіти від 1984 р. (*Aducation Act*), передбачає: створення єдиної структури фінансування університетів,

політехнічних інститутів і коледжів системи ВО; подальше вдосконалення якості підготовки до ПІМС і з цією метою організації зовнішнього контролю за якістю підготовки за допомогою загальнонаціонального аудиторського органу, створеного вузами; встановлення тісніших зв'язків ВНЗ з підприємствами і комерційними структурами для подальшого проведення мовленнєвої практики та зростанню економічного розвитку країни; розширення доступу до ВО дорослого населення країни.

Невід'ємною складовою цієї проблеми став БП та реформи, що були перехідним періодом у процесі реформування ПІМС у Великій Британії та змусили зосередити увагу університетів на важливості володіння іноземною мовою. Проте підписанню Болонської декларації передувала Сорбонська декларація, прийнята Францією, Німеччиною, Італією, Великою Британією. Вона забезпечила необхідний поштовх для створення Болонської декларації і визначила у 1998 р. основні тенденції європейської ВО. Після її підписання була організована контрольна структура – група з перевірки виконання БП *Bologna follow-up group* (*BFUG*). БП не передбачав створення ідентичних програм навчання ПІМС у європейських країнах до 2010 р. Навпаки, одна із найцінніших рис Європи – баланс між несхожістю і єдністю. Скоріше БП намагався створити зв'язки, що сприяють полегшенню переходу студента від однієї освітньої системи до іншої.

У рамках реалізації БП уряд освіти Великої Британії прийняв стратегію «Мови для всіх: мови для життя» (*Languages for All: Languages for Life*), що містила наступні кроки подальшого розвитку ПІМС і стала черговим етапом у розвитку та становленні досліджуваної проблеми, етапом, для якого характерним стало упровадження діяльнісно-вмотивованого підходу до навчання, зокрема: підвищення рівня ПІМС на рівні шкільної програми; удосконалення програми обміну студентів з метою практикування ПІМС за кордоном; створення у кожному університеті відповідного підрозділу, який несе відповідальність за мовленнєву практику студентів за кордоном; залучення викладачів, які є професіоналами та пройшли стажування за кордоном; створення іміджу майбутнього працівника з володінням фахової іноземної мови; підвищення рівня співпраці Великої Британії з іншими європейськими країнами завдяки досконалому рівню володіння ПІМС майбутніми фахівцями [7, с. 30].

Завдяки аналізу становлення і розвитку іншомовної освіти для професійних цілей, можна визначити три етапи розвитку, які можна вважати певними базовими принципами формування навчання ПІМС в університетах Великої Британії. Отже, етапами розвитку навчання ПІМС вважаємо: 1) становлення (50-ті рр.); 2) реформування (60–70-ті рр.); 3) європейське взаєморозуміння (1999 – донині).

Висновки і пропозиції. Аналізуючи події становлення та реформування навчання ПІМС у Великій Британії, ми дійшли висновку, що ключовим поняттям нової концепції навчання ПІМС у країнах Європи стала категорія «межа комунікації», а методологічними орієнтирами – досконала орфоепія та повсякденне сучасне мовлення.

Зважаючи на підвищену увагу до мови як однієї з визначальних цінностей суспільства, автори стратегії і тактики формування загальноєвропейського освітнього простору вважають, що вже в найближчому майбутньому майбутній фахівець будь-якої сфери зможе спілкуватись на суспільно-політичному рівні щонайменше двома мовами. Йдеться не лише про інтенсифікацію, а й про зміну стратегій вивчення сучасних європейських мов, тобто акценти перейшли з граматики на вільну вербальну комунікацію та взаєморозуміння.

Пріоритетне значення ПІМС у сучасному світі, з одного боку, і зростання вимог до тих, кого готує вища школа, з іншого, підвищує його значущість для суспільства. Досвід організації навчання ПІМС у Великій Британії може стати в нагоді для побудови професійної освіти в Україні. Досконало володіти іноземною мовою на рівні ПІМС у межах єдиного європейського освітнього простору можна буде тільки за умови здійснення якісних змін. Для досягнення цієї мети важливо не тільки стимулювати ПІМС, а й створити відповідні умови і можливості для його практичного опанування.

Список літератури:

1. Access to Higher Education. TTA, 1996. 13 p.
2. Becher T., Huber L. Process and Structure in higher education. Routledge, London and New York, 1992. 240 p.
3. Bowes M. Short courses in human relations. British Journal of in-service education. 1988. Vol. 11. № 2. P. 75–79.
4. Colomen J. Interactive Multimedia. Computers as a Tool in Language Teaching, N.Y. : Eleis Horwood, 1991. P. 87–111.
5. European Cultural Convention Paris. URL: http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/018.htm (last accessed: 10.03.2020).
6. Kelly T. A History of Adult Education in Great Britain. Liverpool University Press, 1992. 425 p.
7. Languages for All: Languages for Life. A Strategy for England. Department for Aducation and Skills, Nottingham, 2002. 45 p.
8. Mann J. Education. Cambridge : University Press, 1979. 258 p.
9. Modern language learning and teaching in Central and Eastern Europe: which diversification and how it can be achieved? Proceedings of the second collojuy of the European Centre for Modern Languages. Graz (Austria), 13–15 February, 1997. European Centre for Modern Languages, Council of Europe, 1998. 369 p.
10. Nixon I. Determining Inservice Needs within specific contexts. British Journal of in-service Education. 1989. Vol. 15. № 3. P. 150–155.
11. Whitty G. Making Sense of Education Policy Sage. London, 2002. 240 p.

References:

1. Access to Higher Education (1996). TTA, 13 p.
2. Becher T., Huber L. (1992). Process and Structure in higher education. Routledge, London and New York, 240 p.
3. Bowes M. (1988). Short courses in human relations, British Journal of in-service education. Vol. 11. № 2, pp. 75–79.
4. Colomen J. (1991). Interactive Multimedia. Computers as a Tool in Language Teaching, N.Y. : Eleis Horwood, pp. 87–111.
5. European Cultural Convention Paris (1955). Available at: http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/018.htm (accessed 10 March 2020).
6. Kelly T. (1992). A History of Adult Education in Great Britain. Liverpool University Press, 425 p.
7. Languages for All: Languages for Life. A Strategy for England. Department for Aducation and Skills (2002). Nottingham, 45 p.
8. Mann J. (1979). Education. Cambridge: University Press, 258 p.
9. Modern language learning and teaching in Central and Eastern Europe: which diversification and how it can be achieved? Proceedings of the second collojuy of the European Centre for Modern Languages. Graz (Austria), 13–15 February, 1997 (1998). European Centre for Modern Languages, Council of Europe, 369 p.
10. Nixon I. (1989). Determining Inservice Needs within specific contexts. British Journal of in-service Education. Vol. 15. № 3, pp. 150–155.
11. Whitty G. (2002). Making Sense of Education Policy Sage. London, 240 p.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-29
УДК 811.111'254

Павельєва А.К.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ФРАЗЕОЛОГІЯ «СТРАШНОЇ ПОМСТИ» М.В. ГОГОЛЯ: СЕМАНТИЧНИЙ РІВЕНЬ ТА РІВЕНЬ ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. У статті розглядаються лексичні засоби створення мовної картини світу повісті М. В. Гоголя «Страшна помста», а саме фразеологічні одиниці (ФО), на трьох рівнях: генетичному, семантичному, рівні перекладу. Стверджується, що на генетичному рівні 46 ФО у зазначеному творі можна умовно розподілити за конотацією на 3 великі групи: 1) Просторічні та розмовно-експресивні вислови; 2) ФО з демонологічними лексемами у складі; 3) ФО біблійно-євангельської семантики. Розглядаються 4 різновиди ФО на семантичному рівні: фразеологічні сполучення, єдності, вислови та зрощення. На основі аналізу перекладу повісті Р. Півером та Л. Волохонською, стверджується, що ФО в «Страшній помсті» були передані на англійську мову за допомогою використання фразеологічних аналогів, калькування, описового перекладу, фразеологічних еквівалентів.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, фразеологічний аналог, калькування, описовий переклад, фразеологічний еквівалент, фразеологічне сполучення, фразеологічна єдність, фразеологічний вислів, фразеологічне зрощення.

Pavelieva Anna
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

PHRASEOLOGY OF "A TERRIBLE VENGEANCE" BY N.V. GOGOL: SEMANTIC LEVEL AND THE LEVEL OF TRANSLATION

Summary. It is commonly known that, all the short-stories by N. V. Gogol are characterized by peculiar narrative style of the author and the narrators – Rusty Panko and Foma Grigorievich. The artistic language of both the beekeeper and the Beadle of the Dikanka Church is full of vernacular, homely phrases, phraseologisms, which make the narrative more metaphorical and form especial style of "Evenings on a Farm Near Dikanka". Therefore, the article presents structural-semantic analysis of phraseological units in the literary text of this short-story and methods of their translation into English (based on the translation by R. Pevear and L. Volokhonsky). It is proposed to divide phraseological units in the specified short-story according to their connotation into 3 types: 1) phraseological units of demonological semantics; 2) phraseological units of biblical-evangelical semantics; 3) colloquial and vernacular-expressive phraseological units (which, in their turn, are divided into those originating from: a) everyday life; b) folk art; c) historical realias; d) translations of foreign phraseological units). At the semantic level, phraseological units in the text of the short-story by N. V. Gogol "A Terrible Vengeance" are divided into: 1) phraseological combinations; 2) phraseological unities; 3) phraseological expressions; 4) phraseological fusions. Phraseological units in Gogol's short story are vivid figural expressions that reflect the national color and the historical era, and comprise realias and untranslatable components, which makes them at the same time interesting and difficult in terms of translation into English. As a result of the study, it was proved that 46 phraseological units in the short story by N. V. Gogol under investigation were translated into English with the help of 4 main translation methods: loan translation (literal translation); translation by phraseological analogue; descriptive translation; translation using phraseological equivalents. Translators used tracing and descriptive translation methods to preserve the figurative basis and national color of phraseology.

Keywords: phraseological unit, phraseme, loan translation (literal translation), phraseological analogue, descriptive translation; phraseological expression; phraseological combination; phraseological unity; phraseological fusion.

Постановка проблеми. Повість М. В. Гоголя «Страшна помста» по праву вважається вершиною ранньої творчості письменника. Як і в повісті «Вечір напередодні Івана Купала», просторово-часова картина світу «Страшної помсти» відноситься до міфологічного хронотопу, віддаляючи описувані події у часі, що надає оповіді форму билини. Художній час та художній простір у творі невід'ємно пов'язані із мовою, оскільки міфологізація зображуваних подій на мовному рівні підсилюється фразеологічними одиницями (тут і далі – ФО).

Для всіх повістей Гоголя характерний особливий стиль оповіді автора та оповідачів – пасічника Рудого Панька та діда Хоми Григоровича. Мовлення і пасічника, і дьячка Диканської церкви насичене просторіччями, народними висловами, фразеологізмами, які надають зображенню гоголівської образності і формують особливий стиль циклу «Вечори на хуторі біля Диканьки».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лексичні засоби створення мовної картини світу у циклі М. В. Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки», а саме власне українська лексика, слова українського походження та етнокультурні номінації (з-поміж них – фразеологізми) – висвітлюються у науковому доробку Черкашиної О. В [10]. У дослідженнях Л. М. Корнєвої [5] та Ф. С. Арват [1] розглядаються українські переклади творів М. В. Гоголя. Петренко О. В. вказує на необхідність розмежування крилатих висловів, цитат-ремінісценцій та фразеологічних одиниць у гоголівських творах, що дасть можливість відокремити власне гоголівські ептоніми і звороти від тих, що помилково приписуються письменнику [9]. Деякі аспекти перекладу ФО в «укра-

© Павельєва А.К., 2020

їнських» повістях М. В. Гоголя висвітлювалися у розвідках дослідників [3; 6; 7; 8; 13].

Втім, нам не вдалося знайти ані наукових робіт, присвячених фразеології в повісті М. В. Гоголя «Страшна помста», ані досліджень перекладу фразеологізмів у обраному творі.

Тому **метою** статті є структурно-семантичний аналіз ФО в художньому тексті повісті М. В. Гоголя «Страшна помста» та способи їх передачі на англійську мову (на матеріалі перекладу Р. Півера та Л. Волохонської).

Вказана мета передбачає виконання таких **завдань**: дослідження різновидів ФО в повісті «Страшна помста» на семантичному рівні (за класифікацією М. М. Шанського [11]); їх аналіз за походженням (за класифікацією І. П. Ющука [12], М. А. Жовтобрюха та Б. М. Кулика [4]) та за конотацією; аналіз фразеологічних та нефразеологічних способів перекладу ФО на англійську мову Р. Півером та Л. Волохонською.

Виклад основного матеріалу дослідження. На генетичному рівні 46 ФО у повісті «Страшна помста» можна умовно розподілити на 3 великі групи:

1) Просторічні та розмовно-експресивні вислови (на схемі – П та РЕ ФО) – 43% або 20 ФО, які можна поділити на вислови, що походять з:

– побутового життя «Слушай, Катерина, мне кажется, что отец твой не хочет *жить в ладу* с нами» [2, с. 118];

– народної творчості: «*Волею и неволею* перешли они от татар, турок и ляхов… [2, с. 118] / «Плачет и *убивается* Катерина…» [2, с. 132] / «И *пошла* по горам *потеха*..» [2, с. 131] – метафоричний опис битви між козаками та ляхами;

– з історичних реалій: «…прямо с *разгульной попойки* с Перешляя поля…» [2, с. 113];

– з перекладів іншомовних фразеологізмів: «Это было *золотое время*, Катерина!» [2, с. 130] – калька з лат. aurea aetas (цей вислів зустрічається у цілого ряду античних авторів в описах епохи загального благополуччя та безтурботного щастя).

2) Фразеологізми з демонологічними лексемами у складі – 31% або 14 ФО: «Говорят, они все готовы были *себя продать* за денежку *сатане* с душою и ободранными жупанами» [2, с. 116] / «Пропади, *образ сатаны*, тут тебе нет места!» [2, с. 115].

3) ФО біблійно-євангельської семантики (на схемі – ФО БЄ) – 26% або 12 ФО: «*Боже сохрани* и вам увидеть его!» [2, с. 134] / «*Бог видит*, – говорил он, подымая кверху прозорливые очи…» [2, с. 134].

Майже всі ФО в повісті «Страшна помста» мають негативну конотацію, оскільки вживаються оповідачем для характеристики страшних діянь грішника Петра та його нащадка – чародія, а також для опису безчинств, які творили ляхи на українських землях. І це стосується не лише біблійно-євангельських та демонологічних ФО. Навіть з-поміж 20 просторічних та розмовно-експресивних ФО 6 були вжиті Данилом Бурульбашем, а 14 – оповідачем у описах ляхів та бузувірств, які вони вчиняли; у характеристиках старого чародія (батька Катерини), його вчинків та діянь його пращура – Петра. Усі 46 ФО передають відчуття страху, головну емоцію «Страшної помсти», адже у художньому просторі, де відбувається осквернення святинь, страх є ключовим концептом, смисловою і мовною домінантою.

На основі класифікації В. В. Виноградова, яку доповнив М. М. Шанський [11], та враховуючи контекстуальну зумовленість вживання ФО в тексті повісті М. В. Гоголя «Страшна помста» та їх стильову закріпленість, ми пропонуємо на семантичному рівні поділити їх на 4 групи:

1) Фразеологічні сполучення – 35% або 16 ФО – це фразеологізми, цілісне значення яких тісно пов'язане із прямим значенням їх компонентів. Наприклад: «*Пошли, пошли* и зашумели, как море в непогоду, *толки* и речи между народом» [2, с. 115] / «…тяжкий *камень лежал на сердце* у верных хлопцев, глядевших на свою пани» [2, с. 136].

2) Фразеологічні єдності – 30% або 14 ФО – це словосполучення, цілісне значення яких залежить від образної основи слів, з яких вони складаються. Наприклад: «…тогда еще я *держал руку* этого неверного народа» [2, с. 126] / «Сперва было я ему хотел поверить все, что *лежит на сердце*, да не берет что-то…» [2, с. 118].

3) Фразеологічні вислови – 22% або 10 ФО – постійні за складом і вживанням, семантично подільні ФО, які складаються повністю зі слів із вільним значенням. Наприклад: «*Дыбом поднялись волоса на голове* колдуна» [2, с. 138].

4) Фразеологічні зрощення – 14% або 6 ФО – це абсолютно неподільні словосполучення, які не можна розкласти на складові компоненти і значення яких немотивоване ані лексичним складом (часто архаїчним), які окремо взятим значенням їх компонентів. Наприклад: «Что ему *за блажь пришла* притащиться сюда?» [2, с. 116] / «Горелки даже не пьет! *экая пропасть!*» [2, с. 121].

Фразеологізми у першій збірці письменника здебільшого індивідуально-авторські, традиційні звороти часто перероблені та доповнені автором, що ускладнює процес їх перекладу на неблизькоспоріднені мови. 46 ФО у повісті М. В. Гоголя «Страшна помста» перекладені за допомогою 4 основних способів перекладу:

1) Фразеологічний аналог – 41% або 19 од. Наприклад: «*Дух занялся* у Катерины, и ей чудилось, что волоса стали отделяться на голове ее» [2, с. 129] – «Katerina's *breath was taken away*, and she fancied her hair was separating from her head» [14, с. 68] / «*экая пропасть!*» [2, с. 121] – «*Confound it!*» [14, с. 60] / «*Времена лихие* приходят» [2, с. 130] – «*Evil times* are coming» [14, с. 69] тощо.

2) Дослівний переклад (калькування) – 28% або 13 од. Наприклад: «Не будет тебе от Бога счастия, если ты кинешь его, *ни в том, ни в этом свете*» [2, с. 130] – «You'll get no happiness from God if you abandon him, *either in this world or in the next*» [14, с. 69] / «Дочь, *Христа ради*!» [2, с. 127] – «Daughter, *for Christ's sake*!» [14, с. 66] / «…и, вместо того, чтобы покаяться, *станешь* опять *братом черту*?» [2, с. 128] – «and instead of repenting, again *become the devil's brother*?» [14, с. 67] тощо.

3) Описовий переклад – 18% або 8 од. Наприклад: «…не зевай, *смотри в оба глаза*, куда возьмет дорогу пан отец» [2, с. 123] – «…don't gape, *watch with all your eyes* for which path master father will take» [14, с. 62] / «Паны беснуются и *отпускают штуки*…» [2, с. 130] – «The nobles are rowdy, they *pull tricks*…» [14, с. 68] тощо.

4) Фразеологічний еквівалент – 13% або 6 од. Наприклад: «Он пришел пасмурен, *не в духе*…» [2, с. 124] – «He came in gloomy, *in low spirits*…»

[14, с. 63] / «*Бог свидетель*, я отрекаюсь от него, отрекаюсь от отца!» [2, с. 126] – «*God is my witness*, I renounce him, I renounce my father!» [14, с. 65] / «*Слава Богу*, ни в одном еще бесчестном деле не был» [2, с. 119] – «*Thank God*, I've never yet been part of any dishonorable thing» [14, с. 58] / «Ему выковала одна ведьма *на пекельном огне*» [2, с. 136] – «A witch forged it for him *in hellfire*» [14, с. 74] і т.д.

Висновки. Отже, на семантичному рівні, серед ФО в повісті М. В. Гоголя «Страшна помста» фразеологічні сполучення переважають над фразеологічними єдностями, висловами та зрощеннями. За конотацією ФО поділено на 1) просторічні та розмовно-експресивні (які, в свою чергу, діляться на такі, що походять з: а) побутового життя; б) народної творчості; в) з історичних реалій; г) з перекладів іншомовних фразеологізмів), 2) біблійно-євангельські та 3) демонологічні.

Р. Півер та Л. Волохонська при перекладі ФО у повісті М. В. Гоголя «Страшна помста», на відміну від інших «українських повістей», використали значну кількість фразеологічних аналогів та еквівалентів, хоча їх можна було підібрати майже до усіх фразем у творі. Втім, перекладачі використовували методи калькування та описового перекладу для збереження образної основи і національного колориту фразеологізмів.

Список літератури:

1. Арват Ф. С., Арват Н. Н. О первых украинских переводах произведений Н. В. Гоголя. URL: http://www.domgogolya.ru/science/researches/1565/.
2. Гоголь Н. В. Полное собрание сочинений : [В 14 т.]. АН СССР; Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом); Гл. ред. Н. Л. Мещеряков; Ред. : В. В. Гиппиус (зам. гл. ред.), В. А. Десницкий, В. Я. Кирпотин, Н. Л. Мещеряков, Н. К. Пиксанов, Б. М. Эйхенбаум. [М.; Л.] : Изд-во АН СССР, 1937–1952.
3. Грінченко Н. О., Павельєва А. К., Астахова С. А. Методи перекладу фразеологічних одиниць в «українських» повістях М. В. Гоголя на англійську мову (на матеріалі перекладу Р. Півера та Л. Волохонської). Міжнародна науково-практична конференція *«Сучасні філологічні дослідження: поєднання інноваційних і традиційних підходів»*, Грузія, Тбілісі, 27–28 квітня 2018 р. : тези доп. Sulkhan-Saba Orbeliani Teaching University. 2018. С. 103–106.
4. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Київ : Вищ. шк., 1972. 404 с.
5. Корнєва, Л. М. Фразеологія Миколи Гоголя: оригінальний текст і переклад. *Рідний край*. 2009. № 1. С. 68–72.
6. Павельєва А.К. Особливості перекладу англійською мовою «демонологічних» фразеологічних одиниць в «українських» повістях М. В. Гоголя (на матеріалі перекладу Річарда Півера та Лариси Волохонської). *Актуальні питання філологічних наук*: наукові дискусії: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 21–22 вересня 2018 року. Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2018. С. 101–105.
7. Павельєва А. К. Особливості функціонування ФО з лексемою «devil» в «українських» повістях М. В. Гоголя (в перекладі Р. Півера та Л. Волохонської): частота вживання та основні значення. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія : «Філологічні науки». Мовознавство*. Дрогобич, 2018. Вип. 10. С. 86–90.
8. Павельєва А. К. Переклад фразеологізмів, що позначають «нечисту силу» в перших циклах М. В. Гоголя, на англійську мову (на матеріалі перекладу Р. Півера та Л. Волохонської). *Мова та література у полікультурному просторі* : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 8-9 лютого 2019 р. Львів : ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2019. С. 45–48.
9. Петренко О. В. Вокабула как лексикографическая проблема (на материале русско-украинского и украинско-русского словаря крылатых выражений Н.В. Гоголя) С. 218–221. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/ls/ls_2009_25.pdf
10. Черкашина Е. В. Лексические средства создания образа Украины в цикле Н. В. Гоголя «Вечера на хуторе близ Диканьки». *Молодой ученый*. 2009. № 9(9). С. 105–107.
11. Шанский Н. М., Боброва Т. А. Этимологический словарь русского языка. Москва : Прозерпина, 1994. 400 с.
12. Ющук І. П. Українська мова : підручник. Київ : Либідь, 2004. 640 с.
13. Pavelieva A. K. The peculiarities of translation of phraseological units in the works by M. V. Gogol into English (as exemplified in the «Ukrainian» stories). *Молодий вчений*. 2019. № 5.1 (69.1). С. 164–167.
14. Pevear R., Volokhonsky L. Gogol', Nikolaĭ Vasil'evich, 1809–1852. Translations into English. Random House; Reprint edition, 1999. 464 p.

References:

1. Arvat, F. S., Arvat, N. N. (2020). O pervyih ukrainskih perevodah proizvedeniy N. V. Gogolya [On the first Ukrainain translations of the creative works by N. V. Gogol]. URL: http://www.domgogolya.ru/science/researches/1565/
2. Meshcheriakov N. L., Hippius V. V., Desnitskii V. A., Kirpotin V. Ya., Mieshchieriakov N. L., Piksanov N. K., Eikhenbaum B. M. (Eds). (1937–1952). Gogol N. V. Polnoe sobranie sochineniy [Gogol, N. V. Complete works] (Vols. 1–14). Moskva, Lenynhrad: Izdatielstvo AN SSSR. (in Russian)
3. Hrinchenko N. O., Pavelieva A. K. & Astakhova S. A. (2018). Metody perekladu frazeolohichnykh odynyts v «ukrainskykh» povistiakh M. V. Hoholia na anhliisku movu (na materiali perekladu R. Pivera ta L. Volokhonskoi) [Methods of translation phraseological units in "the Ukrainian" tales by N. V. Gogol into English (as exemplified in the translation by R. Pevear and L. Volokhonsky)]. *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Suchasni filolohichni doslidzhennia: poiednannia innovatsiinykh i tradytsiinykh pidkhodiv»* (pp. 103–106) – Hruziia, Tbilisi: Sulkhan-Saba Orbeliani Teaching University. (in Ukrainian)
4. Zhovtobriukh M. A. & Kulyk B. M. (1972). Kurs suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy [The course of modern Ukrainian standard language]. Kyiv: Vyshch. shk. (in Ukrainian)
5. Kornieva, L., Solohub, L. (2009). Frazeolohiia Mykoly Hoholia: oryhinalnyi tekst i pereklad [The phraseology of Mykola Hohol: the authentic text and translation]. *Ridnyi krai*, 1, 68–72. (in Ukrainian)
6. Pavelieva, A. K. (2018). Osoblyvosti perekladu anhliiskoiu movoiu «demonolohichnykh» frazeolohichnykh odynyts v «ukrainskykh» povistiakh M. V. Hoholia (na materiali perekladu Richarda Pivera ta Larysy Volokhonskoi) [The peculiarities of translation into English of "demonological" phraseological units in "the Ukrainian tales" by M. V. Gogol (as exemplified in the translation by R. Pevear and L. Volokhonsky)]. *Aktualni pytannia*

filolohichnykh nauk: naukovi dyskusii: Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia (pp. 101–105). Odessa: Pivdennoukrainska orhanizatsiia «Tsentr filolohichnykh doslidzhen». (in Ukrainian)
7. Pavelieva, A. K. (2018). Osoblyvosti funktsionuvannia FO z leksemoiu «devil» v «ukrainskykh» po-vistiakh M. V. Hoholia (v perekladi R. Pivera ta L. Volokhonskoi): chastota vzhyvannia ta osnovni znachennia [Peculiarities of functioning of phraseological units with the lexical item "devil" in "the Ukrainian tales" by M. V. Gogol in the translation of R. Pevear and L. Volokhonsky): usage frequency and basic meanings]. *Naukovyi visnyk DDPU imeni I. Franka. Seriia: «Filolohichni nauky». Movoznavstvo,* 10, 86–90. (in Ukrainian)
8. Pavelieva, A. K. (2019). Pereklad frazeolohizmiv, shcho poznachaiut «nechystu sylu» v pershykh tsyklakh M. V. Hoholia, na anhliisku movu (na materiali perekladu R. Pivera ta L. Volokhonskoi) [Translation of phraseological units that denominate "devildom" in the first cycles by M. V. Gogol, into the English language (as exemplified in the translation by R. Pevear and L. Volokhonsky)]. *Mova ta literatura u polikulturnomu prostori : Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (pp. 45–48). Lviv: HO «Naukova filolohichna orhanizatsiia «LOHOS». (in Ukrainian)
9. Petrenko, O. V. (2020). Vokabula kak leksikograficheskaya problema (na materiale russko-ukrainskogo i ukrainsko-russkogo slovarya kryilatyih vyirazheniy N. V. Gogolya) [Vocable as a lexicographical problem (a case study of Russian-Ukrainian and Ukrainian-Russian dictionary of N. V. Gogol's winged expressions)]. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/ls/ls_2009_25.pdf
10. Cherkashyna, E. V. (2009). Leksicheskie sredstva sozdaniya obraza Ukrainyi v tsikle N. V. Gogolya «Veche-ra na hutore bliz Dikanki» [Lexical means of creating the image of Ukraine in the cycle by N. V. Gogol "Evenings on a Farm Near Dikanka"]. *Molodoi Uchenyi*, 9(9), 105–107. (in Russian)
11. Shanskii, N. M., & Bobrova, T. A. (1994). Etimologicheskiy slovar russkogo yazyika [Etymology dictionary of the Russian language]. Moscow: Prozerpina. (in Russian)
12. Yushchuk, I. P. (2004). Ukrainska mova: pidruchnyk [The Ukrainian language: textbook]. Kyiv: Lybid.
13. Pavelieva, A. K. (2019). The peculiarities of translation of phraseological units in the works by M. V. Gogol into English (as exemplified in the «Ukrainian» stories). *Molodyi vchenyi*, 5.1 (69.1), 64–167.
14. Pevear R., Volokhonsky L. (1999). *Gogol', Nikolai Vasil'evich, 1809–1852. Translations into English.* New York: Random House.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-30
УДК 811.111.004.7

Підколесна Л.А., Коротка Н.В.
Державний університет інфраструктури та технологій

СУЧАСНИЙ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРС ЯК ДОПОМІЖНА ЛАНКА ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу основних методів вивчення англійської мови через призму застосування інтернет-ресурсу, висвітлюються основні сучасні погляди щодо впливу мережі на ефективність засвоєння матеріалу, досліджуються позитивні та негативні наслідки використання можливостей інтернету та пропонуються пропозиції щодо удосконалення такого способу засвоєння мови. Акцентується увага на думках окремих вчених щодо застосування англійської мови під час вивчення англійської мови, а також враховуються законодавче визначення поняття «інтернет». Крім того, наводяться практичні приклади застосування можливостей мережі через різні програми, які у подальшому підлягають аналізу з приводу можливості застосування користувачами. Враховуються різні підходи до вивчення англійської мови та зазначаються основні шляхи удосконалення такого механізму.

Ключові слова: Інтернет-ресурс, комп'ютерна програма, інтерактивність, методологія, мережа.

Pidkolesna Lyudmyla, Korotka Nataliia
State University of Infrastructure and Technologies

MODERN INTERNET RESOURCES AS AN AUXILIARY LINK IN THE STUDY OF ENGLISH

Summary. The article is devoted to the analysis of the basic methods of learning English through the prism of the use of an Internet resource, highlights the main modern views on the impact of the network on the efficiency of learning, examines the positive and negative consequences of using the Internet and offers suggestions for improving this method of language acquisition. Attention is drawn to the thoughts of individual scholars on the use of English in the study of English, and also takes into account the legislative definition of the term "Internet". In addition, practical examples of the application of network capabilities are presented through various programs, which are further subject to analysis regarding the possibility of application by users. Different approaches to learning English are taken into account, and the main ways of improving such a mechanism are outlined. The latest trends in the development and formation of the modern English language used on the Internet in general and online diaries in particular are analyzed. The study is based on real users from various social and age groups (including students, pupils), which allows us to conduct a comparative analysis and determine the dominant directions of relevant processes in modern English, used for communication in a virtual environment, as well as ways to learn it best. It also describes the experience of using Internet resources in teaching students English in the framework of virtual communication. The article substantiates the need to use the Internet to increase the motivation of students in the subject of "foreign language." We consider resources that develop students' language competencies. The article indicates the correct procedure for the most effective learning of the English language, starting from the registration stage on a specific resource, ending with ways to expand vocabulary and thorough study of grammar. Conclusions are generated on the basis of positive and negative experience of using the Internet in learning English. The main problem areas were also identified and the mechanisms for minimizing them and improving the mechanism of language learning were studied.

Keywords: Internet resource, computer program, interactivity, methodology, network.

Постановка проблеми. На теперішній час використання сучасного інтернет-ресурсу (світової мережі), як одного із способів за допомогою якого здійснюється вивчення англійської мови є надзвичайно важливим. Розвиток інтеграційних процесів та обраний європейських шлях Україною потребує додаткової уваги вивчення впливу мережі при засвоєнні англійської мови. Однак в розрізі цього питання виникають проблеми пов'язані з підвищенням ефективності, застосування інтерактивних ресурсів та додаткової розробки методології з цього питання. Вказані сфери похідні одне від одного та потребують додаткового аналізу з урахуванням сучасної тенденції глобалізаційних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню вказаної тематики приділяє увагу велика кількість вчених, зокрема (А.С. Птушка, О.С. Жолдак, В.В. Тавро, Т.М. Шелест, Дж. Шейлз). А.С. Птушка визначає що перспективою є подальше удосконалення рекомендацій щодо вивчення англійської мови через мережу, однак не вказує які конкретно способи для цього пропонуються. В той же час П. Шарма зазначає, що використання інтернету відіграє важливу роль при вивченні ділової англійської мови. І. Кошман аналізує ефективність технологічних засобів на процес вивчення іноземних мов. Н.М. Коптюг пропонує при використанні інтернет-ресурсів під час вивчення англійської мови добирати додатковий матеріал, вже після чого пояснювати особам про сутність виконуваного завдання. Враховуючи вищевикладене виникла необхідність у більш детальному дослідженні зазначеної тематики.

Виділення не вирішених частин загальної проблеми. У розрізі досліджуваного питання науковцями не в повному обсязі встановлено вплив сучасної мережі на вивчення англійської мови з урахуванням особливостей застосування вже існуючих підходів до зазначених процесів. Також проблемою є відсутність додаткових способів щодо удосконалення вивчення англійської мови.

Мета статті. З огляду на вищевикладене основною метою статті є дослідження впливу

© Підколесна Л.А., Коротка Н.В., 2020

мережі під час вивчення англійської мови через призму застосування засобів, за допомогою яких здійснюється процес засвоєння нових знань, дослідити та розширити основні прогалини та проаналізувати новації у цій сфері з наданням пропозицій удосконалення вивчення англійської мови. Основними завданнями є проаналізувати сутність інтернет-мережі, встановити форми вивчення англійської мови з урахуванням останньої, визначити основні недоліки та сформувати пропозиції щодо методології.

Виклад основного матеріалу. У сучасному суспільстві розвиток технологій з кожним днем удосконалює рівень життя людства. За допомогою мережі у великому обсязі задовольняються потреби окремої людини чи певної групи. Базою для цього виступає інтернет, завдяки якому провадяться як освіта, самоосвіта, особисті та професійні інтереси. Так, відповідно до діючого законодавства – Закону України «Про телекомунікації» (далі – Закон), інтернет – це всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно зв'язана глобальним адресним простором та базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами [1]. Основною метою використання такого ресурсу є формування вмінь його застосування, оскільки вказаний вид на теперішній час є відокремленим та особливим [2, с. 128]. З розвитком освіти відбувається і поглинання інформаційного простору в ці процеси, тобто останні є інтегрованими. Для того, щоб засвоїти на досконалому рівні отримані знання необхідно опанувати технічними знаннями щодо використання комп'ютерних та інших технологій, які пропонуються мережею. Основою для цього є гіперпосилання, пошукові системи (наприклад, Google), проведення конференцій для обговорення та обміну інформацією, створення особистих кабінетів для вивчення мови в різних комп'ютерних програмах та мобільних додатках (з рейтингуванням), фактичні переписки та чати, доступ до матеріалів інформаційного простору шляхом поєднання з запитуваною інформацією через пошукові системи.

Протягом дослідження можна відокремити наступні особливості використання мережі під час вивчення мови: масштабність (полягає у широкому відтворенні лексики під час обміну інформацією, саме завдяки цьому англійська мова є найбільш популярною у всьому світі); збагачення мовленнєвими засобами (тобто формування мови продовжується і на теперішній час з додатковими словесними та фразеологічними оборотами); абстрактність (інтернет породжує порівняння слів між загальним та детальним та надає можливість їх розуміння у переносному сенсі з подальшим уточненням у специфічних сферах розвитку наукової думки); короткість викладу думки (через використання мережі користувачі для вираження та спілкування не використовують у повному об'ємі слова, а скорочуючи їх зазначають під час обміну інформацією, наприклад mind your own business (MYOB)). Основними проблемами цих особливостей є те, що вони поширюються на певну категорію користувачів. Зокрема, в ході використання специфічного сленгу нівелюється вікова група, тобто більш старшому поколінню стає важче зрозуміти вираження думки більш молодою епохою користувачів.

Важливим аспектом вивчення англійської мови є використання комунікативного підходу, який означає певний вектор розуміння засвоєного матеріалу та подальше використання мови для фактичного спілкування та розвитку мовленнєвих навичок. Мережа допомагає розвити розмовні вміння та акцентує увагу на граматиці як основи для правильного застосування мови. Здійснюється порівняння, узагальнення, а також присутнє абстрактне мислення та візуалізація. Тобто зіставляються між собою раніше невідомі слова з предметами у свідомості того, хто навчається. Для розвитку комунікативних навичок важливим є відбір тих ресурсів, які допомагають вивчити мову. Для такого вибору доцільним є розроблення власного списку інтернет-посилань, окрім вже доступних письмових джерел отримання інформації.

Постає питання про те, яким чином завдяки використання можливостей світової мережі здійснюється вивчення англійської мови. Видами інтеграції інтернет-ресурсу під час навчання є використання друкованих матеріалів, реєстрація веб-сторінок, застосування можливостей мережі для комунікації, реєстрація в комп'ютерних програмах, тощо. Основною метою такого використання є формування комунікативних навичок у особи. Завдяки цьому здійснюється подальше спілкування з представниками інших країн, тим самим запозичуються діалектичні особливості використання мови для її подальшого удосконалення та застосування на практиці. Крім того, завдяки мережі здійснюється мінімізація часових витрат для безпосереднього контакту з автентичним носієм мови. Достатньо за допомогою певних комп'ютерних програм виконати авторизацію та контактувати із зворотною стороною, а також відпрацьовувати набуті раніше знання та засвоювати нові. У цьому аспекті можна виокремити основні форми роботи з такими програмами: 1) формування лексичного запасу (саме завдяки останньому коло тематик для спілкування стає ширшим); 2) фактичне удосконалення мовлення; 3) приділення уваги письмовій практиці та граматиці (як фундаментальних основ) [3]. Перш за все такі програми на відміну від друкованих засобів (за допомогою яких було вивчення англійської мови до появи інтернету) мають інтерактивний характер, що проявляється у швидкому доступі до розшукуваних матеріалів завдяки гіперпосиланням; вибірковості завдань з аудіювання, перевірці правильності виконаних завдань (через відповідні запити пошукових систем); необмеженості у кількості запитуваної інформації. Отже, проаналізувавши зазначені форми та засоби можна стверджувати, що вони спрямовані на досягнення кінцевої мети – це використання англійської мови під час комунікації, завдяки власній інтерактивності. На підтвердження вказаної думки доречно зазначити визначення Р.П. Мільруда про те, що інтерактивність – це певна сублімація та взаємодоповнення досягнутої комунікативної мети і результату використання мовних засобів [4]. Оскільки тільки при постійному перебуванні у середовищі носіїв мови надається можливість більш ефективно її засвоїти. Додатково за структурою мережу можна розподілити на дві сфери:

комунікативну (програми для обміну інформацією, електронна пошта, чати, соціальні мережі) та інформаційну (матеріали в яких викладено програми навчання). Останніми є відповідні сайти, які містять тести, вправи, завдання та загалом тренують навички, які під час засвоєння матеріалу, так і після фактичного вивчення. Сайти надають можливість ознайомитися та поглинути взаємодію з міжкультурним середовищем. Серед деяких з них можна запозичити культурні особливості мови, що вивчається, так би мовити не будучи присутнім на території такої країни. Також, завдяки великій кількості інформації відсутня необхідність у фактичному відвідуванні та присутності в англомовних державах. Особливо гострим питанням в ході дослідження та вивчення мови є не тільки зосередження уваги відносно учня/студента, а й викладача. Виникає питання про те, чи можуть останні підтримувати інтеграційні процеси. І на цей випадок в мережі також наявні сайти, які розглядають питання викладання та опанування педагогами нових знань. Фактично є можливість не тільки дослідити теоретичні засади цього питання, а й з колегами (з різних куточків світу) обговорити антагоністичні питання, що виникають при застосуванні нових методологій та запропонувати власні шляхи вирішення зазначених проблем. Основними формами вивчення англійської мови з застосуванням мережі в залежності від рівня знань є індивідуальні заняття (увага приділяється тільки одному учню), групові заняття (беззаперечним плюсом є можливість обговорення вивченого матеріалу), інтенсивний курс (означає коротку тривалість навчання).

З подальшим розвитку мережі виникають не тільки інформаційні сайти, а й згадувані раніше комп'ютерні програми. Серед великої кількості інформації особі необхідно визначитись з конкретним вектором (наприклад вивчення граматики чи удосконалення лексики), що є важким для сприйняття у зв'язку з надмірним навантаженням. Тому для більш коректного розуміння необхідної інформації такій категорії учнів/студентів (звичайній людині) потрібен відповідний наставник, завдяки якому підвищується якість вивчення матеріалів [5]. У випадку відсутності такої можливості кожна людина може скористатись навчальними програмами. Серед основних та найбільш актуальних програм є BBC Learning English за допомогою якої можна вивчити мову з нижче середнього «level» та пропозицією ознайомлення з транскрипцією, що є дуже зручним для початківців та учнів. Додатковою є можливість розвитку вимови. Іншою цікавою платформою у цьому аспекті виступає Exam English (сайт) для підготовки іспитів таких як IELTS, TOEFL з перевіркою рівня знань мови. Фактично за допомогою цих та інших ресурсів людина може реалізувати власні потреби у пошуку роботи, туризмі та будь-який із сфер життєдіяльності.

Основним мінусом є їх обмежена доступність. Так, для використання певних програм особі необхідно здійснити підписку та оплату, що свідчить про комерціалізацію цієї сфери. Для прикладу, якщо це є необхідним звичайному студенту українського навчального закладу, то з урахуванням соціального забезпечення останнього та вартості такої послуги, переважна більшість замислиться з приводу додаткових витрат та обере більш традиційні та доступні способи вивчення іноземної мови, що свідчить про використання більш застарілої інформації порівняно з сучасною мережею. Прикладом є онлайн – платформа English Puzzle, за допомогою якої здійснюється тренування сприйняття на слух та визначення правильних граматичних форм. Але, після певного етапу використання програма пропонує здійснити оплату для доступу до більш широкого та в той же час деталізованого згідно з обраним профілем обсягу матеріалу. Однак, беззаперечним плюсом вказаних програм є індивідуальний підхід, через проведення тестувань на рівень знань та формування визначених завдань саме для тієї особи, яка проходила опитування. Якщо порівнювати роботи викладача з навчальними програмами, то наставник у цьому розумінні самостійно обирає який матеріал необхідно надати учню, в той же сама особа при використанні відповідних додатків може самостійно обрати програму.

Без результативного методологічного підходу та відсутності досвіду у пошуку інформації особа яка навчається може помилково сприймати зміст досліджуваного питання та неправильно узагальнити і представити кінцевий результат. Основним завданням викладача є спонукання учня/студента до вивчення англійської мови за допомогою інтернет-ресурсу. Враховуючи сучасний педагогічний підхід та реформування національної освіти використання нових технологій допомагають забезпечити індивідуальний підхід до навичок і умінь кожної особи, що навчається.

Окрім інтерактивного методу вивчення англійської мови є також так званий проектний метод, який полягає у виконанні особою, яку навчають певного завдання в межах визначеного наставником проекту. Основним змістом останнього є виконання спільних групових завдань, розподілення по видовим інтересам, обмін інформацією між групами, виконання письмових завдань. Саме цей метод тісно пов'язаний з інтерактивним, в аспекті реалізації проектів в інтернеті [7]. Так, накопивши певні знання будь – яка особа може обмінюватися отриманою інформацією під час проектних робіт. Це є позитивним наслідком, однак одним із негативних є відсутність чіткого розуміння вивчення певного матеріалу особою, тобто необхідна участь викладача (як досвідченого фахівця) у цій сфері, який комплексно проаналізувавши знання особи може правильно застосувати навчальну програму. Педагог виступає не в ролі зовнішнього наставника, а партнера під час використання можливостей мережі. Для більш ефективного засвоєння матеріалу необхідно встановити до якої групи навчального типу належить особа: візуал (тобто учень/студент, який здатен сприймати інформацію за допомогою відтворених символів), аудіал (засвоєння матеріалу через звукові символи та знаки: прослуховування музики, аудіювання, тощо), кінестетик (розвиток навичок та вмінь шляхом власного досвіду: виконання практичних та індивідуальних завдань). Для кожного з зазначених типів наявний індивідуальний підхід.

Враховуючи викладене, слід зазначити, що основним шляхами удосконалення використання інтернет-ресурсу для вивчення англійської

мови є: 1) розширення обмеженої у кількості запитуваної інформації; 2) мінімізація або повна ліквідація оплати під час навчання через навчальні програми; 3) проведення додаткових занять з педагогічними працівниками на предмет використання останніми сучасних методів викладання; 4) формування доступності участі викладача для створення сприятливих умов подальшого засвоєння матеріалів учнем/студентом. Вказані пропозиції при їх подальшому аналізі слід враховувати в розробці відповідних методичних рекомендацій.

Для складання подальшої ефективності необхідно удосконалювати писемне мовлення. З цією метою можна запропонувати виконати такі дії: зареєструватися на відповідних ресурсах (соціальні мережі, програми, веб-сайти), вказати певні питання іншомовному носію інформації та розповсюдити аналогічні листи якомога більшій кількості людей, очікувати на відповідь та через деякий час почати спілкування з останніми. Інтернет надає змогу брати участь в обговореннях, через різні форуми з опублікуванням. За допомогою таких платформ здійснюється зворотній зв'язок з іншими сторонами.

Основними плюсами при використанні мережі є вирішення таких завдань як: безпосереднє використання матеріалів мережі найрізноманітнішого рівня складності; удосконалення навичок читання, аудіювання на базі першоджерел, а також вмінь вираження власної думки під час обговорення між різними суб'єктами; розвиток письмових навичок при виконанні індивідуальних завдань (написання текстів, рефератів); збільшення кількості словникового запасу через призму аналізу та процесу спілкування; ознайомлення з культурними особливостями інших носіїв інформації.

Висновки і пропозиції. Таким чином, враховуючи вищевикладене можна зробити висновки, що завдяки інтерактивному характеру мережі кожна особа здатна на комунікативному рівні поглинути свої знання через взаємодію з автентичними носіями мови. Також підвищується ефективність поставлених завдань під час навчання та здійснюється обрання найбільш наближених тематик для засвоєння учнем/студентом. Окрім того, використання можливостей інтернету є новим у методиках навчально-виховного процесу через вибір способів роботи та змін до підвищення рівня обізнаності викладача. Важливе значення має розуміння вивченого матеріалу, його сутності та засобів за допомогою яких у подальшому засвоюється матеріал. Для учня головним позитивним досвідом є відсутність суб'єктивного критичного аналізу зі сторони викладача, що дозволяє самостійно сформувати особистісну думку та впевнено використовувати англійську мову. Однак не в кожному випадку така індивідуальність є плюсом. З такою самостійністю наявний елемент помилковості та збільшення рівня неправильного засвоєння матеріалу. Тому під час використання інтернету необхідним є часткова присутність педагога для перевірки виконуваних завдань та надання додаткових рекомендацій, щодо засвоєння матеріалів та можливостей, які пропонуються інтернет-ресурсом.

Список літератури:

1. Barrett B., Sharma P. The Internet and Business English. Oxford : Summertown Publishing, 2003. 198 p.
2. Інноваційні технології англійської мови у світлі ідеї корпусної лінгвістики. URL: http//www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/isp/2008_9-10/7_kaleydoskop.pdf (дата звернення: 20.02.2020).
3. Биков В.Ю., Гриценчук О.О., Жук Ю.О. Дистанційне навчання в країнах Європи та США і перспективи для України. *Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби і технології* : колективна монографія. Академія педагогічних наук України. Інститут інформаційних технологій та засобів навчання. Київ : Атіка, 2005. 252 с.
4. Кузнецова Н.Ю. Створення віртуального середовища для вивчення іноземної мови. *Англійська мова та література: науково-методичний журнал*. Харків, 2012. № 19–21. С. 8–10.
5. Мильруд Р.П. Теория обучения иностранным языкам. Английский язык : учебник для вузов. Москва : Издательство Юрайт, 2019. 406 с.
6. Про телекомунікації : Закон України від 24 червня 2004 р. № 1280-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 12, Ст. 155.
7. Ситдикова І. Комп'ютер поспішає на допомогу. *Іноземні мови в навчальних закладах : науково-методичний журнал*. 2004. № 1. С. 116–119.

References:

1. Barrett B., Sharma P. (2003). The Internet and Business English. Oxford: Summertown.
2. Innovacyini technologyi angliyskoi movu u svitli idei korpusnoi lingvistuki [Innovative technologies of the English language in the light of the idea of case linguistics]. Available at: http//www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/isp/2008_9-10/7_kaleydoskop.pdf (accessed 20 February 2020).
3. Bykov V.Iu., Hrytsenchuk O.O., Zhuk Yu.O. (2005). Informaciyne zabezpechennya navchalno vyhovnogo procesu : innovaciyni zasobu i technologiy [information support of the educational process: innovative technology tools]. Dystantsiine navchannia v krainakh Yevropy ta SShA i perspektyvy dlia Ukrainy [Distance learning in Europe and the USA and prospects for Ukraine]. Kyiv: Atika, 252 p.
4. Kuznetsova N.U. (2012). Stvorennya virtualnoho seredovucha dly vuvchennya inozemnoi movu [Creating a virtual environment for learning a foreign language]. *Scientific journal: English language and literature*, no. 19–21, pp. 8–10.
5. Milrud R.P. (2019). Teoriya obucheniya inostrannym yazikam [Theory of teaching foreign languages]. English: textbook for universities. Moskow: Yurait, 406 p.
6. Sutdukova I. (2004). Komputer pospishaie na dopomogu. [The computer hurries to the rescue]. *Scientific Journal: Foreign languages in educational institutions*, no. 1, pp. 116–119.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-31
УДК 159.925:159.98: 378.147:811.111:159.9–057.8

Турчин О.В.
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПРЕСИВНОЇ ПСИХОТЕХНІКИ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ (НА ПРИКЛАДІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ)

Анотація. У статті подано обґрунтування психодидактичного потенціалу експресивної психотехніки як засобу оптимізації процесу навчання іноземної (англійської) мови у ВНЗ на прикладі студентів-психологів, що включає в себе сукупність кінестетичних (мімічних і познотонічних) реакцій, пара- й екстралінгвістичних, проксемічних засобів невербального педагогічного спілкування, за допомогою яких відбувається фасилітація спільної навчально-професійної діяльності; доведено ефективність експресивної модифікації інтерактивної технології навчання іноземної (англійської) мови студентів-психологів, яка включала в себе як психодидактичний інструментарій (наочні та практичні методи навчання, організацію спільної проблемно-пошукової діяльності), так і засоби персональної комунікативної експресії педагога.

Ключові слова: експресивна психотехніка, невербальні засоби спілкування, експресивність, навчання іноземної мови, оптимізація навчання, комунікативна компетентність, англійська мова.

Turchyn Oksana
SHEI "Vasyl Stefanyk Precarpathian National University"

EXPRESSIVE PSYCHOTECHNICS USAGE FOR THE OPTIMIZATION OF THE PROCESS OF LEARNING ENGLISH AT HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS (THE CASE OF STUDENTS-PSYCHOLOGISTS)

Summary. The article presents foundation of psychodidactic potential of expressive psychotechnics as a means of the optimization of the process of learning a foreign (English) language at higher educational establishments (the case of students-psychologists) which includes a set of kinesthetic (facial and postural) reactions, para– and extralinguistic, proxemic means of nonverbal pedagogical communication with the help of which facilitation of joint training and professional activity is fulfilled; the effectiveness of expressive modification of interactive technology of learning a foreign (English) language by students-psychologists which included both psychodidactic instrumentarium (visual and practical methods of training, joint problem and search activity organization) and means of teacher's personal communicative expression was proved. The empirical study of expressive psychotechnics' influence on the ease and efficiency of learning a foreign (English) language was conducted on the basis of a mixed quasiexperimental plan and an ex-post-facto plan in three phases: 1) monitoring of school (university) foreign language teachers' nonverbal expression; 2) psychological and pedagogical experiment in the following order: ascertaining section – training according to the author's psychodidactic programme (influence) – control section; 3) comparison of the results of the experimental and control groups, reflection of postexperimental effects and correction of the programme of future psychologists' training by means of expressive psychotechnics. In order to diagnose expressive and communicative indicators of pedagogical communication occurring in the process of learning a foreign (English) language the following methods were selected, modified or constructed: the author's questionnaire on the study of the efficiency factors of learning a foreign language; methods for determining personality's emotional orientation by B. Dodonov; method of "Nonverbal characteristics of communication" by V. Labunska; methods for "obstacles" diagnostics in establishing emotional contacts by V. Boiko, test of objectivity by R. Nemov; postexperiment interview.

Keywords: expressive psychotechnics, nonverbal means of communication, expressiveness, learning a foreign language, optimization of learning, communicative competence, the English language.

Постановка проблеми. Вихід України на якісно новий рівень у своїх відносинах з іншими країнами світу формує нові політичні, соціально-економічні та культурні реалії. А це, в свою чергу, призводить до зростання статусу іноземної, насамперед англійської, мови. Наша країна гостро потребує висококваліфікованих багатопрофільних фахівців зі знанням двох, трьох чи більше сучасних іноземних мов, професіоналів, здатних абсорбувати все нове і прогресивне, готових до генерації і запровадження технологічних інновацій у контексті міжнародного поділу праці [3, с. 3].

На даному етапі розвитку освіти в Україні організація навчального процесу, спрямованого на оволодіння знаннями і практичними навичками з іноземної мови, супроводжується багатьма проблемами: невмінням студентів спонтанно імпровізувати, використовуючи іншомовні лексико-граматичні конструкції, нездатністю висловлювати свою думку в різноманітних ситуаціях, низьким рівнем іншомовної комунікативної компетентності студентів загалом. Тому сьогодні, як ніколи раніше, актуальним є пошук нових методів викладання іноземної мови у ВНЗ.

На сьогодні відомі численні варіанти використання різних методів навчання іноземної мови: граматико-перекладний (І. Мейдингер, Г. Оллендорф) і текстуально-перекладний (Ж. Жакото, Д. Гамільтон, А. Шаванн), прямі методи (П. Пассі, Г. Суіт, О. Есперсен, Ш. Швейцер, М. Вендт, Б. Еггерт), метод Пальмера; аудіо-лінгвальний (Ч. Фріз, Р. Ладо) й аудіо-візуальний (П. Губерин, П. Риван, Р. Мішеа, Ж. Гугенейм, А. Соважо); сугестивний (Г. Лозанов) та ін. Проте невербальна експресія в якості пси-

© Турчин О.В., 2020

ходидактичного засобу навчання іноземної мови всерйоз довго не розглядалася, хоча практика використання міміки, жестів, познотонічних реакцій задля порозуміння в умовах іншомовного дефіциту широко застосовується. Тільки в окремих випадках можна говорити про залучення кінестетичних, пара- й екстралінгвістичних прийомів до навчання іноземної мови. Йдеться про метод повної фізичної реакції Дж. Ашера, «мовчазний метод» Г. Гаттегно, «груповий метод» Ч. Каррена. Останнім часом зростає популярність драматико-педагогічної організації навчання іноземних мов [6, с. 15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні здійснюються спроби інтегрувати психолінгвістичні, соціально-психологічні, кроскультурні, психосемантичні та інші дослідження у психолого-педагогічні. Часткові проблеми психології навчання іноземних мов вивчали А. Андрієнко, Л. Биркун, Е. Бібікова, Т. Гусєва, О. Касаткіна, І. Ковальчук, Н. Копилова, О. Лавриненко, О. Лозова, Т. Остафійчук, Г. Татаурова, В. Теніщева, Х. Хворост та низка інших дослідників.

У загальному психодидактичному форматі проблема покращення іншомовної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах досліджувалася в контексті формування іншомовної комунікативної компетентності, зокрема:

– сутність і структуру іншомовної професійної комунікативної компетентності з'ясовували А. Андрієнко, Г. Архіпова, Н. Гез, С. Козак, О. Павленко, Н. Пруднікова, Ю. Федоренко, Н. Чернова та ін.;

– психологічні аспекти формування зазначеного феномену вивчали О. Бодальов, Ю. Ємельянов, Н. Кузьміна, С. Макаренко, Ю. Паскевська, Л. Петровська, Н. Чепелєва, В. Черевко та ін.;

– дидактичні аспекти досліджували В. Борщовецька, В. Бухбіндер, Г. Китайгородська, В. Коростильов, Є. Пассов, Т. Симоненко, О. Тарнопольський, С. Шатилов та ін.;

– впровадженням компетентнісного підходу в систему освіти займалися Н. Бібік, О. Лозова, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, Л. Подшивайлова, О. Пометун та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на існуючі спроби, недооцінюються еволюційно-психологічні та психотерапевтичні здобутки, які можуть бути використані для покращення якості навчання студентів іноземної мови. Поза увагою дослідників й надалі залишаються невербальні засоби спілкування, на важливості яких свого часу наголошували Н. Роджерс, В. Лабунська, З. Карпенко та ін. Відтак насичення актуальних нині особистісно-орієнтованого, комунікативного та пов'язаного з ним інтерактивного, а також компетентнісного підходів у навчанні іноземної мови засобами експресивної психотехніки допоможе оптимізувати цей процес у вищих навчальних закладах.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є обґрунтування психодидактичного потенціалу та доведення ефективності використання експресивної психотехніки як засобу оптимізації навчання іноземної мови у ВНЗ на прикладі студентів-психологів.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з інтенсифікацією міжнародних зв'язків у сучасному світі актуалізувалася проблема комунікативної експресії за допомогою мови, а також невербальних засобів спілкування. Слід зауважити, що мовленнєві ситуації набувають свого повноцінного значення завдяки експресивній складовій.

Експресія виражається через мовні, мімічні, пантомімічні, жестикуляційні засоби, а також через увагу до своєї зовнішності [1, с. 452].

Встановлено, що різні емоційні стани відображаються в інтонації, інтенсивності й частоті основного тону голосу, темпі артикулювання і паузації, лінгвістичних особливостях побудови фраз: їхній структурі, виборі лексики, наявності або відсутності переформулювань, помилок, самокорекції, семантично нерелевантних повторах [1, с. 454].

Упродовж останніх десятиліть відбулися значні зміни в галузі освіти, що спонукає до переосмислення її завдань шляхом уведення активних форм, методів і засобів навчання іноземних мов, зокрема застосування різноманітних підходів до процесу навчання, у тому числі і з урахуванням психодидактичного потенціалу невербальної комунікації. Це актуалізує проблему вдосконалення педагогічної майстерності викладача іноземної мови. У даний час на сторінках психолого-педагогічної літератури велика увага приділяється способам фасилітації невербальним компонентом (міміка, жести, погляд тощо) процесу вивчення іноземної мови, котрий дає викладачеві змогу зробити передачу інформації доступнішою і зрозумілішою. Тому очевидним є той факт, що для підвищення результативності навчального процесу викладач повинен враховувати психологічні умови застосування невербальних комунікативних засобів, вміле використання яких робить його мову емоційнішою й експресивнішою, а також підвищує інтерес студентів до вивчення іноземної мови та мотивує їх до навчання [6; 7].

Взаємодія студента і викладача полягає, перш за все, в обміні між ними інформацією пізнавального й афективно-оцінного характеру. Передача цієї інформації здійснюється як вербальним шляхом, так і за допомогою різноманітних засобів невербальної комунікації [4].

Отже, для створення комунікативної ситуації викладач повинен здійснювати відбір не лише вербального, але й невербального змісту. Невербальний зміст транслюється завдяки використанню викладачем невербальних засобів спілкування в навчанні: паралінгвістичних (темпо-ритмічні і мелодійно-інтонаційні особливості мовлення); екстралінгвістичних (сміх, плач, зітхання); проксемічних (просторові пересування під час занять); кінестетичних (міміка, жести, пантоміміка) [8].

Тож, крім професійного володіння своїм предметом, викладачеві необхідно ще й володіти певними психологічними техніками для забезпечення належного рівня знань іноземної мови студентами. Однією з таких технік є експресивна психотехніка. Під експресивною психотехнікою як засобом навчання (на відміну від експресивної психотерапії Н. Роджерс та експресивної психотехніки як засобів психокорекції та виховання З. Карпенко чи розвитку творчих здібностей І. Міхіної) розуміються невербальні мімічні та познотонічні реакції, особливості звукової модуляції голосу та візуальної презентації матеріалу вчителем (викладачем), способи роботи з ним в комунікації з іншими учасниками навчальної взаємодії, які розглядаються як форми ціннісно-смислової репрезентації людини – окремої індивідуальності, а також носія знаково-символічних

культурних кодів ментальності інших народів (у разі вивчення іноземної мови) [5, с. 8].

Експресивність – властивість вираження людиною своїх емоцій через міміку, жести, голос, рух. Правильне застосування даної властивості дає змогу викладачеві чітко передавати власну думку та ставлення. При цьому досягається тісний контакт зі студентами, що є необхідною умовою спілкування і передачі інформації, активізації свідомості і закріплення певних знань, умінь та навичок, а також заохочення до вивчення іноземної мови. Невербальний (експресивний) компонент спілкування відіграє істотну роль у процесі взаємодії викладача зі студентами, оскільки відомо, що різні засоби невербального спілкування (жести, міміка, поза, погляд, дистанція) виявляються в деяких випадках дієвішими, аніж слова [6, с. 56].

З метою вивчення психодидактичного потенціалу експресивної психотехніки як засобу оптимізації навчання іноземної мови впродовж 2014 року на базі ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» було проведено емпіричне дослідження, яке мало ознаки змішаного квазіекспериментального плану та плану ex-post-facto. Дослідження проводилося в три етапи: 1) моніторинг невербальної експресії шкільних учителів (викладачів ВНЗ) іноземної мови; 2) психолого-педагогічний експеримент у послідовності: констатувальний зріз – навчання за авторською психодидактичною програмою (вплив) – контрольний зріз; 3) зіставлення результатів експериментальної та контрольної груп, рефлексія постекспериментальних ефектів та корекція програми навчання майбутніх психологів засобами експресивної психотехніки.

З метою діагностики експресивно-комунікативних показників педагогічного спілкування, що відбувається в процесі вивчення іноземної (англійської) мови, було відібрано, модифіковано чи сконструйовано такі методики: авторська анкета, спрямована на встановлення ефективності мотиваційно-особистісних (ціннісно-орієнтаційних) та психодидактичних чинників навчання іноземної мови; методика визначення ієрархічної побудови емоційної спрямованості особистості Б. Додонова; методика «Невербальні характеристики спілкування» В. Лабунської; методика діагностики «перешкод» у встановленні емоційних контактів В. Бойка; тест на об'єктивність Р. Немова; постекспериментальне інтерв'ю.

В емпіричному дослідженні взяло участь 115 студентів спеціальності «Психологія» (50 студентів першого курсу, 43 студенти другого курсу, 12 студентів-психологів експериментальної групи і 10 студентів контрольної групи), 87 учителів загальноосвітньої школи та викладачів університету (79 і 8 відповідно); загалом – 202 особи.

Експериментальна програма використання психотехніки в ролі психодидактичного засобу оптимізації навчання іноземної (англійської) мови студентів-психологів являє собою збагачення інтерактивної технології невербальними комунікативними знаками, у тому числі й з репертуару «мови тіла», наочно-дійовими вправами, іграми-драматизаціями тощо з метою підсилення пізнавальної активності студентів привабливим емоційним контекстом спільної навчальної діяльності. Експресивна ампліфікація інтерактивної технології навчання іноземної (англійської) мови майбутніх психологів здійснювалася через такі методичні прийоми, як «Модерація», «Гронування», «Фасилітація», «Емоційне підзарядження», кейс-метод та ін., які поєднували досягнення суто дидактичних цілей з предмету іноземної мови із завданнями професійної підготовки студентів [5, с. 12].

Застосування цих та інших методичних прийомів за умов мажорного емоційного тону педагогічного спілкування, виразної тілесної експресії учасників тренінгу з формування іншомовної комунікативної компетентності показало, що внаслідок реалізації зазначеної експериментальної програми зріс рівень оцінки студентами викладача-експериментатора як упевненого в собі й об'єктивного, а також відбулася позитивна корекція власної самооцінки респондентів.

Експериментальний ефект від реалізації даної програми полягав у переміщенні на перший план альтруїстичної емоційної спрямованості викладача-експериментатора, чиї альтруїстичні емоції ($\bar{x}$=7,3) значуще переважають такі ж ($\bar{x}$=4,1) викладача контрольної групи (p=0,021) за критерієм Манна-Уїтні. Це повело за собою низку інших професійно-особистісних трансформацій – зростання пізнавального інтересу (гностичні емоції), насолоди від процесу опанування іноземною мовою (гедоністичні емоції) та ін.

Застосування експериментальної програми призвело до суттєвого зростання дидактично релевантних невербальних показників у викладанні іноземної (англійської) мови та до значущого «кроку прогресу» у 18,51% (зменшення негативних на 9,30% і збільшення позитивних на 9,21% конотацій невербаліки з боку викладача-експериментатора) порівняно з викладачем контрольної групи, «крок прогресу» якого становив лише 0,82%. Порівняння процентних часток «кроків прогресу» викладачів обох груп дало такий результат: φ*емп.=1,65>φ*крит.=1,64 на рівні p≤0,05 [5, с. 13].

Проте найбільш переконливим ефектом реалізації експериментальної програми стало статистично достовірне підвищення академічної успішності студентів експериментальної групи порівняно зі студентами контрольної групи. З цією метою на констатувальному етапі експерименту з обома групами було проведено тестування з метою визначення якості залишкових знань студентів. Тести містили лексичну та граматичну частини. З'ясувалося, що на етапі констатації вихідного рівня знань з англійської мови (І зріз) 7 осіб з 12-ти (або 58,3%) експериментальної групи та 6 осіб з 10-ти (або 60%) контрольної групи показали добрі і відмінні результати тестування: φ*емп.=0,079<φ*крит.=1,64, тобто досліджувані групи були еквівалентними. На контрольному етапі експерименту досліджувані обох груп складали залік, який містив такі завдання: 1) розповісти про своє наукове дослідження (Speak on your research work); 2) прочитати і перекласти українською мовою англомовну статтю на психологічну тему (Read and translate the psychology article); 3) коротко переказати статтю та виразити своє ставлення до висвітлених у ній проблем (Give a short summary of the article expressing your attitude towards the problems highlighted by it). На цьому етапі (ІІ зріз) експерименту всі учасники експериментальної групи (100%) на «добре» і «відмінно» впоралися із завданнями підсумкового контролю, а в контрольній групі лише один учасник поліпшив

свій показник (70% – якість знань у цій групі). Застосування критерію кутового перетворення Фішера показує, що φ*емп.=2,70>φ*крит.=2,31 (p≤0,01). Цим доводиться ефективність впровадженої експериментальної програми.

Анкетування з приводу чинників ефективного навчання іноземної (англійської) мови дозволило експлікувати статистично значущі тенденції в експериментальній групі щодо усвідомлення ролі знання іноземної мови та високої оцінки використання прийомів експресивної психотехніки на індивідуальному й організаційно-методичному рівнях її застосування [5, с. 14].

Констатовано деяке зниження показників суб'єктивних труднощів у спілкуванні в експериментальній групі порівняно з початковим рівнем та контрольною групою.

Постекспериментальне інтерв'ю засвідчило високу оцінку учасниками експериментальної групи результатів свого навчання з акцентом на невербальну експресію, включену в інтерактивні методи викладання, та містило пропозиції щодо розширення цього досвіду. Загалом можна стверджувати, що авторська методика діагностики мотиваційно-особистісних і психодидактичних (в тому числі й експресивно-комунікативного характеру) чинників навчання іноземної (англійської) мови студентів-психологів дозволила найоперативніше зафіксувати розвивально-корекційний ефект від застосування експериментальної освітньої програми, що доводить її інструментальну придатність для моніторингу ставлення респондентів, котрі опановують іноземну мову, до методики її викладання у ВНЗ [5, с. 15].

Висновки і пропозиції. Отже, у своїй роботі викладач іноземної мови повинен знати та використовувати як вербальні, так і невербальні (експресивні) засоби спілкування, оскільки лише їх правильне і доречне поєднання здатне зробити заняття цікавим, зрозумілим, а також надати йому довершеності та заохотити студентів до співпраці та навчання, сприятиме підтриманню хорошої психологічної атмосфери на занятті, творчій активності студентів, кращому засвоєнню та запам'ятовуванню навчального матеріалу, активному включенню студентів у навчальний процес, а найголовніше – мотивації студентів до вивчення іноземної мови.

Отже, введення в методику викладання іноземної мови інтерактивних занять із застосуванням експресивної психотехніки підвищує ефективність засвоєння студентами іншомовного матеріалу, їхню комунікативну компетентність, спонукає студентів до активної взаємодії та зацікавленості навчальним матеріалом, розвиває не лише їхні розумові, а й творчі здібності. Даний підхід дозволяє зменшити емоційне напруження студентів, яке часто спостерігається у процесі вивчення іноземної (англійської) мови, створити сприятливу та дружню атмосферу, що допомагає їм подолати мовний бар'єр та страх зробити помилку, а також проявити власну ініціативу в процесі виконання завдань.

Перспективу подальших досліджень в окресленій царині може становити розробка цілісної експресивної психодидактичної технології навчання іноземної мови у ВНЗ, що значно розширить горизонти застосування експресивної психотехніки у процесі здобуття студентами вищої освіти.

Список літератури:

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підруч. [2-ге вид., випр. і доповн.]. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 968 с.
2. Карпенко З. С. Аксіологічна психологія особистості. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. 512 с.
3. Комунікативні методи та матеріали для викладання англійської мови: ознайомлювальна брошура для українських вчителів англійської мови; перекл. і адаптовано Л. В. Биркун. Oxford University Press. 1998. 48 с.
4. Митина Л. М. Управлять или подавлять: выбор стратегии профессиональной деятельности педагога. *Директор школы.* 1999. № 2. С. 15.
5. Турчин О. В. Експресивна психотехніка як засіб оптимізації навчання іноземної мови майбутніх психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Івано-Франківськ, 2017. 20 с.
6. Турчин О. В. Експресивна психотехніка як засіб оптимізації навчання іноземної мови майбутніх психологів : дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07. Івано-Франківськ, 2017. 259 с.
7. Турчин О. В. Експресивна психотехніка як засіб підвищення мотивації до вивчення іноземної мови. *Психологія особистості [науковий журнал].* 2013. № 1(4). С. 180–187.
8. Porter G. W. Non-verbal Communication. *Training & Development Journal.* 1969. No 23(6). P. 3–8.

References:

1. Varii M. Y. (2007). *Zahalna psyholohiia: pidruchnyk* [General psychology: textbook]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. (in Ukrainian)
2. Karpenko Z. S. (2009). *Aksiolohichna psyholohiia osobystosti* [Personality's axiological psychology]. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV. (in Ukrainian)
3. Byrkun L. V. (ad.) (1998). *Komunikatyvni metody ta materialy dlia vykladannia anhliiskoii movy: oznaiomliuvalna broshura dlia ukraiinskyh vchyteliv anhliiskoii movy* [Communicative methods and materials for teaching English: acquainting brochure for Ukrainian teachers of English], Oxford University Press. (in Ukrainian)
4. Mitina L. M. (1999). Upravlyat ili podavlyat: vybor strategii professionalnoy deyatelnosti pedagoga [To rule or to suppress: a choice of an educator's professional activity strategy]. *Direktor shkoly,* vol. 2, p. 15.
5. Turchyn O. V. (2017). *Ekspresyvna psyhotehnika yak zasib optymizatsii navchannia inozemnoii movy maibytnih psyholohiv* [Expressive psychotechnics as a means of optimization of learning a foreign language by future psychologists] (avtoref. kand. psyhol. nauk). Ivano-Frankivsk: SHEI "Vasyl Stefanyk Precarpathian National University".
6. Turchyn O. V. (2017). *Ekspresyvna psyhotehnika yak zasib optymizatsii navchannia inozemnoii movy maibytnih psyholohiv* [Expressive psychotechnics as a means of optimization of learning a foreign language by future psychologists] (PhD Thesis), Ivano-Frankivsk: SHEI "Vasyl Stefanyk Precarpathian National University".
7. Turchyn O. V. (2013). Ekspresyvna psyhotehnika yak zasib pidvyshchennia motyvatsii do vyvchennia inozemnoii movy [Expressive psychotechnics as a means of elevation of motivation to learn a foreign language]. *Psyholohiia osobystosti,* vol. 1(4), pp. 180–187.
8. Porter G. W. (1969). Non-verbal Communication. *Training & Development Journal.* No 23(6). P. 3–8.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-32
UDC 378.016:811.112.2

Fedorenko Yuliia
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"
Haiduchenko Tetiana
Centre of Foreign Languages "Status"

FORMATION OF FUTURE SPECIALISTS' LINGUOCULTURAL COMPETENCE

Summary. The article investigates the problem of future specialists' linguocultural competence formation in educational process of higher educational institutions. The requirements of modern life are that the future specialist has to master foreign language as a mean of intercultural communication, which claims the formation of linguocultural competence, which is an integral part of the future specialists' professional communicative competence. Competence is considered as knowledge, abilities and skills in the field of linguistics, pedagogy, theory and practice of learning (language competence, speech competence, socio-cultural and sociolinguistic competences, strategic and discursive competences). Foreign language learning process takes place in the specific conditions of interaction between two languages and cultures, which allows speaking about the phenomena of multilingualism and polyculturism. Students acquire verbal and non-verbal samples of behavior that are widely recognized in other linguistic and cultural communities when using a foreign language, and become aware of national-specific features of native speakers' perception of the world.

Keywords: future specialists' linguocultural competence, professional orientation, polyculturism, linguocultural skills, learning process.

Федоренко Ю.П.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Гайдученко Т.А.
Центр іноземних мов «Статус»

ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Анотація. У статті досліджено проблему формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців у навчальному процесі вищих навчальних закладів. Зростаючий інтерес до іноземної мови як навчальної дисципліни в сучасному суспільстві, яке прагне до встановлення міжнародних контактів в різних сферах діяльності людини сприяє підвищенню ролі професійної спрямованості в процесі навчання іноземних мов у закладах вищої освіти. Виникає необхідність формувати у навчальному процесі багатомовну особистість, що увібрала в себе цінності своєї рідної та іншомовної культур і яка є готовою до міжкультурної комунікації. На сучасному етапі вирішального значення набуває той факт, що майбутній фахівець повинен володіти іноземною мовою як засобом міжкультурної комунікації, що передбачає необхідність формування у нього лінгвокраїнознавчої компетенції, що є невід'ємною частиною професійної комунікативної компетенції. Компетентність розглядається як знання, вміння та навички у галузі лінгвістики, педагогіки, теорії та практики навчання (мовна компетентність, мовленнєва компетентність, соціокультурна та соціолінгвістична компетентності, стратегічна та дискурсивна компетентності). Процес навчання іноземної мови відбувається в специфічних умовах взаємодії двох мов і культур, що дозволяє говорити про явища багатомовності та полікультурності. Студенти набувають словесних та невербальних зразків поведінки, які широко визнаються в інших мовних та культурних спільнотах при користуванні іноземною мовою, та усвідомлюють національні особливості сприйняття носіями мови світу, що, як правило, призводить до формування міжкультурних комунікативних навичок. У науковому доробку також досліджено структуру знань у навчальному процесі. Визначено набір лінгвокультурних навичок як основи комунікативно-навчальної функції успішного вивчення мови. Виокремлено основні принципи, на яких базується організація процесу навчання у закладах вищої освіти: культурна та спрямованість; професійна спрямованість; комунікативна спрямованість; особистісно-діяльнісна спрямованість; інтенсивна інтелектуалізація навчальної діяльності; інтенсифікація процесу навчання.

Ключові слова: лінгвокультурна компетентність майбутніх фахівців, професійна спрямованість, полікультурність, лінгвокультурні навички, навчальний процес.

Introduction. The growing interest in foreign language as a discipline in modern society, that seeks to establish international contacts in various spheres of human activity, contributes to the role of professional orientation in the process of foreign languages teaching in higher educational institutions. There is a need to create a multilingual personality in educational process who has absorbed the values of his native and foreign language cultures and who is ready for intercultural communication. Now the most important is the fact that the future specialist has to master foreign language as a mean of intercultural communication, which requires the formation of linguacultural competence, which is an integral part of the future specialists' professional communicative competence. We believe that competence is a complex personal formation that consists of knowledge, skills and competences that allow the individual to function effectively in a particular activity. Competence is knowledge, abilities and skills in the field of linguistics, pedagogy, theory and practice of learning (language competence, speech competence, socio-cultural and sociolin-

© Fedorenko Yuliia, Haiduchenko Tetiana, 2020

guistic competences, strategic and discursive competences) [7]. Human communicative ability is based on the following competencies:

– speech (understanding, speaking, writing);

– language (knowledge of phonetics, graphics, spelling, vocabulary, grammar);

– discursive (communicative skills related to the conditions for the implementation of individual speech functions using appropriate language models);

– sociocultural and sociolinguistic (knowledge, ability to use socio-cultural and sociolinguistic realities in communication and cognition);

– strategic (developing students' ability to learn and improve themselves, the desire to communicate, listen, understand others, adequate assessment, self-esteem).

Sociocultural and sociolinguistic competences are knowledge, the ability to use sociocultural and sociolinguistic realities in communication and cognition. In turn, sociocultural competence can be divided into country studying competence, that is, knowledge of country culture (knowledge of history, geography, economy, government, traditions) and linguocultural competence. Linguocultural competence in the field of language presupposes mastery the peculiarities of speech and non-speech behavior of native speakers in certain communication situations by future specialists. By other words, students have a comprehensive system of ideas about national and cultural features of the country, which allows to associate with the linguistic unit the same information as the native speaker, and thus, to achieve successful communication.

Analysis of recent research and publications. In recent years, the problem of linguistic competence formation has been reflected not only in foreign but also in domestic science. It has been thoroughly investigated in the works of N. Borysko, O. Leontiev, M. Nefedova, R. Minyar-Beloruchev, G. Tomakhin, Y. Passov, E. Turchaninov, M.O. Karpenko, V. Furmanova, N. Tchaikovsky, V.A. Maslova and many other researchers. Scientists M. Nefyodova, T. Lotaryova point to the need to increase the level of linguocultural competence of foreign language teachers. M.O. Karpenko expresses the view that linguocultural and linguistic studies are interacting and there is the groundwork for the study of problem of "language and culture", and has a number of basic theoretical propositions, concepts and terms [5: 89–91]. V.A. Maslova believes that linguistics and linguoculture differ in the fact, that linguistics studies national realities that are reflected in the language [6: 12].

Setting of previously unresolved components of a common problem. However, there is still a lack of work in modern science that thoroughly examines the issues of linguocultural competence development and active use of linguocultural studies in foreign language learning. It determines the relevance of our scientific paper.

The aim of our research is to find out the essence of the linguocultural approach, to determine its place, to analyze the possibilities of applying the studied approach in the process of a foreign language learning in institutions of higher education.

The main material. Intercultural communication is based on the idea of interaction and interplay of cultures while preserving the identity of each cultural communicator. In the process of intercultural communication, a new linguistic personality is formed – an active mediator between cultures. In intercultural communication, background knowledge is of great importance. It should be noted that the background knowledge of modern students isn't deep. The main source of information for them today is TV and computer. A paradoxical situation arises: when information sources are available, young people do not know much about things that a cultural person cannot exist without knowing them. Linguistic knowledge is closely related to background knowledge.

When making intercultural contacts, it is important to take into account the level of intercultural competence of the dialogue partner. There are six levels of foreign language mastering: 1) *Breakthrough* (introductory level). British linguist, D. A. Wilkins called it as "Formal Possession" in his work and John Trim in the same publication as "Introductory". 2) *Waystage* (medium or "survival"), which reflects the Council of Europe's content specification. 3) *Threshol*d, which also reflects the specific content of the Council of Europe. 4) *Vantag*e (advanced level), which reflects the third content specification of the Council of Europe. This level is defined by D.A. Wilkins as "Limited operational competence" and by J. Trim as "adequate response in current situations". 5) *Effective Operational Proficiency*, J. Trim called it as "Effective Possession/Competence" and D.A.Wilkins as "Adequate Operational Competence". It represents an advanced level of competence, which is desirable for more complex types of work and study tasks; 6) *Mastery* (By J. Trim: "Global Possession"; by D.A. Wilkins "Global Operational Competence"). In turn, there are four levels of intercultural competence: "*Survival level*"; "*Level of entry into a foreign language culture*", which implies a sufficiently stable and deep knowledge of linguistics; "*Appropriation level*" when a foreign language representative becomes aware of the culture of different countries; and "*Level of the primary and secondary linguistic personality merging*." In the course of Linguocultural Studies, the most probable and desirable is the student second level of intercultural competence achievement [8].

Because of the fact, that culture is closely linked to the national mentality, the national identity of its bearer, there is always a matching of national cultures at the conscious and subconscious levels in the act of intercultural communication. At least this statement is valid at the first and second levels of competence.

Nowadays, the most promising approach to linguocountry studying is when mastering a foreign language culture is realized by the means of foreign language and in the process of its studying. In such case, students not only passively learn certain information about the country, but actively participate in the process of learning the realities of the country, developing as subjects of dialogue of cultures. According to such approach,

students acquire verbal and non-verbal behaviors that are widely recognized in other linguistic and cultural communities when using a foreign language, and become aware of national-specific features of native speakers' perception of the world, which generally leads to the formation of intercultural communicative skills. The first attempt to determine the specific features of the process of integrated study of language and culture in domestic science was made by E.M. Vereshchagin and V.G. Kostomarov, who developed the main background of linguistic and cultural approach to language study [1]. The formation and development of linguistic studies played an important role not only in the methodology of teaching native language to foreigners, but also served as an impetus for the development of foreign language teaching methods in this direction. The linguocultural approach allowed to reflect national culture in linguistic units, to realize methodical purposes and to create new practical materials for foreign language teaching. All of them are aimed at achieving one goal – to prepare future specialists for successful intercultural communication by means of linguistic, socio-cultural, linguocultural and didactic knowledge and skills.

In order to form and improve the linguocultural competence of the foreign language teacher, it is important to study and take into account the peculiarities of national-specific perception of the world, the peculiarities of national characters of native speakers, reflected in their verbal and non-verbal behavior in communication. Ignoring of such knowledge can lead to the failure in successful intercultural communication. Cultural traditions of Ukraine and the UK have much in common, as they are within the framework of European civilization and are linked by political, economic and cultural relations.

Foreign language learning process takes place in the specific conditions of interaction between two languages and cultures, which allows to speak about the phenomena of multilingualism and polyculturism. Multilingualism means "the ability of a person to use two or more languages as a means of communication in most situations, and the ability to use one language and another when necessary"; the ability to “switch” to other behaviors when needed” [3]. Considering that the acquisition of foreign language and culture takes place in the context of multilingualism and polyculturism, it is necessary to expect the interference of different world pictures and the mixing of behavior patterns in situations of intercultural communication. There is a need to predict probable mistakes of linguistic and non-linguistic behavior of students and to develop special techniques that form a mechanism for students to ‘switch’ from one behavior model to another in the educational process.

The process of linguocultural competence forming includes:

1) formation of students’ certain fund of background knowledge that forms the basis of intercultural communication;

2) students’ mastering of certain linguocultural minimum, that is, lexical units in which foreign cultural concepts are verbalized;

3) students' mastering of certain verbal and nonverbal behavior samples in situations of intercultural communication [2].

The background knowledge of future specialists’ linguistic competence is based on background knowledge. The structure of background knowledge in the educational process consists of: a) information culture (historical, geographical, economic facts, information about social institutions, information about daily life, etc.); b) cultural values (literature, painting, cinema, theater, media, etc.); c) behavioral culture (norms of verbal and non-verbal communication commonly accepted in each linguistic and cultural community).

Professionally oriented formation of linguistic and cultural competence in higher educational institutions means:

1) formation of a complex of linguistic knowledge, abilities and skills in the course of professionally oriented language study as an integral part of communicative competence of a non-authentic linguistic and cultural personality in situations of intercultural communication;

2) formation of vocational linguocultural skills, which provide the teacher with the opportunity to teach foreign language as a mean of intercultural communication.

The basis for the organization of professionally oriented teaching of foreign language in higher educational institutions is the functional structure of pedagogical activity of foreign language teacher. Thus, the communicative-educational function is provided by the following linguocultural skills: 1) to orient students to relation between the language and culture of the country, the peculiarities of national demonstration by means of socio-cultural behavior of its representatives; 2) to orient students to the traits of similarity and difference in the cultures of countries; 3) to create students inner intention to use foreign language as a mean of communication in situations of indirect and direct intercultural communication. It should be realized: a) by using authentic materials (texts, poems, songs, videos, etc.) in the process of foreign language learning; b) by the use of active forms of learning (problem tasks discussions, role-playing games of socio-cultural orientation), which contribute to a more effective assimilation of foreign language culture features; c) by engaging students in various types of extracurricular work (linguocultural studies competitions, meeting with a foreign students, speaking clubs etc.).

Conclusions. Based on the specifics of foreign language learning conditions and tasks of socio-cultural orientation of educational process, we distinguish the basic principles on which the organization of learning process in higher educational institutions is based. They are: 1) cultural and country orientation; 2) professional orientation of educational process; 3) communicative orientation; 4) personal-activity orientation of training, 5) intensive intellectualization of students' educational activity; 6) intensification of learning process.

Therefore, students, future specialists, who study both the language and the culture and linguocultural realities of representatives of a foreign-language society, need to create a unite space where they develop, learn and communicate.

References:

1. Vereshchagin Y.M., Kostomarov V.G. (1980). Lingvostranovedcheskaya teoriya slova [Linguocountrystuding Word Theory]. Moskva: Russkiy yazyk, 55 s.
2. Min'yar-Beloruchev R.K. (1999). Kak stat' perevodchikom? [How to become a translator]. Moskva: Gotika, 176 s.
3. Nefedova M.A., Lotareva T.V. (1987). Stranovedcheskiy material i poznavatel'naya aktivnost' uchashchikhsya [Regional material and cognitive activity of students]. *IYaSh*. № 6. P. 26–28.
4. Tomakhin G.D. (1988). Realii-amerikanizmy [Realities of Americanism]. Posobie po stranovedeniyu. Moskva: Vysshaya shkola, 258 s.
5. Karpenko M.L. (1997). Ponyatie «lingvokul'turologiya», «lingvostranovedenie», «lingvokraevedenie» i ikh sootnoshenie sootnoshenie [The concept of "linguoculturology", "linguistic and regional studies", "linguistic studies" and their ratio]. *Yazyk i kul'tura*. № 3. P. 89–91.
6. Maslova V.A. (2004). Lingvokul'turologiya [Linguoculturology]: Uchebnoe posobie dlya vysshikh uchebn. zav. Moskva, 208 s.
7. Fedorenko Yu.P. (2005). Formuvannia u starshoklasnykiv komunikatyvnoi kompetentsii v protsesi vyvchennia inozemnoi movy [Formation of students communicative competence in foreign language learning process in high school]: avtoref. dys. … kand. ped. nauk: spets. 13.00.09 Teoriia navchannia. Volyn. derzh. un-t im. L. Ukrainky. Lutsk, 20 s.
8. Carl Rogers. Alternative Method. URL: http://www2.vobs.at/ludescher/Alternative%20methods/communicative_language_teaching.htm

Список літератури:

1. Верещагин Є.М., Костомаров В.Г. Лингвострановедческая теория слова. Москва : Русский язык, 1980. 55 с.
2. Миньяр-Белоручев Р.К. Как стать переводчиком? Москва : Готика, 1999. 176 с.
3. Нефедова М.А., Лотарева Т.В. Страноведческий материал и познавательная активность учащихся. *ИЯШ*. 1987. № 6. С. 26–28.
4. Томахин Г.Д. Реалии-американизмы. Пособие по страноведению. Москва : Высшая школа, 1988. 258 с.
5. Карпенко М.Л. Понятие «лингвокультурология», «лингвострановедение», «лингвокраеведение» и их соотношение соотношение. *Язык и культура*. 1997. № 3. С. 89–91.
6. Маслова В.А. Лингвокультурология : Учебное пособие для высших учебн. зав. Москва, 2004. 208 с.
7. Федоренко Ю.П. Формування у старшокласників комунікативної компетенції в процесі вивчення іноземної мови : автореф. дис. … канд. пед. наук : спец. 13.00.09 – Теорія навчання. Волин. держ. ун-т ім. Л. Українки. Луцьк, 2005. 20 с.
8. Carl Rogers. Alternative Method. URL: http://www2.vobs.at/ludescher/Alternative%20methods/communicative_language_teaching.htm

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-33
УДК 811,133,1'34

Хірочинська О.І.
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАНЦУЗЬКОЇ ФОНЕТИКИ ТА ФОНОЛОГІЇ

Анотація. У статті аналізуються соціолінгвістичні аспекти французької фонетики та фонології. Прослідковується зв'язок фонологічної системи з екстралінгвістичною реальністю. Основна увага приділяється динаміці сприйняття норми вимови на макро-мікрорівні. Розглядається ряд фонологічних параметрів, обумовлених впливом автохтонного мовного регіону. Обґрунтовується теза про те, що регіональні форми мови не сприймаються більш як неправильні та неприпустимі в офіційній сфері. Охарактеризовано особливості звукового складу на основі досліджень функціональних різновидів мови. Узагальнено теоретичні відомості про звуковий склад мови та інтонацію, які обговорювались у спеціальній французькій науковій літературі. Проаналізовано наукові розвідки, присвячені фонетичній нормі сучасної французької мови. Визначено зміни фонетичної норми, особливості інтонації діалекту в межах певного мовного реєстру й окремих соціальних груп. Зроблено огляд різних підходів до трактування нестабільності [ə] у французькому мовознавстві. Проведено аналіз опозицій звуків серед різних категорій населення. Розглянуто внутрішні та зовнішні фактори, які впливають на ступінь стабільності опозиції звуків переднього – заднього ряду, відкритих – закритих в різних мовних реєстрах. В результаті аналізу було встановлено, що чим вищий соціальний статус, тим більш відкритий тембр звуків у всіх вікових групах.

Ключові слова: фонетика, фонологія, фонетична система, фонетична норма, фонологічна опозиція, дихотомія, пауза хезитації, склад, усне мовлення.

Khirotchynska Olga
Lesya Ukrainka Eastern European National University

SOCIOLINGUISTIC PECULIARITIES OF FRENCH PHONETICS AND PHONOLOGY

Summary. The phonetic diversity of the French language in different regions has traditionally attracted the attention of a large number of researchers. The methodology for the study of regional accents has evolved over time. The first works analyzed data obtained during oral and written surveys, and later scientists were able to record the regional language on audio media and upload records with samples of regional accents on the Internet. Modern French is a heterogeneous continuum consisting of a large number of territorial variants. Regional varieties of French mark phonetic features that stand out against the normative pronunciation. The article investigates the sociolinguistic aspects of French phonetics and phonology. The coherence of the phonological system with extralinguistic reality is traced. The focus is on the dynamics of perception of the norm of pronunciation at the macro-micro level. A number of phonological parameters due to the influence of the autochthonous language region are considered. The argument is made that regional forms of language are no longer perceived as incorrect and inadmissible in the official sphere. The features of sound composition based on studies of functional varieties of language are characterized. The theoretical information about the sound composition of the language and the intonation discussed in the specialized French scientific literature are summarized. The works devoted to the phonetic norm of modern French are analyzed. Changes of the phonetic norm, peculiarities of dialect intonation within a certain register of language and certain social groups are determined. The dependence of the length of the rhythmic group on the type of speech and the effect of pauses on the speech tempo were investigated. An analysis of the oppositions of sounds among different categories of the population was conducted. Internal and external factors that influence the degree of opposition of the front vowel – back vowel, open vowel – closed vowel and different sound registers are considered. The analysis found that the higher the social status, the more open is the timbre of sounds in all age groups. Different approaches to the interpretation of instability [ə] in French linguistics have been analyzed. The question of French colloquial in the plane of the dichotomy is outlined: spoken – oral, spoken – written, incorrect – correct. The peculiarities of the use of phoneme variants depending on various extralinguistic factors are investigated. Based on these investigations, it is worth noting that new normative phonetics cannot be built yet, but some adjustments can be made in the teaching process.

Keywords: phonetics, phonology, phonetic system, phonetic norm, phonological opposition, dichotomy, pause of hezitation, syllable, oral speech.

Постановка проблеми. Проблема варіативності фонологічної системи французької мови залишається актуальною в сучасному мовознавстві й торкається кількох аспектів. Це, насамперед, регіональні варіанти французької літературної мови в межах Франції, а також і національні варіанти літературної французької мови, які пов'язані не тільки з територіальним фактором, але й з соціальним (ненормативна мова, просторіччя) та стилістичним (розмовне мовлення).

Інтерес до цієї проблеми є цілком природнім і пояснюється низкою причин, серед яких: поява нових теоретичних напрямків, накопиченням наукових розвідок, зростанням інтересу до прагматики та розвитком соціолінгвістики, зміною «статусу» помилки. Багато того, що раніше вважалось помилковим перестає бути таким, якщо використовується людьми різного віку та соціального статусу. Якщо лінгвісти першої половини минулого століття пов'язували розвиток усного мовлення з помилками, протиставляючи «правильне» вживання «неправильному» (Анрі Фрей, Анрі Бош), то сучасні лінгвісти відносяться до помилок як до об'єкта вивчення, намагаючись зрозуміти, чому люди говорять саме так.

© Хірочинська О.І., 2020

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток соціолінгвістики мав великий вплив на фонологію та фонетику. У центрі уваги постала проблема континууму та варіативності мовних станів і ситуацій в сучасній Франції, що стало предметом гострих дебатів серед вітчизняних і зарубіжних лінгвістів. Вивчення специфіки французького розмовного мовлення, зокрема її фонетичного аспекту отримало розлоге висвітлення у наукових розвідках Ф. Картона, П. Делятра, М. Леона, В. Люсі, Ш. Баллі, О. Соважо, П. Гіро, М. Грамона, О. Соломарської, Є. Реферовської та інших, проте актуальними й досі залишаються дослідження соціолінгвістичного та, власне, лінгвістичного аспектів французької мови.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. З огляду на тенденцію зближення усного та розмовного типу мовлення в усіх літературних мовах, особливо виражену в сучасній французькій мові, є проблема вивчення французького живого мовлення в усіх його аспектах, оскільки абсолютна більшість мовних змін виникає саме в усному мовленні. Тому найбільш суттєвим сьогодні постає питання вивчення розмовного мовлення, чи не найменш дослідженої категорії французького мовного простору в лінгвістичному та фонетичному аспектах, що й визначило актуальність теми нашого дослідження.

Мета статті. Головною метою нашої роботи є ознайомити з науковими розвідками соціолінгвістичних особливостей французької фонетики та фонології, узагальнити теоретичні відомості про фонетичну норму та звуковий склад мови на межі функціонування французької фонетичної норми.

Виклад основного матеріалу. На початку та в середині минулого століття фонологічна система мови вивчалася цілком ізольовано. Її зв'язок з екстралінгвістичною реальністю практично не враховувався. Ігнорувалися соціальні та прагматичні аспекти. У проведених розвідках основна увага приділялась континууму, а саме властивості мови функціонувати як засіб спілкування, незалежно від того, яка соціальна, територіальна або вікова група нею користується. Реальній же варіативності мови майже не приділялося уваги.

Сьогодні, при дослідженні фонологічної системи все більше враховується територіальний розподіл варіантів на соціальні, вікові групи, враховується рівень освіти неформантів, відмінність чоловічих і жіночих варіантів. Це спонукає по-іншому підходити до проблеми норми мови та вирішення мовного консерватизму.

На нинішній день, дуже слушною для французької фонетики виявилася ідея А. Мартіне про динамічну синхронію. Спостерігаються елементи розвитку мови, які знаходять своє пояснення в соціальному престижі, мовних контактах і т.п. Варто зауважити, що останні десятиліття французької фонетики та фонології характеризуються присутністю соціолінгвістичного фактора. Це знаходить своє відображення в проблематиці, в методах дослідження та в інтерпретації результатів. Французькі лінгвісти чітко усвідомлюють необхідність соціолінгвістичного підходу в навчанні французької мови як іноземної, так і рідної.

Фонетичні зміни, які відбулися за останні роки, змушують переглянути перелік фонологічних опозицій французької мови. Активно дискутуються питання про реальність існування опозицій [a] переднього ряду та [ɑ] заднього ряду, [e] закритого й [ɛ] відкритого та деяких інших опозицій.

Підставою для перегляду системи фонологічних опозицій слугують діалектологічні та соціолінгвістичні розвідки. Результати досліджень часто мають епізодичний характер, який базується на невеликій кількості інформантів. Однак, їх сукупність може дати уявлення про функціонування мови та про реальні тенденції в її розвитку. Виходячи з вищесказаного, ще не можна побудувати нову нормативну фонетику, проте можна внести певні корективи в процесі викладання.

Найбільша кількість наукових розвідок присвячена опозиції [e]~[ɛ]. Дослідження А. Мартіне та Г. Вальтер продемонстрували, що кількість фонем і способи їх реалізації змінюються залежно від регіону Франції. Зокрема, можна чітко простежити протиставлення системи вимови півночі та півдня. Але, однак, це лише дає уявлення про загальну картину.

З метою деталізації даних П. Симон провів наукову розвідку, спеціально присвячену опозиції [e]~[ɛ], у якій дослідив, що ця опозиція в південній вимові відсутня, а в північних регіонах Франції є далеко неоднорідною [2, с. 25–27].

Здійснивши аналіз існуючих досліджень, можемо констатувати, що реалізація цієї опозиції на території від Арденн до Нормандії відбувається в абсолютному кінці слова. В Ельзасі чітко простежується опозиція по довготі, яка дозволяє розрізняти *mettre* та *maître*. У Лотарингії існує тенденція до більшого ступеня відкритості: *cahier* [ɛ]. У Вогезах [e] в закритому складі вимовляється як закрите: *père* [pe:r]. У Франш-Конте можна простежити опозицію по довготі на кінці слова: *aimé – aimée*. В Бургундії опозиція [e]~[ɛ] зберігається разом з опозицією по довготі в закритому складі: *tette – tête*. У Нормандії існує тенденція до вимови [e] в закритому складі: *mère* [me:r].

Досліджуючи територіальний діалект Безансона, Ш. Рітто-Ютіне встановив, що [e] вимовляється як довгий і закритий в закритому складі: *pêche, frère*. Якщо в слові pêcher нормативна французька дає гармонію голосних ([e] початкового складу стає закритим), то в цьому територіальному діалекті [e] вимовляється як закрите в обох випадках *pêche* і *pêcher* [2, с. 113].

Суто діалектологічні розвідки поступово поступаються місцем соціолінгвістичним, які порушують проблему мовної норми. Так, автори книги «Французи перед обличчям норми» Н. Генье, Е. Женувріє, А. Комсі провели соціолінгвістичні дослідження в різних регіонах Франції. У місті Тур вони проводили розвідки серед міського населення щодо реалізації опозиції [e]~[ɛ]. Автори прийшли до наступних висновків:

1) Опозиція реалізується в вищих суспільних прошарках та в офіційному спілкуванні.

Опозиція практично не існує в неформальному спілкуванні та серед решти міського населення [3, с. 117–120].

Ще одна дослідниця А.-М. Удебін проводила наукові розвідки у районі Пуату. Її дослідження базувались на опозиціях [e] ~ [ɛ], [o] ~ [ɔ] та [ø] ~ [œ] та проводились серед різних вікових ка-

тегорій з дотриманням гендерної рівності. Інформантами були вчителі та працівники сільського господарства.

На основі спостереження А.-М. Удебін прийшла до висновку, що інформанти старшого віку й працівники сільського господарства віддають перевагу вимові [e], тоді як серед учителів чітко простежується опозиція [e]~[ɛ]. Автор пояснює цей факт впливом норми. Вчителі, на її думку, є носіями «ідеальної системи», реальної чи ймовірної, що слугує моделлю, яка «стандартизує» місцеві діалектні особливості [4, с. 174]. До того ж, фактор «престижу», до якого тяжіють вчителі, є причиною переважного вживання [ɛ]. Частина інформантів вживає [e] в побутово-розмовному варіанті, а [ɛ] в офіційному спілкуванні. Тут проявляється також ставлення мовця до норми, що визначається соціально-економічним, професійним і культурним середовищем, у якому знаходиться мовець

Окрім вищезгаданих розвідок А.-М. Удебін [4, с. 175] намагається розглянути у взаємозв'язку всі чисті голосні діалекту Пуату. Вона аналізує опозиції [e]~[ɛ], [o] ~ [ɔ], [ø] ~ [œ], [a] ~ [ɑ]. Якщо при дослідженні опозиції [e]~[ɛ] лінгвісти звертають увагу перш над усе на територіальні варіанти, а потім вже на соціальні, то при дослідженні опозиції [a] ~ [ɑ] домінує суто соціолінгвістичний підхід. Найхарактернішою в цьому плані є стаття О. Метта «*Дослідження А в двох паризьких соціолектах*».

Автор зазначає, що опозиція [a] ~ [ɑ] поступово втрачає свою семантичну смислорозрізнювальну значимість. Вона поступається місцем іншому репрезентанту проміжного тембру [A], ближчого до [a] переднього ряду [5, с. 39]. Така вимова спостерігається у середніх класів Парижа, у середньої буржуазії. Водночас, зауважимо, що існують варіанти, які характеризують різні соціальні групи.

О. Метта провела дослідження серед представників двох соціальних груп. Одна група інформантів складалась з представників аристократії або великої буржуазії, а друга група відвідувала загальноосвітню школу та ліцей. Було виявлено, що інформанти першої групи вимовляють, окрім традиційного [ɑ] заднього ряду, глибоке [â] назване автором велярним [5, с. 40]. Вимова такого [â] є ознакою цієї соціальної категорії, яка вважає його більш вишуканим. Вимова молодого покоління, на думку автора, має різкий контраст з вимовою їх ровесників минулого століття, які зберігають [a] там, де воно вимовляється традиційно.

З погляду фонології, опозиція [a] ~ [ɑ] поступово зникає і майже повністю відсутня у вимові молодого покоління. Утративши свою смислорозрізнювальну функцію, вона має інше функціональне навантаження: [â] близьке до [ɑ], характерне для аристократичного середовища та знаходиться в опозиції до [a] переднього ряду, яке властиве для буржуазного середовища. Така опозиція найбільш яскраво проявляється перед паузою.

Отож, вслід за О. Метта, ми вважаємо, що фонетичні варіанти А мають розпізнавальну роль в соціальному плані.

Соціолінгвістичні аспекти сучасної розмовної мови Парижа все частіше привертають увагу лінгвістів Так, дослідження К. Перець присвячене аналізу жіночої вимови різних вікових і соціальних груп [6, с 187–192]. Було зауважено, що найстарші інформанти розрізняють в кінцевій позиції опозицію по довготі: *lit – lie, bout – boue*.

На думку автора, чим вищий соціальний статус, тим більш відкритий тембр у всіх вікових групах. Представниці вищих класів часто вимовляють перед паузою або на кінці висловлювання [ɛ:], дуже відкрите перед кінцевим [r]: *itinéraire, mer, nerfs*.

На кінці висловлювання, перед паузою, в таких синтагмах, як *sur ce, bois-le* більшість вимовляє [ø], крім представниць вищих класів.

Опозиція [a] ~ [ɑ] існує в переважній більшості інформанток, але в різних позиціях реалізується по-різному. [a] переднього ряду, зазвичай, реалізується як [A] середнього ряду. У старшого покоління закінчення *-ation, -aille* вимовляються, виключно, з [ɑ] заднього ряду. Стирання опозиції відбувається у представниць вищих класів на користь [ɑ] заднього ряду.

Ще однією проблемою французької фонетики є поява [ə] німого та опис правил його вживання. Так, наприклад, В. Люсі [7, с 132-133] досліджує [ə] німе в різних формах усного мовлення. Автор аналізує лекцію, читання та невимушену бесіду, в якій виділяються два реєстри: побутово-розмовний і просторіччя, залежно від соціального статусу мовця. У визначенні німого [ə] автор слідує за Мартіні й Вальтер, тобто «будь-яке графічне [ə], яке не вимовляється, в жодному разі не є [ɛ] відкрите, ні [e] закрите або те, яке не входить в диграфи та триграфи» [7, с 134]. Метою розвідки було виявити вплив форми мови на функціонування [ə]. Найменша кількість реалізацій [ə] характеризує читання знайомого тексту, найбільша – читання незнайомого, сенс якого декодується в міру просування по тексту. У лекції спостерігається велика кількість пауз хезитації, подовження кінцевих голосних, які спільно з реалізацією [ə] супроводжують спонтанне кодування висловлювання.

На підставі отриманих даних, автор приходить до висновку, що реалізація [ə] залежить не тільки від типу висловлювання, але при читанні, також, від ступеня складності тексту та від того, чи знайомий він тому, хто його читає. Окрім того, він вважає, що наявність перед очима читача графічної форми тексту впливає на збільшення реалізацій [ə]. У бесіді кількість реалізацій [ə] чітко розподіляється залежно від реєстру мови: в побутово-розмовній формі їх кількість значно вища ніж в просторіччі [7, с. 134]. Керуючись вищесказаним, можна зробити висновок, що на функціонування [ə] впливає соціокультурна приналежність мовців.

Щодо позицій реалізації [ə], то вони домінують над випадками його випадіння. Так, приміром, для спонтанного мовлення характерні несинтаксичні паузи, незалежні від синтаксичного членування фрази. Дуже часто вони знаходяться між проклітиком і словом, яке за ним слідує (*le, que, de, je, ce, me*). У цьому випадку завжди відбувається реалізація [ə].

На появу [ə] впливає також дидактичний наголос, коли початковий склад ритмічної групи реалізується з підвищеною інтенсивністю та тривалістю. Він характеризує всі перераховані тексти, окрім просторіччя (d*e*mander, r*e*chercher,

ce qui se passe, etc). Наявність цього наголосу властива інтелектуальному середовищу і невластива особам низького освітнього цензу, які не користуються іншими формами мовного спілкування, окрім бесіди. Автор робить припущення, що невизначеність фонологічного статусу [ə] пояснюється впливом різних форм мовлення на його реалізацію.

Слід зазначити, що це не єдиний можливий підхід до проблеми [ə]. С. Базілко опирається на стилістичні чинники, які мають в основі соціальні причини, соціальний статус мовця, рівень освіти, професію і т.п. [8, с. 80] Автор дослідив первинні та вторинні групи приолосних на початку слова в сучасній французькій мові. Варто зауважити, що до первиних він відносить групи приголосних, які реально існують на початку слова, до вторинних – ті, які утворюються в результаті випадіння німого [ə]. У цьому випадку інформантами були парижани з вищою освітою різних спеціальностей. С. Базілко досліджував біфонемні та трифонемні початкові утворення приголосних і виділив кілька типів складів:

1) склади, де [ə] зберігається завжди, незалежно від контексту всіма інформантами: [*bəd], [dək], [pəz], [pən], [fəm], [bəl], [gən], [dər], [kər], [səd];*

2) склади, де [ə] завжди випадає, незалежно від контексту;

3) склади, де [ə] або випадає, або зберігається в однакових контекстах.

У результаті аналізу автор намагається розкрити причини нестабільності [ə]. На нашу думку, є дуже важливим висновок автора про те, що причиною не можна вважати вплив первинних груп приголосних чи фонетичні чинники, а лише дві категорії факторів, які можуть пояснити випадіння німого [ə] на початку французького слова, Це – лінгвістичні та стилістичні чинники. До перших відносяться: 1) частота складу в мові та особливо частота складу в текстах (чим вища частота, тим більша тенденція до випадіння); 2) приналежність слова до різних мовних сфер: літературна мова, побутово-розмовна мова, просторіччя, арго (чим більше мова тяжіє до арго, тим швидше опускається [ə]. До стилістичних факторів автор відносить стилістичну значимість слова.

Висновки і пропозиції. Сучасний опис фонологічної системи мови та її фонетичних особливостей, який обов'язково включає в себе відомості про її територіальні та соціальні варіанти, про особливості вживання в різних видах мовленнєвої комунікації, про межі та особливості норми, немислимий без залучення соціолінгвістичних даних. Все це стає абсолютно необхідним, якщо опис орієнтований на вивчення мови та мовного спілкування цією мовою. У сучасному процесі навчання основного значення набуває не знання переліку фонем даної мови, а особливості вживання варіантів фонем залежно від різних екстралінгвістичних чинників.

Аналіз основних характеристик фонетичного аспекту французького розмовного мовлення допоможе оволодіти навичками сприйняття й розуміння спонтанного мовлення і, що дуже важливо, орієнтування в основних тенденціях розвитку мови, що, безумовно, сприятиме формуванню лінгвістичної компетенції. У цьому зв'язку перспективним видається подальше дослідження еволюції фонетичної системи французької мови.

Список літератури:

1. Simon P. Différenciations phonétiques. *Le Français dans le monde*, 1997. n°. 375. P. 25–27.
2. Rittaud-Hutinet Ch. Français régional de Besançon. *Revue de linguistique romane*, 1987, n° 165. P. 112–116.
3. Gueunier N., Genouvrier E., Khomsi A. Les Français devant la norme. Paris, 1978. 268 p.
4. Houdebine A.-M. L'opposition d'apperture [e]~[ɛ]. en français contemporain. *La linguistique*, 1989. Vol. 15. P. 174–176.
5. Mettas O. Etude sur le A dans deux sociolectes parisiens. *Rapport d'activités de l'Institut de phonétique*. Université libre de Bruxelles, 2001. P. 39–41.
6. Peretz C. Aspects socolinguistique du parler parisien contemporain. *Phonologie et société*. Montréal, Paris, Bruxelles, 1987. P. 187–192 .
7. Lucci V. Le mécanisme du «E» muet dans différentes formes de français parlé. *La linguistique*, 1998. Vol. 12. P. 129–135.
8. Bazylko S. Groupes consonnantique primaire et secondaires à l'initial du mot dans le français contemporain. *La linguistique*, 1985. Vol. 12. P. 79–83.

References:

1. Simon P. (1997). Différenciations phonétiques. *Le Français dans le monde*, n° 375, P. 25–27.
2. Rittaud-Hutinet Ch. (1987). Français régional de Besançon. *Revue de linguistique romane*, n° 165, P. 112–116.
3. Gueunier N., Genouvrier E., Khomsi A. (1978). Les Français devant la norme. Paris.
4. Houdebine A.-M. (1989). L'opposition d'apperture [e]~[ɛ] en français contemporain. *La linguistique*, Vol. 15, P. 174–176.
5. Mettas O. (2001). Etude sur le A dans deux sociolectes parisiens. *Rapport d'activités de l'Institut de phonétique*. Université libre de Bruxelles, P. 39–41.
6. Peretz C. (1987). Aspects socolinguistique du parler parisien contemporain. *Phonologie et société*. Montréal, Paris, Bruxelles, P. 187–192.
7. Lucci V. (1998). Le mécanisme du «E» muet dans différentes formes de français parlé. *La linguistique*. Vol. 12, P. 129–135.
8. Bazylko S. (1985). Groupes consonnantique primaire et secondaires à l'initial du mot dans le français contemporain. *La linguistique*. Vol. 12. P. 79–83.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-34
УДК 821.111(71).09

Чередник Л.А.
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ЗАГАДКИ ПОКОЛІННЯ ІКС (ЗА РОМАНОМ Д. КОУПЛЕНДА «ПОКОЛІННЯ Х»)

Анотація. У статті на матеріалі роману сучасного канадського письменника Д. Коупленда «Покоління Х» аналізуються проблеми взаємин різних поколінь, що є важливою темою не лише психології, педагогіки, соціології, а й світової літератури. Ця проблема веде свій початок із біблійних часів й обіймає значне місце у творчості багатьох відомих майстрів слова світової та української літератури. Розглядаються також структурно-композиційні риси, система образів, поетика твору. Досліджується композиційна побудова тексту твору, в якому органічно переплітаються основна розповідь, вигадані й реальні оповідки героїв,, позатекстові елементи, слогани, авторські афоризми та коментарі-пояснення створених неологізмів, алюзії на відомі вислови і рядки з вірша Р.М. Рільке, що загалом дозволяє говорити про гіпертекст роману.

Ключові слова: текст, конфлікт, сюжет, поетика, гіпертекст.

Cherednyk Lyudmyla
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

RIDDLES OF THE GENERATION X (FROM THE NOVEL BY D. COUPLAND "GENERATION X")

Summary. The article is devoted to the analysis of the novel by a modern Canadian writer D. Cuplend "Generation X". The author of the article considers the novel as a historical and cultural phenomenon of modern Western literature. The main thing in the novel is the intergenerational relationship in post-industrial society. It is known that this problem of generations is studied not only by psychology, pedagogy, but also literature. The origins of the study of this issue originate in 1991, when American scientists W. Strauss and N. Howe began to study this phenomenon. After analyzing a large number of materials, the researchers identified six generations, the functioning cycle of which is twenty years. From biblical times to the present day, world literature has accumulated vast experience in the artistic embodiment of the conflict problem in the relations of representatives of different generations. These questions were raised both in classical literature and in the works of postmodern writers: J. Salinger, R. Bradbury, J. Updike, M. Cunningham, Y Jagello, P. Pelevin, L. Deresh and others. The article analyzes the problems of the novel "Generation X", the main theme of which is the discussion of the generation of young people of the 90s of the XX century, called "Generation X". Also considered are structural and compositional features, a system of images, the poetics of a work. The author of the article, analyzing the system of events, concludes that the plot of the work is very peculiar and is a combination of two types of plot: linear (chronology of real events) and non-linear, which is typical for postmodern works. The open finale of the novel creates an optimistic mood and creates confidence that the main characters will be able to find their place in life. The structure of the text of the novel organically intertwines the main story, the stories of heroes ("bedtime stories"), non-textual elements, slogans, author's aphorisms, commentary-explanations of neologisms created by the writer, allusions to famous sayings, lines from a poem by R.M. Rilke, which generally allows us to talk about the hypertext of the novel.

Keywords: text, conflict, plot, poetics, hypertext.

Постановка проблеми. Взаємини «батьків» і «дітей» можна вважати актуальною загальнолюдською проблемою. Починаючи з біблійних часів і до сьогодення, світова література накопичила величезний досвід художнього втілення теми життя поколінь, перетину їхніх цінностей, міжпоколіннєвих конфліктів. Ця проблема яскраво відобразилися не лише у класичній літературі, а й у творах митців постмодерну: Дж. Селінджер, Р. Бредбері, Дж. Апдайк, Й. Яґелло, П.Пелевін, Л. Дереш та багато ін.

У 1991 році американські вчені В. Штраус і Н. Хоув спробували зрозуміти сутність соціального явища, що криється під назвою «конфлікт поколінь». Проаналізувавши впродовж тривалого періоду значну кількість матеріалів, у книзі «Покоління: історія майбутнього Америки від 1584 до 2060 років» дослідники виділили шість поколінь, цикл функціювання яких становить двадцять років: покоління переможців або GI (1901–1922 рр.), мовчазне покоління (1923–1942 рр.); покоління бумерів або Baby Boom (1943–1963 рр.); покоління Х (1963–1982 рр.); покоління Y (1982–2000 рр.); покоління Z (ті, що народилися після 2000 р.) [5, с. 126]. На думку дослідниці В. Семенової, цю теорію нині широко використовують «маркетологи, соціологи, економісти, психологи, управлінці» [5, с. 260], оскільки, знаючи особливості молодого покоління, можна їх краще зорганізувати. Своєрідною художньою версією потрактування поняття «покоління Х» є однойменний роман сучасного канадського письменника Д. Коупленда.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми взаємодії поколінь цікавлять, в першу чергу, педагогів і психологів. Відомі змістовні наукові дослідження у різних аспектах цього питання, виконані багатьма вітчизняними і зарубіжними ученими. Серед них – Л. Велитченко, І. Бех, В. Терещенко, Н. Волкова, Н. Чугаєва, Н. Хоув, В. Штраус, Є. Альбац, Є. Шаміс, Є. Ніконов, Д. Шевченко, Н. Соколова, Т. Громадкова та ін.

Значущі проблеми молодого покоління, яке жило у 90-х роках XX століття, піднімає у своєму романі «Покоління Х» письменник Д. Коупленд. Варто зазначити, що творчість цього митця ще

© Чередник Л.А., 2020

недостатньо вивчена, хоча і є цікаві наукові розвідки О. Зайковської, Н. Полішко, Ж. Голенко, Т. Струкової, О. Заворикіної. Більшість дослідників вважають роман «Покоління Х» історико-культурним феноменом західної літератури, у якому піднімаються важливі проблеми: взаємовідносини поколінь у стрімкому постіндустріальному сьогоденні, самореалізації та самовизначення особистості, загострене відчуття індивідом багатьох суперечностей доби кінця XX ст. тощо. На жаль, узагальнюючі літературознавчі дослідження творчої спадщини Д. Коупленда відсутні.

Метою нашого дослідження є аналіз проблематики, структурно-композиційних особливостей, системи образів, поетики роману.

Виклад основного матеріалу дослідження. Повна назва роману канадського письменника Дугласа Коупленда «Покоління Х» (1991) англійською мовою формулюється, як «Generation X: Tales for an Accelerated Culture» («Покоління Х: Казки для Акселерованої Культури»). Роман було перекладено 22 мовами світу; український переклад зробив Геник Беляков і книга побачила світ у київському видавництві «Комубук» в 2016 році. Варто зазначити, саме після виходу цього постмодерністського роману в США, Канаді та країнах Західної Європи набув популярності термін «покоління Х».

Літературознавці, оцінюючи Коупленда в контексті північноамериканської літератури, вважають його американським письменником, що створює «канадський літературний експорт» [3, с. 162].

Дуглас Кемпбел Коупленд – наш сучасник (народився 30 грудня 1961 року). Вивчав бізнес, образотворче мистецтво, промисловий дизайн, працював у журналі. Одного разу написав статтю про тогочасну молодь і відразу отримав замовлення на написання своєрідного документального «путівника», у якому було б розкрито особливості покоління Х. Так на світ з'явився роман Д. Коупленда «Покоління Х: Казки для Акселерованої Культури», який приніс йому світову славу.

Зазначимо, що літературознавці, зокрема Н. Полішко, вважають що «роман «Покоління Х» є одним із найвизначніших артефактів північноамериканської культури XX століття» [3, с. 163], оскільки письменник звертається до однієї з найактуальніших тем постіндустріального суспільства – проблеми протиборства поколінь. Для аналізу суперечностей між поколіннями «батьків» і «дітей» автор обирає цікаву форму, розглядаючи «конфлікт генерації… на прикладі маргінальної субкультури, яка виникла всередині американського середнього класу і в результаті відчуження його молодих представників від суспільства в цілому і від його традиційних цінностей – сім'ї, особистості, класу» [3, с. 165].

Назва роману символічна. Відомо, що літера Х пов'язана з таємницею, а поведінка молодих людей досить часто не завжди є зрозумілою у суспільстві. Крім того, так називалася серія бульварних книжок про роздратовану молодь і популярна у 1970-1980-і рр. британська рокгрупа Біллі Айдола.

Головні герої роману – Енді Палмер, Клер Бакстер, Дегмар (Дег) Белінґхаузен – молоді люди, представники середнього класу. Вони втомилися від беззмістовного існування у сучасному урбанізованому суспільстві з його споживацькими настроями, скаженим ритмом життя, відмовилися від сподівання на кар'єру і поїхали на периферію, обравши каліфорнійську пустелю: «*Ми стали маргіналами – і багато в чому, дуже багато в чому вирішили не брати участь. Ми хотіли тиші і знайшли цю тишу. тепер, коли ми оселилися тут, в пустелі, все йде набагато, набагато краще*» [1, с. 8].

Енді та його друзі, Дег і Клер, ховаються у маленькому місті Палм-Спрінгс, що знаходиться на півдні Каліфорнії, прислужують у барах, сидять на касі у супермаркеті й кожен із них повторює слова безіменного бармена, який скаржився Енді на своє безбарвне життя: «*Усе моє життя – це ланцюг страшних подій, які просто не були пов'язані таким чином, щоб вийшла цікава книга*» [1, с. 16]. Енді, Клер і Дег розчарувалися у суспільстві, у якому їхні однолітки, покоління 90-х, думають лише про накопичення матеріальних благ, втратили індивідуальність і поринають у депресію. Життя цих людей не просто одноманітне, а нудне, їх важко назвати щасливими. Крім того, за словами Дега, лякає те, що люди живуть одноманітним, раз і назавжди заведеним ритмом життя, у них навіть не з'являється бажання щось змінити. За таких обставин важко говорити про розвиток особистості: «*Я ж до кінця свого життя змушений буду миритися з тим, що всякі дубоголові, типу тебе, жирують, і дивитися, як ви вічно хапаєте першими кращий шматок пирога, а потім обносять колючим дротом все, що залишилося*» [1, с. 100]. Люди з головою поринули у сіру буденність, втратили здатність радіти, співчувати, кохати: «*Такою є ціна щоденного спокою і затишку. Тому всі радощі стерильні, а смутку не викликають співчуття*» [1, с. 168].

У свої неповні п'ятнадцять років вони покинули дім, а у двадцять знаходять на межі відчаю. Та найстрашнішим є те, що друзі абсолютно нічого не очікують від майбутнього. За цинізмом та іронією вони постійно приховують своє почуття безнадії, яке давно вже стало постійним супутником їхнього життя.

Досить своєрідною є система подій роману, в якій органічно поєднуються два види сюжетів: лінійний (хронологія реальних подій) і нелінійний, характерний для постмодерних романів. Цікавою є вставка розповідей героїв, які спочатку здаються абсолютно безсюжетними, але поступово читач розуміє, що саме в цих оповідках розкривається душевний стан Енді, Клер і Дега.

Варто зазначити, що у сюжеті роману відсутня інтенсивна динаміка, послідовність розвитку подій, а різні епізоди твору, іноді навіть хаотично чергуючись один з одним, висвітлюють усе нові й нові події з життя героїв. Значну роль у творі відіграють розповіді, які виступають єдиним для персонажів способом самопізнання і самовираження. Лише у своїх розповідях герої стають сентиментальними, звичайними, особливо, коли це стосується спогадів про дитинство. У романі є дуже романтичний розділ під назвою «Спробуйте запам'ятати планету Земля», сповнений світлих спогадів героїв про дитячі роки. Наприклад, для Клер найяскравішим спогадом стала звичайнісінька сніжинка, яка потрапила їй в око. Саме того дня розлучилися її батьки, і болісну для ді-

вчинки новину полегшив сніг, який подарував їй справжнє диво: «*Я спочатку навіть не зрозуміла, з чим зіткнулася, але потім побачила міль-йо-ни сніжинок – білих, що пахли озоном, і вони тихо спускалися згори, начебто шматочки шкіри, яку скинули ангели... Так-от – якщо я заберу із Землі один-єдиний спогад, то це буде та мить. До цього дня я вважаю, що моє праве око зачароване*» [1, с. 179].

Найщасливішим у житті Дега був момент коли хлопець вперше відчув батьківську підтримку, яка надала йому впевненості у скрутну хвилину (розлив бензин): *«Але замість цього він[батько] посміхнувся і сказав: «Ей, старий, правда, бензин шалено пахне? Закрий очі й вдихни. Чистий-чистий. Майбутнім пахне»* [1, с. 187]. Для Енді, якому завжди не вистачало підтримки близьких, найбільш цінним виявився сніданок, на який зібралася вся родина: «*Був недільний ранок у нас вдома, і ми всі разом снідали – подія безпрецедентна, оскільки я і мої шестеро братів і сестер успадкували від мами схильність вранці ненавидіти не тільки запах, але і сам вид їжі. Замість сніданку ми зазвичай спали*» [1, с. 193].

Спогади про дитинство змінюють Тобіаса, якого маргінали не сприймали. Для нього найкращим спогадом з дитинства був танок щасливих молодих батьків: «…*І тільки мені, тільки мені належали мої в ту хвилину зовсім юні батьки – вони і ця тиха музика, схожа на рай: далека, виразна, що вислизає крізь пальці, вона прийшла з того невідомого місця, де вічно стоїть літо, де красиві люди тільки і роблять, що танцюють, і куди, навіть якщо дуже захочеться, неможливо подзвонити по телефону. Ось що для мене Земля*» [1, с. 204]. Тобто, усе найкраще, що було в героїв, пов'язано з родиною, якої їм усім так не вистачало. А спогади є прекрасним свідченням того, що вони не втратили душевне тепло, просто Клер, Дег, Енді і навіть Тобіас усіляко намагаються його приховати від однолітків.

З наближенням до фіналу твору зростає динаміка оповіді. Врешті-решт вони вирішили покинути Палм-Спрінгс і кожен із них обрав рід занять. Так, Клер вирішила шукати воду в пустелі, Дег – вирощувати у пустелі квіти, Енді сподівається відкрити отель. А ще він вважає, що на нього з неба злетить чи то блискавка, чи пелікан із срібною рибиною і тоді він зміниться. Тобто, час, проведений у пустелі, не минув задарма: друзі по-іншому стали сприймати життя, змогли звільнитися від депресії, здатні віднайти своє місце у житті, вони виросли.

Фінал роману є відкритим. Дія відбувається напередодні Нового року та Різдва, що є надзвичайно символічним. З цими святами пов'язаний мотив переродження, поява надії у житті, бажання будувати нові плани. Фінал є напруженим й оптимістичним одночасно. У день, коли Енді покидає пустелю, над випаленим полем з'явилася чорна хмара, схожа на ядерний гриб. На щастя, то був лише дим. І раптом на це чорне поле спустився білий птах. Це була біла чапля, яка кружляла над героєм, вона навіть торкнулася його голови і роздерла шкіру своїми кігтями. Вибір птаха не є випадковим. Зазвичай, бачити білу чаплю є хорошою ознакою. У багатьох народів вона є символом ранкового світла, відродження. Так автор сповіщає про те, що герой, отримавши своєрідне благословіння небес, став дорослим. Крім того, з'являються діти. І хоча вони були розумово відсталими, за прикладом білявої дівчинки в небесно-блакитній сукенці гладили його голову і ці рухи їхніх маленьких рук виявилися цілющими. Відомо, що дитина є втіленням чистоти, невинності, щирості, майбутніх потенційних можливостей. Але діти розумово відсталі і з цим образом виникає багато запитань: «Чому так? Якщо суспільство породжує розумово відсталих дітей, то, можливо, воно не є нормальним? Як змінити його?». Роман породжує у читача багато запитань і змушує шукати на них відповіді.

Оригінальним є ще один прийом. Роман починається розділом «Сонце твій ворог», а одним із останніх є розділ «Сонце не твій ворог». Ця фраза, що містить антитезу, є своєрідним обрамленням твору і разом з тим демонструє зміни внутрішнього стану героїв, що відбулися упродовж усього розвитку сюжету.

З погляду побудови тексту можна виділити кілька нашарувань: основна оповідь, до якої вплітаються мікрооповіді, маргінальний текст, виражений «в епіграфах, епілозі, позатекстових елементах, слоганах, авторських афоризмах і коментарях-поясненнях неологізмів, які використовуються для висловлення ставлення автора до основних соціокультурних ознак життя постіндустріального суспільства» [2, с. 166].

Зазначимо, що авторські пояснення-неологізми у формі коментарів досить розмаїті: *1) Діти природи: соціальна підгрупа молоді, яка обирає вегетаріанство, хіповський стиль одягу, легкі наркотики і висококласні стереосистеми. Серйозні люди, часто позбавлені почуття гумору*; *2)Авіа-босяки:групалюдей,якажертвуєкар'єрою і стабільністю життя заради невпинних подорожей; 3) Лисий хіп: постарілий представник покоління «дітей-квітів», який сумує через чистоту колишніх хіпівських часів; 4) у мріях він – ЯППІ: підгрупа покоління Ікс, яка вірить, ніби міфічний стиль яппі може принести людині щастя і до того ж цей стиль життєздатний. Такі люди часто по вуха в боргах, регулярно чимось себе одурманюють, а після третьої чарки з захватом тлумачать про Армагеддон* тощо.

До іншої групи належать неологізми на позначення соціальних феноменів: *1) Етномагнетизм: прагнення молоді жити в етнічно однорідних районах, де прийнятий вільніший, емоційно розкутий стиль спілкування; 2) Синдром Чарівника Смарагдового міста: нездатність роботи дорости до запитів працівника; 3) Мавпування – отуземлювання: бажання людини, що знаходиться в іншій країні, здаватися її аборигеном; 4) Хліба і кліпів: гасло людей електронного століття. За ним стоїть схильність вважати діяльність політичних партій пережитком минулого, що загниває, чимось давно вже непродуктивним, абсолютно непридатним для вирішення сучасних соціальних проблем, а в деяких випадках – просто-напросто небезпечним; 5) Презумція глузування:особлива тактика поведінки; небажання виявляти які б то не було почуття, щоб не піддатися глузуванням з боку собі подібних* та ін.

Також у структурі неологізмів відчуваються алюзії з офіційно-ділового стилю (презумція невинуватості – презумція глузування), з античної літератури (хліба і кліпів – хліба і видовищ (вислів із 10-ї сатири давньоримського поета-сатирика Ювенала, використаний ним для опису сучасних йому прагнень римського народу)) тощо. У романі неологізми стають мовною характеристикою покоління Х і виконують функцію його художньої характеристики.

Органічно в текст роману вплітаються і рядки німецького поета Р.М. Рільке: «*Кожна людина створює свій власний Всесвіт ... Усі ми народжуємося з певним листом всередині, і тільки якщо залишимося вірними собі, отримаємо дозвіл прочитати цей лист перш, ніж помремо*» [4, с. 190]. Слова поета наштовхують на думку про те, що кожен має віднайти себе в цьому світі, ствердитися в ньому.

Отже, враховуючи текстові нашарування роману, можна говорити про гіпертекст твору.

Висновки. Роман Д. Коупленда «Покоління Х» є внеском письменника у літературу, присвячену вирішенню проблеми взаємин між поколіннями. Митцеві вдалося поставити у романі важливі проблеми постіндустріального суспільства. Герої твору є художнім відображенням реального покоління 90-х років XX століття. У чому полягає їхня загадка? Вони вирізняються від своїх батьків, своїх однолітків, які жили 10-20 років потому. Деякі їхні риси можна віднайти і у молоді XXI століття, яку називають поколінням А. А це є свідченням того, що кожне покоління «відправляється у свій похід за істиною» [1 с. 228], долаючи на цьому шляху безліч помилок. Для молоді характерно заперечення всього і всіх, але цей дитячий максималізм минає. Головне для них – не загубитися у світі, вирватися з укладеного способу життя, щоб самореалізуватися. Хоча на прикладі роману канадського письменника, на жаль, вдається це лише одиницям.

Список літератури:

1. Коупленд Д. Покоління Х / пер. Геника Белякова. Київ : Комубук, 2016. 272 с.
2. Полишко Н.Е. Гипертекстуальность как новый тип дискурса в свете философско-эстетических представлений постмодернизма. *Література в контексті культури : зб. наук. пр.* Вип. 7. Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2002. С. 162–167.
3. Полишко Н.Е. Роман Дугласа Коупленда «Поколение Х» как артефакт массовой культуры постмодернизма. *Від бароко до постмодернізму : зб. наук. пр.* Вип. 5. Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2002. С. 162–167.
4. Рільке Р.М. Сто поезій / пер. з нім. М. Фішбейн. Київ : Либідь, 2012. 272 с.
5. Семенова В.В. Социальная динамика поколений: проблема и реальность. Москва : РОССПЭН, 2009. 271 с.

References:

1. Kouplend, D. (2016). Pokolinnia X [Generation X] / per. Hienyka Bieliakova. Kyiv: Komubuk. (in Ukrainian)
2. Polyshko, N.E. (2002). Hypertekstualnost kak novyi typ dyskursa v svete fylosofsko-estetycheskykh predstavlenyi postmodernyzma [Hypertextuality as a New Type of Discourse Considering Philosophical and Aesthetic Representations of Postmodernism]. *Literatura v konteksti kultury: zb. nauk. pr.* Vyp. 7. Dnipropetrovsk: ART-PRES. (in Ukrainian)
3. Polyshko, N.E. (2002). Roman Duhlasa Kouplenda «Pokolenye Kh» kak artefakt massovoi kulturu postmodernyzma [Novel Generation X by Douglas Coupland as an Artifact of Mass Culture in Postmodernism]. *Vid baroko do postmodernizmu: zb. nauk. pr.* Vyp. 5. Dnipropetrovsk: RVV DNU. (in Ukrainian)
4. Rilke, R.M. (2012). Sto poezii [One hundred poems] / per. z nim. M. Fishbein. Kuiv: Lybid. (in Ukrainian)
5. Semenova, V.V. (2009). Sotsyalnaia dynamyka pokolenyi: problema y realnost [Social dynamics of generations: the problem and the reality]. Moskva: ROSSPEN. (in Russian)

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-35
УДК 811.1/.2378.146

Чубукіна О.В.
Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»
Танько Є.В., Вракіна В.В.
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ДОПОМОГОЮ ДИСТАНЦІЙНИХ ЗАСОБІВ, PLACEMENT TEST ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ

Анотація. Досліджено шляхи підвищення якості контролю знань студентів з іноземної мови за допомогою дистанційних засобів, зокрема Placement Test як початкової ланки навчального процесу. Проаналізовано місце, функції і значення Placement Test у навчанні іноземної мови і тестовому контролі його результатів. Охарактеризовано переваги і недоліки тестового контролю, вимоги до тестів та їхню структуру. Висловлено міркування про перспективність адаптації у вітчизняних ЗВО систем «вхідного» тестування Inside Out, Oxford Online Placement Test, English First, C-Test, зокрема у дистанційних формах. На матеріалі узагальнення результатів застосування Placement Test аргументовано необхідність його доповнення усною співбесідою з метою виявлення іномовної комунікативної компетенції. Вказано на доцільність узгодження структури тесту з професійною спрямованістю, освітніми програмами і рівнем мовної підготовки студентів того чи іншого ЗВО.

Ключові слова: іноземна мова, дистанційне навчання, тестовий контроль, Placement Test, рівні мовної підготовки, рівневе навчання.

Chubukina Olha
National Aerospace University named after M.Ye. Zhukovskyi
"Kharkiv Aviation Institute"
Tanko Yevheniia, Vrakina Viktoriia
National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”

KNOWLEDGE CONTROL QUALITY IMPROVEMENT OF STUDENTS IN A FOREIGN LANGUAGE WITH THE HELP OF DISTANCE TOOLS AND PLACEMENT TEST FOR THE PROCESS OPTIMIZATION

Summary. The ways of quality improvement for knowledge control in a foreign language with the help of distance tools, especially the Placement Test as the initial step in the educational process are investigated. The place, functions and meaning of Placement Test in the overall process of foreign language’s learning and control of its result are analyzed. The advantages of testing, test requirements and structure are described. The structure, pros and cons of Inside Out, Oxford Online Placement Test, English First, C-Test implemented worldwide as a part of the foreign language learning are considered. The prospects of their adaptation in the national Higher Educational Institutions (HEIs), in distance learning in particular, are demonstrated. The efficiency of using computer adaptive tests for entrance testing is emphasized since they allow to quickly, qualitatively and reliably determine the basic level of foreign language proficiency. It is highlighted that the advantage of adaptive tests lies in increasing the measurement accuracy and reliability and significant test time reduction because the fewer tasks are required to determine the level of students' fundamental knowledge. The emphasis is laid on the advisability of publishing the Placement Test on HEI website though combining its results with those of an oral interview in the classroom to assess foreign language communicative competence. It is noted that the Placement Test allows to determine the real level of students' fundamental knowledge, plan further educational activities, define their priorities, ensure an individual approach to the process participants. The Placement Test has proved to be efficient for improving the quality of organization of further educational process. Based on the results of using the Placement Test in the Department of Foreign Languages of M.Ye. Zhukovskyi National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute" and the Department of Foreign Languages of National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute” it has been proved that it is necessary to adapt the Test structure to the professional direction, educational programs of specific HEI and level of students' language proficiency.

Keywords: foreign language, distance learning, assessment tests, Placement Test, levels of language proficiency, level learning.

Постановка проблеми. Дистанційне навчання – навчання на відстані з використанням комп’ютерних телекомунікаційних мереж – невід’ємний складник модернізації вищої освіти в умовах інформаційного суспільства і розвитку інформаційно-комунікативних технологій. Його безумовними перевагами є незалежність від географічних кордонів, стимулювання ініціативи студентів, індивідуалізація педагогічних підходів.

Першочергового значення у дистанційній іншомовній освіті набуває організація ефективного контролю знань студентів від початкового до завершального етапів навчання. Методом та інструментом «вхідної» діагностики іномовної підготовки слугує Placement Test – інноваційна

© Чубукіна О.В., Танько Є.В., Вракіна В.В., 2020

технологія, що дозволяє виявити базове володіння іноземною мовою, сформувати «рівневі» групи та обрати оптимальні параметри педагогічного процесу на шляху здобуття іномовних професійних компетенцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останнє десятиліття різноманітні аспекти підвищення якості контролю знань студентів з іноземної мови стали предметом уваги зарубіжних і вітчизняних науковців. Так, тестовий контроль у ЗВО досліджено А.Д. Жунусакуновою (2016) [2], Ю.Ю. Колесниковим (2009) [4], О.Н. Майоровим (2001) [5]. Особливості тестування з навчальної дисципліни «Іноземна мова» охарактеризовано С.А. Бейсхановою, Н.О. Свіч (2017), Р.П. Мілруд, І.Р. Максимовою, О.В. Матвієнко (2005), О.Г. Молодих-Нагаєвою (2015), М.І. Мятлєвою (2011) [6], У.Р. Саідмуратовою (2019), О.Д. Цой (2011). Аналіз значення оцінки базових знань студентів з дисципліни «Іноземна мова» у підвищенні ефективності навчання, переваг і недоліків тих чи інших «вхідних» тестів, узагальнення їх застосування містять публікації С.К. Гураль, Т.О. Под'янової (2018), Я.О. Глухих (2007), М.В. Золотової (2014) [3], О.В. Кулагіної (2013), О.П. Пономаренко, Н.О. Барміної (2016), С.М. Татарінцевої, Н.В. Коноплюк (2017).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, інтегральне теоретико-методологічне обґрунтування доцільності застосування Placement Test у системі дистанційної освіти у вітчизняних ЗВО наразі відсутнє, що актуалізує подальші наукові студії.

Мета статті. Метою публікації є визначення шляхів підвищення якості контролю знань студентів з іноземної мови за допомогою дистанційних засобів, зокрема Placement Test як початкової ланки навчального процесу.

Виклад основного матеріалу. Значущість Placement Test зумовлено природою процесу навчання як доцільної взаємодії педагогів і студентів, унаслідок якої формуються знання, уміння, навички, досвід діяльності та особисті якості, рівень яких потребує *контролю* на кожному з етапів. При цьому *контроль* можна визначити як «систему науково обґрунтованої перевірки результатів навчання, що включає виявлення, вимір та оцінювання знань, умінь, навичок і встановлення різниці між реальним і запланованим рівнями опанування навчальною програмою» [2, с. 26]. *Метою* будь-яких форм контролю є не лише оцінювання, а й організація подальшого навчального процесу, окреслення його основних завдань згідно раніше досягнутого рівня, формування у студентів об'єктивного уявлення про власні компетенції і стимулювання до опанування предметом.

Важливого значення у забезпеченні навчального *контролю* набуває добір його *методів* – способів, що забезпечують зворотній зв'язок викладача і студента з метою одержання даних про ефективність навчання на різних етапах [2, с. 26]. Згідно усталеної класифікації, *методи контролю* знань, вмінь, навичок поділяються на усні, письмові, практичні, метод спостереження, програмованого контролю і *тестування*, перехід до якого відповідає концепції модернізації та інформатизації навчання у ЗВО. За визначенням О.М. Майорова, тест є *інструментом* педагогічного вимірювання із застосуванням кваліметрично виваженої системи завдань, стандартизованістю проведення, чітко визначеними технологією та аналізом результатів [5, с. 78]. В.С. Аванесов пропонує розглядати тести не лише як інструмент, а й *метод* педагогічного контролю, особливостями якого є стандартизованість системи завдань, процедури проведення, обробки та інтерпретації результатів [1, с. 63].

Основними *функціями* тестів у цілісній системі навчання є: 1) *діагностична*, спрямована на максимально об'єктивне, оперативне і повне виявлення наявних знань; 2) *навчальна*, орієнтована на розвиток у студентів навичок самостійної роботи, їх мотивування до систематичного повторення вивченого і засвоєння нової інформації; 3) *виховна*, пов'язана з дисциплінуванням студентів завдяки послідовності і періодичності контролю; 4) *корегуюча*, що дозволяє узгодити зміст, форми і методи навчання з виявленим рівнем знань, умінь, навичок; 5) управлінська; 6) розвиваюча [6, с. 160].

Обов'язковими вимогами до тестів є *валідність*, відповідність матеріалу прийнятим освітнім стандартам, орієнтованість на специфіку і загальну мету курсу, мету і завдання кожного з його етапів, мету і завдання тестування; *достовірність*, відображення найбільш значущих, принципово важливих аспектів курсу; умотивованість і логічність структури, комплексність, єдність форми і змісту, збалансованість теоретичних і практичних завдань; лаконізм, технологічність, зрозумілість, однозначність, правильність матеріалу тесту і ключів; чіткість інструкції та її адекватність типу і змісту тесту; уніфікованість критеріїв оцінювання відповідей, урахування особливостей студентських груп [5, с. 56].

За *структурою* тест обіймає: інструкцію – повідомлення про тематичну і цільову спрямованість тесту з інформацією про максимальну кількість балів, відведений на виконання тесту час тощо; основну частину з завданнями і тестовим матеріалом; ключі для тестів закритого типу; шкалу (критерії) оцінювання.

На думку Ю.Ю. Колесникова, перевагами тестування є стандартизованість контролю, об'єктивність, надійність, прогностична валідність, мінімальність часових затрат, можливість оцінити знання з усіх розділів курсу, проводити тестування дистанційно і поєднувати їх із традиційними методами, урахування специфіки кожного з навчальних предметів та індивідуальних особливостей студентів, стимулювання останніх, виховання відповідальності за результати самопідготовки [4, с. 134]. Недоліками – відсутність прямого діалогу викладача і студента, нівелювання комунікативної діяльності, імовірність механічного запам'ятовування матеріалу поза осмисленням його змісту, наявність елементів випадковості і вгадування вірних відповідей, складнощі створення валідних, об'єктивних, надійних тестів.

Важливим завданням педагогічного процесу у навчанні іноземної мови є добір оптимальних тестових методів *на кожному з його етапів*. Так, Placement Test – «вхідне тестування», тест розподілення у групи за рівнем знань [11, с. 303] – може бути розглянуто як складник узгодженої з метою і завданнями курсу, цілісної, функціо-

нально взаємодоповнюваної системи тестового контролю, основними формами якого є вхідний, діагностичний, прогресивний і мовний. Так, функціями *Placement Test* є об'єктивне визначення базового рівня знань студентів; узгодження предметних вимог середньої і вищої освіти, забезпечення наступництва між ними; розробка моделі педагогічних дій по корегуванню недоліків попереднього етапу; вибір оптимальних методів навчання на кожному з відтинків курсу. Першочергового значення Placement Test набуває в індивідуальному, диференційованому підході до студентів та їхньому розподіленні у *рівневі групи* задля якомога більш ефективного удосконалення знань, вмінь, навичок і здобуття компетенцій з іноземної мови [11]. Основою розподілення за групами слугує європейська шкала CEFR, що містить три основних рівні з підрівневою диференціацією кожного (I – A1 – «рівень виживання», A2 – «елементарний»; II – B1 – «пороговий», B2 – «пороговий посилений»; III – C1 – «просунутий», C2 – «вільне володіння мовою» [7]). Зазвичай тест є письмовим і поєднує визначення рівня володіння граматикою і лексикою іноземної мови.

На сьогодні у світову практику упроваджено кілька видів «вхідного тестування», частина з яких, за умови доцільної адаптації, придатна для застосування у вітчизняних ЗВО. Здійснений автором публікації аналіз Placement Test, представлених в Інтернет ресурсах, засвідчує їхню диференціацію на: 1) репрезентовані на одному сайті тести різних рівнів, від A1 до B2, які суб'єкт тестування обирає за власною ініціативою, опираючись на самооцінку знань; 2) єдині тести, що обіймають завдання від A1 до B1; 3) тести з послідовним і методично умотивованим зростанням складності завдань.

Так, у курсі Inside Out [28] представлено швидкий (Quick Test) і повний (Full Test) «вхідні тести», до першого з яких входить 60 граматичних і лексичних завдань «множинного вибору» (Multiple Choice), до другого – граматичні, лексичні завдання і тести, що виявляють навички читання і письма.

Зразком адаптивних тестів, придатних для «вхідного» дистанційного тестування, є створений на основі ідей Джеймса Пурпуа Oxford Online Placement Test [10, p. 8], орієнтований на оцінку знань лексики і граматики та здатності їх застосування в аудіюванні, читанні, трансляції повідомлень. Диференційованому виявленню знань з іноземної мови сприяє The Use of English Section, перша частина якого включає чотири завдання (Language Knowledge Tasks), спрямовані на визначення рівня граматичних компетенцій, розуміння іномовних текстів і повідомлень, граматичних форми і значення, прагматичних значень, «закодованих в ситуативному спілкуванні» [3, с. 64]. Метою другої частини тесту є виявлення здатності студентів до аудіювання, сприйняття діалогів і монологів.

Перевагами Oxford Online Placement Test є об'єктивність, достовірність, часова економічність, автоматизм підбивання балів, виявлення не лише граматичних і лексичних знань, а й навичок їх застосування, адаптованість до рівня суб'єктів тестування, які виконують лише ті завдання, що відповідають базовому рівню знань, позаяк кожне наступне запитання визначається відповіддю на попереднє.

Варіацією Placement Test є EFSET та EFSET PLUS лінгвістичної шкали English First, розроблені на основі стандартів TOEFL, IELTS, FCE. Перший з них, розрахований на 50 хв., визначає рівень читання та аудіювання; другий, що обіймає дві години, – навички читання та аудіювання у розширеному обсязі. Мінімальним рівнем володіння іноземною мовою при застосуванні тесту є B1, що, на нашу думку, може розглядатись як недолік [8].

Різновидом Placement Test є розроблений К. Кляйн-Бралей і В. Раатцем й вперше застосований у дуйсбургському університеті у 1981 р. письмовий C-Test, що складається із чотирьох-восьми текстів, в яких суб'єкту тестування упродовж 30 хв. пропонується доповнити частини слова – від однієї до п'яти літер.

Досвід застосування Placement Test на базі кафедр іноземних мов Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» та Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» засвідчує необхідність урахування стандартів базової підготовки в середній школі, яка передбачає вміння зрозуміти зміст нескладного автентичного або адаптованого тексту та одержати з нього необхідну інформацію; уміння вести діалог і здійснювати монологічне повідомлення; сприймати повідомлення; сформувати невеликий простий текст.

У практиці застосування Placement Test у Національному аерокосмічному університеті ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» та у Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» контрольні завдання формувались таким чином, щоб студент мав змогу обрати один із варіантів відповідей. Так, з метою контролю граматичних знань було запропоновано доповнити пропуски у реченнях; застосувати дієслова у необхідних формах; розпізнати дієслова у висловах. Задля визначення базового лексичного запасу студентів пропонувалось добрати ключові слова за темами «Сім'я», «Школа», «Театр», «Освіта», «Відпочинок» тощо. Значущою частиною тестування стало виявлення розуміння невеликого тексту, присвяченого культурі країни, мова якої вивчається. При цьому питання відображали основний зміст тексту і передбачували коротку, чітку, однозначну відповідь. Визначенню рівня аудіювання сприяло прослуховування невеликого тексту з наступним вибором одного з варіантів відповідей на запитання, що відображали його основний зміст. Перевірку навичок письма забезпечувало заповнення нескладної анкети і написання невеликого нескладного листа. Як засвідчує практика, подібне тестування дозволило діагностувати дійсний базовий рівень знань студентів, планувати подальшу навчальну діяльність, визначати її пріоритетні напрями, забезпечувало індивідуальний підхід.

Педагогічний досвід кафедр іноземних мов Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» та Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» підтверджує перспективність застосування для

«вхідного» тестування комп'ютерних адаптивних тестів, що дозволяють оперативно, якісно і достовірно визначити базовий рівень володіння іноземною мовою. Відмінністю подібних тестів від традиційних є те, що кожне наступне завдання залежить від відповіді на попереднє. Результати тестування опрацьовуються у реальному часі комп'ютерним чином. При правильному виконанні елементарних завдань (Elementary) відбувається автоматичний перехід до завдань більш складних, до прикладу, Pre-Intermediate. Завершенням слугує вихід студента на певний сталий рівень складності і виконання у його межах низки завдань. Ефективним є розташування Placement Test на сайті ЗВО з метою надання студентам можливості попереднього визначання онлайн рівня знань з граматики, лексики, розуміння текстів на іноземній мові.

Письмову, дистанційну, засновану на застосуванні інформаційно-комп'ютерних технологій, частину «вхідного» тестування доцільно доповнювати усною, аудиторною, спрямованою на виявлення іномовної комунікативної компетенції з розподілом питань за чотирма рівнями: початковим, нижче середнього, середнім, вище середнього і високим.

Висновки і пропозиції. Отже, можемо зробити висновок, що апробація інноваційних підходів у навчанні іноземної мови є складником цілісної концепції сучасної іномовної освіти, чутливої до викликів соціокультурного середовища і відкритої до змін. Одним із шляхів підвищення якості формування іномовних професійних компетенцій і забезпечення послідовності педагогічного контролю є застосування Placement Test – «вхідного тесту», «тесту розміщення» – спрямованого на визначення базового рівня підготовки студентів та їх розподілення у різнорівневі групи для диференційованої побудови навчального процесу.

Аналіз поширених у світовій практиці різновидів Placement Test (Inside Out, Oxford Online Placement Test, English First, C-Test) засвідчує перспективність їх адаптації у вітчизняних ЗВО.

Досвід застосування Placement Test на базі кафедри іноземних мов Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» підтверджує його ефективність, зокрема у дистанційному навчанні, та необхідність адаптації структури тесту до професійної спрямованості, освітніх програм і рівня мовної підготовки студентів певного ЗВО. Доцільним є розташування Placement Test на сайті навчального закладу з наступним доповненням його результатів усною співбесідою в аудиторії задля виявлення іномовної комунікативної компетенції.

Список літератури:

1. Аванесов В.С. Основы научной организации педагогического контроля в высш. школе. Москва : МИСиС, 1989. 167 с.
2. Жунусакунова А.Д. Методы контроля и оценки результатов обучения в учебном процессе. *Молодой ученый*. 2016. № 20. 1. С. 26–29.
3. Золотова М.В., Делягина Л.К., Каминская Н.В., Мартьянова Т.В. Компьютерные адаптивные тесты и достоверность результатов тестирования по английскому языку. *Инновации в образовании. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*. 2014. № 3(4). С. 63–66.
4. Колесников Ю.Ю. Контроль образовательных результатов учащихся старших классов на основе информационных технологий : дисс. … канд. пед. наук : 13.00.01 / РГПУ им. А.И. Герцена. Санкт-Петербург, 2009. 192 с.
5. Майоров А.Н. Теория и практика создания тестов для системы образования. Москва : «Интеллект-центр», 2001. 296 с.
6. Мятлева М.И. Тестирование на занятиях по иностранному языку в неязыковом вузе: за и против. *Lingua mobilis*. 2011. № 2(28). С. 160–163.
7. Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment. Strasbourg: language policy unit. URL: https://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Framework_EN.pdf
8. Education First. URL: https://www.ef.ru/test3/#/
9. Kay S., Jones V. Inside Out. Students' Book. Oxford : Macmillan, 2009. 115 p.
10. Purpura J.E. Oxford Online Placement Test. What does it measure and how. URL: http://www.oxfordenglishtesting.com
11. Scrivener J. Learning teaching. Oxford : Macmillan Publ., 2005. 432 p.

References:

1. Avanesov V.S. (1989). Osnovy nauchnoy organizaczii pedagogicheskogo kontrolya v vyssh. shkole [Fundamentals of the scientific organization of pedagogical control in high education]. Moscow: MISiS, p. 167.
2. Zhunusakunova A.D. (2016). Metody kontrolya i otsenki rezultatov obucheniya v uchebnom proczesse [Methods of control and assessment of learning outcomes in the educational process]. *Molodoy uchenyi,* № 20.1, pp. 26–29.
3. Zolotova M.V., Delyagina L.K., Kaminskaya N.V., Martyanova T.V. (2014). Kompyuternye adaptivnye testy i dostovernost rezultatov testirovaniya po angliyskomu yazyku [Computer adaptive tests and the reliability of the test results in English]. *Innovatsii v obrazovanii. Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N.I. Lobachevskogo,* № 3(4), pp. 63–66.
4. Kolesnikov Yu.Yu. (2009). Kontrol obrazovatelnykh rezultatov uchashchikhsya starshikh klassov na osnove informatsionnykh tekhnologiy [Control of educational results of high school students on the basis of information technology]: diss. … kand. ped. nauk: 13.00.01 / RGPU im. A.I. Gerczena. St. Petersburg, p. 192.
5. Mayorov A.N. (2001). Teoriya i praktika sozdaniya testov dlya sistemy obrazovaniya [Theory and practice of creating tests for the education system]. Moscow: «Intellekt-tsentr», p. 296.
6. Myatleva M.I. (2011). Testirovanie na zanyatiyah po inostrannomu yazyku v neyazykovom vuze: za i protiv [Testing in foreign language classes at a non-linguistic university: the pros and cons]. *Lingua mobilis*, № 2(28), pp. 160–163.
7. Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment. Strasbourg: language policy unit. URL: https://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Framework_EN.pdf
8. Education First. URL: https://www.ef.ru/test3/#/
9. Kay S., Jones V. Inside Out. Students' Book. Oxford: Macmillan, 2009. 115 p.
10. Purpura J. E. Oxford Online Placement Test. What does it measure and how. URL: http://www.oxfordenglishtesting.com
11. Scrivener J. Learning teaching. Oxford: Macmillan Publ., 2005. 432 p.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-36
УДК 81'23

Шевченко О.М.
Українська медична стоматологічна академія
Шевченко Н.С.
Луганський національний університет імені Т.Г. Шевченка

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА ЯК НАПРЯМ МОВОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. У статті узагальнено теоретичні дані щодо апарату когнітивної лінгвістики у сучасному мовознавстві. Сформульовано її об'єкт, предмет, мету, методологію та вихідні принципи, а також визначено її місце у системі сучасних досліджень. З'ясовано, що об'єктом когнітивної лінгвістики є когніція в її мовному відображенні. Предметом її вивчення є такі моделі репрезентації знань і уявлень людини про навколишній світ як картина світу, фрейм, стереотип, архетип, концепт, а також способи їхньої вербалізації. Окреслено напрями когнітивних досліджень: теорія когнітивних моделей (фреймова семантика), теорії концептуальної метафори та концептуальної метонімії, когнітивна фонологія, когнітивна теорія літератури (когнітивна поетика) та їх основні представники. Особливу увагу було присвячено лінгвоконцептології, одній з основних галузей когнітивної лінгвістики.

Ключові слова: мова, когнітивна лінгвістика, концепт, поняття, когнітивна семантика, граматика, фонологія, стилістика, лінгвоконцептологія.

Shevchenko Olena
Ukrainian Medical Stomatological Academy
Shevchenko Nataliia
Lugansk T.G. Shevchenko National University

COGNITIVE LINGUISTICS AS A DIRECTION OF LANGUAGE RESEARCH

Summary. The article determines the basic notion of cognitive linguistics. Its subject, aim, methodology and initial principles are formulated. The place of cognitive linguistics in the system of modern research is determined. It has been found that the object of cognitive linguistics is cognition in its linguistic reflection. The subject of her study is such models of representation of knowledge and ideas of the person about the world as a picture of the world, a frame, a stereotype, an archetype, a concept, as well as ways of their verbalization. The authors called the conceptual analysis method the main method of cognitive linguistics. The authors of this article try to analyze the peculiarities of the development of cognitive linguistics in linguistics and to determine its place in the system of modern research. Objectives of the article are: to analyze the research devoted to the consideration of cognitive linguistics and outline the directions of cognitive research. The directions of cognitive studies are outlined: theory of cognitive models (frame semantics), theory of conceptual metaphor and conceptual metonymy, cognitive phonology, cognitive theory of literature (cognitive poetics) and their main representatives. The authors highlighted the main discussion problems of modern linguoconceptology: differentiation of concept; dependence of the concept on language verbalization; qualification of concepts in the ways of their formation; communication of concept and meaning; the presence in the concept of evaluation-emotional, value and pragmatic components; difference of concept in individual consciousness or collective; typology of concepts; structure of concepts; methods for its description and analysis, etc. Particular attention was paid to linguoconceptology, as one of the main branches of cognitive linguistics. Language is seen as a social phenomenon that is closely linked to the culture and history of the people. The personality of the native speaker is in the center of attention and is revealed by studying its language. At the center of scientific research put the personality, the creator of the statement.

Keywords: language, cognitive linguistics, concept, definition, cognitive semantics, grammar, phonology, stylistics, linguoconceptology.

Постановка проблеми. Мова розглядається як суспільне явище, що тісно пов'язане з культурою та історією народу. Особистість носія мови стоїть у центрі уваги і розкривається шляхом дослідження її мови. Адже мова людини є віддзеркаленням духовної сутності, мотивації та ціннісної ієрархії, яка існує у свідомості носія мови. В усі розумові процеси людини втручається мова та створює нові ментальні простори. Проблема співвідношення мови, особистості і культури не нова, адже їй були присвячені роботи В. фон Гумбольдта та О. Потебні. Наприкінці **XX** ст. відбулася зміна парадигми наукових досліджень, на першому плані постали проблеми функціональної і когнітивної лінгвістики. В центр наукових досліджень поставили особистість, творця висловлювання. Когнітивна лінгвістика є відносно молодим напрямом лінгвістичної науки, який стрімко розвивається і зацікавлює дедалі ширші кола мовознавців. Утім, думки дослідників щодо когнітивного вектора ще й досі не знайшов однозначного висвітлення як в аспекті оцінки, так і визначення сутності та природи даного феномена. Цим зумовлена **актуальність статті**.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняному мовознавстві проблемами когнітивної лінгвістики займаються М. Болдирєв, О. Воробйова, С. Жаботинська, А. Зеленько, О. Кубрякова, В. Манакін, Т. Монахова, З. Попова, Т. Радзієвська, М. Кочерган, О. Селіванова та ін. Разом ізтим у науковихколах немає однозначного визначення сутності та природи даного феномена, а також однозначної його оцінки. Одні вчені оцінюють когнітивну лінгвістики по-

© Шевченко О.М., Шевченко Н.С., 2020

зитивно, інші негативно. Ряд учених когнітивну лінгвістику розглядає як складову частину антропоцентричної парадигми, інші ж трактують як самостійну парадигму мовознавства.

Мета даної статті – проаналізувати особливості становлення когнітивної лінгвістики у мовознавстві та визначити її місце у системі сучасних досліджень. Завдання статті: 1) здійснити аналіз досліджень присвячених розгляду когнітивної лінгвістики; 2) окреслити напрями когнітивних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Когнітивна лінгвістика – інтегральна наука про когнітивні процеси у свідомості людини, що забезпечують мислення та пізнання навколишнього світу [5, с. 35]. Когнітологія досліджує моделі свідомості, пов'язані з процесами пізнання, з набуттям, виробленням, використанням, зберіганням, передаванням індивідом знань, а також з обробленням та трансформацією інформації, яка надходить до людини різними шляхами, з прийняттям рішень на основі цієї інформації, розумінням людської мови, побудовою логічних умовиводів, аргументацією та з іншими видами пізнавальної діяльності.

Когнітивна лінгвістика сформувалася у другій половині 70-х років у США. Ця галузь досліджень перебуває на межі декількох дисциплін, оскільки інтегрує зусилля науковців різних галузей (психологія, філософія, логіка, мовознавство, психолінгвістика, антропологія, математика, кібернетика тощо) [5, с. 36]. За словами К. Стеннінга, «складіть разом логіку, лінгвістику, психологію й комп'ютерну науку – і ви отримаєте когнітивістику» [10, с. 15].

Мова постає центром усієї когнітивної діяльності людини, репрезентантом її когнітивних процесів та здібностей. Вона відкриває доступ до світу іншої людей, до структур їхньої свідомості. На сучасному етапі розвитку лінгвістичних досліджень розв'язання багатьох теоретичних та практичних проблем пов'язується з вивченням особливостей представлення знань у мові, тобто взаємозв'язку когнітивних і мовних структур (праці А. Вежбицької, М.М. Болдирєва, О.С. Кубрякової та ін.), що і стало поштовхом до виокремлення когнітивістики як окремого напряму.

Когнітивна лінгвістика–напрям мовознавства, що виник у 70-х рр. XX ст., та який вивчає функціонування мови як різновид когнітивної (пізнавальної) активності, а також когнітивні механізми та структури людської психіки через лінгвістичні явища. Важливим етапом розвитку цієї науки було створення Міжнародної Когнітивної Лінгвістичної Асоціації на симпозіумі 1989 року в Луйєбурзі, що був організований Рене Дірвеном [6, с. 301].

Об'єктом когнітивної лінгвістики є когніція в її мовному відображенні. Когніцією називають сукупність психічних структур і процесів, що охоплює всю людську пізнавальну діяльність. Предметом її вивчення є такі моделі репрезентації знань і уявлень людини про навколишній світ як *картина світу, фрейм, стереотип, архетип, концепт*, а також способи їхньої вербалізації.

Метою когнітивної лінгвістики є опис залежності й співвідношення між структурами мови і людської свідомості. Опираючись на особливості цієї залежності, когнітивні лінгвісти прагнуть пояснити як влаштовані світ і людина, чим спричинені ті чи інші фізичні, фізіологічні, психічні явища і процеси, які їхні наслідки.

Вихідні принципи когнітивної лінгвістики [5, с. 8–9]:

– антропоцентризм – вивчення розумової і духовної сфери людини в їхньому зв'язку з мовою;

– когнітивізм – сфокусованість досліджень на реальні мовно-мисленнєві одиниці й процеси в мозку людини;

– експансіонізм – внутрішня спеціалізація науки і водночас тісніша інтеграція з іншими науками, в мовознавчих дослідженнях, зокрема, врахування культурного контексту;

– експланаторність – настанова радше на пояснення мовних явищ, аніж на їх констатацію.

Когнітивна лінгвістика, як і усі науки, має свої методи наукового дослідження. Основним методом когнітивної лінгвістики є метод концептуального аналізу. Концептуальний аналіз може розглядатися як аналіз концептів (тобто абстрактних назв), на яких ґрунтуються найуживаніші контексти слова, що лежать в основі організації її когнітивної карти. Кінцевою метою концептуального аналізу стає побудова концептуальної моделі того інформаційного фрагмента, який фіксується знаком. Для цього елементи значення мають бути особливим чином угруповані, впорядковані та взаємопов'язані [2, с. 42]. Інструментами такого впорядкування є концептуальні структури: пропозиції, фрейми, сітки, прототипні моделі тощо. При цьому базовими структурами вважаються фрейми та прототипні моделі.

Когнітивну лінгвістику можна розділити на такі підрозділи:

1. Когнітивна семантика займається вивченням різних структур знань та виявленням ролі мови в їх репрезентації, розумінні й інтерпретації. Вона також аналізує організацію понятійного простору у свідомості людини, де понятійні структури розглядаються як носії базисних знань про світ, а лексичне значення – як когнітивна категорія. Когнітивна семантика вивчає концепти як засоби пояснення ментальних одиниць людської свідомості. Дослідження певного концепту передбачає вивчення семантичних полів та аналіз інших концептів, що мають синонімічні чи антонімічні значення. Проблемам когнітивної семантики присвятили свої праці такі вчені: Дж. Лакофф, Р. Лангакер, Р. Джекендофф, Ч. Філлмор, Л. Талмі, А. Гольдберг, Дж. Тейлор, Ж. Фоконьє, Б. Рудзка-Остін, А. Ченкі та ін. [3, с. 78].

2. Когнітивна граматика займається аналізом синтаксичних та морфологічних структур з метою пояснення когнітивних аспектів мовних явищ. Питаннями когнітивної граматики опікувалися такі вчені, як Р. Джекендофф, Дж. Лакофф, Ч. Філлмор, У. Чейф, Р. Лангакер та інші [1, с. 118].

3. Когнітивна фонологія займається вивченням вираження когнітивних структур за допомогою фонологічних засобів. Фонема є ментальною одиницею, саме тому процес фонетичної репрезентації мови тісно пов'язаний з процесами, що протікають у свідомості. Вивченням проблем когнітивної фонології займалися Д. Кристал, М. Бірвіш, Т.І. Шевченко, А.А. Абдуазитов та інші.

4. Когнітивна стилістика вивчає т.зв. «стилістичні стратегії», що виникають в процесах породження та розуміння тексту, які дають можливість носіям мови обирати між альтернативними способами вираження приблизно одного й того ж значення. Когнітивна стилістика вивчає когнітивні процеси, пов'язані з використанням стилістичних маркерів для передачі різних емоційно-експресивних станів мовця або соціального контексту спілкування.

За Л.А. Ковбасюком виділяють наступні напрями лінгвокогнітивних досліджень [4, с. 62]:

1. Теорія когнітивних моделей (фреймова семантика). Теорія когнітивних моделей, розроблена Дж. Лакоффом, вивчає ментальні простори (фрейми) та когнітивні моделі, що структурують ці простори [8, с. 46].

Фрейм – когнітивна структура, яка організована навколо концепта і містить у собі дані про суттєве, типове і можливе для цього концепта в рамках певної культури [7, с. 259]. Виділяють дві основіні групи фреймів – сценарії та плани. Структурно фрейм складається з вершини (теми), слотів або терміналів, які заповнюються пропозиціями. Фрейм структурується за допомогою різних когнітивних моделей: образно-схематичних, пропозиційних, метафоричних, метонімічних, символічних. Як лінгвістична концепція фреймова семантика була вперше запропонована Ч.Філлмором у середині 70-х років.

2. Теорії концептуальної метафори та концептуальної метонімії булирозроблені Дж. Лакофом та М. Джонсом [8]. Вони вважають, що понятійна система, в рамках якої людина мислить та діє, метафорична за своєюсуттю та відіграє головну роль у визначенні реальності. Концептуальна метафора визначається як перенесення інформації з однієї сфери знань (sourcedomain) в іншу сферу знань, т. зв. сферу мети (targetdomain). За Дж. Лакофом та М. Джонсом, метафори поділяються на структурні, орієнтаційні та онтологічні.

На відміну від концептуальної метафори, в метонімії розуміння одного концепту в термінах іншого відбувається у площині спільної концептуальної сфери, що призводить до висвітлення концептосфери, яка у своєму прямому значенні має другорядний характер у межах матриці sourcedomain. Вивченням концептуальної метафори та метонімії займаються М. Блек, В. Крофт, Р. Дірвен, А. Барселона, Р. Гіббс [4, с. 64].

3. Теорія семантичних прототипів виокремилася як галузь когнітивної лінгвістики у 70-их роках XX ст. завдяки працям Е. Рош та її однодумців [9, с. 198]. За цією теорією деякі елементи внутрішньої структури поняття є прототипами.

Прототипами називають центральні нормативні елементи певної категорії, тобто найбільш типові її представники, напр., прототип птахів – ластівка. Головною ознакою семантичних прототипів є наявність центрального представника категорії, з допомогою якого структурується уся категорія і визначаються її складові елементи. Відтак, завдання семантичної теорії прототипів – пояснити віднесення об'єкту до того чи того прототипу та описати кількісну градацію приналежності певних одиниць до певних категорій. Розробкою та вдосконаленням теорії семантичних прототипів займалась А. Вежбицька.

4. Когнітивна теорія літератури (когнітивна поетика) аналізує ті когнітивні процеси, на основі яких відбувається продукування, сприйняття та інтерпретація художнього тексту [4, с. 64]. Характерною рисою когнітивної теорії літератури є відхід від традиційного погляду на тропи як на суто мовне явище. У межах цього підходу тропи розглядаються як спосіб вивчення когніції.

Однією з основних галузей когнітивної лінгвістики є лінгвоконцептологія,завданням якої є дослідження концептів та встановлення співвідношення мовних структур із концептуальними. Як окремий напрямок лінгвоконцептологія виокремилася наприкінці 90-х р.р. XX ст. у складі когнітивної лінгвістики.

Головними дискусійними проблемами сучасної лінгвоконцептології можна назвати (за О.О. Селівановою):

1) розмежування концепту й поняття;
2) залежність концепту відмовної вербалізації;
3) кваліфікація концептів за способами їх формування;
4) зв'язок концепту та значення;
5) наявність у концептіоцінно-емотивних, ціннісних і прагматичних компонентів;
6) відмінність концепту в індивідуальній свідомості або колективній;
7) типологія концептів;
8) структура концептів;
9) методики його опису й аналізу тощо [6, с. 204].

У межах лінгвоконцептології працювали такі вчені: Є.С. Кубрякова, А. Вежбіцка, С.А. Жаботинська, С.Є. Нікітіна, Є.О. Шейгал, Е.С. Арчакова, В.І. Карасик, Р.М. Фрумкіна, Ю.С. Степанов, С.А. Аскольдов, І.А. Стернін.

Висновки. Таким чином, ми з'ясували науковий апарат когнітивної лінгвістики, сформулювавши її об'єкт, предмет, мету, методологію та вихідні принципи, а також визначили її місце у системі сучасних досліджень. Ми розглянули основні розділи когнітивної лінгвістики, а саме: когнітивну семантику, граматику, фонологію та стилістику. Також були окреслені напрями когнітивних досліджень та їх основні представники; особлива увага була присвячена лінгвоконцептології, одній з основних галузей когнітивної лінгвістики.

Список літератури:

1. Булыгина Т.В., Шмелев А.Д. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики). 1997. С. 118–119.
2. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков. 1999. 780 с.
3. Кобозева И.М. Лингвистическая семантика. 2000. 352 с.
4. Ковбасюк Л.А. Сучасні лінгвістичні теорії : лекційні, практичні, самостійні модулі та тести. 2008. 96 с.
5. Кубрякова Е.С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика психология – когнитивная наука. *Вопросы языкознания*. 1994. С. 34–47.
6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. 2008. 712 с.
7. Фаткуллина Ф.Г. Концепт как базовая категория лингвокогнитологии и лингвокультурологии. 2012. С. 506–511.

8. Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. 2008. P. 216–217.
9. Rosch E.H. Cognitive representation of semantic categories. *Journal of Experimental Psychology*. 1975. Vol. 104. Pp. 192–233.
10. Stenning K. Methodical semanticism considered as a history of progress incognitive science. 1988. Pp. 234–235.

References:

1. Bulygina T.V., Shmelev A.D. (1997). Yazykovaya konceptualizaciya mira (na materiale russkoj grammatiki) [Language conceptualization of the world (based on Russian grammar], pp. 118–119.
2. Vezhbickaya A. (1999). Semanticheskie universalii i opisanieyazykov [Semantic universals and language descriptions], 780 p.
3. Kobozeva I.M. (2000). Lingvisticheskaya semantika [Linguistic semantics], 352 p.
4. Kovbasiuk L.A. (2008). Suchasni linhvistychniteorii: lektsiini, praktychni, samostiinimodulitatesty [Modern linguistic theories: lectures, practical, self-contained modules and tests], 96 p.
5. Kubryakova E.S. (1994). Nachal'nye etapy stanovleniya kognitivizma: lingvistika psihologiya – kognitivnaya nauka [The initial stages of the formation of cognitivism: linguistics psychology – cognitive science]. *Voprosyyazykoznaniya*, pp. 34–47.
6. Selivanova O.O. (2008). Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy [Modern linguistics: directions and problems], 712 p.
7. Fatkullina F.G. (2012). Koncept kak bazovaya kategoriya lingvokognitologii i lingvokul'turologii [Concept as a basic category of linguocognitology and linguoculturology], pp. 506–511.
8. Lakoff G., Johnson M. (2008). Metaphors we live by, pp. 216–217.
9. Rosch E.H. (1975). Cognitive representation of semantic categories. *Journal of Experimental Psychology*, vol. 104, pp. 192–233.
10. Stenning K. (1988). Methodical semanticism considered as a history of progress incognitive science, pp. 234–235.

DOI: https://doi.org//10.32839/2304-5809/2020-83.1-37
УДК 378:37.3.011.3

Шиба А.В.
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

РЕАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглядаються умови професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови. Автор уточнює поняття системно-діяльнісного підходу, обґрунтовує його значимість в процесі навчання. Виявлено, що системно-діяльнісний підхід надає цілісності, наукової обґрунтованості та системності професійній підготовці майбутнього педагога. Самостійного, відповідального фахівця, спроможного відповідати вимогам часу можна підготувати лише в умовах відкритої освітньої системи, адже відкрита система постійно взаємодіє з навколишнім середовищем, джерело її існування лежить поза її межами. У статті зазначено, що діяльнісний підхід у процесі підготовки майбутніх учителів дозволяє навчити учнів ефективно організовувати свою діяльність; ставити мету і досягати її реалізації; вміти застосовувати аналіз та синтез не лише для проведення окремих досліджень, але для їх використання під час вирішення практичних завдань, оцінки результатів своєї діяльності.

Ключові слова: дидактичні принципи, системний підхід, діяльнісний підхід, системно-діяльнісний підхід в навчанні, професійна підготовка вчителя, інтерактивне навчання.

Shyba Alona
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

IMPLEMENTATION AF SYSTEM-ACTIVITY APPROACH IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHER

Summary. The article deals with the conditions of future foreign language teachers' training. The author clarifies the concept of system-activity approach, substantiates its importance in the academic process. It is revealed that the system-activity approach makes the process of future foreign language teachers' training more integral, scientifically oriented and systematic. A competent responsible specialist, able to meet the demands of the time, can only be prepared in an open educational system. The reason for this is because the open system constantly interacts with the environment, its source of existence lies beyond its borders. It is stated in the article that the activity approach in the process of future teachers' training allows to direct students to independence in learning; to teach them to effectively organize their activity; to set the goal and achieve its realization; to be able to apply analysis and synthesis not only for carrying an individual research, but for using them while solving practical tasks, evaluating the results of their activities. The author also analyzes the impact of interactive methods on the effectiveness of learning. Interactive learning is viewed both as the process of collective cognition, where knowledge is acquired as a result of collaborative activities, and as the use of the latest information technologies in the academic process. The application of a number of interactive technologies is described, such as the technologies of cooperative and collective-group learning, situational modeling and processing of discussion questions, as well as informational and communication technologies. It is proved that system-activity approach to training future teachers by means of interactive technologies helps increase the level of students' motivation and creates favorable conditions for mastering their future professional skills. The article proves that the system-activity approach gives integrity, scientific validity and system to the professional training of the future teacher. Of particular importance in the context of globalization and informatization of the modern world are its provisions on the openness of the education system and the activity of the individual in this system.

Keywords: didactic principles, system approach, activity approach, system-activity approach in teaching, teacher's professional training, interactive learning.

Постановка проблеми. Вивчення іноземних мов набуває особливого значення у зв'язку з прискоренням глобалізаційних процесів у світі та налагодженням міжнародних контактів України з іншими державами. Увага науковців спрямована на підготовку компетентних фахівців, які зможуть бути гідними посередниками у будь-яких ділових та культурних контактах з іноземними партнерами. Завданням кожного педагога є мотивувати студента до досконалого вивчення іноземної мови, постійного розвитку та самовдосконалення через активну діяльність та самопізнання. Постає питання, як зробити навчання не тільки продуктивним, результативним, а й цікавим.

Аналіз досліджень і публікацій. Вагомими дослідженнями вивчення іноземної мови є роботи українських та зарубіжних методистів, зокрема таких як О. Бігич, І. Бім, Н. Гальскова, М. Ільїн, С. Ніколаєва, Ю. Пасов, Д. Браун, В. Кук, Д. Річардс. Інноваційні методи та технології навчання, інтерактивні включно, вивчали М. Волошинова, О. Голубкова, Т. Коваль, О. Пометун, Т. Сердюк, С. Ступіна. Педагогічну систему досліджували В. Бондарєв, Т. Жижко, С. Омельченко, В. Стєпанова.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вважаємо, що у контексті сучасних глобалізаційних процесів докладнішого аналізу потребує вплив системного та діяльнісного підходів на ефективність інтерактивних методів навчання, що застосовуються в процесі підготовки майбутнього вчителя іноземної мови.

© Шиба А.В., 2020

Мета статті. Основною метою цієї роботи є виявлення ефективності професійної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови в умовах системно-діяльнісного підходу організації навчання.

Виклад основного матеріалу. Ефективне вивчення іноземних мов здійснюється за умов дотримання певних дидактичних принципів: активності, індивідуального, свідомого підходу, міцності засвоєння знань, системності та творчості. Окрім зазначених вище, особливо важливим є принцип системно-діяльнісного підходу. Системно-діяльнісний підхід поєднує в собі два поняття – «системний підхід» та «діяльнісний підхід». Дотримання системного підходу, який розвивається в межах кібернетики, загальної теорії систем, системного аналізу та синергетики, на даний час є досить популярним у різноманітних галузях. Не є винятком і педагогіка.

В основі системного підходу в педагогіці лежить постулат про те, що вивчення та вплив на педагогічні об'єкти слід здійснювати, враховуючи той факт, що вони є системами, які мають у своїй структурі ряд нелінійно взаємопов'язаних елементів, які, перебуваючи у взаємодії між собою а також з оточуючим середовищем, утворюють цілісність. Звернення до системного підходу дає можливість виявити найбільш суттєві чинники та взаємозв'язки у педагогічній системі, розробляти методику педагогічного дослідження з урахуванням цих чинників, виявляти недоліки та усувати їх. Педагогічній системі, як і будь-якій іншій, властиві певні якості. Цілісність педагогічної системи виявляється у неможливості звести властивості усієї системи до властивостей її окремих елементів і навпаки [1]. Таким чином, можна зробити висновок про те, що, готуючи майбутнього вчителя іноземної мови, потрібно навчати його не окремим предметам, які безсумнівно виявляються корисними самі по собі, а зміцнюючи міжпредметні зв'язки та їх практичне спрямування, дати студенту можливість сформувати цілісне уявлення про майбутню професійну діяльність.

Структурність педагогічної системи виявляється у тому, що її можна описати шляхом виявлення зв'язків і відношень між її елементами, а ієрархічність полягає в тому, що кожен її елемент виявляється як частиною іншої, більш широкої системи, так і сам є системою. Множинність описів педагогічної системи, яка також є однією із суттєвих якостей педагогічної системи, спричинена тим, що вона є складним ієрархічним утворенням, яке складається з багатьох підсистем і вимагає багатьох моделей для опису різних її аспектів [1]. Зважаючи на вищезгадані якості, найбільш плідні результати для розвитку педагогічної науки дає використання принципів системного підходу у побудові та вивченні моделей педагогічної діяльності, які ми використовували у процесі навчання англійської мови, використовуючи при цьому засоби інтерактивних технологій.

Системи, відповідно до однієї з класифікацій, розподіляються на відкриті й закриті. Закрита система ізольована від навколишнього середовища, джерело її функціонування знаходиться всередині неї. Традиційну систему освіти можна віднести до такого типу систем. В. Степанова відмічає, що в стабільні періоди суспільного розвитку така система, спрямована на підготовку вузького спеціаліста для роботи в стабільному секторі економіки, виправдовує себе, однак під час науково-технічної революції повністю вичерпав свою ефективність [4].

У наш час стрімкого розвитку технологій, з величезним потоком нової інформації, швидкою зміною умов та подій ставляться нові вимоги і до вчителя. Нині важливо підготувати фахівця, спроможного відповідати викликам 21 століття. Він має бути здатним постійно і грамотно вивіряти свою діяльність, приймати відповідальні рішення та коригувати недоліки. Такого фахівця можна підготувати лише в умовах відкритої освітньої системи, адже відкрита система постійно взаємодіє з навколишнім середовищем, джерело її існування лежить поза її межами.

Система вищої освіти повинна знаходитись у постійній взаємодії з іншими системами всередині держави та й поза її межами: економічною, соціальною, політичною, правовою, охорони здоров'я та багатьма іншими, які й створюють середовище, у якому вона існує. Лише в результаті такої динамічної взаємодії вона зможе виконувати свою прогностичну функцію і готувати фахівців не для вчорашнього дня, а для сьогодення та майбутнього.

Л. Черноватий, обґрунтовуючи принципи підготовки кваліфікованих фахівців у світлі вимог державної національної програми «Освіта», зазначає, що відкритість системи освіти полягає у відсутності замкнутості в національних межах, інтенсивному обміні досвідом, критичному вивченні і раціональному запровадженні закордонного досвіду підготовки спеціалістів [5, с. 16]. Готуючи компетентного педагога, конкурентоспроможного на сучасному ринку праці фахівця, ми спонукали студентів до активного навчання та спілкування на практичних заняттях з англійської мови. Саме таке ставлення до навчання виховується в межах діяльнісного підходу.

Діяльнісний підхід в педагогіці розвинувся на основі положень теорії діяльності, яку, починаючи з 20-х років минулого сторіччя розробляли такі вчені як Б.Г. Ананьєв, Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, В.М. Мясіщев, С.Л. Рубінштейн, Г.П. Щедровицький та ін. Головною ідеєю, навколо якої відбувався розвиток діяльнісного підходу є постулат про єдність свідомості і діяльності, а також твердження, що діяльність є визначальним чинником у розвитку свідомості. Таким чином, за умови діяльнісного підходу лише в процесі діяльності відбувається розвиток особистості, кульмінацією якого стає рівень самоактуалізації. Діяльнісний підхід в освіті розглядається як філософська основа для розробки різноманітних систем, технологій, методичних прийомів, на його ідеях побудовані, наприклад, система Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова, «Школа 2100» та ін.

Застосування діяльнісного підходу в процесі підготовки майбутнього педагога дає змогу спрямувати студента до самостійності у навчанні, навчити ефективній організації своєї діяльності, ставити мету й домагатись її виконання, здійснювати не лише самостійний пошук, аналіз, синтез та оцінку нових знань, а й застосування їх для вирішення відповідних практичних задач, оцінювати та коригувати результати своєї

діяльності. Такий підхід виявляється найбільш сприятливим для використання не лише тому, що він відповідає духу нашої епохи з її надзвичайно швидким темпом та активністю життя, але й тому, що він задовольняє потреби творчого оволодіння новими знаннями та досвідом.

Ключовим засобом прогресу в процесі реалізації діяльнісного підходу вважаємо проблемну ситуацію, яка й дає змогу отримати новий досвід в процесі спеціально організованої діяльності. Тому, здійснюючи формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, ми віддавали перевагу проблемно-пошуковим технологіям (проблемна лекція, навчальна дискусія, ділова гра, навчальне проектування та ін.), а також спонукали студентів до активності (рольова гра, модерація, руханка, case study та ін.).

Реалізовуючи ідеї системного та діяльнісного підходів, ми організували умови студентам, які дозволили відчути себе учасником педагогічної діяльності, набувати реального досвіду, виявляючи активність у навчальній, професійній та квазі професійній діяльності. Максимально наблизити навчальну діяльність до умов професійної діяльності вчителя іноземної мови дозволило застосування інтерактивних технологій навчання. Інтерактивне навчання передбачає постійну активну взаємодію студента з викладачами та іншими студентами, користування різноманітними ресурсами системи Інтернет, банками даних, електронними офф-лайн та онлайн словниками та перекладачами, обмін досвідом з колегами з усього світу тощо.

Інтерактивне навчання є одним із сучасних напрямків активного навчання. Існує дві основні тенденції у тлумаченні цього поняття:

1. Розуміння інтерактивного навчання як процесу колективного пізнання, де знання здобуваються в процесі спільної навчальної діяльності на основі діалогу чи полілогу. У такому разі наявний досвід і знання студентів слугують основою для продукування нового знання, яке здобувається в процесі цілеспрямованої і якісно організованої навчальної взаємодії, у якій студенти частково виконують функцію викладача, тим самим підвищуючи рівень навчальної мотивації та продуктивність навчання. У такому розумінні це поняття зустрічається, наприклад, у працях О. Пометун та Л. Пироженко, які вказують, що інтерактивна модель навчально-виховного процесу передбачає використання інтерактивних технологій за різних форм організації навчання і визначають інтерактивну технологію навчання як таку організацію навчального процесу, за якої неможлива неучасть студента у колективному, взаємодоповнюючому, заснованому на взаємодії всіх його учасників у процесі навчального пізнання: або кожен студент має конкретне завдання, за яке він повинен публічно прозвітуватись, або від його діяльності залежить якість виконання поставленого перед групою завдання [2, с. 23–24].

2. Інтерактивне навчання як застосування новітніх інформаційних технологій в процесі навчання. Прикладами такого застосування можуть слугувати використання Інтернет ресурсів, електронних довідників, підручників чи посібників, електронної дошки, телекомунікаційних систем, дистанційна освіта та ін. Інтерактивне навчання в такому розумінні допомагає у візуалізації як самого навчального матеріалу так і процесуально-результативної сторони навчального процесу. Значна перевага мультимедійних засобів полягає у поєднанні в одному програмному продукті різних способів представлення інформації: візуальних (текст, таблиці, ілюстрації), мовлення, музики, анімації. Іншою перевагою є те, що досягається певний психологічний комфорт, оскільки і процес навчання і оцінка роботи студента менше залежать від суб'єктивних чинників, як наприклад характер чи настрій педагога, ставлення з боку одногрупників та ін. Навчальні комп'ютерні програми дозволяють студентам, враховуючи свої індивідуальні особливості, керувати ходом навчання, регулювати швидкість та спосіб оволодіння матеріалом, повертатись до більш ранніх етапів. (В. Канаєв, Т. Карамишева, А. Лєбєдінская).

На нашу думку, ці дві тенденції у розумінні суті інтерактивних технологій не вступають в суперечність, а, взаємодоповнюючи одна одну, збагачують значення цього терміна. Адже, і в першому, і в другому випадку, має місце взаємодія (інтеракція). Різниця лише в тому, що в першому випадку вона відбувається безпосередньо між учасниками педагогічного процесу, а в другому випадку – опосередковано, за допомогою електронних засобів. Таким чином, інтерактивне навчання можна визначити як таке, у якому відбувається активна безпосередня чи опосередкована взаємодія учасників навчально-виховного процесу.

Т. Сердюк наголошує на тому, що необхідно чітко розмежувати поняття «інтерактивне навчання», «інтерактивні технології» та «інтерактивні методи». Під інтерактивним навчанням вона розуміє пізнавальний розвиток особистості шляхом організованої, цілеспрямованої навчальної взаємодії суб'єкта з навчальним середовищем. Інтерактивні технології трактуються як дидактичні технології, що характеризуються досягненням запланованих педагогічних результатів шляхом організації та здійснення активної навчальної взаємодії суб'єкта навчально-виховного процесу з навчальним середовищем. Інтерактивні методи визначаються як спосіб організації активної взаємодії суб'єкта навчання з навчальним середовищем з метою досягнення дидактичних результатів. Автор вважає, що системоутворюючим ядром інтерактивної технології є сукупність цілеспрямовано підібраних інтерактивних методів [3, с. 8].

Більшість інтерактивних технологій, а саме технології кооперативного та колективно-групового навчання, ситуативного моделювання та опрацювання дискусійних питань, а також інформаційно-комунікаційні технології, які використовуються нами на заняттях, мають комплексне призначення, одночасно сприяючи досягненню декількох цілей, таким чином оптимізуючи та інтенсифікуючи процес формування професійної компетентності майбутніх вчителів іноземної мови. Атмосфера інтерактивності на занятті шляхом застосування технологій кооперативного навчання та співробітництва, дискусійних технологій, ситуативного моделювання, у межах яких студенти залучались до роботи в парах, малих групах, методу PRES, навчальної дискусії, дебатів, кейс технології, ділових

та рольових ігор, навчального проектування, відео аналізу, симуляційних технологій, використання інтернет технологій, зокрема веб-серверів, гіпертекстів та сайтів, електронної пошти, форумів та блогів, чатів та ICQ, теле та відео конференцій, вікі енциклопедій тощо.

Як засвідчує наш педагогічний досвід, імплементація інтерактивних методів в умовах системно-діяльнісного підходу у процесі професійної підготовки вчителя іноземної мови, має низку позитивних результатів:

1) створення внутрішньої мотивації навчальної та професійної діяльності;

2) усвідомлення та передачі інформації;

3) опанування способів професійної діяльності в умовах навчального тренування;

4) опанування способів професійної діяльності в умовах, максимально наближених до реальних;

5) мотивації творчості у професійній діяльності.

Висновки. Отже, системно-діяльнісний підхід надає цілісності, наукової обґрунтованості та системності професійній підготовці майбутнього педагога. Особливої важливості в умовах глобалізації та інформатизації сучасного світу набувають його положення про відкритість системи освіти та активність особистості в цій системі. Разом із застосуванням інтерактивних методів навчання цей підхід дає змогу забезпечити максимальне наближення навчальної діяльності з формування професійної компетентності майбутніх учителів до сучасних умов професійної діяльності.

Список літератури:

1. Бондарев В. Концепции современного естествознания. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Science/bond/04.php (дата звернення: 15.02.2020).
2. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : «А.С.К.», 2005. 192 с.
3. Сердюк Т. В. Інтерактивні технології навчання суспільних дисциплін як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.09. Кривий Ріг, 2010. 21 с.
4. Степанова В. В. Проблемы вхождения в системно-деятельностный подход. URL: http://rostok54.ru/index/o_talantlivykh_i_odarennykh_detjakh/0-16 (дата звернення: 20.10.2019).
5. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студ. вищих закл. освіти за спеціальністю «Переклад». Вінниця : Нова Книга, 2013. 376 с.

References:

1. Bondarev V. Konzepzii sovremennogo iestestvoznaniya [Concepts of modern science] (electronic resourse). Available at: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Science/bond/04.php (accessed: 15 February 2020).
2. Pometun O. I., Pyrozhenko L. V. (2005). *Suchasniy urok. Interaktyvni tekhnologiyi navchanniia* [Modern lesson. Interactive teaching technologies]. Kyiv: A.C.K. (in Ukrainian)
3. Serdiuk T. V. (2010). *Interaktyvni tekhnologiyi navchanniia suspil'nyh dyscyplin yak zasib atyvizaciyi navchal'no-pisnaval'noyi diyal'nosti studentiv vyshchyh navchial'nyh zakladiv I-II rivniv akredetaciyi* [Interactive technologies of teaching social disciplines as a means of activating educational and cognitive activity of students of higher educational institutions of I-II levels of accreditation]. Extended abstract of candidate's thesis. Kryvyi Rih. (in Ukrainian)
4. Stepanova V.V. Problemi vhozhdeniya v sistemno-deyalnostnyi podhod [Problems of entering the system-activity approach]. Available at: http://rostok54.ru/index/o_talantlivykh_i_odarennykh_detjakh/0-16 (accessed: 20 October 2019).
5. Chernovatiy L. M. (2013). *Metodyka vykladannia peekladu iak special'nnosti* [Methods of teaching translation as a specialty]. Vinnytsia: Nova Knyga. (in Ukrainian)

НАШІ АВТОРИ

1. **Агейчева Анна Олександрівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загального мовознавства та іноземних мов Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
2. **Агейчева Олександра Олександрівна** – аспірантка Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
3. **Андріянова Галина Ігорівна** – викладач кафедри іноземних мов Національного аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
4. **Асламова Марина Володимирівна** – викладач кафедри українознавства та гуманітарної підготовки Української медичної стоматологічної академії
5. **Аянда Нома** – Дослідницький відділ Дейлі, Південна Африка
6. **Бабаш Лариса Володимирівна** – викладач кафедри загального мовознавства та іноземних мов Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
7. **Балацька Олена Леонідівна** – кандидат філологічних наук, доцент Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
8. **Безугла Лілія Ростиславівна** – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри німецької філології та перекладу Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
9. **Бечкало Неля Василівна** – магістрантка Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
10. **Болотнікова Алла Петрівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального мовознавства та іноземних мов Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
11. **Вдовіна Олена Олександрівна** – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
12. **Виповська Анастасія Євгеніївна** – магістр Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
13. **Воробйова Оксана Сергіївна** – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри германської філології та перекладу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
14. **Вракіна Вікторія Вікторівна** – доцент кафедри іноземних мов Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»
15. **Гайдук Роман Васильович** – магістрант Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
16. **Гайдученко Тетяна Анатоліївна** – директор Центру іноземних мов «Статус»
17. **Гуз Олена Петрівна** – старший викладач кафедри романських мов та інтерлінгвістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
18. **Гунченко Юлія Вікторівна** – старший викладач кафедри загального мовознавства та іноземних мов Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
19. **Денисовець Ірина Вікторівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
20. **Дерба Світлана Миколаївна** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української та російської мов як іноземних Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка
21. **Деркунська Жанна Вікторівна** – викладач Полтавського коледжу нафти і газу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
22. **Дмитренко Олена Володимирівна** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології та перекладу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
23. **Ємець Олександр Васильович** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології та перекладознавства Хмельницького національного університету
24. **Жовнір Марина Миколаївна** – кандидат філологічних наук, викладач кафедри українознавства та гуманітарної підготовки Української медичної стоматологічної академії
25. **Захарчук Анастасія Олександрівна** – студентка Хмельницького національного університету
26. **Кальнік Олександр Петрович** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германської філології та перекладу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
27. **Капко Марія Миколаївна** – магістрантка Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

28. **Карасенко Олена Анатоліївна** – кандидат філологічних наук, доцент, Інститут німецької мови (Франкфурт-на-Майні, Німеччина)
29. **Колос Юлія Зіновіївна** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загального мовознавства та іноземних мов Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
30. **Коротка Наталія Володимирівна** – доцент кафедри іноземних мов за професійним спрямуванням Державного університету інфраструктури та технологій
31. **Крутін Олександр Захарович** – викладач кафедри іноземних мов Національного аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
32. **Кудлай Ольга Ігорівна** – викладач кафедри іноземних мов Національного аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
33. **Кузнецова Юлія Ігорівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального мовознавства та іноземних мов Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
34. **Купар Майя Сергіївна** – викладач кафедри загального мовознавства та іноземних мов Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
35. **Кушнірова Тетяна Віталіївна** – доктор філологічних наук, професор кафедри германської філології та перекладу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
36. **Лащик Надія Михайлівна** – старший викладач кафедри іноземних мов ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
37. **Лещенко Тетяна Олександрівна** – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри українознавства та гуманітарної підготовки Української медичної стоматологічної академії
38. **ЛисенкоАлла Василівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
39. **Лотош Моніка** – Центр польської мови за кордоном (Варшава, Польща)
40. **Лукаш М. Врона** – магістр польської філології Національної агенції академічного обміну
41. **Маркіна Антоніна Ігорівна** – магістрантка Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
42. **Мартинюк Оксана Миколаївна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романських мов та інтерлінгвістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
43. **Москаленко Марина Володимирівна** – викладач кафедри загальної лінгвістики та іноземних мов Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
44. **Мудра Олена Василівна** – кандидат педагогічних наук, асистент, асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
45. **Мукогоренко Максим Сергійович** – магістрант Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
46. **Павельєва Анна Костянтинівна** – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології та перекладу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
47. **Підколесна Людмила Анатоліївна** – старший викладач кафедри іноземних мов за професійним спрямуванням Державного університету інфраструктури та технологій
48. **Сидорова Анастасія Костянтинівна** – магістрантка Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
49. **Скора Наталія Анатоліївна** – викладач кафедри іноземних мов Національного аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
50. **Танько Євгенія Владиславівна** – кандидат педагогічних наук, доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
51. **Турчин Оксана Володимирівна** – кандидат психологічних наук, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
52. **Федоренко Юлія Петрівна** – кандидат педагогічних наук, доцент Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
53. **Фісак Ірина Володимирівна** – кандидат філологічних наук, учитель зарубіжної літератури ЗЗСО № 20 м. Полтави
54. **Хірочинська Ольга Іванівна** – старший викладач кафедри романських мов та інтерлінгвістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
55. **Чередник Людмила Анатоліївна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

56. Чубукіна Ольга Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
57. Шевченко Наталія Сергіївна – магістр факультету іноземних мов Луганського національного університету імені Т.Г. Шевченка
58. Шевченко Олена Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри українознавства та гуманітарної підготовки Української медичної стоматологічної академії
59. Шиба Альона Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЇ СТАТЕЙ

Редакція наукового журналу пропонує всім бажаючим студентам, аспірантам, докторантам, здобувачам, молодим фахівцям, викладачам, науковцям та іншим зацікавленим особам опублікувати свої статті за різними науковими напрямами

ДЛЯ ПУБЛІКАЦІЇ СТАТТІ НЕОБХІДНО:

1. Заповнити **електронну форму реєстрації**, обов'язкову для публікації.

2. Надсилати на електронну пошту редакції info@molodyvcheny.in.ua **статтю** та **квитанцію про сплату вартості публікації наукової статті** (сплачується лише після повідомлення про прийняття матеріалів). Обов'язково в темі листа вкажіть **науковий розділ журналу**, в якому ви бажаєте опублікувати статтю.

3. Редакція рецензує вашу статтю протягом 2–3 днів. *Статті студентів публікуються за наявності рецензії або співавтора з науковим ступенем.*

4. Якщо стаття успішно пройшла рецензування, ми відправляємо вам лист з інформацією: **«Стаття пройшла рецензування, прийнята до публікації»**.

5. Як тільки електронна версія журналу розміщується на сайті, ми повідомляємо вам про це. Потім, після виходу журналу з друку, ми відправляємо вам друкований примірник в потрібній кількості.

ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ НАУКОВОЇ СТАТТІ:

Наукові статті повинні містити такі необхідні елементи (з виділенням по тексту статті):

– **постановка проблеми** у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;

– **аналіз останніх досліджень і публікацій**, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які посилається автор;

– **виділення невирішених раніше частин загальної проблеми**, яким присвячується стаття;

– **формулювання цілей статті** (постановка завдання);

– **виклад основного матеріалу дослідження** з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

– **висновки з даного дослідження і перспективи** подальшого розвитку в цьому напрямку.

Автори, які подали матеріали для публікації, погоджуються з наступними положеннями:

– відповідальність за достовірність поданої інформації в своїй роботі несе автор.

– автори зберігають за собою всі авторські права і одночасно надають журналу право першої публікації, що дозволяє поширювати даний матеріал із зазначенням авторства та первинної публікації в даному журналі.

СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ НАУКОВОЇ СТАТТІ:

– **індекс УДК** (у верхньому лівому кутку сторінки);

– **назва статті, прізвище, ім'я, по батькові автора** (-ів), місце роботи (навчання), вчений ступінь, вчене звання, посада мовою оригіналу статті;

– **анотація** (мінімум 700 знаків) та ключові слова (мінімум 5 слів) мовою оригіналу статті;

– **назва статті, прізвище та ім'я автора** (-ів), місце роботи (навчання) англійською мовою;

– **анотація** (мінімум 1800 знаків) та ключові слова (мінімум 5 слів) англійською мовою;

– **текст статті** може бути українською, російською або англійською мовою;

– **список літератури** подається наприкінці статті у двох формах: «Список літератури» і «References».

Формат статті	А4, орієнтація – книжкова, матеріали збережені та підготовлені у форматі Microsoft Word (*.doc або *.docx)
Поля	всі сторони – 2 см
Основний шрифт	Times New Roman (*Arial* і *Courier New* для текстових фрагментів)
Розмір шрифту основного тексту	14 пунктів
Міжрядковий інтервал	полуторний
Вирівнювання тексту	по ширині
Автоматична розстановка переносів	включена
Абзацний відступ (новий рядок)	1,25 см
Нумерація сторінок	не ведеться
Малюнки та таблиці	необхідно подавати в статті безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше, або на наступній сторінці. Розмір шрифта табличного тексту зазвичай на 2 пункти менше основного шрифту. Кількість таблиць, формул та ілюстрацій має бути мінімальною та доречною. Рисунки і таблиці на альбомних сторінках не приймаються.
Формули	повинні бути набрані за допомогою редактора формул (внутрішній редактор формул в Microsoft Word for Windows).
Посилання на літературу	у квадратних дужках по тексту [1, с. 2], бібліографічний список в кінці тексту. Посторінкові виноски та посилання не допускаються
Обсяг	від 10 до 20 сторінок включно

Науковий журнал
«Молодий вчений»
№ 7.1 (83.1) липень 2020 р.

Щомісячне видання

Коректор: В. Бабич
Дизайн: А. Юдашкіна
Комп'ютерна верстка: В. Удовиченко

Контактна інформація редакції журналу.
Поштова адреса: 73021 Україна, м. Херсон,
а/с 20, Редакція журналу «Молодий вчений»
Телефон: +38 (0552) 399 530
E-mail: info@molodyvcheny.in.ua
Сайт: www.molodyvcheny.in.ua

Підписано до друку 27.07.2020 р.
Формат 60х84/8.
Папір офсетний. Цифровий друк.
Ум.-друк. арк. 18,60. Тираж 100 прим.
Зам. 0720-90.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
Україна, м. Херсон, вул. Паровозна, буд. 46-а
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.